

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

С. Б. Єгоричева

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2014

УДК 336.71(075.8)

ББК 65.262.1 я73

Є 30

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-9790 від 10.06.2013 р.)*

Рецензенти:

Смовженко Т. С. – доктор економічних наук, професор, ректор Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);

Шевцова О. Й. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара;

Береславська О. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету державної податкової служби України.

Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках [текст]
Є 30 навч. посіб./ С. Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.

ISBN 978-617-673-235-8

У навчальному посібнику розкрито сутність та значення фінансового моніторингу як системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Проаналізовано організацію його проведення у вітчизняній банківській системі. Розглянуто діяльність міжнародних організацій у сфері запобігання відмиванню кримінальних доходів.

Для студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, банківських працівників.

УДК 336.71(075.8)

ББК 65.262.1 я73

ISBN 978-617-673-235-8

© Єгоричева С. Б., 2014.

© «Видавництво « Центр учбової літератури, 2014.

ВСТУП

Глобалізація світової економіки, впровадження сучасних фінансових та інформаційних технологій, відкриття кордонів сприяють активізації представників кримінального світу, створюють підґрунтя для формування транснаціональної злочинності, надають можливість використання послуг різноманітних фінансових установ з протиправною метою.

За оцінками експертів, щорічно у світі у законний фінансовий обіг вводиться від 150 до 500 мільярдів доларів США, набутих злочинним шляхом. Найсприятливішими для відмивання коштів стають нові фінансові ринки у країнах із перехідною економікою, зокрема, фінансові ринки України.

В умовах становлення економіки України та процесу її інтеграції з міжнародними фінансовими системами боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму набуває особливої актуальності, оскільки стратегічним напрямом у боротьбі з організованою злочинністю є підрич її економічного підґрунтя, створення та реалізація комплексної системи правових, організаційних та інших заходів щодо виявлення та ліквідації каналів відмивання кримінальних коштів.

Заходи щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, повинні розглядатися як невід'ємна частина глобальної політики боротьби зі злочинністю, яка руйнує економіку та суспільство у цілому. Привабливість інститутів фінансового сектору, особливо комерційних банків, для здійснення відмивання коштів та фінансування тероризму обумовлює їх особливу роль у протидії цим загрозливим явищам.

Вищезазначене вимагає знання майбутніми фахівцями у сфері фінансів основних засад організації фінансового моніторингу, різноманітних аспектів здійснення міжнародного співробітництва у цієї сфері, методів проведення ідентифікації клієнтів банків. При цьому особлива увага повинна приділятися вивченню типологій відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, а також механізмам виявлення підозрілих та сумнівних фінансових операцій.

Начальний посібник базується на матеріалах курсу «Організація фінансового моніторингу в банках», що викладається студентам спеціальності

«Банківська справа» у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Метою цієї навчальної дисципліни є засвоєння студентами теоретичних знань та набуття практичних навичок у сфері боротьби фінансових інститутів, зокрема, комерційних банків, з легалізацією доходів, набутих злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму.

Завданнями, що ставляться у процесі викладання, є надання майбутнім фахівцям фінансової сфери уявлення про механізми та схеми відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; опанування студентами методів протидії легалізації кримінальних коштів та фінансування тероризму, що застосовуються у комерційних банках; набуття навичок проведення ідентифікації клієнтів - юридичних та фізичних осіб; засвоєння критеріїв віднесення фінансових операцій до таких, що підлягають фінансовому моніторингу.

Предметом навчальної дисципліни «Організація фінансового моніторингу в банках» є діяльність комерційних банків, пов'язана з протидією відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Після вивчення цієї дисципліни студенти повинні знати досвід міжнародної діяльності щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму; правові та організаційні основи створення системи фінансового моніторингу в Україні; права та обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу; типології відмивання «брудних» грошей у комерційних банках, ознаки фінансових операцій, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу. Набуті студентами вміння полягають у спроможності проводити комплексну ідентифікацію клієнтів банку; здійснювати аналіз, виявлення, реєстрацію сумнівних та підозрілих фінансових операцій клієнтів комерційних банків.

Інформаційною базою написання навчального посібника стали міжнародні документи у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму, законодавчі акти України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Державної служби фінансового моніторингу України, нормативні та інструктивні документи Національного банку України, чинні та у редакції станом на кінець 2012 року.

Автор висловлює подяку рецензентам, а також буде вдячний всім, хто висловить свої зауваження та пропозиції щодо змісту даної праці.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

1.1. Проблема легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму у сучасній економіці

Проблема відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, своїми коріннями уходить у вже достатньо далеке минуле. Терміни «брудні гроші» (англ. *dirty money*) й «відмивання коштів» (англ. *money laundering*) виникли у США у 30-ті роки ХХ ст. у зв'язку з прийняттям у країні закону, який забороняв вільний продаж алкогольних напоїв. Одним із негативних наслідків «сухого закону» стала контрабанда алкоголю, частина доходів від якої спочатку вкладалася у розвиток мережі пралень самообслуговування, а потім такі кошти просто змішувалися з їх виторгом, отримуючи, таким чином, легальний статус. Відтоді подібного роду операції й отримали образну назву «відмивання грошей».

На початку третього тисячоліття щорічні масштаби легалізації коштів оцінювалися експертами приблизно у 500 млрд — 1,0 трлн дол. [36, с. 29]. Вже у середині 2000-х років дослідження, проведені науковцями Школи економіки Утрехта (Нідерланди), засвідчили, що у світі щороку відмивається близько 2,8 трлн дол. брудних коштів [66], тобто масштаби проблеми стрімко зростають. Звичайно, ці цифри є орієнтовними, але всі згодні з тим, що здійснення легалізації злочинних доходів безпосередньо пов'язано з фактом існуванням та рівнем розвитку **тіньової економіки**.

Розміри тіньової економіки можна оцінити лише приблизно, оскільки однією з її характерних рис є латентний характер, що проявляється у неофіційності, прихованості та неконтрольованості. Втім, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), тінізація економіки у світі на початку 2000-х років збільшувалася щороку на 6,2%, тоді як загальне економічне зростання становило, у середньому, 3,5%.

За розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у 2007 році обсяги тіньової економіки у нашій країні стано-

вили 29% від обсягу валового внутрішнього продукту, у період фінансово-економічної кризи — 35-40%, у 2011 — 2012 рр. — знаходилися на рівні 34% ВВП [46].

Деструктивні та асоціальні впливи тіньової економіки можна згрупувати таким чином:

— формується інституційне середовище соціально-економічної системи, в якій економічні суб'єкти не орієнтовані на довгострокові інвестиції у бізнес;

— розширюється недобросовісна конкуренція та збільшується вартість входження на ринок;

— відбувається масштабне ухилення від оподаткування, що веде до недофінансування потреб держави;

— посилюються диспропорції у доходах найбагатших та найбідніших верств населення, розшарування та соціальна напруга у суспільстві;

— тіньові капітали постійно «перегрівають» товарні та фінансові ринки;

— посилюється уразливість фінансово-кредитної системи до її використання злочинцями для легалізації брудних грошей.

Одночасно, можливість безперешкодно відмивати та використовувати злочинні кошти є одним з найбільш потужних джерел живлення тіньової економіки, оскільки дозволяє злочинцям користуватися доходами без створення загрози для джерел таких прибутків. У світовій практиці «брудними грошима» вважаються кошти, отримані від незаконної торгівлі наркотиками, зброєю, від проституції, контрабанди, рекету, торгівлі людьми, нелегального ігрового бізнесу, внаслідок корупційних дій, комп'ютерного шахрайства, а також вкрадені диктаторами у народів найбідніших країн світу. Ухилення від сплати податків до останнього часу в окремих державах оцінювалося по-різному, проте на початку 2012 року Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) однозначно рекомендувала урядам країн світу включити ухилення від сплати податків до переліку злочинів, що є джерелом злочинних доходів та передують їх легалізації.

У табл. 1.1 наводиться оцінка щорічних доходів від деяких видів злочинної діяльності, які, як правило, потребують подальшої легалізації.

Таблиця 1.1

Оцінка доходів від деяких видів злочинної діяльності [58, с.3]

Види злочинної діяльності	Обсяги доходів (млрд дол. США)
1. Торгівля наркотиками	300 — 500
2. Торгівля контрафактною продукцією	150 — 500
3. Проституція	80
4. Торгівля підробленими ліками	12
5. Експорт забруднюючих відходів	12
6. Нелегальна імміграція	7
7. Торгівля жінками	4

Втім, у таблиці не відображені такі значні джерела злочинних доходів, як нелегальна торгівля зброєю та корупція. Обсяги нелегальної торгівлі зброєю оцінюються у 1500 млрд дол., що зіставне з обсягами експорту провідних виробників зброї у світі. Хабарі різного роду, за оцінкою Світового банку, ще на початку 2000-х років становили близько 1 трлн дол.

Суттєвим джерелом брудних грошей є пряме розкрадання державних коштів вищими керівниками й чиновниками. Це відноситься, в основному, до країн, що розвиваються. На міжнародній конференції, що була проведена у 2010 році за ініціативою ООН та Світового банку у Парижі, відмічалось: сума вкрадених державних коштів складає від 20 млрд до 40 млрд доларів на рік. Причому, за свідченням організації *Transparency International*, незаконно привласнені у країнах Півдня кошти, як правило, знаходять притулок у країнах Півночі.

Зрозуміло, що всі наведені цифри є оціночними, вони знаходяться за межами офіційної статистики, тому до них необхідно ставитися обережно.

Необхідно зазначити **серйозні економічні та соціальні наслідки відмивання грошей**, які полягають у:

— *підриві фінансової системи*: відмивання коштів розширює тіньову економіку, дестабілізує фінансову систему й ставить питання про її прозорість та довіру до неї;

— *розширенні масштабів злочинів*: відмивання злочинних доходів заохочує злочинність, оскільки воно дозволяє злочинцям ефективно використовувати та примножувати незаконно отримані ресурси;

— *«криміналізації» економіки*: злочинці можуть збільшувати прибуток за рахунок реінвестування нелегальних коштів у законний бізнес;

— *зниженні державних доходів та послабленні контролю*: відмивання коштів зменшує надходження податків державі та послаблює державний контроль над економікою.

Відмивання коштів та фінансування тероризму можуть підірвати цілісність й стабільність фінансових інститутів та банківських систем, перешкоджати притоку іноземних інвестицій і деформувати потоки міжнародного капіталу. Зазначені явища мають суттєві негативні наслідки для фінансової стабільності країни та динаміки її макроекономічних показників, у результаті чого знижується добробут населення, відбираються ресурси від продуктивної економічної діяльності й навіть спостерігається дестабілізуюча побічна дія на стан економік інших країн.

Легалізація злочинних коштів порушує інтереси законного бізнесу, репутацію окремих його сегментів, послаблює довіру суспільства до фінансово-кредитної системи. У міжнародному плані це ставить під загрозу відносини країни з іншими державами, підриває її міжнародний імідж.

Зрештою, наявність таких процесів створює системну загрозу економічній безпеці держави, оскільки підкріплює спроможність злочинців продовжувати і надалі чинити ще більш масштабні злочини, збільшуючи можливість політичного впливу кримінальних структур.

З часом, особливо після терористичних актів у США у вересні 2001 року, стало зрозуміло, що зростаючі потоки «брудних грошей» живлять міжнародний тероризм, який не лише посилює нестійкість та непередбаченість міжнародних фінансових ринків, але й створює реальну загрозу миру. Під фінансуванням тероризму у міжнародній практиці розуміється надання чи збирання активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки та вчинення окремим терористом або терористичною організацією терористичного акту, визнаного таким законодавством країни, для втягнення у вчинення терористичного акту, здійснення публічних закликів до вчинення терористичного акту, для створення теро-

ристичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту або будь-якої іншої терористичної діяльності.

У все більш взаємозалежному сучасному світі проблеми, що пов'язані з цими протиправними процесами, є глобальними, оскільки існує зв'язок між стабільністю фінансових систем та дотриманням ними моральних принципів (англ. *integrity*). «Відмивачі» коштів використовують у своїй діяльності як проблемні моменти, притаманні світовій фінансовій системі, так і відмінності між національними режимами боротьби з відмиванням коштів. Їх особливо приваблюють країни зі слабкими або неефективними системами контролю, де вони можуть розміщувати свої кошти більш легко, без виявлення походження останніх. Крім того, проблеми в одній країні можуть швидко поширитися на інші держави у регіоні або в інших частинах світу.

Сильні режими протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ) сприяють підвищенню прозорості й стабільності фінансового сектору, які, у свою чергу, полегшують інтеграцію країн у світову фінансову систему. Вони також зміцнюють державне управління та податкове адміністрування. «Моральна чистота» національних фінансових систем має важливе значення для стабільності фінансового сектора та макроекономічної стабільності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Тому у переважній більшості країн світу боротьба з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму виділена як окремий напрям у рамках загальної концепції заходів щодо протидії організованої злочинності, у тому числі, й на міжнародному рівні.

1.2. Створення та діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF)

Наростаючий в останні десятиліття процес глобалізації світової економіки й фінансів з особливою гостротою поставив питання про посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з легалізацією кримінальних коштів, сучасні масштаби якої загрожують стабільності світової фінансової системи. Сьогодні боротьба з відмиванням грошей може мати успіх лише у тому випадку, якщо вона набуває глобального характеру, тобто засновується на міжнародному співробітництві державних та правоохоронних органів, фінансових інститутів, насамперед, банків.

Демократизуючи доступ країн до міжнародної фінансової системи, у рамках якої ще недавно відбувався обмін, в основному, між декількома десятками розвинутих держав, глобалізація виявила необхідність відповідного регулювання, яке повинно здійснюватися не тільки на національній та регіональній, а й на більш широкій міжнародній основі. Між тим, розвиток співробітництва у цьому напрямі явно відстає від глобальних процесів, що породжує все частіші й масштабніші фінансові кризи. До перших спроб розвитку міжнародного співробітництва у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів, крім укладання між країнами двосторонніх угод про надання взаємної допомоги, можна віднести створення та діяльність **Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів** (англ. *Financial Action Task Force — FATF*)¹.

Група була створена у 1989 році у Парижі на зустрічі керівників країн «Великої сімки», у відповідь на зростання у світі проблеми відмивання грошей. До її складу увійшли країни — члени «Великої сімки» (Велика Британія, Італія, Канада, ФРН, Франція, США та Японія), Європейська Комісія та вісім інших країн.

FATF були надані повноваження щодо дослідження методів та тенденцій відмивання грошей, аналізу вже вжитих заходів на національному або міжнародному рівнях та визначення заходів, які ще треба здійснювати з метою боротьби проти відмивання грошей. У квітні 1990 р., тобто менше ніж через рік після свого створення, Група склала звіт, в якому було вміщено сорок рекомендацій, що забезпечували широкі засади для заходів, необхідних у боротьбі проти легалізації злочинних доходів. У подальшому, ці рекомендації вдосконалювалися (остання їх редакція була ухвалена на початку 2012 року), а у 2001 році були прийняті вісім спеціальних рекомендацій по боротьбі з фінансуванням тероризму, які у 2004 р. були доповнені ще однією, дев'я-

¹ В українських офіційних документах 2000-х років зустрічаються й інші переклади англійської назви цієї організації — Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, Група з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням коштів, Група з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів, Група з розробки фінансових заходів, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

тою рекомендацією. Отже, до останнього часу основні документи FATF інтерпретувалися як «40+9 Рекомендацій».

Протягом 1991 та 1992 років кількість учасників FATF було збільшено: з 16, на час створення, до 28, у тому числі, за рахунок ще однієї регіональної організації — Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. На кінець 2012 року до складу Групи з розробки фінансових заходів входило 36 членів, останніми з яких були прийняті Російська Федерація, ПАР, Китай, Республіка Корея та Індія. Група має вісім асоційованих членів — регіональних організацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму, й 23 спостерігача — міжнародних установ та організацій, серед яких: Базельський комітет з банківського нагляду, Рада Європи, Європейський центральний банк, Інтерпол, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Всесвітня митна організація та інші [59].

FATF має специфічний правовий статус — це міжурядовий орган, в якого відсутній чітко визначений статут. Завданнями Групи стали розробка й сприяння реалізації стратегії боротьби з відмиванням злочинних коштів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Проте слід враховувати, що у 2001-м та 2008-м роках мандат FATF було розширено, й з того часу вона вживає також заходів, відповідно, щодо протидії фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

Діяльність Групи з розробки фінансових заходів спрямована на формування необхідної політичної волі для здійснення реформування національного законодавства та регуляторної системи держав з метою боротьби з відмивання грошей. Вона стежить за результатами зусиль країн-членів щодо виконання заходів протидії легалізації злочинних доходів, розглядає методи відмивання грошей та контрзаходи, що застосовуються, а також сприяє прийняттю й реалізації заходів боротьби у цій сфері у всесвітньому масштабі. У своїй діяльності FATF співпрацює з іншими міжнародними органами, що протидіють легалізації коштів та фінансуванню тероризму.

При створенні Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів не було оговорено необмеженого терміну її існування: у 1989 р. було погоджено, що вона продовжуватиме свою роботу до 2004 року. Але після терористичних актів 2001 року стало зрозумілим, що необхідність у її діяльності існуватиме і надалі, тому на

черговому пленарному засіданні Групи у 2004 р. було вирішено продовжити її мандат до 2012 року. Нарешті, у квітні 2012 р. на пленарному засіданні FATF у Вашингтоні було ухвалено рішення щодо продовження її мандату ще на вісім років, до 31 грудня 2020 р. [60].

Цілями діяльності FATF є встановлення стандартів й сприяння ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів по боротьбі з відмиванням грошей, фінансуваням тероризму та з іншими пов'язаними загрозами цілісності міжнародної фінансової системи. У співпраці на міжнародній арені з іншими зацікавленими сторонами FATF також веде роботу з виявлення вразливостей на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання.

З метою досягнення своїх цілей **FATF виконує наступні завдання:**

а) виявлення та аналіз відмивання грошей, фінансування тероризму та інших загроз цілісності фінансової системи, у тому числі, їх методи і тенденції розвитку; вивчення впливу заходів, спрямованих на боротьбу із зловживанням міжнародною фінансовою системою; надання допомоги у проведенні національних, регіональних й глобальних оцінювань загроз та ризиків;

б) розвиток й вдосконалення міжнародних стандартів боротьби з відмиванням грошей, фінансуваням тероризму та фінансуваням розповсюдження зброї масового знищення (Рекомендації FATF);

в) оцінювання та моніторинг членів Групи шляхом проведення «експертних оцінок» («взаємних оцінок») та відповідних подальших дій, щоб визначити ступінь технічної відповідності, міру впровадження та ефективність систем боротьби з відмиванням грошей та фінансуваням тероризму й розповсюдженням зброї масового знищення; уточнення стандартної методології оцінки і загальних процедур для проведення взаємних оцінок та реалізації подальших дій;

г) виявлення та проведення роботи з високоризиковими юрисдикціями, які не співробітничать у сфері боротьби з легалізацією коштів, а також з тими, які мають стратегічні недоліки у національних режимах протидії легалізації; координація дій із захисту цілісності фінансової системи від загрози, що походить від цих юрисдикцій;

г) сприяння повному й ефективному виконанню рекомендацій FATF у всіх країнах через глобальну мережу регіональних органів, ство-

рених за типом FATF, і міжнародних організацій; забезпечення чіткого розуміння стандартів FATF та послідовне застосування взаємної оцінки і реалізація наступних дій у всій глобальній мережі FATF, а також зміцнення спроможності регіональних організацій щодо оцінювання та моніторингу за їх країнами-членами;

д) надання необхідної відповіді на суттєві нові загрози цілісності фінансової системи відповідно до потреб, виявлених міжнародним співтовариством, зокрема, Радою Безпеки ООН, G-20 та самою FATF; підготовка керівництв, необхідних для сприяння впровадженню відповідних міжнародних зобов'язань у спосіб, сумісний із стандартами FATF (наприклад, продовження роботи стосовно відмивання коштів та інших зловживань у фінансовій системі, пов'язаних з корупцією);

е) надання допомоги юрисдикціям у реалізації фінансових положень резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй стосовно нерозповсюдження зброї масового знищення, оцінка ступеня впровадження та ефективності цих заходів у відповідності до процедур FATF щодо взаємної оцінки та подальших дій, а також підготовка керівних вказівок, необхідних для сприяння здійсненню відповідних міжнародних зобов'язань у спосіб, сумісний із стандартами FATF;

є) залучення приватного сектора й громадянського суспільства та консультації з ними з питань, що стосуються всіх аспектів роботи FATF, включаючи регулярні консультації з приватним сектором та вільні дискусії;

ж) прийняття будь-яких нових завдань, узгоджених країнами-членами в ході своєї діяльності і в рамках цього мандату, але тільки у тому випадку, якщо в їх виконання потрібно зробити особливий додатковий внесок, уникаючи при цьому дублювання зусиль, що вживаються в іншому місці [60, с. 2-3].

Керівними органами Групи з розробки фінансових заходів є, насамперед, президент і віце-президент, які призначаються на річний термін з 1 липня по 30 червня наступного року. Щорічно президентство переходить до нової країни-члена FATF. Президент приймає всі рішення й застосовує дії, необхідні для досягнення цілей Групи відповідно до її мандату та рішень пленарних засідань. Від імені FATF президент регулярно виступає на пленарних засіданнях міністрів країн-членів щодо ключових аспектів роботи FATF, а також інформує про них громадськість через річний звіт організації.

Керуюча група FATF, яка очолюється президентом та утворюється щорічно, виступає консультативним органом у період між пленарними засіданнями та координує поточну роботу Групи.

Секретаріат FATF, що працює під керівництвом виконавчого секретаря, знаходиться у Парижі у приміщенні штаб-квартири Організації економічного співробітництва та розвитку. Офіційними мовами Групи з розробки фінансових заходів є англійська та французька.

Бюджет FATF, відповідно до звіту про її роботу за 2011-2012 роки, складає близько 7 млн євро на рік та витрачається, в основному, на фінансування роботи Секретаріату й проведення пленарних засідань. Формування бюджету здійснюється за рахунок щорічних внесків країн-членів FATF, розміри яких визначаються за формулою, що враховує масштаби національної економіки й аналогічна формулі, котра застосовується в ОЕСР. Дві організації-члена можуть здійснювати добровільні внески до бюджету FATF.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів використовує такі форми роботи:

— *проведення пленарних засідань* (не менше трьох разів на рік), в яких можуть брати участь всі члени організації, асоційовані члени та спостерігачі й де обговорюються основні стратегії та ініціативи. На пленарних засіданнях обираються президент, віце-президент та члени Керуючої групи, затверджуються програма роботи та бюджет FATF, ухвалюються розроблені стандарти, керівництва та підготовлені звіти, вирішуються питання членства в організації;

— *проведення так званих «типологічних» засідань*, в яких беруть участь експерти з країн-членів й де розглядаються нові форми й методи відмивання кримінальних коштів та фінансування тероризму, а також фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

— *проведення засідань регіональних груп*, де обговорюються проблеми у сфері протидії легалізації, що існують в окремих регіонах світу;

— *проведення кожні два роки Форуму фахівців у сфері фінансових послуг*, в якому беруть участь представники регіональних та міжнародних установ та організацій сектора фінансових послуг, а також представники інших професій та сфер бізнесу, де обговорюються проблеми, що становлять спільний інтерес.

До винесення на пленарні засідання, всі матеріали і проекти рішень, як правило, розглядаються на засіданнях **робочих груп FATF**, сфера компетенції і керівники яких затверджуються на пленарних засіданнях. На даний час до числа основних робочих груп FATF входять:

- Робоча група з оцінки та імплементації заходів протидії відмиванню коштів (*WGFI*);
- Робоча група з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму (*WGTM*);
- Робоча група з типологій (*WGTP*);
- Контрольна група з питань міжнародного співробітництва (*ICRG*);
- Робоча група з координації глобальної мережі FATF (*GNCG*).

Отже, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів є органом з розробки політики. Таким чином вона прагне сприяти формуванню політичної волі й відповідних дій щодо здійснення державних та законодавчих реформ у сфері боротьби з відмиванням злочинних коштів та фінансуванням тероризму. П'ять основних методів роботи, які використовуються FATF для досягнення цих цілей, відображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Інструментарій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів [56, с. 6]

У липні 2012 р. президентом Групи з розробки фінансових заходів по боротьби з відмиванням коштів став представник Норвегії Бьорн Скогстад Аамо. Враховуючи важливі події, які відбулися незадовго до його призначення — перегляд Сорока рекомендацій та продовження мандату FATF до 2020 року, ним були визначені такі пріоритети у діяльності цієї організації на період його президентства:

- виконання переглянутих Рекомендацій FATF. Країнам необхідно прийняти закони і правила, які відповідатимуть оновленим стандартам, та підвищити ефективність своїх національних систем ПВК/ФТ з урахуванням вдосконалення процедур ідентифікації реальних власників юридичних осіб та того факту, що злочини у сфері оподаткування тепер вважаються джерелом формування кримінальних доходів;

- підготовка четвертого раунду взаємних оцінок;

- посилення взаємодії з приватним сектором, до якого відносять і фінансові установи, та громадянським суспільством. Інформованість приватного сектора, усвідомлення ним ризиків, відкритий діалог з представниками громадянського суспільства, доступ громадськості до інформації про FATF є ключовими елементами ефективності боротьби з відмиванням злочинних доходів та фінансуванням тероризму;

- зміцнення глобального співробітництва у сфері ПВК/ФТ, оскільки сьогодні поряд із Групою з розробки фінансових заходів функціонують регіональні структури, створені за типом FATF, лише за умови тісної взаємодії яких можливо досягнення міжнародних успіхів у боротьбі з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

1.3. Зміст та міжнародне значення Рекомендацій FATF

Базовий варіант Сорока Рекомендацій FATF був розроблений у 1990 році як ініціатива щодо боротьби з протиправним використанням фінансових систем особами, які відмивають гроші, отримані від продажу наркотиків. У 1996 році Рекомендації вперше були переглянуті з метою відобразити розвиток тенденцій й технік відмивання та для розширення сфери застосування стандартів за межі легалізації коштів від продажу наркотиків. 40 Рекомендацій у редакції 1996 року були схвалені більш ніж 130 країнами й стали міжнародним стандартом у сфері боротьби з відмиванням грошей.

У жовтні 2001 року Група з розробки фінансових заходів поширила свій мандат на питання фінансування тероризму й зробила важливий крок, підготувавши **8 Спеціальних Рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням тероризму**, які у 2004 році були доповнені дев'ятою рекомендацією. Цей документ містив комплекс заходів, метою яких є протидія фінансуванню терористичних актів та терористичних організацій, і доповнював Сорок Рекомендацій. До числа Спеціальних рекомендацій входили:

— *ратифікація та виконання положень щодо інструментів ООН*, зокрема, Міжнародної конвенції ООН 1999 року щодо припинення фінансування тероризму та Резолюції Ради Безпеки ООН № 1373;

— *криміналізація фінансування тероризму та пов'язаного з ним відмивання грошей*;

— *замороження або конфіскація терористичних активів*;

— *повідомлення про підозрілі трансакції, пов'язані з тероризмом*, які мають здійснювати фінансові установи;

— *міжнародне співробітництво*;

— *альтернативні системи пересилання грошей*; фізичні та юридичні особи, що надають послуги з переказу грошей або цінностей, повинні отримати ліцензію або бути зареєстрованими, діючи у повній відповідності до всіх Рекомендацій FATF;

— *телеграфні перекази*, які повинні включати точну та повну інформацію стосовно відправника коштів та пов'язаних повідомлень; ця інформація повинна супроводжувати переказ протягом усіх етапів його здійснення;

— *непробиткові організації*, які не повинні використовуватися терористичними організаціями, що видають себе за легальні організації, як канали для фінансування тероризму, для приховування незаконного переведення фондів, що призначені для легальних цілей, на користь терористичних організацій;

— *кур'єри з перевезення готівки*; країни повинні мати діючі заходи з виявлення фізичного транскордонного перевезення валюти та інших фінансових документів на пред'явника, включаючи систему декларування чи інші зобов'язання зі звітування.

У 2003 році Сорок Рекомендацій FATF було переглянуто вдруге, вони були доповнені пояснювальними примітками для роз'яснення

їх застосування й разом зі Спеціальними рекомендаціями були схвалені більш ніж 180 країнами світу.

Вищезазначені документи стали всеохоплюючим зведенням організаційно-правових заходів зі створення у кожній країні ефективного режиму ПВК/ФТ. Свідченням їх комплексності та універсальності є:

— максимальне широке охоплення питань, пов'язаних з організацією протидії відмиванню коштів й фінансуванню тероризму на національному та міжнародному рівнях;

— тісний взаємозв'язок з міжнародними конвенціями, резолюціями Ради Безпеки ООН, актами спеціалізованих міжнародних організацій, що присвячені питанням ПВК/ФТ;

— надання країнам можливості проявити певну гнучкість при реалізації Рекомендацій з урахуванням національної специфіки та особливостей правової системи.

Рекомендації FATF не є складними й не викликають труднощів при реалізації, вони не обмежують свободу здійснення законних операцій та не загрожують економічному розвитку. Рекомендації не дублюють та не підмінюють відповідні положення інших міжнародних актів, а, за необхідності, доповнюючи, зводять їх в єдину систему організаційних принципів та правових норм.

Не маючи статусу міжнародного правового акту, Рекомендації FATF на практиці отримали загальне визнання як універсальні міжнародні стандарти у сфері ПВК/ФТ. Зокрема, у Резолюції Ради Безпеки № 1617 (2005 р.), яка має обов'язковий характер для всіх держав-членів ООН, міститься наполегливий заклик виконувати 40+9 Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів.

У 2010-2011 роках FATF, спільно з представниками приватного сектора країн-членів, а також у тісній співпраці з регіональними групами та організаціями-спостерігачами, зокрема, ООН, МВФ, Світовим банком, була проведена масштабна робота з перегляду рекомендацій. Її результатом стало ухвалення у лютому 2012 року нової всеосяжної редакції Рекомендацій FATF, що об'єднала у собі стандарти у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму, а також нові стандарти щодо боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Нові стандарти FATF значно посилюють вимоги до національних систем протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Зокрема:

- повністю уніфіковано процедури протидії фінансуванню тероризму із процедурами боротьби з відмиванням коштів, тим самим усунуено потребу у Спеціальних Рекомендаціях;

- запроваджено нові вимоги щодо боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

- розширено перелік предикатних злочинів, тобто протиправних діянь, що передують легалізації доходів, шляхом включення податкових злочинів та контрабанди;

- посилено вимоги щодо протидії відмиванню корупційних доходів;

- посилено вимоги до застосування у фінансовій системі підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму;

- запроваджено вимоги щодо координації протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму на національному рівні;

- посилено вимоги до міжнародної співпраці;

- підвищено роль підрозділів фінансової розвідки.

Одночасно FATF закликав країни привести національні системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму у відповідність до нових стандартів.

Отже, Рекомендації у значній мірі були переглянуті з метою посилення вимог для ситуацій, які становлять високий ризик. Слід зазначити, що розробка основ підходу до організації протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму на основі оцінки ризиків розпочалася під егідою FATF ще у 2005 році, а в останній редакції Рекомендацій саме перша рекомендація присвячена застосуванню такого підходу. Країни повинні, насамперед, визначити, оцінити та зрозуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, з якими вони стикаються, а потім вжити відповідних заходів для зниження цих ризиків. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, дозволяє країнам у рамках вимог FATF прийняти більш гнучкий комплекс заходів для того, щоб ефективніше зосередити свої ресурси й реалізовувати попереджувальні дії, які відповідають характеру ризиків. Важливим принципом є те, що ресурси мають бути спрямовані у відпо-

відності із пріоритетами таким чином, щоб найбільшим ризикам була приділена найбільша увага.

Основні зобов'язання, які, відповідно до Рекомендацій, необхідно ефективно реалізовувати країнам, їх фінансовим інститутам, визначеним нефінансовим установам та представникам визначених професій, надані у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основний зміст Рекомендацій FATF

Назва розділу та номери рекомендацій	Зміст рекомендацій
А. Політика та координація у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; 1 — 2	Необхідність застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків; наявність у країн національної політики та ефективних механізмів координації дій у сфері ПВК/ФТ
В. Відмивання коштів та конфіскація; 3 — 4	Криміналізація відмивання коштів, отриманих у результаті серйозних злочинів; прийняття законів та надання повноважень щодо арешту та конфіскації коштів, отриманих злочинним шляхом
С. Фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення; 5 — 8	Криміналізація фінансування терористичних актів, терористичних організацій та терористів; запровадження режиму цільових фінансових санкцій за тероризм, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення та його фінансування; адекватність заходів щодо неприбуткових організацій
D. Запобіжні заходи; 9 — 23	Зобов'язання для фінансових установ здійснювати належну ідентифікацію своїх клієнтів, а також вигодоодержувачів за операціями своїх клієнтів; збереження даних протягом п'яти років; додаткові заходи щодо специфічних груп клієнтів та видів діяльності — публічні особи, особи, які здійснюють перекази коштів, кореспондентські відносини, нові технології, грошові перекази; вимога до фінансових установ

Назва розділу та номери рекомендацій	Зміст рекомендацій
	повідомляти підрозділу фінансової розвідки про підозрілі операції клієнтів; особливості застосування рекомендацій для визначених установ та професій
Е. Прозорість й бенефіціарна власність юридичних осіб та організацій; 24 — 25	Забезпечення країнами наявності адекватної, точної і своєчасної інформації про бенефіціарну власність та контроль юридичних осіб, а також правових організацій
Ф. Повноваження й відповідальність компетентних органів влади та інші інституційні заходи; 26 — 35	Створення адекватної системи регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ, визначених нефінансових установ та професій; повноваження наглядових, операційних та правоохоронних органів
Г. Міжнародне співробітництво; 36 — 40	Необхідність приєднання до основних Конвенцій у сфері ПВК/ФТ та їх повної імплементації; здійснення країнами взаємної правової допомоги, включаючи заморожування, конфіскацію активів та екстрадицію; надання можливості компетентним органам ефективно здійснювати найширше міжнародне співробітництво

На думку Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, країни мають такі **переваги від імплементації Рекомендацій FATF**:

— *забезпечення більш прозорої та стабільної фінансової системи, яка є привабливішою для іноземних інвесторів.* Корумповані і непрозорі фінансові системи нестабільні. Інтенсивне відмивання коштів може призвести до підвищеної волатильності міжнародних потоків капіталу й валютних курсів, ринкових диспропорцій та спотворення інвестиційних і торгових потоків;

— *переконання у тому, що фінансові установи не є уразливими для проникнення або зловживань з боку організованих злочинних груп.* Фінансові інститути, що використовуються таким чином, зазнають ризик

втрати репутації, фінансову нестабільність, зменшення суспільної довіри, загрозу безпеці та надійності, а також прямі збитки;

— *створення спроможності для боротьби з тероризмом та відстеження коштів, що належать терористам*. Терористам необхідні гроші для фінансування атак. Відстеження цих коштів є одним з небагатьох превентивних засобів, які мають держави у боротьбі з тероризмом;

— *дотримання обов'язкових для виконання міжнародних зобов'язань і уникнення ризику санкцій або інших дій з боку міжнародного співтовариства*. Міжнародне співтовариство, через численні міжнародні договори, Резолюції Ради Безпеки ООН та оприлюднення найкращих практик, підтримує впровадження рекомендацій FATF на найвищому політичному рівні;

— *уникнення перетворення на притулок для злочинців*. Країни зі слабкими системами ПБК/ФТ є привабливими для злочинців, оскільки вони створюють середовище, в якому злочинці можуть використовувати прибуток від скоєних ними злочинів та фінансувати свою незаконну діяльність з невеликим страхом перед покаранням [57].

Впровадження та дотримання Рекомендацій FATF забезпечується завдяки **механізму взаємного моніторингу**, який не має аналогів у міжнародній практиці за масштабами та ефективністю застосування. Групою використовуються два типи оцінок (атестацій): **самооцінка й взаємна оцінка**. При здійсненні самооцінки кожна країна-член FATF самостійно надає інформацію про стан реалізації Рекомендацій, відповідаючи щороку на стандартний, заздалегідь визначений перелік запитань. Потім ця інформація зводиться й аналізується та стає основою для оцінки ступеня реалізації міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму як в окремих країнах, так і у Групі у цілому.

У процесі взаємної оцінки FATF по черзі перевіряє кожену країну — члена на основі інформації, отриманої безпосередньо у цій країні упродовж перебування там групи з трьох — чотирьох експертів в юридичній та фінансовій сферах, з урядів інших держав-членів. Завданням такого візиту є складання звіту з визначення поступу країни, що оцінюється, на шляху запровадження ефективної системи боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а також визначення основних напрямів

подальшої діяльності. Звіт розглядається та затверджується на черговому пленарному засіданні FATF.

Перший раунд взаємних оцінок відбувся у 1992-1995 рр. і був спрямований на аналіз наявності необхідної законодавчої та іншої нормативно-правової бази національних систем протидії відмиванню доходів. Протягом другого раунду, що відбувся у 1996-1999 рр., увага була зосереджена на питаннях ефективності заходів у сфері протидії відмиванню доходів. Крім того, у 1999-2003 рр. було проведено взаємні оцінки нових членів FATF, включаючи Аргентину, Бразилію, Мексику, Росію та ПАР. Третій раунд взаємних оцінок FATF на основі нової єдиної методології проходив у 2005-2009 рр.

У 2000 році FATF вперше було опубліковано доповідь про країни й території, що не беруть участі у міжнародній боротьбі з легалізацією коштів. У доповіді було надано 25 критеріїв класифікації таких країн, зокрема, відсутність механізмів нагляду та недостатнє регулювання фінансових інститутів з урахуванням міжнародних правил боротьби з відмиванням грошей; наявність анонімних рахунків або рахунків, відкритих на фіктивні імена; наявність механізмів охорони банківської таємниці, що не дозволяють адміністративним та судовим органам отримувати інформацію для боротьби з відмиванням коштів; наявність перешкод для ідентифікації фінансовими інститутами власників, бенефіціарів й керуючих компаній та інших юридичних осіб; відсутність централізованого органу (органу фінансової розвідки) або відповідних механізмів для збирання, аналізу та представлення компетентним органам інформації про підозрілі трансакції тощо.

На підставі цих критеріїв був сформований **перелік країн і територій, які не співпрацювали у сфері протидії легалізації злочинних коштів** (англ. *list of non-cooperative countries*), що отримав назву «чорного списку» FATF (табл. 1.3).

У 2009 році Групою з розробки фінансових заходів було поновлено формування таких переліків, які зараз мають назву «високоризиковані юрисдикції та такі, що не співпрацюють у сфері ПВК/ФТ». Включені до переліку країни мають стратегічні недоліки й FATF проводить з ними роботу з усунення цих недоліків, які становлять загрозу для міжнародної фінансової системи. У Заяві Групи від 25 лютого 2009 р. відзначалася наявність проблем та необхідність більш дієвих

заходів у таких країнах, як Іран, Пакистан, Туркменістан, Узбекистан, Сан-Томе і Принсіпі.

Таблиця 1.3

Країни та території, що були внесені до «чорного списку» FATF протягом 2000-2006 років

Рік	Країни
2000	Багамські о-ви, Кайманові о-ви, Кука о-ви, Домініканська Республіка, Ізраїль, Ліван, Ліхтенштейн, Науру, Маршаллові о-ви, о-в Ніуе, Філіппіни, Росія, Сент-Кітс і Невіс о-ви, Сент-Вінсент і Гренадіни о-ви
2001	Багамські о-ви, Кайманові о-ви, Кука о-ви, Домініканська Республіка, Єгипет, Гренада, Гватемала, Угорщина, Індонезія, Ізраїль, Ліван, Ліхтенштейн, Маршаллові о-ви, М'янма, Науру, Нігерія, о-в Ніуе, Панама, Філіппіни, Росія, Сент-Кітс і Невіс о-ви, Сент-Вінсент і Гренадіни о-ви, Україна
2002	Кука о-ви, Домініканська Республіка, Єгипет, Гренада, Гватемала, Індонезія, Маршаллові о-ви, М'янма, Науру, Нігерія, о-в Ніуе, Філіппіни, Росія, Сент-Вінсент і Гренадіни о-ви, Україна
2003	Кука о-ви, Єгипет, Гватемала, Індонезія, М'янма, Науру, Нігерія, Філіппіни, Сент-Вінсент і Гренадіни о-ви, Україна
2004	Кука о-ви, Гватемала, Індонезія, М'янма, Науру, Нігерія, Філіппіни
2005	М'янма, Науру, Нігерія
2006	М'янма (виключена з переліку у жовтні 2006 р.)

Сучасні списки FATF можна умовно розділити на три рівні:

— до *«чорного списку»* включаються юрисдикції, по відношенню до яких FATF закликає застосовувати контрзаходи, у т.ч. санкції, з метою захисту від ризиків, що від них походять;

— до *«темно-сірого списку»* включаються юрисдикції, які мають стратегічні недоліки національної системи ПВК/ФТ, не досягли суттєвого прогресу в їх усуненні або не виконують розробленої спільно із FATF програми дій;

— до «сірого списку» включаються юрисдикції, в яких існують недоліки законодавчого поля й які спільно із FATF розробили план дій щодо їх усунення та на високому політичному рівні заявили про готовність усунути вказані недоліки.

Станом на 19 жовтня 2012 року, у відповідності до чергової Публічної Заяви FATF, до першого переліку віднесено дві країни: Іран та КНДР; до другого — сімнадцять юрисдикцій, а саме: Болівія, Куба, Еквадор, Ефіопія, Індонезія, Кенія, М'янма, Нігерія, Пакистан, Сан Томе і Принсіпі, Шрі Ланка, Сирія, Танзанія, Таїланд, Туреччина, В'єтнам, Ємен. «Сірий список» вміщує, зокрема, Афганістан, Албанію, Алжир, Анголу, Антигуа і Барбуда, Аргентину, Бангладеш, Бруней, Камбоджу, Гану, Кувейт, Киргизстан, Монголію, Марокко, Намібію, Непал, Філіппіни, Судан, Таджикистан, Венесуела [62].

Ситуація у кожній країні у сфері протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму визначається на основі Методології оцінки відповідності Рекомендаціям FATF [43]. Після перегляду Рекомендацій виникла необхідність провести четвертий раунд оцінювання, який розпочнеться після доопрацювання Методології оцінки з урахуванням оновлених стандартів FATF.

1.4. Міжнародні організації у сфері протидії легалізації коштів та фінансуванню тероризму й участь у них України

Протягом 1990-2000-х років у світі було створено за зразком FATF ряд **регіональних організацій**, які виконують схожі функції та застосовують аналогічні форми роботи. Вони також проводять взаємну оцінку діяльності країн — членів та здійснюють виявлення нових тенденцій у сфері запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, враховуючи специфіку окремих регіонів.

Азійсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей (англ. *Asia/Pacific Group on Money Laundering — APG*) була створена у м. Бангкок (Таїланд) у 1997 році. На кінець 2012 року об'єднувала 41 країну.

Група самостійно визначає політику та практику боротьби з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму, використовуючи при цьому як основне керівництво Рекомендації FATF. Згідно

з Питаннями компетенції, АРГ кожні три роки розробляє Стратегічний план, який схвалюється всіма країнами-учасницями. У плані формулюються місія і цілі Азіатсько-Тихоокеанської групи на найближчі три роки. Щорічно АРГ розробляє бізнес-план, в якому детально викладається робоча програма регіональної групи.

Адміністративно-технічне забезпечення роботи групи здійснює Секретаріат. Всі рішення групи приймаються на пленарних засіданнях, які проводяться не рідше одного разу на рік. Щорічно АРГ організує семінари з типологій, в рамках яких досліджуються методи й тенденції легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму. Група має статус Асоційованого члена у рамках FATF.

Карибська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (англ. *Caribbean Financial Action Task Force — CFATF*) налічує зараз 29 держав-членів.

У 1990 р. на Арубі представники країн Карибського басейну та Центральної Америки розробили загальний підхід до проблеми відмивання злочинних коштів та сформулювали 19 Рекомендацій (Рекомендації Аруби), які відображали специфічні особливості регіону й доповнювали 40 Рекомендацій FATF. У 1992 р. в м. Кінгстон (Ямайка) пройшло засідання міністрів, результатом якого стала Кінгстонська декларація, де було схвалено й затверджено зобов'язання урядів держав CFATF реалізувати Рекомендації FATF та Аруби, типове законодавство, розроблене Організацією американських держав, та Конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. За підсумками засідання було створено Секретаріат для координації дій щодо реалізації зазначених документів державами-членами CFATF, що включає наступне:

- самооцінка щодо реалізації рекомендацій;
- програма взаємної оцінки країн-членів;
- координація та участь в програмах навчання та технічного сприяння;
- проведення два рази на рік засідань для технічних представників;
- щорічні засідання міністрів.

CFATF має статус Асоційованого члена в рамках FATF.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів у Південній Америці (ісп. *Grupo de Accion Financiera de Sudamerica — GAFISUD*) була заснована у 2000 році у м. Картахена (Колумбія), на даний час налічує 12 держав-членів.

Зусилля Групи спрямовані на розвиток правової бази в сфері ПВК/ФТ, створення у країнах систем повідомлень про підозрілі операції, надання взаємної правової допомоги, а також на постійне вдосконалення національної політики і посилення методів співпраці між державами-членами.

Мета групи полягає у розвитку й реалізації глобальної стратегії по боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, визначеної Рекомендаціями FATF. Під її егідою здійснюється навчання працівників державних органів країн-учасниць з питань ПВК/ФТ.

Група є юридичною особою і має дипломатичний статус в Аргентині, де розташований її Секретаріат. GAFISUD має статус Асоційованого члена в рамках FATF з 2006 року.

Центрально-Східна та Північноафриканська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (англ. *Middle East and North Africa Financial Action Task Force — MENAFATF*) була створена на нараді міністрів чотирнадцяти країн-засновниць у м. Манама (Бахрейн) у листопаді 2004 року. Зараз MENAFATF налічує 18 держав-членів. Було вирішено, що штаб-квартира цієї організації буде знаходитися у Королівстві Бахрейн.

У статуті MENAFATF зазначається, що ця організація за своїм характером є добровільною й передбачає співпрацю її членів. Група не залежить від будь-якого іншого міжнародного органу або організації й сама організовує свою роботу, встановлює правила і процедури. Всі рішення повинні прийматися на основі консенсусу між її членами. MENAFATF співпрацює з іншими міжнародними органами, зокрема, FATF, для досягнення своїх цілей.

Країни-члени MENAFATF погодилися визначити наступні цілі і працювати у напрямі їх досягнення:

— прийняти й реалізувати 40 рекомендації FATF;

- прийняти й імплементувати Спеціальні рекомендації FATF щодо фінансування тероризму,
- виконувати відповідні договори й угоди ООН, а також Резолюції Ради Безпеки ООН, що стосуються боротьби з ПВК/ФТ,
- співпрацювати, щоб забезпечити дотримання цих стандартів та заходів в рамках регіону Центрально-Східної та Північної Африки, та працювати з іншими міжнародними організаціями для підвищення рівня відповідності в усьому світі;
- працювати разом, щоб визначати проблеми регіонального характеру у сфері ПВК/ФТ, обмінюватися досвідом стосовно цих проблем та розробляти регіональні рішення для їх подолання,
- створювати по всьому регіону ефективні механізми для боротьби з ПВК/ФТ у відповідності зі специфічними культурними цінностями, конституційними рамками та правовими системами у країнах-членах.

Для здійснення керівництва Групою на пленарному засіданні обираються Президент й Віце-Президент терміном на один рік.

Східно- та Південноафриканська група з протидії відмиванню коштів (англ. Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group — *ESAAMLG*) була започаткована у серпні 1999 року у м. Аруша (Танзанія) підписанням Меморандуму про взаєморозуміння.

На даний час до її складу входять 15 країн, які проголошують такі загальні цілі своєї спільної діяльності:

- прийняти та впроваджувати 40 рекомендацій плюс Спеціальні рекомендації FATF;
- застосовувати заходи проти відмивання грошей до всіх тяжких злочинів;
- здійснювати заходи по боротьбі з фінансуванням тероризму;
- здійснювати будь-які інші заходи, передбачені у підписаних цими країнами багатосторонніх угодах та ініціативах із запобігання та протидії відмиванню доходів, що мають джерелом серйозні злочини, й фінансуванню терористичної діяльності.

Робота ESAAMLG проводиться відповідно до трирічних стратегічних планів, в яких формулюються бачення та місія організації, її стратегічні цілі на визначений період та плани щодо їх досягнення. Зок-

рема, у стратегічному плані на 2009-2012 рр. були зазначені такі завдання:

- розвиток національних стратегій у сфері ПВК/ФТ та їх оцінювання;

- проведення оцінки та моніторингу відповідності членів ESAAMLG міжнародним стандартам боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму;

- проведення досліджень і аналізу ситуацій, щоб краще розуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму та вразливості у регіоні, а також ефективно сприяти формуванню регіональної й міжнародної політики у сфері ПВК/ФТ;

- розширення членства у ESAAMLG;

- зміцнення регіонального співробітництва між країнами-членами;

- зміцнення співробітництва та участь ESAAMLG у глобальному середовищі ПВК/ФТ;

- консолідація регіональної спроможності у сфері ПВК/ФТ, підготовки кадрів та здійснення інформаційно-просвітницьких програм;

- забезпечення надання країнам-членам консультаційних послуг у сфері ПВК/ФТ;

- підвищення надійності та ефективності роботи Секретаріату.

Керівними органами ESAAMLG є: Рада міністрів (Рада), Цільова група старших посадових осіб, Секретаріат. Рада міністрів є ключовим органом ухвалення рішень у рамках Групи й збирається не рідше одного разу на рік. Рада обирає президента і віце-президента з числа своїх членів за обов'язкової умови, що Президент і віце-президент не можуть бути представниками однієї країни-члена, а також один з них має бути міністром фінансів

Міжурядова група протидії відмиванню коштів у Західній Африці (англ. *The Inter-Governmental Action Group against Money Laundering in West Africa*; аббревіатура з франц. — *GIABA*) була заснована у 2000 році Економічним співтовариством західноафриканських держав (*ECOWAS*). *GIABA* є спеціалізованою установою

ECOWAS, яка відповідає за зміцнення спроможності держав-членів щодо запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму у регіоні, й одночасно — регіональною організацією за зраз-

ком FATF. На даний час Міжурядова група складається з 15 країн-членів.

На першому етапі основним напрямом діяльності GIABA був захист західноафриканських економік та фінансових систем від відмивання грошей. Але у січні 2006 року Статут Міжурядової групи було переглянуто, щоб відобразити зростаючий зв'язок між відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Сучасний Мандат GIABA включає:

— забезпечення прийняття стандартів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму у відповідності до визнаних міжнародних стандартів та практик, в тому числі, Рекомендацій FATF;

— сприяння розробці й здійсненню державами-членами заходів з ПВК/ФТ, з урахуванням конкретних регіональних особливостей та умов;

— функціонування як форуму, де держави-члени можуть обговорювати питання, що становлять регіональний інтерес, та обмінюватися досвідом;

— організація самооцінки та взаємної оцінки з метою визначення ефективності вжитих заходів, у тому числі, їх відповідності визнаним міжнародним стандартам;

— координація дій та надання підтримки державам-членам у створенні та функціонуванні режимів ПВК/ФТ, зокрема, імплементація законів щодо протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, взаємна правова допомога, а також створення й функціонування підрозділу фінансової розвідки.

GIABA здійснює свою діяльність через Спеціальний Комітет міністрів, що складається з трьох міністрів кожної держави-члена, які відповідають за фінанси, юстицію та внутрішні справи або безпеку; Секретаріат, що знаходиться у м. Дакар, Республіка Сенегал; Технічну комісію, яка складається з експертів із вищезгаданих міністерств держав-членів; мережу національних кореспондентів. Функції кожного органу чітко прописані у Статуті Міжурядової групи.

До регіональних організацій відноситься і **Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ)**, яка була створена у жовтні 2004 року за зразком FATF. Організація ЄАГ для країн євразійського регіону, що не входили в існуючі регіональні групи, була по-

кликана зіграти важливу роль у справі зниження загрози міжнародного тероризму та забезпечення прозорості, надійності й безпеки фінансових систем держав, а також їх подальшої інтеграції в міжнародну інфраструктуру протидії легалізації коштів й фінансуванню тероризму. Одночасно було розпочато роботу зі створення у країнах регіону умов для становлення і розвитку ефективних систем ПВК/ФТ.

До складу Євразійської групи на даний час входять дев'ять держав: Білорусь, Індія, Казахстан, Киргизстан, Китай, Росія, Таджикистан, Туркменістан й Узбекистан. Україна є спостерігачем у цій організації. Євразійська група є асоційованим членом FATF.

Діяльність ЄАГ націлена на завершення роботи зі створення у державах-членах належних правових та інституційних основ протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, що відповідають стандартам FATF; проведення взаємних оцінок; аналіз типологій у сфері легалізації злочинних доходів з урахуванням особливостей Євразійського регіону; реалізацію програм надання технічної допомоги країнам-учасникам, включаючи навчання кадрів.

Отже, основними завданнями ЄАГ є:

- сприяння у впровадженні державами — членами Рекомендацій FATF;

- розробка і проведення спільних заходів, спрямованих на протидію відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму;

- здійснення програми взаємної оцінки держав — членів на базі Рекомендацій FATF, включаючи вивчення ефективності законодавчих та інших заходів, що вживаються у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму;

- координація програм міжнародного співробітництва та технічної допомоги зі спеціалізованими міжнародними організаціями, структурами та зацікавленими державами;

- аналіз типологій у сфері легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму та обмін досвідом протидії таким злочинам з урахуванням особливостей регіону.

На 14-ому Пленарному засіданні Євразійської групи (червень 2011 р., Москва) був ухвалений Стратегічний план роботи ЄАГ на період до 2015 року. У цьому плані перед державами — членами ставилося завдання розробки національних стратегій у сфері ПВК/ФТ з урахуван-

ням існуючих й потенційних ризиків і загроз. Як ключові елементи національної стратегії рекомендувалося передбачити вдосконалення правових, інституційних, організаційних, інформаційних основ протидії легалізації злочинних коштів.

У контексті поновлення Рекомендацій FATF члени ЄАГ повинні забезпечити відповідність внутрішньодержавних механізмів міжнародним вимогам. Особливу важливість для розробки політики у сфері ПВК/ФТ та ефективного розподілу ресурсів має національна оцінка ризиків, яка дозволить виявляти й оцінювати джерела, методи відмивання грошей і фінансування тероризму, а також стратегічні недоліки існуючої системи. Цілеспрямована робота зі створення систем національної оцінки ризиків повинна стати пріоритетним напрямом в діяльності держав-членів ЄАГ на найближчу перспективу. Іншим напрямом їхньої діяльності має стати проведення оцінки ефективності системи ПВК/ФТ на національному рівні, включаючи визначення критеріїв та методики оцінки.

Вищим органом ЄАГ є пленарне засідання уповноважених представників держав-членів, яке проводиться, як правило, два рази на рік. Роботою Пленарних засідань керує Голова ЄАГ, який має одного заступника. На пленарних засіданнях підбиваються основні підсумки діяльності Євразійської групи та обговорюються ключові досягнення в області розвитку національних режимів ПВК/ФТ.

В ЄАГ створено чотири робочих групи: зі взаємних оцінок та правових питань, з типологій, з технічного сприяння, з нагляду. Секретаріат, який розташований у Москві, виконує координаційні функції, пов'язані з реалізацією основних напрямів роботи Євразійської групи.

Спеціальний Комітет експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (англ. *MONEYVAL*) було засновано у вересні 1997 року. До останнього часу він

діяв за мандатом Ради Європи, будучи одночасно регіональною організацією на зразок FATF. У жовтні 2010 року був прийнятий новий статут MONEYVAL, відповідно до якого з 1 січня 2011 року він став незалежним механізмом моніторингу в межах Ради Європи, що підпорядковується безпосередньо Комітету Міністрів Ради Європи.

До MONEYVAL входять країни Ради Європи, які не є членами Групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів. Причому країни Ради Європи, які були членами MONEYVAL, але потім стали членами FATF (наприклад, Російська Федерація), також мають право залишитися членами Комітету. Всього на кінець 2012 року до складу MONEYVAL входило 30 держав, кожна з яких представлена у ньому трьома експертами.

Метою діяльності Комітету експертів є забезпечення того, щоб його країни-члени мали ефективні системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та відповідали міжнародним стандартам у сфері ПВК/ФТ.

MONEYVAL здійснює оцінку відповідності своїх країн-членів усім міжнародним стандартам у правовому, фінансовому відношенні та щодо правоохоронної діяльності шляхом здійснення експертних оцінювань у ході взаємних оцінок. Звіти Комітету визначають проблемні питання та надають досить детальні рекомендації щодо шляхів покращення ефективності національних режимів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та здатності країни здійснювати міжнародне співробітництво у цій сфері. MONEYVAL також проводить типологічні дослідження щодо методів, схем та тенденцій відмивання коштів та фінансування тероризму.

Україна є членом MONEYVAL із 1997 року й вже пройшла три раунди оцінок: у травні 2000 року, у вересні 2003 року та у вересні 2008 року. Останній звіт про прогрес нашої країни на шляху імплементації міжнародних стандартів у сфері ПВК/ФТ був схвалений на 33 пленарному засіданні Комітету (Страсбург, 27.09 — 1.10.2010 р.) [68].

Пленарні засідання Комітету проводяться тричі на рік, під час них експерти розглядають звіти держав-членів та готують рекомендації по кожному з них. Комітет обирає Голову та заступника Голови на період двох років, а також трьох інших осіб, які разом складають Бюро. Бюро здійснює підготовку роботи Комітету. Діяльність MONEYVAL підтримується Секретаріатом, передбаченим Радою Європи.

Рада фінансової стабільності (англ. *Financial Stability Board — FSB*) була сформована у квітні 2009 року на Лондонському саміті лідерів найбільших економік світу G-20. Ця міжнародна організація була створена на базі Форуму фінансової стабільності, який існував з 1999 року, коли

Financial Stability Board — FSB) була сформована у квітні 2009 року на Лондонському саміті лідерів найбільших економік світу G-20. Ця міжнародна організація була створена на базі Форуму фінансової стабільності, який існував з 1999 року, коли

був започаткований міністрами фінансів та керуючими центральних банків країн «Великої сімки».

Метою діяльності FSB є виявлення слабких місць у сфері світової фінансової стабільності, координація на міжнародному рівні роботи національних фінансових органів (центрального банку, наглядових органів, міністерств фінансів) й міжнародних нормотворчих організацій та розвиток і стимулювання здійснення ефективного регулювання, нагляду й інших заходів щодо фінансового сектору. Вона об'єднує національні органи, відповідальні за фінансову стабільність у важливих міжнародних фінансових центрах (24 країни, включаючи країни G-20, а також Гонконг, Нідерланди, Сінгапур, Швейцарію), міжнародні фінансові інститути, міжнародні об'єднання регулюючих й наглядових органів за секторами ринку, а також комітети експертів центрального банку.

Розширений, порівнюючи з Форумом, мандат Ради фінансової стабільності полягає в наступному:

- оцінка вразливостей фінансової системи, визначення дій, необхідних для їх усунення, та контроль за їх здійсненням;
- сприяння координації дій та обміну інформацією між органами, що відповідають за фінансову стабільність;
- надання консультацій та здійснення моніторингу передового досвіду у дотриманні регулятивних стандартів;
- створення планів дій для непередбачуваних ситуацій в управлінні транскордонними кризами, особливо по відношенню до системоутворюючих інститутів;
- співпраця з МВФ для проведення раннього попередження.

Члени FSB зобов'язані проводити політику підтримки фінансової стабільності, відкритості та прозорості фінансового сектору, впроваджувати міжнародні фінансові стандарти й погодитися проходити періодичне взаємне оцінювання. Рада фінансової стабільності визначила дванадцять основних міжнародних стандартів та правил поведінки, які поділені на три групи: макроекономічна політика та інформаційна прозорість; фінансове регулювання та нагляд; інституціональна та ринкова інфраструктура. Саме до третьої групи стандартів входить цілісність ринку, яка базується на дотриманні Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів [61].

Раду фінансової стабільності очолює Марк Карні, керуючий Банку Канади. Секретаріат організації знаходиться у м. Базель (Швейцарія), у приміщенні Банку міжнародних розрахунків. FSB проводить пленарні засідання двічі на рік, у міру необхідності. Щоб розширити коло країн, які беруть участь у роботі зі сприяння міжнародній фінансовій стабільності, Рада також організує регіональні зустрічі з фінансовими органами держав, які не є її членами.

Вольфсберзька група (англ. *Wolfsberg Group*) була заснована у 2000 році на зібранні представників одинадцяти провідних банків світу у швейцарському замку Вольфсберг. На даний час склад учасників групи дещо змінився, але їх кількість залишилася такою самою: Banco Santander (Іспанія), Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ (Японія), Barclays (Велика Британія), Citigroup (США), UBS, Credit Suisse (Швейцарія), Deutsche Bank (ФРН), Goldman Sachs (США), HSBC (Велика Британія), J.P. Morgan Chase (США), Societe Generale (Франція).

**the
Wolfsberg
Group**

Метою Вольфсберзької групи стала розробка принципів протидії інню коштів у приватному банківському секторі. Ці принципи змально не маючи юридичної сили, є публічним зобов'язанням учасників дотримуватися певних етичних правил. Враховуючи реальний вплив членів Групи, які контролюють значну частину світових фінансових потоків, прийняття ними таких принципів служить діючим стимулом для їх дотримання іншими банками.

Вольфсберзька група прийняла чотири комплекси принципів у сфері ПВД/ФТ.

У жовтні 2000 р. були опубліковані *Загальні директиви з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі*, які включали одинадцять базових принципів, відомих під назвою *Вольфсберзькі принципи* (переглянуті у травні 2002 р.). Відповідно до цього документу, в основі політики будь-якого банку повинно лежати правило, згідно з яким відношення встановлюються тільки з тими клієнтами, законне походження джерел доходів або фінансування яких може бути у розумних межах підтверджено. Принципи відображають вимоги до ідентифікації особи клієнта, включаючи реальних власників рахунків, а також до дій банків у разі виявлення незвичайних або підозрілих операцій. Дотримання у своїй роботі цих принципів банки, у тому

числі українські, зараз підтверджують заповненням відповідного описувальника, розробленого Вольфсберзькою Групою (див. Додаток Б).

У червні 2012 р. відбулося чергове оновлення вищезазначеного документу, який зараз має офіційну назву «Вольфсберзькі принципи з протидії відмиванню коштів для приватного банківського сектора». Крім поглиблення трактування вже існуючих положень, до його тексту був включений новий принцип про заборону допомоги клієнту у разі усвідомлення того, що така допомога буде використана для обману державних органів, включаючи податкові органи. Крім того, Вольфсберзькі принципи були доповнені додатком про механізми належного вивчення нових клієнтів та основних бенефіціарних власників, що базуються на ризик-орієнтованому підході.

У січні 2002 р. Група виступила із *Заявою «Про боротьбу з фінансуванням тероризму»*, яка спрямована на збільшення внеску фінансових установ у вирішення цієї проблеми. Заява передбачає застосування процедур «Знай свого клієнта» у розширеному масштабі шляхом пошуку за списками відомих або підозрюваних терористів, а також вжиття додаткових заходів у випадках, коли мають місце незвичні або підозрілі операції. Особливо ретельна перевірка необхідна у тих ситуаціях, коли клієнти пов'язані з секторами або сферами діяльності, які, за інформацією компетентних органів, часто використовуються для фінансування тероризму. У Заяві вказувалося на необхідність розширення міжнародного співробітництва та прийняття спеціальних рекомендацій FATF як керівництва до дій.

Чотирнадцять принципів боротьби з відмиванням коштів у банках-кореспондентах були опубліковані Вольфсберзькою Групою у листопаді 2002 р. й регламентують встановлення та підтримку банківських кореспондентських відносин. Згідно із зазначеними принципами, міжнародним банкам забороняється вести справи з «банками-оболонками», які не мають фізичної присутності на території своєї реєстрації. Крім того, пропонується використовувати спеціальну методику оцінки та контролю ризику для забезпечення рівня належної перевірки, яка проводиться банком відносно його клієнтів із банків-кореспондентів.

Заява «Про моніторинг, перевірку та пошук», прийнята Групою у 2003 р. й переглянута у 2009 р., покликана доповнити прийняті рані-

ше стандарти у частині розвитку заснованих на врахуванні ризику процесів моніторингу та перевірки операцій клієнтів. Згідно із цією Заявою, банки мають створити процеси, що забезпечують виявлення незвичної діяльності або операцій своїх клієнтів. Оскільки не всі незвичні операції або види діяльності обов'язково є підозрілими, банки повинні мати можливість проаналізувати та визначати, чи є конкретні операції або види діяльності підозрілими, зокрема, на предмет потенційного зв'язку з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Для моніторингу операцій з урахуванням ризику потенційного відмивання коштів рекомендується розробити моделі, що надають банкам інструменти ранжирування факторів ризику.

У подальшому Вольфсберзька Група продовжила свою нормотворчу діяльність. Зокрема, на початку 2007 року Група оприлюднила свою Заяву про корупцію, підготовлену у тісному співробітництві з такими організаціями, як *Transparency International* та Базельським інститутом урядування. Пізніше Вольфсберзька Група визнала своєчасним розробку рекомендацій з протидії легалізації злочинних доходів при випуску кредитних карт та наданні послуг еквайрингу, а також посилення заходів зі збільшення прозорості грошових переказів за участю третіх банків. У результаті цього у листопаді 2009 року був введений новий формат SWIFT — повідомлень.

Засідання Вольфсберзької Групи відбуваються щоквартально у банках-членах по черзі. Робота здійснюється на основі консенсусу. Очолюють Групу два співголови — представники банків, що беруть участь у її роботі.

Неформальна організація фінансових розвідок країн світу — **Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок** (англ. *The Egmont Group of Financial Intelligence Units*) — була створена у червні 1995 року з ініціативи підрозділів фінансової розвідки (ПФР) Бельгії та США з метою не допустити використання злочинними елементами законних фінансових систем для легалізації доходів. Організація отримала таку назву тому, що її перше засідання проводилося у палаці Егмонт — Аренберг у Брюсселі.

Метою діяльності Егмонтської групи є проведення зустрічей підрозділів фінансової розвідки з усього світу з метою покращення

співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також сприяння впровадженню національних програм у цій сфері. Це сприяння включає в себе наступне:

- розширення та систематизація міжнародного співробітництва щодо взаємного обміну інформацією;
- підвищення ефективності діяльності фінансових розвідок шляхом проведення навчань та обміну персоналом підрозділів з метою збільшення його досвіду та можливостей;
- запровадження надійного та захищеного зв'язку між ПФР шляхом використання новітніх технологій;
- встановлення кращої координації та допомоги між операційними підрозділами — членами Групи;
- покращення операційної автономії ПФР;
- утворення ПФР в юрисдикціях з наявними програмами протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму чи з програмами, які знаходяться на ранніх стадіях розвитку.

Наприкінці 2012 року Група об'єднувала 133 фінансові розвідки країн світу. Україна приєдналася до Егмонтської групи у червні 2004 року, що дозволило значно розширити можливості інформаційного обміну щодо сумнівних операцій, а також брати участь у навчальних програмах.

Організаційну структуру Егмонтської групи становлять: Рада керівників підрозділів фінансової розвідки, яка ухвалює рішення щодо членства у Групі, визначення її структури, бюджету та принципів діяльності; Комітет Егмонтської Групи, що очолюється Головою й слугує консультативним та координаційним механізмом; п'ять Робочих груп — з правових питань, із залучення нових членів, тренінгова, операційна та з інформаційних технологій; Секретаріат, який знаходиться у м. Торонто, Канада, й надає адміністративну та іншу допомогу керівним органам Групи.

Міжнародний валютний фонд останнім часом теж закономірно стає платформою для обміну інформацією, розробки спільної стратегії та розповсюдження стандартів та правил боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Досвід МВФ дозволяє йому оцінювати, якою мірою національні влади дотримуються норм протидії легалі-

зації злочинних доходів, та допомагати їм у розробці відповідних програм. У 2006 році МВФ ухвалив принцип, згідно з яким кожна програма оцінки фінансового сектору або офшорного фінансового центра повинна включати оцінку механізмів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Нещодавно Міжнародний валютний фонд створив спеціальний фонд *Multi-Donor Trust Fund (MDTF)* для фінансування технічної допомоги країнам у протидії легалізації злочинних доходів. Це перший з серії спеціалізованих фондів МВФ, що почав функціонувати з 1 березня 2009 року. Країни-члени МВФ зобов'язалися внести до нього 30 млн дол. протягом п'яти років. У перший рік існування у його фінансуванні взяли участь одинадцять країн.

У боротьбі з окремими проявами злочинної діяльності у сфері відмивання коштів беруть участь й інші міжнародні організації, зокрема, Інтерпол, або створена Радою Європи у 1999 році Група країн проти корупції (*GRECO*), яка на кінець 2012 року нараховувала 49 членів. Так, у грудні 2008 року *GRECO* сформулювала 26 рекомендацій щодо боротьби з корупцією, дотримання яких дозволяє суттєво зменшити масштаби та обсяги відповідних злочинних дій.

1.5. Зарубіжний досвід формування правових основ боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму

Легалізація коштів є комплексною проблемою, що включає питання розробки відповідного законодавства та його реалізації у правозастосовній практиці, певні адміністративні рамки, моральні аспекти. Механізми відмивання надзвичайно різноманітні й охоплюють різні за характером операції. Це суттєво ускладнює регулювання даної проблеми на основі одного законодавчого акта. Тому у багатьох країнах існує ціла система законів та підзаконних актів, що регулюють питання ПВК/ФТ. До числа таких правових актів відносяться закони, що визначають питання фінансового, банківського, митного регулювання, правила та порядок ліцензування й реєстрації компаній, ті чи інші аспекти секретності та ін. Законодавство кожної країни у сфері ПВК/ФТ має свою специфіку, але у ньому відображені основні принципи та вимоги, які є загальними для більшості країн.

Крім того, у багатьох державах існують закони так званого «парасолькового» типу, тобто ті, що спеціально регулюють основні аспекти даної проблеми і виступають своєрідним каркасом правових заходів у боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. У країнах з розвинутою правовою системою, які надають великого значення боротьбі з організованою злочинністю, таких законів може бути декілька. Найбільш яскравим прикладом у цьому випадку є **Сполучені Штати Америки**.

Правову базу боротьби з легалізацією кримінальних доходів у США становлять два рівня законодавчих актів — федеральні закони та закони штатів. До числа федеральних законів відносяться, насамперед, Закон про банківські записи та звітність з міжнародних операцій, що отримав скорочену назву Закону про банківську таємницю (1970 р.) та Закон про контроль за відмиванням коштів (1986 р.).

Передумовою прийняття першого закону стало визнання наприкінці 1960-х років Конгресом США того факту, що готівка слугує важливим засобом проведення злочинних операцій. Закон про банківську таємницю вимагає від приватних осіб, банків та інших фінансових установ звітування про всі готівкові операції на суму понад 10 тис. доларів США, належної ідентифікації осіб, що здійснюють такі трансакції, та збереження всіх документів, що стосуються цих операцій. Вимоги щодо декларування відповідних сум висуваються до переміщення або переказування валюти та інших грошових інструментів через кордони Сполучених Штатів Америки.

Закон про контроль за відмиванням коштів визнав легалізацію доходів кримінальним злочином, а також запровадив цивільну та кримінальну відповідальність за порушення вимог Закону про банківську таємницю. Крім того, він заборонив структурування операцій для уникнення обов'язкової звітності та зобов'язав банки запровадити внутрішні процедури для забезпечення належного виконання зазначеного закону.

У 1994 році у США був прийнятий Закон про попередження відмивання коштів, який вимагав від банківських установ запровадження навчання та перевірки знань працівників у сфері протидії легалізації злочинних доходів, а також вдосконалення механізму передачі справ до відповідних правоохоронних органів. Поряд з цим, у законі місти-

лися вимоги щодо обов'язкової реєстрації всіх організацій, що надають послуги, пов'язані з грошима, та рекомендації штатам щодо прийняття відносно цих установ уніфікованого законодавства.

Після терористичних актів 11 вересня 2001 року у Сполучених Штатах був ухвалений Закон про об'єднання та зміцнення Америки шляхом створення відповідних механізмів для обмеження, запобігання та припинення тероризму, відомий як *USA Patriot Act*. Цим законом фінансування тероризму було визнано кримінальним злочином. Вимоги законодавства у сфері ПВК/ФТ було розповсюджено на всі види фінансових установ, від яких вимагалось запровадження ще більш ретельних процедур ідентифікації клієнтів. Було також вдосконалено механізм інформаційного обміну між фінансовими інститутами та урядовими структурами, насамперед, підрозділом фінансової розвідки *FinCEN*.

У законодавстві **Японії** до недавнього часу були врегульовані лише питання, що стосувалися відмивання коштів, отриманих від незаконної торгівлі наркотиками. Ці питання унормувалися у Законі про спеціальні винятки із закону про контроль за наркотичними засобами та психотропними речовинами (1991 р.), що отримав скорочену назву Закон про боротьбу з наркотиками. У 1998 році його положення були імplementовані до Основних принципів нагляду за фінансовими інститутами, розроблених утвореним у цьому ж році Агентством фінансового нагляду (з 2000 р. — Агентство фінансових послуг). Одночасно поправка до Закону про валютний обмін та зовнішню торгівлю зобов'язала банки та валютообмінних операторів здійснювати у ряді випадків ідентифікацію клієнтів, проте не передбачало ніякої відповідальності за невиконання цих вимог.

У прийнятому у 1999 р. Законі про боротьбу з організованою злочинністю Японією було розширено коло злочинів, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів, а дещо пізніше ці положення були включені до Основних принципів нагляду.

Проблеми протидії фінансуванню тероризму знайшли відображення у ряді доповнень до законодавчих актів Японії, прийнятих у 2002 році, а також в окремому Законі про ідентифікацію клієнтів та збереження записів про операції фінансових установ. Нарешті, у 2007 році було ухвалено Закон про попередження переміщення злочинних доходів,

яким суттєво розширено коло суб'єктів протидії легалізації коштів («визначених бізнес-операторів»), які зобов'язані здійснювати ідентифікацію клієнтів, аналіз їх операцій та повідомляти про підозрілі операції, за рахунок включення не лише небанківських фінансових інститутів та представників певних професій, що мають відношення до фінансових операцій, а і навіть кооперативних організацій. Інформація про сумнівні фінансові операції клієнтів направляється до Японського офісу фінансової розвідки, що є підрозділом Агентства фінансових послуг.

На теренах **Європейського Союзу** питання боротьби з відмиванням злочинних коштів та фінансуванням тероризму на даний час регулюються Директивою 2005/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму, затвердженою 26 жовтня 2005 року. Це вже третя директива подібного змісту, яка висуває до банків та інших фінансових установ додаткові вимоги, що повинні бути включені до законодавства країн-членів ЄС до 15 грудня 2007 р. Остання вимога, нажаль, не була реалізована, зокрема, Францією, Німеччиною та деякими іншими державами.

У Директиві запропонований підхід, заснований на оцінці ризиків. Це означає можливість відходу від повного систематичного контролю за діяльністю клієнтів та введення нового підходу, заснованого на оцінці рівня потенційного ризику відмивання капіталів, пов'язаного з певними клієнтами та операціями. У зв'язку з цим, спрощений режим моніторингу застосовується до таких фінансових продуктів та операцій:

- поліси страхування життя, щорічні внески за якими складають менше 1000 євро;
- режими пенсійного забезпечення, що передбачають заздалегідь встановлені внески із заробітної плати та забороняють передачу прав;
- електронні платежі на невеликі суми;
- операції зі споживчого кредитування на суму менше 15 тис євро;
- розрахунки та переводи між банками країн-членів ЄС або з банками третіх країн, в яких прийняті стандарти боротьби з відмиванням коштів.

У відповідності до третьої Директиви, банки мають встановлювати ідентичність реального бенефіціара, тобто фізичної особи, яка контро-

лює клієнта та в інтересах якого здійснюється та чи інша угода. Одночасно ідентифікація може не здійснюватися по відношенню до клієнтів, які вже мали справу з фінансовими інститутами в інших країнах ЄС.

Крім фінансово-кредитних установ, положення Директиви 2005/60/ЄС розповсюджуються на таких суб'єктів, як аудитори, фінансові інспектори, податкові консультанти, нотаріуси та інші юридичні фахівці, торговці нерухомістю, компанії, що керують активами клієнтів, трасти, казино, юридичні і фізичні особи, що здійснюють торгові операції за готівку на суму у 15 тис євро і більше.

Третя директива містить і деякі новації щодо повідомлення про підозрілі операції компетентним органам. Вона зобов'язує країни-члени ЄС створити підрозділи фінансової розвідки, які повинні мати доступ до необхідної фінансової, адміністративної та правової інформації. Одночасно у 2006 р. Європейська комісія створила організацію Платформа фінансових розвідок (*Financial Intelligence Units Platform, FIU Platform*) для співробітництва та обміну думками й досвідом між європейськими ПФР.

Щодо правового забезпечення боротьби з відмиванням злочинних коштів та фінансуванням тероризму в окремих країнах ЄС, то слід зазначити, що у **Німеччині** основним законодавчим актом у цій сфері вважається Закон про виявлення доходів від тяжких злочинів (1993 р.), який ще називають Законом про відмивання коштів. Положення цього закону були розвинуті Законом про протидію відмиванню грошей 2002 року та Законом щодо додаткових положень про відмивання коштів та фінансування тероризму 2008 року, який імплементував вимоги третьої Директиви ЄС.

Закон про відмивання коштів узгоджується зі статтею 261 Кримінального кодексу Німеччини, яка визнає відмивання коштів кримінальним злочином (1992). Одночасно він не є лише складовою системою банківського регулювання, а є окремим законом, який визначає обов'язки організацій та осіб, яких можна поділити на три основні категорії:

- установи фінансового сектора, включаючи страхові;
- інші регульовані або нерегульовані організації та особи, діяльність яких пов'язана з питаннями легалізації злочинних доходів;
- інші особи при певних обставинах.

Закон про відмивання коштів встановив вимоги обов'язкової ідентифікації клієнтів, збереження відповідної інформації в архівах установ, повідомлення про підозрілі операції підрозділу фінансової розвідки та організації внутрішнього контролю в усіх інститутах фінансово-кредитної сфери. Значні повноваження надані ПФР — Федеральному відомству кримінальної поліції (*Bundeskriminalamt*), яке має право, у тому числі, на проведення розслідування за кордоном фактів, пов'язаних з легалізацією злочинних коштів та фінансуванням тероризму.

Правова база **Франції** у сфері протидії легалізації кримінальних капіталів почала формуватися у другій половині 1980-х років, коли до законодавства було введено визначення відмивання коштів як кримінального злочину, а банкам було вказано на ризик, пов'язаний з перерахуванням та утриманням фондів, джерелом яких є злочинна діяльність (Закон 1988 р.).

Декретом від 9 травня 1990 р. було засновано підрозділ фінансової розвідки — *TRACFIN*, що займається опрацюванням інформації про підозрілі операції, яку надають фінансові установи та інші визначені Валютно-фінансовим кодексом Франції особи, у тому числі, з 2004 року — представники юридичних професій. Саме статтями цього кодексу визначаються зобов'язання зазначених суб'єктів відслідковувати сумнівні операції, повідомляти про них уповноважений орган та ідентифікувати клієнтів, які їх виконують.

Декретом від 26 червня 2006 р. було передбачено моніторинг операцій так званих «випадкових клієнтів», які здійснюють одиничні трансакції, а також встановлено розширене коло клієнтів-фізичних осіб, що підлягають ідентифікації — до них відносяться всі, чії операції дорівнюють чи перевищують суму у 8000 євро. Крім того, цей декрет містить зобов'язання фінансових установ та інших суб'єктів системи протидії легалізації злочинних доходів щодо створення та здійснення процедур внутрішнього контролю.

Слід зазначити, що, на відміну, зокрема, від США, де повідомлення про фінансові операції надсилаються автоматично при наявності певних критеріїв, у Франції фінансові установи самі вирішують, чи є та або інша операція підозрілою. Зокрема, один з останніх документів у сфері ПВК/ФТ — Декрет від 14 липня 2009 р. — характеризує

шістнадцять випадків, що повинні викликати такі підозри. Це, зокрема, проведення нехарактерних для певної компанії фінансових операцій, часте зняття готівки з банківських рахунків, відмова клієнта надати документ про походження готівкових коштів, юридично та економічно необґрунтовані міжнародні трансакції та ін.

У **Великій Британії** перші положення щодо протидії відмиванню коштів містилися у законі про правопорушення, пов'язані з незаконним оборотом наркотиків (1986 р.). У 1990 році ця країна стала першою європейською державою, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбурзька Конвенція).

Сучасна система ПВК/ФТ у Великій Британії повністю відповідає і навіть деяким чином перевищує вимоги Третьої Директиви ЄС (Директива 2005/60/ЄС) про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансуванню тероризму, що пояснюється статусом країни як великого фінансового центру. Ця система базується на чотирьох окремих, але тісно пов'язаних елементах, які включають: Правила протидії відмиванню коштів (2003 р.); вимоги, встановлені регулятором сфери фінансових послуг — Управлінням фінансових послуг, створеним у 2000 р.; Закон про доходи від злочинної діяльності (2002 р.); Закон про тероризм (2000 р.).

Правила протидії відмиванню коштів стосуються установ, що надають фінансові послуги, а також пунктів обміну, провайдерів платіжних трансакцій, агентів з нерухомості, арбітражних керуючих, бухгалтерів, юристів та консультантів з оподаткування. Правила зобов'язують їх здійснювати ідентифікацію клієнтів, облік сумнівних операцій клієнтів, внутрішнє інформування уповноважених співробітників про такі операції, обмін інформацією з метою виявлення та попередження легалізації коштів. Увага приділяється й необхідності ознайомлення всіх працівників зазначених установ з нормативними документами у сфері ПВК/ФТ та їх навчання з метою виявлення підозрілих фінансових операцій.

Додатково до цього, вимоги Управління фінансових послуг полягають у необхідності призначення працівника, який звітується про операції клієнтів, що можуть бути пов'язані з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму, регулярній оцінці адекватності існуючих

систем контролю та покладанні відповідальності за створення та ефективне функціонування таких систем на керівника або старшого менеджера компанії.

Закон про доходи від злочинної діяльності передбачає кримінальну відповідальність за дії з легалізації доходів, отриманих у результаті скоєння будь-яких злочинів, а не лише тяжких або пов'язаних з наркотиками. Нарешті, Закон про тероризм забороняє надавати фінансові послуги особам, які включені до переліків осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності, визначає зміст злочинів, що мають відношення до фінансування тероризму, а також надає можливість арешту коштів терористів.

У Швейцарії з 1990 р. до Кримінального кодексу були введені статті, що стосуються відмивання грошей, які передбачають максимальне покарання за цей злочин у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років, у серйозних випадках — до п'яти років разом зі сплатою значної суми грошового штрафу.

У 1997 році був прийнятий Федеральний закон про попередження відмивання коштів у фінансовому секторі (по-іншому — Закон про боротьбу з відмиванням коштів), який становить частину законодавства, що регулює діяльність фінансових посередників. Він встановлював основні зобов'язання фінансових інститутів з організації протидії легалізації злочинних доходів й надавав наглядовим органам право детально розробляти відповідні правила для установ банківського та небанківського секторів фінансового ринку. У цілому, цей нормативний акт передбачає посилення контролю за банками та іншими фінансовими посередниками, їх обов'язок (а не право, як було зафіксовано у 1994 році) повідомляти про сумнівні операції, проводити ідентифікацію клієнтів, а відтак — означає суттєве обмеження банківської таємниці, закон про яку був прийнятий ще у 1934 р.

Відповідно до вимог закону, перед встановленням ділових відносин з клієнтами фінансові установи повинні проводити їх ідентифікацію на основі чинних документів, а також визначати реальних бенефіціарних власників. На них покладається також обов'язок з'ясувати економічне підґрунтя та мету проведення незвичних та підозрілих операцій, вимагати необхідних документів від клієнтів та зберігати їх протягом десяти років.

Законом про боротьбу з відмиванням коштів також було створено підрозділ фінансової розвідки — *Money Laundering Reporting Office Switzerland (MROS)*, підпорядкований федеральній поліцейській службі. При повідомленні цього органу про операції, щодо яких існує ґрунтовна підозра про їх зв'язок з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму, фінансові посередники зобов'язані «заморожувати» відповідні активи на строк до п'яти днів, при цьому вони звільняються від відповідальності за розголошення таємниці та за наслідки таких дій.

Отже, слід констатувати, що у розвинутих країнах світу створена законодавча база для судового переслідування осіб, винних у відмиванні злочинних доходів та фінансуванні тероризму; відпрацьована система заходів щодо конфіскації доходів, отриманих злочинним шляхом; чітко регламентуються заходи протидії відмиванню кримінальних коштів; відпрацьований механізм взаємодії національних правоохоронних та контролюючих органів, а також відповідні вимоги щодо обмеження банківської та комерційної таємниці.

Тому можна стверджувати, що сучасна система заходів протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму базується на таких основних принципах:

— *встановлюється мінімальний розмір фінансової операції*, понад якій усі операції певного виду підлягають реєстрації визначеними законодавством установами та особами з метою можливої подальшої перевірки — як правило, це суми від 10 тис. доларів США;

— *розробляється та вводиться у дію перелік ознак*, які дозволяють визначити, чи відноситься здійснена фінансова операція до числа тих, що проводяться з метою відмивання коштів або фінансування тероризму;

— *відповідальність за інформування* правоохоронних або контролюючих органів щодо підозрілих трансакцій покладається на визначених суб'єктів, через які або за допомогою яких здійснюються фінансові операції;

— уряди країн надають одному з органів виконавчої влади право координації діяльності всіх правоохоронних та контролюючих органів в сфері боротьби з легалізацією доходів та фінансуванням тероризму, що набуває статусу *підрозділу фінансової розвідки*.

Для практичної реалізації зазначених функцій у зарубіжних банках була введена посада **«комплаєнс — контролерів»** (англ. *compliance-officer* — український еквівалент «службовець з відповідності»), які відповідають за те, щоб всі операції банківської установи, насамперед, з клієнтами, відповідали діючому законодавству, нормам банківського регулювання та внутрішнім процедурам банку, зокрема, у сфері боротьби з легалізацією доходів та фінансуванням тероризму.

Одним з важливих правил організації служб комплаєнс — контролерів є їх повна незалежність, особливо від керівництва операційних підрозділів банківської установи. Вони повинні підпорядковуватися безпосередньо вищому керівництву банку, а також тісно співпрацювати з ревізійною та юридичною службами.

Основні функції комплаєнс — контролерів полягають у тому, щоб: контролювати дотримання банком усіх діючих зовнішніх та внутрішніх норм діяльності; консультувати вище керівництво банку з приводу зміни цих норм й вибору стратегії розвитку банку; навчати та інформувати персонал банку з питань банківського регулювання, насамперед, у сфері боротьби з відмиванням кримінальних доходів, тим самим запобігаючи ризику втрати банком репутації. Саме ці працівники, як правило, приймають остаточне рішення щодо інформування компетентних органів про виявлені підозрілі або сумнівні фінансові операції клієнтів.

Термінологічний словник

Банківська таємниця — таємниця банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта.

Вольфсбергська група — ініціативне об'єднання одинадцяти провідних банків світу для розробки та підписання документу «Загальні директиви з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі» (Вольфсбергські принципи).

Група Егмонт — неформальна організація фінансових розвідок країн світу, створена у 1995 році.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) — міжурядовий орган, який визначає стандарти та розробляє політику у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму.

Доходи, одержані злочинним шляхом, — будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів, яка може складатися з матеріальної власності чи власності, що виражена в правах, а також включати рухоме чи нерухоме майно та документи, які підтверджують право на таку власність або частку в ній.

Комплаєнс — контроль (англ. *compliance-control*) — внутрішній контроль у банку за відповідністю діяльності на фінансових ринках законодавству про фінансові ринки.

Легалізація — методи і процедури, що дозволяють одержані в результаті незаконної діяльності кошти переводити в інші активи для приховання їх дійсного походження, справжніх власників або інших аспектів, що могло б свідчити про порушення законодавства.

МАНІВАЛ (MONEYVAL) — комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів. Діє за мандатом РЄ і одночасно є регіональною організацією по типу FATF. Входять країни РЄ, які не є членами FATF.

Рекомендації FATF — документи, що підготовлені Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, які були визнані Міжнародним валютним фондом та Світовим банком як міжнародні стандарти боротьби з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму.

Тіньова економіка — господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці.

Фінансування тероризму — надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби здійснення таких дій.

«Чорний список» FATF — перелік країн, які не співпрацюють з міжнародним співтовариством у боротьбі з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму

Контрольні запитання та завдання

1. У чому полягає проблема легалізації злочинних доходів у сучасній економіці?
2. Опишіть процес створення та механізм діяльності FATF.
3. Охарактеризуйте зміст та значення документа «Рекомендації FATF».
4. Чим викликається необхідність регулярних переглядів Рекомендацій FATF й у чому вони полягали?
5. Які міжнародні організації у сфері боротьби з відмиванням злочинних доходів, що створені по типу FATF, діють на даний час у світі?
6. Що таке «чорний список» FATF й чи була до нього включена Україна?
7. Охарактеризуйте правові основи боротьби з відмиванням грошей у провідних країнах світу.
8. Визначте основні принципи, що лежать в основі побудови системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.
9. Ознайомтеся з досвідом організації протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму у Російській Федерації.
10. Визначте основні завдання діяльності відомих вам міжнародних організацій у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів.

Тестові завдання

1. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів це:

- А. Спеціальна комісія ООН
- Б. Міжурядовий орган
- В. Департамент Ради Європи
- Г. Один з органів Євросоюзу

2. Не відноситься до основних завдань FATF:

- А. Здійснення моніторингу за реалізацією Рекомендацій
- Б. Поширення інформації про заходи боротьби з відмиванням коштів

В. Введення санкцій проти країни, яка не дотримується положень Рекомендацій

Г. Здійснення огляду тенденцій у сфері відмивання коштів

3. Визначте термін «легалізація (відмивання) доходів»

А. Перерахування коштів через банківську установу

Б. Вчинення дій, спрямованих на приховування незаконного походження грошей

В. Внесення грошей на банківський депозит

Г. Отримання готівки з каси банку

4. До основних принципів організації системи протидії легалізації злочинних доходів не відноситься:

А. Визначення мінімальної неконтрольованої суми здійснення операції

Б. Розробка переліку специфічних ознак

В. Призначення окремого працівника, відповідального за здійснення системи заходів

Г. Покладення відповідальності за інформування про підозрілі операції на працівників фінансової установи

5. До міжнародних організацій у сфері боротьби з відмиванням брудних грошей відносяться:

А. Група Егмонт

Б. Міжнародний валютний фонд

В. Банк міжнародних розрахунків

Г. Група представників банківського нагляду офшорних країн

6. «Чорний перелік» FATF — це:

А. Перелік країн з фінансовими ринками, що розвиваються

Б. Перелік країн, де немає загального закону щодо боротьби з відмиванням брудних грошей

В. Перелік країн, що не співпрацюють у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів

Г. Перелік методів відмивання злочинних доходів

7. Україна є членом таких міжнародних організацій у сфері боротьби з відмиванням брудних грошей:

- А. FATF
- Б. Група Егмонт
- В. Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму
- Г. МАНІВАЛ

8. Перший варіант рекомендацій FATF був розроблений у:

- А. 1989 р.
- Б. 1990 р.
- В. 1991 р.
- Г. 1996 р.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

2.1. Передумови створення системи фінансового моніторингу в Україні

У сучасних умовах створення та ефективне функціонування повномасштабної системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму є питанням національної безпеки кожної держави. У більшості країн СНД, у тому числі й в Україні, ця система отримала назву системи фінансового моніторингу.

Взагалі, використання терміну «моніторинг» (лат. *monitor* — той, хто попереджує), що розумівся як система безперервного спостереження, вимірювання та оцінки стану навколишнього середовища, бере свій початок зі Стокгольмської конференції ООН 1972 року з навколишнього середовища. Проте у короткі строки це поняття вийшло за рамки виключно екології, й у наш час входить до понятійного апарату різних сфер діяльності. У західних країнах фінансовий моніторинг найчастіше розуміється як спостереження та аналіз фінансових показників, фінансових потоків, виконання бюджетів, тобто є найбільш наближеним до поняття фінансового контролю.

По відношенню до створення системи протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму, термін «фінансовий моніторинг» набув поширення з початку століття. Застосований у цьому сенсі, він має російське походження й вперше був офіційно використаний наприкінці 2001 року як складова назви уповноваженого органу Російської Федерації з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, — Комітету фінансового моніторингу.

Згідно з новою редакцією Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», **фінансовий моніторинг** — це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Отже, цей термін визначаєть-

ся з точки зору його складових елементів, які у подальшому отримують відповідне тлумачення.

У науковій та навчальній літературі можна зустріти такі визначення фінансового моніторингу:

— *нормативно-правовий комплекс превентивних заходів*, спрямованих на недопущення використання фінансової системи для легалізації (відмивання) тіншових доходів і капіталів;

— *сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу* з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції на предмет віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження, для передання її правоохоронним органам;

— *специфічний різновид державного фінансового контролю*, який проводять уповноважені державні органи та установи, що обслуговують здійснення фінансових операцій, відстежують і фіксують фінансові операції, які відповідають визначеним законом критеріям сумнівності, аналізують одержану інформацію про сумнівні операції з метою виявлення схем та механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Вибір державою тих або інших адміністративних засобів боротьби з відмиванням грошей обумовлений, насамперед, особливостями системи управління у цілому. Втім, для повноцінного функціонування системи фінансового моніторингу необхідні ґрунтовні законодавчі підвалини, які, у тому числі, повинні встановлювати чіткий розподіл повноважень між учасниками цієї системи.

Необхідно зазначити, що у нашій державі законодавча база у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, створювалася поступово. Якщо системи протидії у зарубіжних країнах та на міжнародному рівні почали формуватися ще на початку 1980-х років, то першими кроками України у цьому напрямі стало приєднання у 1991 році до Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та прийняття у 1995 році Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними».

У середині 1990-х років, з набуттям Україною членства у Раді Європи, було розпочато процес приєднання до основних європейських

конвенцій з питань кримінального судочинства, зокрема, Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах. Так, у грудні 1997 року було прийнято Закон «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. 1990 рік», який передбачав відповідальність за легалізацію незаконно отриманих доходів незалежно від джерела їх походження. Відповідно, до нового Кримінального Кодексу України, що набрав чинності у 2001 році, була введена стаття, яка містила відповідальність за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмивання доходів, одержаних незаконним шляхом» від 22 червня 2000 р. мав на меті посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, незаконним переміщенням за кордон неоподаткованих капіталів, легалізацією незаконних доходів. Для цього передбачалося зобов'язати Державну податкову адміністрацію України забезпечувати виявлення фактів маскуванню незаконного походження доходів, виявлення їх справжнього характеру і джерел, місцезнаходження і переміщення, розміщення, використання, в тому числі, для здійснення підприємницької діяльності, розрахункових і кредитних операцій.

Увага питанням організації боротьби з відмиванням грошей також приділялася у схваленій Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. Програмі інтеграції України до ЄС. Зокрема, у документі визначалися короткострокові (2000–2001 рр.), середньострокові (2002–2003 рр.) та довгострокові (2004–2007 рр.) пріоритети у цій сфері. Останні полягали у вивченні та імплементації міжнародних рекомендацій з питань запобігання відмиванню грошей, а саме — Сорока рекомендацій FATF, документів відповідних комітетів Ради Європи, Міжнародної конференції ООН з попередження відмивання грошей і використання прибутків від злочинної діяльності та боротьби з ними (Італія, червень 1992р.) щодо:

- оптимізації доступу правоохоронних органів до інформації про діяльність фінансових установ;
- визнання відмивання злочинних прибутків (гроші, майно, цінні папери тощо) кримінально карними діями;

— застосування для фінансових установ правила «знай свого клієнта»;

— звуження практики конфіскації активів і можливості застосування таких тимчасових заходів, як заморожування або арешт активів, не тільки до прибутків від наркотиків, а й в інших випадках, пов'язаних з відмиванням грошей.

Із прийняттям 28 серпня 2001 р. спільної постанови Кабінету Міністрів України та Національного Банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей» № 1124 згадані рекомендації стали, по суті, частиною правової бази нашої держави.

Втім, на думку міжнародних організацій, з окремих питань законодавство України залишалось таким, що не повністю відповідало міжнародним стандартам. На пленарному засіданні у вересні 2001 року Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів визнала заходи, що були вжиті Україною у протидію легалізації кримінальних доходів, недостатніми.

За оцінками фахівців FATF, з двадцяти п'яти критеріїв, що були сформульовані для визначення країн, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням коштів, Україна, на жаль, повністю відповідала лише десяти критеріям й частково — семи. Мова йшла про необхідність суттєвого поліпшення системи протидії відмиванню грошей. Як недолік, було відзначено відсутність централізованого органа (органа фінансової розвідки) та відповідних механізмів збирання, аналізу та надання компетентним органам інформації про підозрілі операції. Інші недоліки стосувалися недостатньої ідентифікації клієнтів, можливостей фінансових інститутів здійснювати трансакції, не знаючи їх власників та бенефіціарів, та неналежного фінансування боротьби з відмиванням грошей. Особливо наголошувалося на відсутності спеціального закону, спрямованого на протидію легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом.

Отже, Групою з розробки фінансових заходів у вересні 2001 року було прийнято рішення про внесення України до переліку країн і територій, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням доходів, здобутих злочинним шляхом. Це мало суттєві негативні наслідки для нашої держави, оскільки всім фінансовим інститутам, які вели опе-

рації з країнами, що входили до переліку, було рекомендовано проявляти особливу пильність й своєчасно застосовувати необхідні заходи контролю та попередження сумнівних трансакцій. Було також заявлено, що по відношенню до країн й територій, які відмовляються від проведення реформ, країни-члени FATF можуть застосовувати певні санкції, зокрема, ембарго на великі контракти, заморожування кредитів по лінії МВФ та Світового банку, додаткові складнощі у відкритті банківських рахунків для фізичних та юридичних осіб, закриття кореспондентських рахунків банків тощо [36, с. 27].

Для термінового виправлення ситуації у листопаді 2001 року Верховною Радою України було розглянуто перший проект Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». А Указом Президента України «Про заходи щодо запобігання легалізації («відмиванню») доходів, одержаних злочинним шляхом» від 10 грудня 2001 р. № 1199/2001 на період до прийняття відповідного законодавчого акта запроваджувався обов'язковий фінансовий контроль за всіма фінансовими операціями, що були визначені як значні або сумнівні та здійснювалися на території України фізичними і юридичними особами. Кабінету Міністрів доручалося створити у складі Міністерства фінансів Державний департамент фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг) у статусі урядового органу державного управління.

Зазначений Департамент було створено постановою КМУ «Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу» від 10 січня 2002 р. № 35. Порядок визначення критеріїв віднесення фінансових операцій до сумнівних та незвичних регламентувався постановою КМУ від 29 травня 2002 р. № 700.

На початку 2002 року Україною було ратифіковано Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом.

Нарешті, 28 листопада 2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»¹, який, у цілому, відповідав міжнародним стандартам у сфері боротьби з кримінальними

¹ У подальшому буде застосовуватися як повна назва цього Закону, так і — Закон «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» або базовий Закон.

доходами, в тому числі, Віденській та Страсбурзькій Конвенціям, Директивам ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та Базельським принципам ефективного банківського нагляду.

Дату прийняття Закону можна вважати відправним пунктом становлення повномасштабної загальнодержавної системи боротьби з відмиванням злочинних доходів та фінансуванням тероризму. Закон набував чинності з 12 червня 2003 року, шестимісячний період був необхідний для підготовки та внесення відповідних змін до існуючих правових актів.

З метою створення цілісної, внутрішньо узгодженої нормативно-правової бази Законом України від 6 лютого 2003 року були внесені необхідні зміни до Законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зокрема, були встановлені вимоги щодо правил та програм внутрішнього фінансового моніторингу банків та інших фінансових установ, заборони анонімних (номерних) рахунків. Банкам були надані повноваження отримувати для ідентифікації клієнтів інформацію як від самих клієнтів, так і від державних органів. Було встановлено п'ятирічний термін зберігання документів про здійснення підозрілих фінансових операцій та результати ідентифікації їх учасників.

Одночасно базовим Законом було доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення новою статтею 166-9, яка встановила адміністративну відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

У подальшому було внесено зміни й до Кримінального та Кримінально-процесуального Кодексів України. Так, статтю 209 Кримінального Кодексу було викладено у новій редакції, яка містила розширення ознак злочину «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом». Цей Кодекс також було доповнено новою статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Відповідно до цієї статті, умисне неподання або подання завідомо недостовірної інформації про підозрілі

фінансові операції, а також розголошення відомостей про них визнається кримінальним злочином.

Згідно зі змінами до статті 112 Кримінально-процесуального кодексу України у справах про умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, досудове слідство може провадитися слідчими всіх правоохоронних органів.

Крім того, протягом періоду від прийняття Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» до набуття ним чинності, Кабінетом Міністрів України, Держфінмоніторингом, Національним банком України було розроблено та ухвалено ряд важливих нормативних документів, які створювали умови реалізації вимог цього закону та конкретизували механізми їх виконання.

Таким чином, до середини 2003 року в Україні була сформована ґрунтовна законодавча база у сфері боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму, яка, на думку фахівців, у цілому, відповідала кращим європейським стандартам. Якісна практична реалізація її норм всіма учасниками системи фінансового моніторингу протягом зазначеного року дозволила за результатами інспекції, проведеної Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, виключити на початку 2004 року нашу державу з «чорного списку» FATF.

Утім, активний моніторинг стану справ щодо протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму в Україні з боку Групи був припинений лише у лютому 2006 року, після того, як Верховною Радою були прийняті зміни до базового Закону щодо розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері та безперешкодного обміну інформацією з відповідними зарубіжними організаціями.

Можна сказати, що вдосконалення законодавства України у сфері протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму є відображенням глобальної тенденції до збільшення прозорості фінансових операцій та посилення контрольованості фінансових потоків. Проте не завжди внесення змін до законодавства встигало за новими вимогами міжнародного співтовариства. Тому наприкінці 2007 року Україна, за висновками FATF, знов потрапила до переліку

країн, які недостатньо співпрацюють у сфері ПВК/ФТ, зокрема, мають недоліки законодавчого поля (так званий «сірий список»). Основними претензіями, що висувалися до нашої держави, серед інших, були: відсутність у законодавстві визначення так званих публічних діячів, особливостей роботи з такими клієнтами та контролю відповідних ризиків; відсутність зобов'язань, що відповідають рекомендаціям FATF, у деяких учасників фінансових операцій — агентів з нерухомості, адвокатів, нотаріусів та ін.; відсутність вимог у сфері фінансового моніторингу до діяльності казино тощо.

Імплементуючи у національне законодавство підвищені стандарти, затверджені FATF, у травні 2010 року Верховна Рада України ухвалила нову редакцію базового Закону, яка отримала назву «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» й набула чинності з 21 серпня 2010 року. Результатом спільних зусиль Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України, а також інших органів державної влади стало прийняття Групою з розробки фінансових заходів 28 жовтня 2011 року рішення про виключення України зі свого списку, що свідчило про зміцнення довіри до нашої держави з боку міжнародної спільноти та мало наслідком полегшення умов роботи вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку.

Необхідно зазначити, що в Україні суттєва роль у формуванні нормативної бази здійснення фінансового моніторингу та розвитку системи протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму належить **Кабінету Міністрів України**. Будучи вищим органом у системі органів виконавчої влади України, Кабінет Міністрів спрямовує їх діяльність у зазначеній сфері, розробляючи документи, що містять відповідні стратегічні орієнтири. Так, у 2005 році розпорядженням КМУ від 03.08.2005р. № 315-р було схвалено Концепцію розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005-2010 роки. По закінченню терміну дії цієї Концепції Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 09.03.2011 № 190-р була прийнята Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року.

Стратегія встановлює комплекс першочергових завдань щодо:

— утвердження за Україною статусу надійного партнера міжнародної спільноти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— запобігання виникненню передумов для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму;

— удосконалення законодавства;

— мінімізації ризиків використання фінансової системи України з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму;

— удосконалення діяльності правоохоронних та інших державних органів;

— удосконалення механізму регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу;

— підвищення кваліфікації спеціалістів;

— організації ефективного міжнародного співробітництва;

— інформування громадськості про вжиті заходи щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Механізмом реалізації Стратегії є розробка й виконання щорічних планів заходів, які ухвалюються наприкінці кожного року спільною постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України [13].

З метою створення умов для забезпечення належного контролю за проведенням фінансових операцій Кабінет Міністрів встановлює порядок визначення країн (територій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, які здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму (постанова КМУ від 25 серпня 2010 р. № 765). Перелік таких країн формується та, після погодження з Міністерством фінансів, затверджується Державною службою фінансового моніторингу на основі висновків Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, інших міжнародних та міжурядових організацій.

До компетенції Кабінету Міністрів України, що має безпосереднє відношення до функціонування системи протидії відмиванню злочин-

них доходів та фінансуванню тероризму, відноситься визначення переліку офшорних зон (розпорядження КМУ від 23.02.2011 р. № 143-р), операціям з резидентами яких фінансовими установами повинна приділятися особлива увага.

Кабінетом Міністрів України також затверджується порядок формування переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовані міжнародні санкції (постанова КМУ від 18.08.2010 р. № 748).

Крім того, згідно із положеннями базового Закону, на Кабінет Міністрів України покладаються обов'язки щодо формування безпосередніх механізмів системи фінансового моніторингу, а саме:

— визначення порядку взяття на облік у спеціально уповноваженому органі суб'єктів первинного фінансового моніторингу (крім банків);

— встановлення порядку реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, а також подання спеціально уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, крім банків;

— встановлення порядку взяття на облік спеціально уповноваженим органом інформації про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу.

Відповідні документи, які містять вищезазначені порядки, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2010 року № 747.

2.2. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу та основні завдання їх діяльності

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» система фінансового моніторингу складається з двох рівнів: первинного та державного.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ), згідно із Законом, є:

— банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

- платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи;
- товарні, фондові та інші біржі;
- професійні учасники ринку цінних паперів;
- компанії з управління активами;
- оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів;
- філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України;
- інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Новацією редакції базового Закону від 18 травня 2010 року, що враховувала міжнародні стандарти, ухвалені FATF, стало розширення складу СПФМ за рахунок включення так званих **спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу** та окреслення умов, за яких вони виконують відповідні обов'язки:

а) *суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, у випадку підготовки та здійснення правочинів щодо купівлі-продажу нерухомості, за умови, що сума такої операції дорівнює чи перевищує 400 000 грн. або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 400 000 грн.;*

б) *суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує 150 000 грн., при проведенні операцій з предметами високої вартості (зокрема, з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням, антикварними речами, предметами мистецтва тощо) або при організації торгівлі такими предметами, у тому числі аукціонної;*

в) *суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино, при здійсненні фінансових операцій, пов'язаних з прийняттям чи поверненням ставок або виплатою виграшів;*

г) *нотаріуси, адвокати, аудиторів, аудиторські фірми, фізичні особи — підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (за винятком осіб, які на-*

дають послуги у рамках трудових правовідносин), якщо вони беруть участь у підготовці і здійсненні правочину щодо:

- купівлі-продажу нерухомості;
- управління активами клієнта;
- управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;

- залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними;

- утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності чи управління ними, а також купівлі-продажу юридичних осіб.

При цьому нотаріуси як суб'єкти первинного фінансового моніторингу не повідомляють спеціально уповноважений орган про свої підозри щодо фінансових операцій у разі, якщо відповідна інформація стала їм відома за обставин, що є предметом таємниці вчинюваних нотаріальних дій, крім випадків посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна, за умови, що сума такої операції дорівнює чи перевищує 400 000 грн. або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 400 000 грн.

Адвокати, особи, які надають юридичні послуги, аудиторів, аудиторські фірми, фізичні особи-підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, не повідомляють спеціально уповноважений орган про свої підозри щодо фінансових операцій у разі, якщо відповідна інформація стала їм відома за обставин, що є предметом їх адвокатської чи професійної таємниці, коли вони виконують свої обов'язки щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів;

г) *фізичні особи — підприємці та юридичні особи, які проводять фінансові операції з товарами (виконують роботи, надають послуги)* за готівку, за умови, що сума такої фінансової операції дорівнює чи перевищує 150 000 грн.

Основні завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу полягають у:

- 1) здійсненні ідентифікації та вивчення клієнтів у випадках, установлених законом;

- 2) забезпеченні виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, в день виникнення

підозр, після їх проведення або при спробі їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення;

3) забезпеченні у своїй діяльності управління ризиками щодо легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та розробленні критеріїв ризиків;

4) забезпеченні реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, не пізніше наступного робочого дня з дати їх виявлення;

5) повідомленні спеціально уповноваженого органу про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, або стосовно яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму;

6) наданні на запит спеціально уповноваженого органу додаткової інформації стосовно фінансових операцій, які стали об'єктом фінансового моніторингу;

7) вживанні заходів щодо запобігання розголошенню (зокрема особам, стосовно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, що подається спеціально уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (у тому числі про факт подання такої інформації або отримання запиту від спеціально уповноваженого органу);

8) зберіганні документів щодо ідентифікації осіб, які провели фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, а також усіх документів, що стосуються ділових відносин з клієнтом, не менше п'яти років після завершення ділових відносин, а всіх необхідних даних про операції — не менше п'яти років після завершення операції;

9) забезпеченні розроблення та постійного поновлення правил, програм проведення фінансового моніторингу з урахуванням вимог законодавства;

10) щорічному проведенні внутрішніх перевірок своєї діяльності на предмет дотримання законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

11) забезпеченні підвищення кваліфікації працівників, відповідальних за проведення фінансового моніторингу, та підготовки персоналу

до виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, шляхом проведення освітньої та практичної роботи.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу з метою виконання покладених на нього базовим Законом завдань має право звертатися із запитом до органів виконавчої влади, правоохоронних органів, Національного банку України, юридичних осіб, які в установленому законодавством порядку інформують про результати розгляду такого запиту.

Згідно із ст. 10 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право відмовитися від проведення фінансової операції у разі, якщо фінансова операція містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, та повідомити про це спеціально уповноважений орган протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови.

Станом на 01.01.2012 р. на обліку у Держфінмоніторингу України знаходився 11 701 суб'єкт первинного фінансового моніторингу (без врахування філій). Структуру СПФМ за типами представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість та структура суб'єктів первинного фінансового моніторингу станом на 01.01.2012 р.

Тип суб'єкта первинного фінансового моніторингу	Кількість	Питома вага (%)
Банківські установи	175	1,50
Учасники ринку фінансових послуг	2503	21,39
Професійні учасники ринку цінних паперів	1766	15,09
Товарні біржі	261	2,23
Оператори поштового зв'язку	4	0,03
Спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу	6992	59,76
Разом	11701	100

Оскільки система протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму базується, насамперед, на повідомленнях про фінан-

сові операції, які суб'єкти первинного фінансового моніторингу надсилають до спеціально уповноваженого органу, то варто проаналізувати динаміку кількості та структуру цих повідомлень за їх змістом.

У міру організаційного формування та законодавчого вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні обсяг повідомлень про фінансові операції постійно збільшувався. Так, якщо за 2003 рік (з 12 червня до кінця року) Держфінмоніторингом було отримано 220 427 повідомлень від банківських й небанківських установ, то за 2004 рік — вже 725 959 повідомлень. Динаміка інформування про фінансові операції впродовж наступних років подана на рис. 2.1. Зменшення кількості повідомлень у 2009-2010 роках пояснюється, ймовірно, загальним зниженням ділової активності під час фінансово-економічної кризи, та, відповідно, й кількості трансакцій господарюючих суб'єктів як у нашій країні, так і за кордоном.

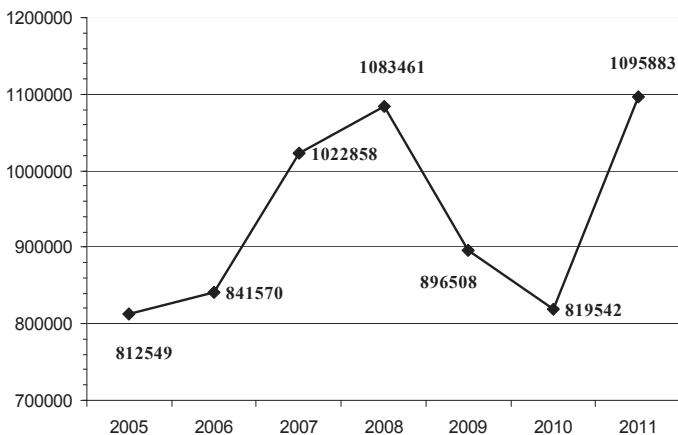

Рис. 2.1. Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, направлених СПФМ за 2005-2011 роки

Враховуючи домінуюче становище комерційних банків на вітчизняному фінансовому ринку, абсолютно зрозумілим є суттєве переважання кількості повідомлень, що направляються банківськими установами до спеціально уповноваженого органу, над обсягом повідомлень від інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка повідомлень про фінансові операції від банківських та небанківських установ протягом 2004-2011 років

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Загальна кількість надісланих повідомлень, у т.ч.	725959	812549	841 570	1022858	1083461	896508	819542	1095883
— від банківських установ	700986	793860	816887	988649	1048197	868357	787912	1062215
питома вага (%)	96,6	97,7	97,1	96,7	96,7	96,9	96,1	96,9
— від небанківських установ	24 973	18689	24683	34209	35264	28151	31630	33688
питома вага (%)	3,4	2,3	2,9	3,3	3,3	3,1	3,9	3,1

Що стосується активності інших, крім банків, суб'єктів первинного фінансового моніторингу, то протягом 2003-2011 років основну частину повідомлень про фінансові операції від небанківського сектору склали повідомлення від страхових компаній (приблизно 70% загального обсягу). Структура відповідних повідомлень, взятих на облік у Держфінмоніторингу України за 2011 рік, надана у табл. 2.3.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу, відповідно до законодавства, здійснюють обов'язковий та внутрішній фінансовий моніторинг.

Під обов'язковим фінансовим моніторингом розуміється сукупність заходів, які здійснюються СПФМ, з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу відповідно до статті 15 базового Закону, ідентифікації учасників таких операцій та вивчення їх діяльності, ведення обліку цих операцій та відомостей про їх учасників, обов'язкового звітування про них спеціально уповноваженому органу, а також подання додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку спеціально уповноваженого органу.

Таблиця 2.3

Структура повідомлень про фінансові операції від небанківського сектору, що взяті на облік Держфінмоніторингом України протягом 2011 року

Тип установи	Кількість	Питома вага (%)
Страхові установи	23138	71,48
Торговці цінними паперами	1087	3,36
Компанії з управління активами	2890	8,92
Торговці-зберігачі	959	2,96
Інші професійні учасники ринку цінних паперів	828	2,56
Нотаріуси	1172	3,62
Інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу	2297	7,1
Разом	32371	100

Внутрішній фінансовий моніторинг — це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу відповідно до статті 16 базового Закону, із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників; подання інформації спеціально уповноваженому органу про операції, що мають високий ступінь ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку спеціально уповноваженого органу.

Розподіл прийнятих Держфінмоніторингом України повідомлень про фінансові операції у розрізі ознак фінансового моніторингу відображено у табл. 2.4. Суттєва зміна структури повідомлень у 2011 році, порівнюючи з попередніми роками, пов'язана з набуттям чинності нової редакції Закону «Про запобігання та протидію легалізації до-

ходів...», яка містить уточнені ознаки фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Таблиця 2.4

Структура повідомлень про фінансові операції у розрізі ознак фінансового моніторингу за 2003-2011 роки

Питома вага прийнятих повідомлень (%)	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
— з ознаками обов'язкового моніторингу	52,0	56,38	55,45	61,90	67,74	72,8	74,1	71,6	53,84
— з ознаками внутрішнього моніторингу	41,0	40,22	41,58	35,54	30,87	26,3	25,1	27,6	45,69
— з ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу	7,0	3,40	2,97	2,56	1,39	0,9	0,8	0,8	0,47

2.3. Повноваження суб'єктів державного фінансового моніторингу

Відповідно до частини 3 статті 5 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», **суб'єктами державного фінансового моніторингу**, що здійснюють регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, є, насамперед, **державні органи, які контролюють діяльність учасників фінансових ринків**. До них відносяться:

- *Національний банк України* — щодо банків, платіжних організацій та членів платіжних систем, що є банківськими установами;
- *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку* — щодо фондових бірж, компаній з управління активами та інших професійних учасників ринку цінних паперів (крім банків);

— *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг* — щодо страховиків (перестраховиків), ломбардів та інших фінансових установ, а також юридичних осіб, що відповідно до законодавства надають фінансові послуги (крім фінансових установ та інших юридичних осіб, щодо яких державне регулювання й нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму здійснюється іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу), платіжних організацій та членів платіжних систем, що є небанківськими установами.

Крім того, до складу суб'єктів державного фінансового моніторингу входять:

— **Міністерство фінансів України** — щодо суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або будь-які інші азартні ігри; суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; аудиторів, аудиторських фірм, фізичних осіб-підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку; Державної казначейської служби України, Державної фінансової інспекції України;

— **Міністерство юстиції України** — щодо нотаріусів, адвокатів та інших осіб, які надають юридичні послуги;

— **Міністерство інфраструктури України** — щодо операторів поштового зв'язку (в частині здійснення ними переказу грошей);

— **Міністерство економічного розвитку і торгівлі України** — щодо товарних та інших бірж, які проводять фінансові операції з товарами.

Окремою ланкою державного фінансового моніторингу є **Спеціально уповноважений орган — Державна служба фінансового моніторингу України**, який, поряд з особливими, лише йому притаманними завданнями й функціями у системі органів державної влади, виконує державне регулювання й нагляд у сфері запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму щодо тих суб'єктів первинного фінансового моніторингу, для яких базовим Законом не визначено органи державної влади, що здійснюють регулювання та нагляд за їх діяльністю.

Відповідно до встановлених Законом повноважень, **основні завдання суб'єктів державного фінансового моніторингу** полягають у:

— здійсненні нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансу-

ванню тероризму за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних;

— забезпеченні надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу;

— здійсненні регулювання та нагляду з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів у цій сфері;

— вимаганні від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а в разі виявлення порушень вимог законодавства вживанні заходів, передбачених законом;

— здійсненні перевірок організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення фінансового моніторингу;

— інформуванні спеціально уповноваженого органу з метою виконання покладених на нього завдань про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму суб'єктами первинного фінансового моніторингу та заходи, вжиті для їх усунення; щорічному, але не пізніше січня наступного року, наданні спеціально уповноваженому органу узагальненої інформації стосовно цього;

— поданні спеціально уповноваженому органу інформації, зокрема, документів, необхідних для виконання покладених на нього завдань (за винятком інформації про особисте життя громадян), у порядку, визначеному законодавством;

— вживанні, відповідно до законодавства, заходів щодо перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюють управління та контроль суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

— у випадках, установлених законодавством, вживанні заходів для недопущення формування статутних фондів відповідних суб'єктів

первинного фінансового моніторингу за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу мають право одержувати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформацію, необхідну для виконання ними функцій з регулювання і нагляду за такими суб'єктами.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу (за винятком Спеціально уповноваженого органу) та інші державні органи забезпечують відповідно до законодавства доступ Спеціально уповноваженого органу до своїх інформаційних ресурсів для створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу визначають і розробляють процедуру застосування відповідних запобіжних заходів щодо країн, які не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму: посилена увага під час погодження створення в таких країнах філій, представництв чи дочірніх підприємств суб'єктів первинного фінансового моніторингу; попередження суб'єктів первинного фінансового моніторингу нефінансового сектору про те, що операції з фізичними або юридичними особами у відповідній країні можуть мати ризик відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; обмеження ділових відносин або фінансових операцій з відповідною країною або особами у такій країні.

У Національному банку України вищезазначені функції покладаються на Департамент з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму, який був створений на початку 2005 року на базі Управління методологічного та нормативно-організаційного забезпечення фінансового моніторингу, що існувало до того часу. Сучасна структура Департаменту відображена на рис. 2.2.

Основним завданням Департаменту є забезпечення реалізації Національним банком функцій регулювання та нагляду за діяльністю банків, платіжних організацій та членів платіжних систем, що є банк-

івськими установами, філій іноземних банків у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

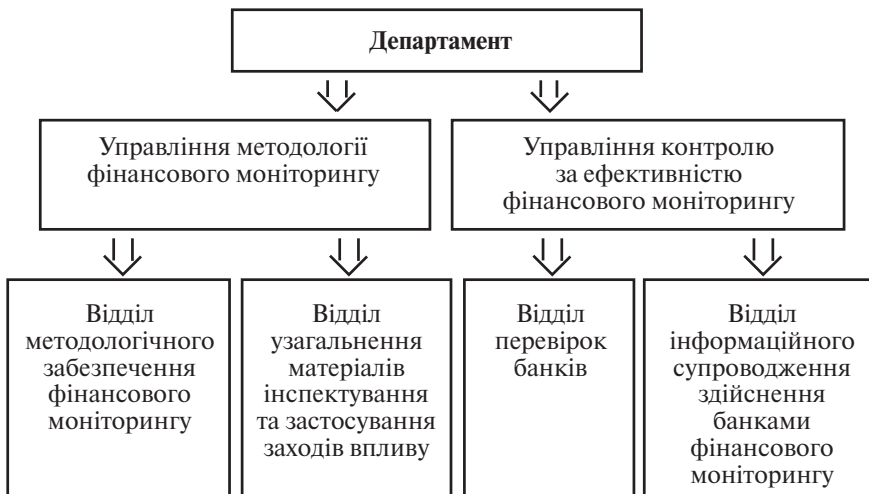

Рис. 2.2. Організаційна структура Департаменту з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму [45]

До повноважень Департаменту, зокрема, відноситься:

- вдосконалення нормативної бази фінансового моніторингу;
- забезпечення проведення тих перевірок банків, що покладаються на центральний апарат НБУ, та перевірок банків Київського регіону з питань фінансового моніторингу;
- підготовка пропозицій щодо заходів впливу за виявлені порушення;
- відпрацювання ефективного механізму взаємодії з Держфінмоніторингом України;
- забезпечення систематичного підвищення кваліфікації фахівців НБУ з питань фінансового моніторингу.

Національний банк України як суб'єкт державного фінансового моніторингу здійснює правове та методологічне забезпечення орган-

ізації фінансового моніторингу у СПФМ, що відносяться до сфери його компетенції (рис. 2.3).

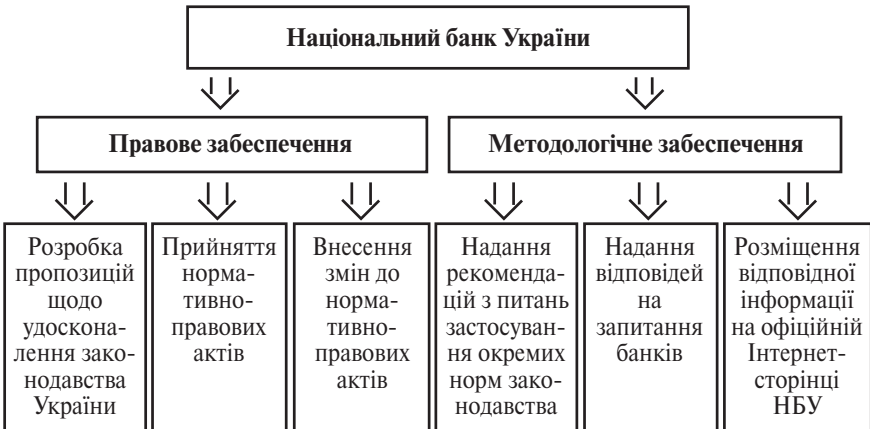

Рис. 2.3. Напрями забезпечення Національним банком України здійснення фінансового моніторингу [45]

Так, лише протягом 2009-2010 років фахівці Національного банку брали участь у підготовці змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», які полягали у запровадженні диференційованого підходу до ідентифікації та вивчення клієнтів на базі оцінки відповідних ризиків та імплементації до законодавства України положень чинної на той час редакції 40 Рекомендацій, 9 Спеціальних Рекомендацій FATF та норм відповідних Директив ЄС. На виконання вимог цього закону було підготовлено низку проектів нормативно-правових актів НБУ, а також розроблено та впроваджено Методику оцінки ризику порушення банками вимог законодавства з питань фінансового моніторингу.

Крім того, шляхом затвердження змін до постанови Правління НБУ від 17.03.2004 р № 108 було врегульовано питання щодо застосування санкцій за порушення базового Закону, а також розроблено методику моделювання оцінки ризиків використання послуг банків із метою легалізації кримінальних доходів. Національний банк надавав листи з роз'ясненнями та рекомендаціями з питань фінансового

моніторингу (зокрема, у 2009 р. — 73 листа) на запити комерційних банків, а відповіді на найактуальніші питання було розміщено на офіційному сайті НБУ.

2.4. Державна служба фінансового моніторингу України

Основою системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму будь-якої держави є спеціально уповноважений орган влади, на який покладаються функції з організації та забезпечення функціонування цієї системи. Його створення є однією з обов'язкових вимог FATF, й у міжнародній практиці такі органи називаються підрозділами фінансової розвідки (ПФР), або, англійською мовою, *financial intelligence units (FIU)*. У сучасних умовах наявність такого органу у системі органів виконавчої влади держави є незаперечною умовою ефективності роботи всієї національної системи фінансового моніторингу.

Вперше визначення цих уповноважених органів, що містило мінімальні вимоги до них, було сформульовано у листопаді 1996 року на пленарному засіданні Групи Егмонт у Римі. Пізніше, у 2004 році, для того, щоб конкретно передбачити боротьбу з тероризмом, Група Егмонт переглянула це визначення й сформулювала його наступним чином: централізоване національне агентство, що відповідає за отримання (та витребування у дозволеному обсязі), аналіз і передачу до компетентних органів розкритої фінансової інформації: (і) що відноситься до можливих злочинних доходів та потенційного фінансування тероризму, або (ii) що вимагається у відповідності до національних законів або нормативно-правовими актами по боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

В останній, 2012 року, редакції Рекомендацій FATF призначення та повноваження такого органу сформульовано дещо докладніше: «Країни мають створити підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу: (а) повідомлень про підозрілі операції; та (б) іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для розповсюдження результатів цього аналізу. Підрозділ фінансової розвідки повинен мати можливість одержання додаткової

інформації від підзвітних установ та своєчасний доступ до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, яка йому необхідна для належного виконання своїх функцій».

В Україні підрозділ фінансової розвідки — Державний департамент фінансового моніторингу — був створений спочатку у складі Міністерства фінансів України як спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу — урядовий орган державного управління, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 35.

У зазначеному правовому становищі він проіснував до 1 січня 2005 року, коли, відповідно до Указу Президента України від 28 вересня 2004 року № 1144/2004, на його базі був створений Державний комітет фінансового моніторингу України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Згідно з Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р., Державний комітет фінансового моніторингу України було реорганізовано у Державну службу фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг України), яка діє на основі Положення, затвердженого Указом Президента від 13 квітня 2011 р. № 466/2011. Держфінмоніторинг України очолює Голова, якого призначає на посаду за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра фінансів, та звільняє з посади Президент України.

Світова практика свідчить про можливість створення **чотирьох типів підрозділів фінансової розвідки**:

— *«адміністративного»*, які діють самостійно або у складі центрального банку чи міністерства фінансів, та не мають повноважень правоохоронних органів (існують в Австралії, Бельгії, Іспанії, Італії, Канаді, Нідерландах, Польщі, Росії, Сполучених Штатах Америки, Франції та у значній кількості інших країн);

— *«поліцейського»*, які є складовою частиною органів поліції, міністерства внутрішніх справ (Австрія, Велика Британія, Литва, Німеччина, Фінляндія, Швеція та ін.)

— *«прокурорського»*, які є складовою частиною органів прокуратури (Казахстан, Кіпр, Латвія, Люксембург);

— *змішаного типу*, що поєднує у собі елементи трьох вищезазначених (Данія, Норвегія).

Кожен з перерахованих типів має свої сильні та слабкі сторони [54], і у рамках кожного з них організація та умови функціонування ПФР у тій чи іншій країні можуть суттєво розрізнятися.

Держфінмоніторинг України належить до підрозділів фінансової розвідки «адміністративного» типу, оскільки він відноситься до центральних органів влади й не здійснює «повного виробничого циклу» щодо виявлення та доведення фактів відмивання коштів. З основних етапів протидії відмиванню коштів, які включають:

- первинне виявлення та реєстрацію підозрілих операцій;
- аналіз інформації;
- розслідування справи з перспективою передачі до суду, — Держфінмоніторинг України виконує тільки аналіз інформації. Перший етап (виявлення операцій) здійснюють фінансові посередники, за діяльністю яких наглядають відповідні державні органи. Держфінмоніторинг України відпрацьовує отримані повідомлення і передає правоохоронним органам аналітичні довідки (так звані узагальнені матеріали) у разі наявності підозр щодо відмивання коштів або фінансування тероризму. Останній етап — розслідування — проводять правоохоронні органи.

Така система, по-перше, відповідає кращим світовим зразкам, забезпечує прозорість процесу боротьби з відмиванням коштів, дозволяє надійно захищати гарантовану державою банківську таємницю, суттєво зменшує ризик корупції та упереджених рішень. Передача інформації до правоохоронних органів, як того вимагає закон, у вигляді узагальнених матеріалів — це єдиний можливий шлях виходу конфіденційної інформації з Держфінмоніторингу України.

По-друге, реально створюється Національна система протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, де Держфінмоніторинг України виступає координатором та забезпечує узгодження дій всіх учасників (рис. 2.4).

Отже, **основними завданнями Державної служби фінансового моніторингу України**, згідно з положенням про її діяльність, є:

- 1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також внесення пропозицій щодо її формування;

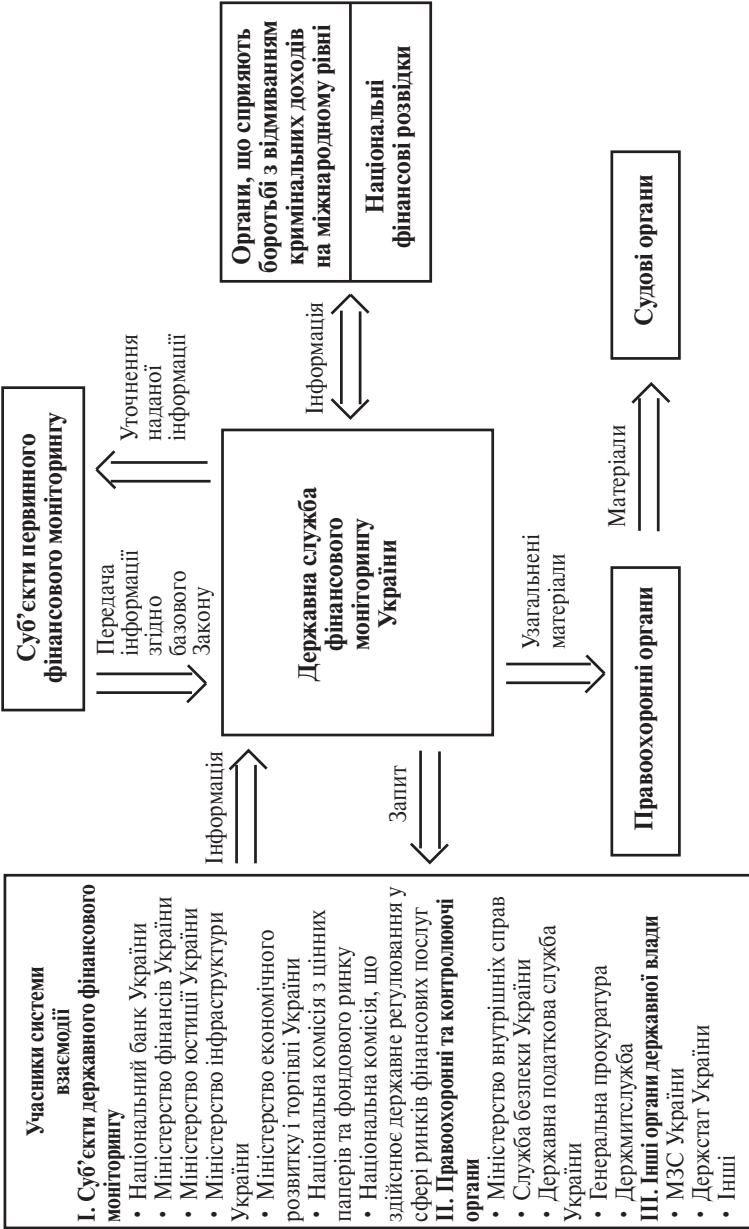

Рис. 2.4. Компоненти Національної системи боротьби з відмиванням «брудних» грошей та фінансуванням тероризму

2) збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму;

3) створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Водночас, Держфінмоніторинг України є суб'єктом державного фінансового моніторингу, який здійснює нагляд за суб'єктами підприємницької діяльності, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також фізичними особами — підприємцями та юридичними особами, які проводять фінансові операції з товарами (виконують роботи, надають послуги) за готівку, за умови, що сума такої фінансової операції дорівнює чи перевищує 150 тис. грн.

Держфінмоніторинг України відповідно до покладених на нього завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів та в установленому порядку подає їх міністру фінансів;

2) подає запити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання щодо одержання інформації (у тому числі копій документів, що її підтверджують), необхідної для виконання покладених на нього завдань;

3) співпрацює з органами виконавчої влади, іншими державними органами, діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

4) у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, подає правоохоронним органам,

уповноваженим приймати рішення згідно з кримінально-процесуальним законодавством, а також розвідувальним органам для провадження оперативно-розшукової діяльності відповідні узагальнені та додаткові матеріали і одержує від них інформацію про хід їх розгляду;

5) у разі наявності достатніх підстав підозрювати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням діяння, визначеного Кримінальним кодексом України, що не стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, подає інформацію відповідному правоохоронному або розвідувальному органу у вигляді узагальнених матеріалів;

6) бере участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

7) проводить аналіз методів та фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму;

8) проводить узагальнення стану здійснених державними органами заходів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму в державі;

9) розробляє у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму нормативно-правові акти щодо:

— форм обліку та подання інформації, пов'язаної зі здійсненням фінансового моніторингу, та порядку їх заповнення;

— форми та структури узагальнених матеріалів, що подаються правоохоронним органам, уповноваженим приймати рішення згідно з кримінально-процесуальним законодавством, а також розвідувальним органам для провадження оперативно-розшукової діяльності;

— порядку повідомлення суб'єктів первинного фінансового моніторингу про факт порушення кримінальної справи (або про факт закриття кримінальної справи в ході досудового слідства) за їх повідомленнями та надання інформації про прийняті рішення в таких кримінальних справах суб'єктам фінансового моніторингу;

— порядку доведення до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції;

— обсягу та порядку надання суб'єктам державного фінансового моніторингу інформації для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— порядку погодження терміну подання суб'єктами первинного фінансового моніторингу запитуваної Держфінмоніторингом України інформації;

— порядку зупинення та поновлення проведення фінансової операції як такої, що може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, зупинення проведення чи забезпечення моніторингу фінансової операції особи;

— порядку надання Держфінмоніторингу України інформації щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнта, операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу;

— здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюється Держфінмоніторингом України;

— проведення перевірок суб'єктів первинного фінансового моніторингу, регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Держфінмоніторинг України, та розгляду справ про порушення ними вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення, вчинені працівниками суб'єктів первинного фінансового моніторингу, відповідальними за проведення внутрішнього фінансового моніторингу;

— призначення та вимог до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу;

— навчання працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу, відповідно до законодавства України;

10) погоджує проекти нормативно-правових актів суб'єктів державного фінансового моніторингу з питань запобігання та протидії легалі-

зації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також погоджує із суб'єктами державного фінансового моніторингу проекти своїх нормативно-правових актів щодо виконання відповідними суб'єктами первинного фінансового моніторингу законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

11) проводить аналіз ефективності заходів щодо функціонування системи фінансового моніторингу в державі на підставі інформації, поданої органами державної влади;

12) вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу дотримання вимог законодавства, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, і в разі виявлення порушень законодавства вживає заходів, передбачених законами, а також повідомляє про це орган, що здійснює нагляд за таким суб'єктом первинного фінансового моніторингу;

13) забезпечує координацію діяльності державних органів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

14) забезпечує організацію та координацію роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу та працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, відповідальних за проведення фінансового моніторингу, щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;

15) надає відповідно до законодавства суб'єктам державного фінансового моніторингу інформацію для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

16) повідомляє суб'єкта первинного фінансового моніторингу після надходження відповідної інформації від правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення відповідно до кримінально-процесуального законодавства, про факт порушення кримінальної справи (або про факт закриття кримінальної справи в ході досудового слідства) за по-

відомленням такого суб'єкта, що надійшло до Держфінмоніторингу України, а також надає йому інформацію про прийняті судами рішення за такими кримінальними справами з одночасним повідомленням відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу;

17) надає роз'яснення щодо застосування нормативно-правових актів з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

18) бере участь за дорученням Президента України, Кабінету Міністрів України у підготовці міжнародних договорів України з питань, що належать до компетенції Держфінмоніторингу України;

19) визначає критерії ризиків;

20) забезпечує ведення обліку:

— інформації про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу;

— узагальнених та додаткових матеріалів, наданих правоохоронним органам, а також процесуальних рішень, прийнятих за результатами їх розгляду правоохоронними органами;

— інформації про результати досудового слідства та постановлені судові рішення у справах, у розслідуванні яких використовувалися (використовуються) надані узагальнені матеріали;

— інформації про конфісковані активи та активи, на які накладено арешт, у справах, у розслідуванні яких використовувалися (використовуються) надані узагальнені матеріали;

— надісланих і виконаних міжнародних запитів про співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

21) як суб'єкт державного фінансового моніторингу, що відповідно до пункту 8 частини першої статті 14 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» здійснює регулювання та нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу:

— здійснює нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних;

— забезпечує надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— здійснює регулювання та нагляд з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів у цій сфері;

— вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а в разі виявлення порушень таких вимог вживає заходів, передбачених законом;

— проводить перевірку організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення фінансового моніторингу;

— забезпечує зберігання інформації, що надійшла від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, правоохоронних і розвідувальних органів;

— визначає і розробляє процедуру застосування відповідних запобіжних заходів щодо держав, які не виконують або виконують неналежним чином рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, діяльність яких пов'язана з боротьбою з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;

22) здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до законодавства;

23) забезпечує взаємодію із засобами масової інформації та громадськістю;

24) здійснює інші повноваження, визначені законами України та покладені на неї Президентом України.

З 2005 року на обласному рівні почали створюватися регіональні підрозділи Держфінмоніторингу України, основні завдання діяльності яких полягали у:

- взаємодії з фінансовими посередниками на регіональному рівні, зокрема, надання консультативної допомоги, проведення анкетування;
- взаємодії з територіальними управліннями органів регулювання й нагляду, а також правоохоронних органів;
- супровід узагальнених матеріалів, переданих до регіональних підрозділів правоохоронних органів.

Проте у серпні 2010 року структуру Держфінмоніторингу України було змінено, відбулася й реорганізація регіональних підрозділів на основі переходу від обласного принципу організації до територіально-функціонального, внаслідок чого утворилися сім регіональних відділів у ключових регіонах країни. Сучасна структура Держфінмоніторингу України подана на рис. 2.5.

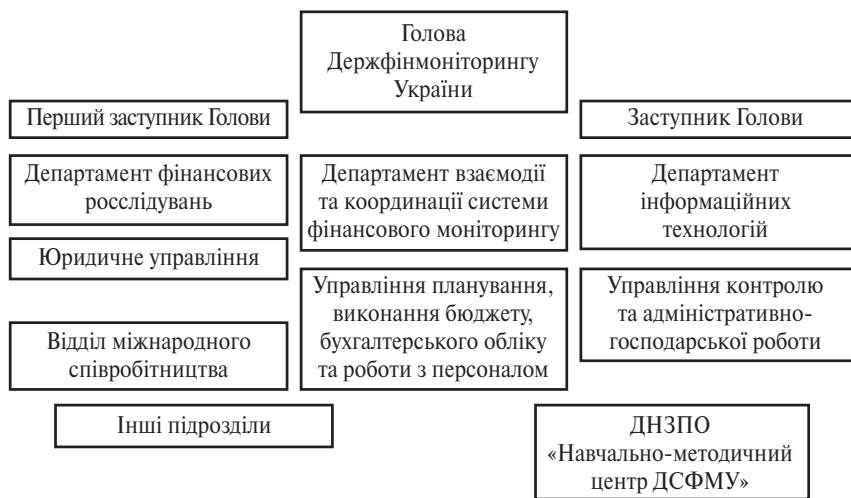

Рис. 2.5. Організаційна структура Державної служби фінансового моніторингу України [30]

Отже, відповідно до покладених на нього завдань, підрозділ фінансової розвідки України здійснює, насамперед, збирання, обробку та аналіз інформації про фінансові операції. При цьому, інформація для аналізу, крім наданої суб'єктами первинного фінансового моніторингу,

надходить й з інших джерел, серед яких правоохоронні органи, регуляторні та інші державні органи, фінансові розвідки інших країн, відкриті джерела (Інтернет, комерційні бази даних).

Отримання цих даних неможливе без функціонування Єдиної інформаційної системи, яка повинна забезпечувати автоматизований доступ Держфінмоніторингу України до баз даних державних органів. Така система була створена протягом 2004–2005 років у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1896 «Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму». Положення про **Єдину державну інформаційну систему (ЄДІС)** у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму визначає загальні принципи її створення, основні завдання, інформаційні ресурси баз даних, структуру, склад підсистем, основні питання функціонування ЄДІС, а також регулює порядок взаємодії державних органів, відповідні інформаційні ресурси яких об'єднуються. Структура ЄДІС станом на кінець 2011 року зображена на рис. 2.6 [49].

Держфінмоніторингом України здійснюється комплексний аналіз отриманої інформації та виявлених фінансових потоків у різних сферах фінансового ринку. Процес аналізу повідомлень максимально автоматизований, що дозволяє зменшити вплив суб'єктивних оцінок на прийняття рішень.

Підрозділ фінансової розвідки, відповідно до Рекомендацій FATF, повинен здійснювати такі види аналізу:

— операційний аналіз здійснюється для визначення конкретних цілей (наприклад, осіб, активів, кримінальних мереж та асоціацій), щоб відстежити певну діяльність або операції, а також встановити зв'язки між цими цілями та потенційними злочинними доходами і предикатними¹ злочинами до відмивання коштів або фінансування тероризму;

— стратегічний аналіз використовується з метою визначення тенденцій та типологій відмивання коштів та фінансування тероризму.

¹ Предикатний злочин — суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Рис. 2.6. Структура Єдиної державної інформаційної системи [30]

Процес аналітичного дослідження складається з послідовних етапів, регламентованих внутрішніми документами Держфінмоніторингу України. В основі первинного оцінювання повідомлень лежить оцінка ступеню ризику операції, який автоматично обчислюється автоматизованою системою на підставі заданих правил. Ступінь ризику є числом від 0 до 1, яке характеризує ймовірність зв'язку операції з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму. Вона обчислюється з врахуванням окремих критеріїв ризику, значення яких, на основі використання методів нечіткої логіки, об'єднуються в один показник. Критерії затверджуються внутрішнім документом Держфінмоніторингу України та постійно оновлюються й вдосконалюються.

Аналітиками підрозділу фінансової розвідки у ході роботи використовуються такі інструменти, як:

- засоби OLAP¹ (побудова звітів в *MicroStrategy*, швидкий аналіз та перегляд);
- візуалізація зв'язків (аналіз схем фінансових операцій у спеціальній програмі i2);
- формування власних «чорних списків»;
- побудова складних запитів до бази даних;
- побудова власних правил на основі нечіткої логіки² (ускладнені правила на основі декількох неформальних критеріїв).

За результатами різнобічного аналізу заводяться досьє для проведення фінансового розслідування. Досьє опрацьовуються на предмет виявлення підстав вважати, що фінансова операція може бути пов'язана з легалізацією доходів або фінансуванням тероризму, чи пов'язана із вчиненням іншого діяння, визначеного Кримінальним кодексом України. Кількість сформованих Держфінмоніторингом України досьє подана на рис. 2.7.

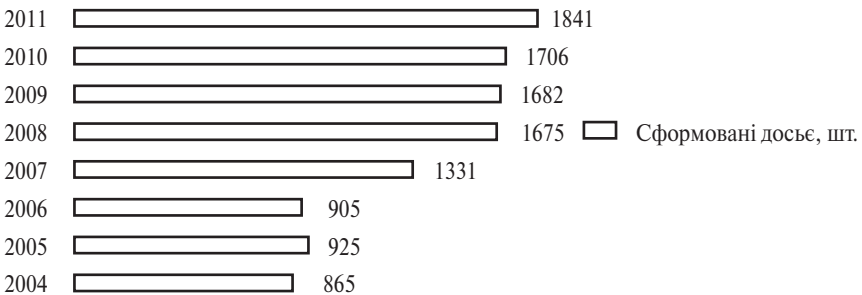

Рис. 2.7. Динаміка формування досьє Держфінмоніторингом України у 2004-2011 роках

За результатами аналізу цих досьє створюються **узагальнені матеріали**, які передаються для розгляду створеній у 2003 році експертній комісії. Її основними завданнями було визначено розгляд проектів

¹ OLAP (англ. *online analytical processing*, аналітична обробка в реальному часі) — це технологія обробки інформації, що дозволяє швидко отримувати відповіді на багатомірні аналітичні запити.

² Використання нечіткої логіки є одним з математичних методів, який найчастіше застосовується в алгоритмах прийняття рішень за умови, коли вхідна інформація має нечітку логічну структуру.

узагальнених матеріалів та прийняття рішень щодо їх передачі правоохоронним органам. Механізм роботи всіх задіяних державних органів з узагальненими матеріалами визначається окремим Порядком надання та розгляду узагальнених матеріалів, затвердженим спільним наказом Держфінмоніторингу України, ДПА України, МВС України та Служби безпеки України від 28 листопада 2006 р. № 240/718/1158/785. Кількість узагальнених матеріалів, підготовлених Держфінмоніторингом України за роки його діяльності, надана у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Кількість узагальнених матеріалів, підготовлених Держфінмоніторингом України, за період 2003 — 2011 років

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Підготовлено узагальнених матеріалів, у т.ч. до	18	164	321	446	520	641	1134	667	580
— ГПУ	...	32	46	34	47	30	41	21	18
— ДПСУ	...	44	75	117	169	207	350	115	227
— МВС України	...	40	91	135	145	175	375	167	236
— СБУ	...	48	109	160	159	229	368	104	99

Схематично весь процес аналітичної обробки інформації у Держфінмоніторингу України зображений на рис. 2.8.

Стратегічними завданнями Державної служби фінансового моніторингу України на 2012 рік щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму було визначено:

— удосконалення законодавства у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— утвердження за Україною статусу надійного партнера міжнародної спільноти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

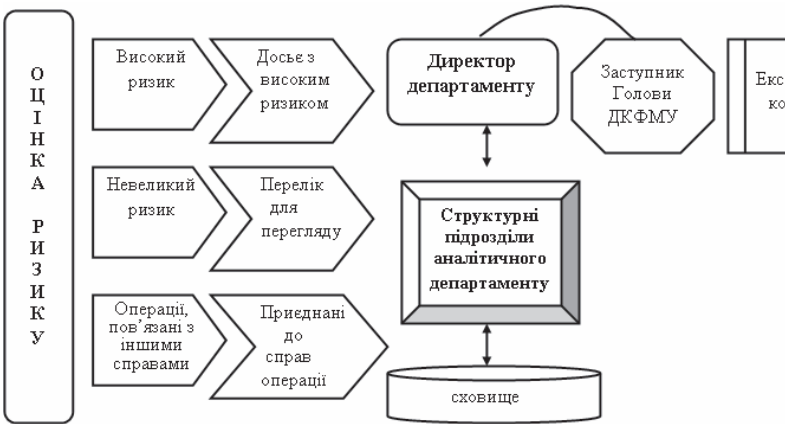

Рис. 2.8. Схема аналітичного процесу обробки інформації у Держфінмоніторингу України [30]

— проведення національної оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму;

— розвиток та вдосконалення єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— організація та координація роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу та працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, відповідальних за проведення фінансового моніторингу щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму на базі Навчально-методичного центру Держфінмоніторингу України.

У 2012 році, після прийняття Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів оновлених Рекомендацій та продовження її мандату, Голова Державної служби фінансового моніторингу України Сергій Гуржій зазначав: «Розвиток світової фінансової системи потребує постійного вдосконалення запобіжних заходів та методів протидії злочинцям, які намагаються використати міжнарод-

ну фінансову систему, щоб легалізувати брудні кошти. Протягом останніх десяти років у відносинах України та FATF були різні сторінки. Проте завжди наша держава залишалась надійним партнером міжнародної спільноти та виконувала взяті на себе зобов'язання. Попереду нас очікує складна робота як з імплементації нових стандартів FATF в національне законодавство, так і із впровадження стандартів у практичній роботі всіх учасників національної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму».

Термінологічний словник

Внутрішній фінансовий моніторинг — сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу відповідно до статті 16 Закону, із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг України) — центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України. Держфінмоніторинг є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

Державний фінансовий моніторинг — сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Клієнт — будь-яка особа, яка звертається за наданням послуг або користується послугами суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Об'єкт фінансового моніторингу — дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання цих активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансу-

вання тероризму, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників.

Обов'язковий фінансовий моніторинг — сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу відповідно до статті 15 Закону, ідентифікації учасників таких операцій та вивчення їх діяльності, ведення обліку цих операцій та відомостей про їх учасників тощо.

Ризики — небезпека, (загроза, уразливі місця) для суб'єктів первинного фінансового моніторингу бути використаними клієнтами при наданні ними послуг відповідно до характеру їхньої діяльності з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу — установи або окремі особи, які безпосередньо здійснюють фінансові операції та контактують з клієнтами.

Узагальнені матеріали — відомості про фінансові операції, які були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких Спеціально уповноваженим органом виявлено підозри щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансування тероризму, або суспільно небезпечного діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Узагальнені матеріали є повідомленням про злочин і містять підстави для прийняття правоохоронними органами рішення відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України

Управління ризиками — заходи, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з визначення, оцінки, моніторингу, контролю ризиків, що спрямовані на їх зменшення до прийняттого рівня.

Фінансовий моніторинг — сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Фінансова операція — будь-яка операція, пов'язана із здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте процес створення системи фінансового моніторингу в Україні.

2. На яких правових засадах базується методика боротьби з легалізацією злочинних доходів?

3. Назвіть повноваження Кабінету Міністрів України у сфері протидії легалізації злочинних коштів.

4. У чому полягають завдання, функції та повноваження Державної служби фінансового моніторингу України?

5. Опишіть організацію фінансового моніторингу на рівні Національного банку України.

6. Перелічіть суб'єктів первинного фінансового моніторингу згідно з українським законодавством.

7. Визначте завдання та обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

8. Поясніть право суб'єктів фінансового моніторингу відмовитися від забезпечення здійснення фінансової операції.

9. Охарактеризуйте відповідальність за порушення законодавства у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму.

10. Визначте основні завдання плану заходів Кабінету Міністрів України на поточний рік із запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Тестові завдання

1. Система фінансового моніторингу в Україні складається з двох рівнів:

- А. Первинного та державного
- Б. Банківського та небанківського
- В. Державного та регіонального
- Г. Державного та відомчого

2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг є суб'єктом:

- А. Первинного фінансового моніторингу

- Б. Відомчого фінансового моніторингу
- В. Державного фінансового моніторингу
- Г. Обов'язкового фінансового моніторингу

3. До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері фінансового моніторингу не відноситься:

- А. Визначення порядку реєстрації фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу, які не є банками
- Б. Визначення порядку формування переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності
- В. Визначення порядку надання Держфінмоніторингу інформації про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу
- Г. Визначення порядку реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності

4. Яку назву має в Україні спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу:

- А. Державний комітет фінансового моніторингу України
- Б. Державна служба фінансового моніторингу України
- В. Державний департамент фінансового моніторингу
- Г. Державна комісія фінансового моніторингу

5. Голову Держфінмоніторингу України призначає та звільняє з посади:

- А. Президент України
- Б. Верховна Рада України
- В. Кабінет Міністрів України

6. Про що повинні бути попереджені працівники суб'єкта первинного фінансового моніторингу:

- А. Дотримання трудової дисципліни
- Б. Про відповідальність за порушення законодавства з питань здійснення фінансового моніторингу
- В. Не розголошення комерційної таємниці

7. Що не відноситься до поняття «фінансова операція»:

- А. Надання або отримання позики або кредиту
- Б. Відкриття рахунку
- В. Реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності
- Г. Внесення або зняття депозиту (внеску, вкладу)

8. До суб'єктів державного фінансового моніторингу не відноситься:

- А. Національний банк України
- Б. Українська міжбанківська валютна біржа
- В. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
- Г. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

РОЗДІЛ 3. ТИПОЛОГІЇ ВІДМИВАННЯ «БРУДНИХ» ГРОШЕЙ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

3.1. Сутність процесу відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом

Термін «**відмивання (легалізація) грошей**» почав широко використовуватися у 1980-х рр. у США стосовно доходів від наркобізнесу, а сьогодні позначає процес перетворення будь-яких нелегально отриманих грошей у легальні доходи. Адекватне розуміння цього поняття є нагальною потребою, оскільки його відсутність знижує ефективність боротьби з легалізацією злочинних доходів, спричиняє виникнення багатьох проблем стосовно вибору методів та засобів протидії, організаційних й правових форм їх реалізації та використання. Вже запропоновано багато визначень сутності відмивання грошей, хоча й досі не існує єдиного трактування цього терміну, яке б використовувалося як у міжнародних документах, так і у законодавстві окремих держав.

Зокрема, президентська комісія США з організованої злочинності використовувала у 1984 році таке формулювання: «Відмивання грошей — процес, за якого приховується існування, незаконне походження або незаконне використання доходів, й потім ці доходи маскуються таким чином, щоб вони здавалися законними» [67, с. 7].

Суттєвий вплив на розвиток «антивідмивного» законодавства західних країн мало прийняття Віденської конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 19 грудня 1988 року. У ній ще не використовувався сам термін «відмивання доходів», проте був наведений докладний перелік таких дій й розкривався їх зміст, а також передбачалася криміналізація цих дій стосовно доходів, отриманих від незаконного обігу наркотиків.

Згідно зі ст. 3 Конвенції, під легалізацією доходів від злочинної діяльності слід розуміти:

— конверсію або переведення власності, якщо відомо, що така власність отримана у результаті будь-якого правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі у такому правопорушенні або правопорушеннях, з метою приховування або утаювання незаконного джерела власності або з метою надання допомоги будь-якій особі, що

бере участь у скоєнні такого правопорушення або правопорушень, з тим, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої дії;

— приховування або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав щодо власності або її приналежності, якщо відомо, що така власність отримана у результаті правопорушення або правопорушень, або у результаті участі в такому правопорушенні або правопорушеннях;

— придбання, володіння або використання власності, якщо на момент її отримання було відомо, що така власність отримана у результаті правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі у такому правопорушенні або правопорушеннях;

— участь, причетність або вступ до злочинної змови з метою скоєння будь-якого правопорушення або правопорушень, наведених вище, спроби скоїти таке правопорушення або такі правопорушення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад при їх здійсненні.

Доцільно зазначити, що Віденська конвенція ООН 1988 року визнала злочином відмивання грошей, отриманих від незаконного обігу наркотиків. У той же час розвиток організованої злочинності призвів до зростання доходів злочинних організацій, одержуваних з інших сфер діяльності. Частина цих доходів також стала піддаватися легалізації, а потім інвестуватися у легальну економіку. Тому Конвенція Ради Європи № 141 «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» від 8 листопада 1990 р. (Страсбурзька конвенція) визнала злочином дії, пов'язані з відмиванням грошей, що отримуються не тільки від наркобізнесу, але й від інших видів злочинної діяльності.

Страсбурзька конвенція стала першою багатосторонньою угодою, присвяченою виключно проблемі боротьби з відмиванням злочинних доходів. Стаття 1 Конвенції містить базове визначення «основного правопорушення» (або «предикативного злочину»), що означає будь-який кримінальний злочин, внаслідок якого були одержані доходи, котрі можуть стати об'єктом відмивання. При цьому під «доходами» розуміється будь-яка економічна вигода, набута злочинним шляхом. Вона може складатися з власності будь-якого виду, у тому числі —

матеріальної власності або власності, вираженої у правах, рухомого чи нерухомого майна, правових документів або документів, які підтверджують право на таку власність або частку у ній.

Стаття 6 Страсбурзької конвенції визначає перелік правопорушень, що підпадають під поняття «відмивання коштів». Втім, цей перелік за змістом фактично співпадає з положеннями Віденської конвенції.

Відмінності в «антивідмивному» законодавстві окремих країн стосуються визначення переліку діянь, які є джерелом походження злочинних коштів, що можуть бути легалізовані. Такими джерелами можуть визнаватися:

- злочини (будь-які, передбачені кримінальним законодавством);
- злочини, що є типовими для організованої злочинності;
- правопорушення;
- злочини та правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

Зокрема, у США у 1986 році був ухвалений Закон про контроль за відмиванням коштів, в якому джерелами походження «брудних» грошей, крім незаконних операцій з наркотиками, називалися такі злочини, як шахрайство, вимагання, розтрата державних коштів, контрабанда, кіднепінг (викрадення людей з метою одержання викупу), торгівля людьми, сексуальна експлуатація та ін. Злочинцем вважалася особа, яка вчинила кримінальний злочин, використала або намагалася використати надходження від злочинної діяльності у фінансовій операції з метою подовжити незаконну діяльність, або була залучена до заходів щодо маскуванню або приховуванню місцезнаходження, джерел, прав власності зазначених коштів або управління ними.

При цьому термін «операція» розумівся як придбання, продаж, позика, застава, дарування, переміщення, доставка або інше відчуження, а по відношенню до фінансових інститутів — розміщення на депозит, зняття з рахунку, переказ між рахунками, обмін валюти, надання кредиту, придбання чи продаж акцій, облігацій, депозитних сертифікатів чи інших грошових інструментів, використання банківських сейфових комірок або будь-які інші платежі, перекази чи доставка будь-яким способом через або до фінансового інституту [63].

Отже, як впливає з положень міжнародних документів, відмивання грошей — це процес, в ході якого кошти, отримані у результаті незаконної діяльності, тобто злочинів та інших правопорушень, помішаються, переводяться або іншим чином пропускаються через фінансово-кредитну систему (банки, інші фінансові інститути), або на них (замість них) набувається інше майно, або вони іншим чином використовуються в економічній діяльності та в результаті повертаються власнику в іншому, «перетвореному» вигляді для створення видимості законності отриманих доходів, приховування особи, що ініціювала ці дії та (або) отримала доходи, а також протизаконності джерел цих коштів.

В Україні, згідно зі ст. 4 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», до легалізації доходів належать будь-які дії, пов'язані з коштами (власністю), одержаними (здобутими) внаслідок вчинення злочину, спрямовані на приховування джерел походження зазначених коштів (власності) чи сприяння особі, яка є співучасником у вчиненні злочину, що є джерелом походження зазначених коштів (власності).

Таким чином, поняття «відмивання грошей» можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні відмивання грошей — це сукупність методів, способів, прийомів й процедур, що дозволяють отримувати кошти від незаконної діяльності, переводити їх в інші активи з метою приховування істинного походження, справжніх власників або інших аспектів, які могли б свідчити про порушення законодавства. У вузькому розумінні під відмивання грошей розуміються діяння, пов'язані з переведенням доходів від злочинної діяльності у сферу легального обігу і за які національне та міжнародне законодавство передбачає кримінальну або інші види відповідальності.

До найважливіших цілей діяльності з легалізації злочинних доходів можна віднести:

- приховування джерел походження злочинних доходів;
- створення видимості законності отримання доходів;
- приховування осіб, які отримують незаконні доходи й ініціюють сам процес відмивання;

- забезпечення зручного та оперативного доступу до коштів, отриманих з нелегальних джерел;
- збільшення прибутків за рахунок безпечного інвестування у легальний бізнес;
- створення нового легального бізнесу шляхом використання легалізованих коштів;
- створення умов для безпечного і комфортного споживання.

Отже, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, становить необхідну стадію кримінального економічного циклу (рис. 3.1). Рух нелегально отриманих грошей відбувається багато в чому аналогічно рухові легальних коштів. Доходи можуть бути використані багатьма шляхами, у залежності від короткострокових та довгострокових планів і пріоритетів власників. Частково легалізовані кошти витрачаються безпосередньо на споживання, але, як правило, основна їх частина інвестується злочинцями у кримінальний бізнес, а також спрямовується на розвиток сфери легального підприємництва.

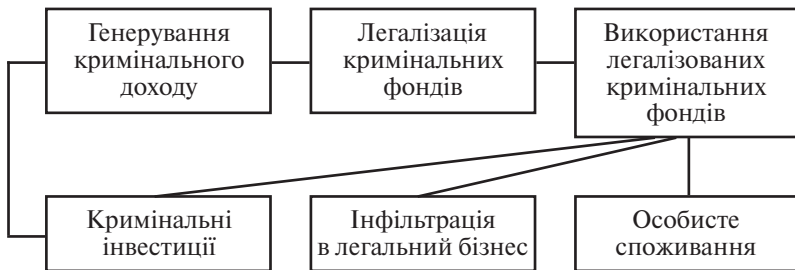

Рис. 3.1. Структура кримінального економічного циклу

3.2. Стадії та інструменти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом

Легалізація злочинних доходів є складним процесом, який включає велику кількість різноманітних операцій, що здійснюються багатьма методами й постійно вдосконалюються. Зарубіжними вченими на основі аналізу значного обсягу практичного матеріалу виділено та досліджено декілька моделей відмивання кримінальних коштів.

Найбільш поширеною є **трифазова модель**, яка передбачає виділення в єдиному процесі легалізації таких стадій: розміщення (*placement*), розширення, або перетворення, заплутування слідів (*layering*) та інтеграція (*integration*). Зазначені три стадії можуть здійснюватися послідовно, одночасно або частково накладатися одна на одну. Це залежить від механізму легалізації, що використовується, й від вимог, що висуваються злочинною організацією з огляду на цілі відмивання коштів.

Розміщення — це фізичне розміщення готівкових коштів у певні фінансові інструменти, а також територіальне віддалення від місць їхнього походження. Розміщення здійснюється у комерційних та інвестиційних банках, інших фінансово-кредитних установах, підприємствах роздрібною торгівлі, у тому числі, за межами країни одержання доходів. Слід зазначити, що етап розміщення великих сум готівки вважається найслабкішою ланкою в процесі відмивання грошей. Саме на цьому етапі незаконно отримані гроші найбільш легко можуть бути виявлені, що покладає особливу відповідальність щодо контролю за походженням значних обсягів готівкових коштів на інститути фінансового сектора національної економіки.

Розширення — стадія, на якій відбувається відрив незаконних доходів від джерел їх походження шляхом складного ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскування сліду цих доходів, що може бути виявлений. Якщо розміщення великих сум грошей пройшло успішно, тобто не було зафіксовано контролюючими суб'єктами, то розкрити подальші дії щодо відмивання грошей стає набагато важче. Різні фінансові операції нашаровуються одна на іншу з метою ускладнити роботу правоохоронних органів з пошуку незаконних фондів, що підлягають конфіскації.

Інтеграція — стадія процесу легалізації, безпосередньо спрямована на надання видимості законності злочинно нажитим статкам. «Відмиті» гроші повертаються в офіційну економіку, як правило, через банківську систему під видом чесно зароблених, абсолютно легальних доходів. Якщо слід відмитих грошей не було виявлено на двох попередніх стадіях, то відокремити законні гроші від незаконних на цьому етапі винятково складно.

Схематично вищезазначені стадії процесів відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму відображені на рис. 3.2 [51].

Рис. 3.2. Процеси відмивання грошей та фінансування тероризму

Дещо інший підхід до структурування процесу відмивання грошей використовують експерти ООН, якими запропонована **чотирифазова модель**, що складається з таких стадій:

- звільнення від готівки та перерахування її на рахунки підставних осіб. Такими особами можуть бути, наприклад, родичі злочинця. При цьому необхідна лише одна умова: посередники повинні мати власні рахунки в банках. У даний час спостерігається тенденція до пошуку посередників, які мають виходи на міжнародні банки;
- розподіл готівкових коштів. Вони використовуються для придбання банківських платіжних інструментів та цінних паперів. Як

свідчить зарубіжний досвід, розподіл грошових коштів також часто здійснюється у пунктах з обміну валюти та казино;

— маскування слідів злочину. Перед злочинцями, які відмивають доходи, на цій стадії постає завдання вжити всіх заходів для того, щоб стороння особа не дізналася, звідки були отримані гроші й за допомогою кого вони були розміщені у ті чи інші установи або організації;

— інтеграція грошової маси. На цій стадії злочинні співтовариства інвестують легалізовані капітали у високоприбуткові сфери бізнесу.

Швейцарські фахівці у своїх моделях розрізняють як стадії, так і території відмивання грошей. Відповідно до **двофазової моделі** П. Бернасконі, фазами легалізації є *money laundering* (відмивання) і *recycling* (повернення в оборот), або відмивання першого та другого ступеня.

Перший ступінь є відмиванням грошей, отриманих безпосередньо від вчиненого злочину. Воно здійснюється шляхом обміну грошей на купюри більшого номіналу або інші види валют. На цій стадії здійснюються короткострокові операції.

Другий ступінь представлений середньостроковими та довгостроковими операціями, за допомогою яких попередньо відмитим грошам надається видимість отриманих із законних джерел і вони вводяться в легальний економічний оборот.

Відповідно до цього підходу, П. Бернасконі розрізняє країни вчинення основного злочину, який став джерелом доходу, і країни легалізації грошей. Основна проблема відмивання грошей зводиться, таким чином, до переведення великих незаконно отриманих готівкових сум чи іншого майна в легко керовані фінансові інструменти або інші види майна.

Чотирисекторна модель легалізації грошей була запропонована також швейцарським фахівцем К. Мюллером. У рамках цієї моделі виділяються певні сектори і пов'язані з ними стадії відмивання коштів. Критеріями для виділення є: легальність / нелегальність операцій та країна здійснення основного злочину / країна відмивання грошей.

Перший сектор — країна основного злочину / легальність. У цьому секторі здійснюється внутрішнє, попереднє відмивання.

Другий сектор — країна основного злочину / нелегальність. Відбувається збирання грошей, що пройшли попереднє відмивання, у пул й підготовка їх до контрабанди.

Третій сектор — країна відмивання грошей / нелегальність. У цьому секторі проводиться підготовка до введення грошей в легальну фінансову систему.

Четвертий сектор — країна відмивання грошей / легальність. Тут здійснюються маскувальні дії у вигляді переказів, інвестицій тощо.

На різних стадіях відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом, використовуються специфічні методи перетворення коштів та маскування їх нелегального походження. Розглянемо деякі з цих методів по відношенню до трифазової моделі, як найбільш відомої.

Найчастіше стадія розміщення відбувається в установах фінансового сектора, які виконують широкий спектр фінансових операцій й діють на підставі ліцензії або дозволу, виданих відповідними наглядовими органами. До них відносяться банки (комерційні, інвестиційні, кооперативні, ощадні тощо), а також спеціалізовані фінансово-кредитні інститути — кредитні спілки, пенсійні фонди, пайові та інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, фінансові компанії, страхові компанії та ін. Проте у процесі легалізації злочинних доходів можуть бути задіяні й брокери, які працюють на ринках цінних паперів та дорогоцінних металів, організації, що надають поштові послуги та послуги з обміну чеків на готівку, гральні заклади, букмекерські контори, антикварні та ювелірні магазини, ресторани, готелі, туристичні компанії, будівельні фірми та ін.

Методами розміщення коштів, одержаних злочинним шляхом, є:

— *структування операцій з готівкою, або смарфінг* (англ. *smurfing* — термін з банківського жаргону, що почав застосовуватися у 1980-х роках й має походження від назви бельгійського мультиплікаційного фільму за участю великої кількості маленьких вигаданих істот). Полягає у подрібненні значної суми нелегальних коштів та проведенні численних операцій з внесення їх на вклади або здійснення переказів без перевищення встановленої законодавчими актами межі, починаючи з якої відбувається контроль та реєстрація таких трансакцій. Для виконання цих дій злочинцями, як правило, залучаються підставні особи, які називаються смарфами;

— *обмін дрібних банкнот на купюри більшого номіналу*, які простіше у подальшому переміщувати, або проведення операцій з обміну «брудних» грошей на іноземну валюту. Обмінні пункти опиняються у полі

зору злочинців тому, що їх діяльність не у всіх країнах підлягає державному регулюванню й входить до сфери протидії легалізації коштів. Проведення операцій з великою кількістю випадкових клієнтів не сприяє їх належній ідентифікації. Тому дії Національного банку України наприкінці 2011 року щодо внесення змін до порядку проведення валютно-обмінних операцій з точки зору посилення вимог до ідентифікації клієнтів обмінних пунктів можна вважати цілком законними та необхідними;

— *встановлення контролю з боку злочинної організації над фінансовими установами або над діяльністю їх персоналу*. Таке підпорядкування спрощує розміщення незаконних грошей, їх подальший розподіл й інтеграцію, оскільки ці операції свідомо виконують працівники банків, внаслідок підкупу або загроз. Найпростіше встановити кримінальний контроль над невеликими банками, проте історія боротьби з легалізацією брудних коштів надає й приклади тривалого функціонування на користь злочинців великих міжнародних фінансових інститутів, зокрема, британського *Bank of Credit and Commerce International* (1981-1991 рр.). Опосередковано такий контроль може бути встановлено через володіння господарськими структурами, які стають основними клієнтами певного банку;

— *незаконне використання винятків із закону*, якщо у певній країні законодавство щодо протидії відмиванню злочинних доходів звільняє банки від контролю за операціями з готівкою, що перевищують встановлену межу, за умови, що вони є нормальним явищем для деяких сфер бізнесу;

— *створення помилкового паперового сліду* — навмисне використання документів, що маскують справжні джерела, власників та місця знаходження незаконно отриманих доходів. Наприклад, це може бути зроблено шляхом заповнення фальшивої форми звітності про рух готівки з метою «узаконити» готівку, отриману всередині країни, яка пізніше буде покладена на рахунки в банках або вивезена за межі країни;

— *злиття законних та незаконних фондів* засновано на використанні з метою відмивання грошей таких підприємств, де значні суми готівки є звичайним та законним явищем (ресторани, бари, готелі, компанії-власники торгових автоматів тощо). При цьому використовуються дві основні схеми. У першому випадку незаконні доходи при-

ховуються у масі законних операцій реально функціонуючих фірм. В іншому випадку створюється фіктивна компанія, яка не здійснює реальної економічної діяльності, проте показує у фінансовій звітності гроші, що легалізуються як дохід;

— *придбання майна або цінних паперів за готівку*. Купівля предметів розкоші, машин, яхт, літаків, нерухомості переслідує одночасно три цілі: переведення підозрілих великих сум готівки у коштовні, але менш підозрілі активи; придбання майна, яке використовуватиметься зі злочинною метою; підтримання розкішного стилю життя;

— *штучне завищення торговельної виручки під час реалізації товарів*, що продаються злочинцям, яким необхідно легалізувати готівку, за значно вищими цінами, ніж звичайно. Внаслідок цього «брудні» гроші набувають вигляду законної виручки від продажу, яка потім без перешкод розміщується на банківських рахунках.

Фаза розшарування, або заплутування слідів, яка у процесі легалізації злочинних доходів є наступною за їх розміщенням, як правило, накладається на інші стадії, тому тут складно виділити якийсь специфічні методи. Втім, дуже часто використовується перетворення депонованої у фінансових установах готівки на грошові інструменти — дорожні чеки, депозитні сертифікати, передплачені платіжні картки, банківські векселі та акредитиви, насамперед, оформлені на пред'явника, а також цінні папери, що полегшує подальше вивезення незаконних доходів з країни.

На цій стадії може мати місце інвестування брудних коштів у нерухомість та у легальний бізнес, переважно, у сфери туризму й відпочинку. Іншим варіантом є придбання фірми, що знаходиться у занепаді, для того, щоб у майбутньому показувати нелегальні доходи як реальну виручку від її мовби активної діяльності.

Якщо розміщення коштів відбувалося шляхом придбання майна високої вартості, то згодом воно може бути перепродано усередині країни або вивезено й продано за кордоном. Це призводить до подвійного результату: ускладнюється пошук джерела злочинних доходів й стає важче знайти і конфіскувати відповідне майно.

Ефективним методом заплутування слідів є здійснення чисельних електронних переказів, основною перевагою яких є швидкість проведення. Проте повної анонімності у сучасних умовах досягти немож-

ливо, оскільки міжнародним банківським співтовариством прийняті чіткі стандарти оформлення платіжних документів із вказуванням значного обсягу інформації щодо відправника та бенефіціара коштів. Тому у подібних схемах використовуються реально існуючі, але за своїм характером підставні компанії, що мають мінімальний термін існування («компанії-одноденки»), відкриті, у тому числі, в офшорних зонах. Підставою для перерахування коштів виступають удавані комерційні угоди. Отже, такий механізм забезпечує так званий «розрив ланцюжка», який дозволяє надійно приховати джерела та обсяги злочинно одержаних доходів.

На стадії інтеграції, що є заключною фазою відмивання кримінальних доходів, можуть застосовуватися такі методи:

— *продаж нерухомості, в яку попередньо були інвестовані брудні кошти*. Часто такі операції здійснюються через «коралову» або «оболонкову» компанію (англ. *shell company*), тобто офіційно зареєстровану, але яка не має активів й не веде реальних операцій. Виручка від продажу нерухомості вже вважається цілком законним доходом;

— *використання підставних компаній*, що знаходяться в юрисдикціях зі спрощеним порядком реєстрації, для проведення ззовні законних трансакцій з отримання кредитів, джерелом яких є нелегальні доходи. Побічним результатом такої схеми є зменшення бази оподаткування за рахунок віднесення суми сплачених відсотків на витрати;

— *отримання банківського кредиту під заставу незаконно набутого майна або грошових коштів*. Може супроводжуватися погашенням кредиту шляхом реалізації застави;

— *викривлення цін зовнішньоекономічних угод*, що є достатньо ефективним методом зворотної інтеграції злочинних коштів у національну економіку. При цьому завищуються експортні ціни — для того, щоб виправдати надходження великих сум з-за кордону у вигляді валютної виручки, й занижуються імпорتنі ціни — для того, щоб у подальшому реалізувати отриманий товар вже за ринковими цінами й одержати цілком законний дохід;

— *«трансферпрайсінг»*, що також пов'язаний зі здійсненням експортно-імпортних операцій. У цьому випадку оформлюються два договори — реальний і фіктивний, із завищеною сумою угоди. За фіктивним договором гроші переводяться підконтрольній фірмі-посереднику, як

правило, зареєстрованій в офшорній зоні. Різниця між реальною й фіктивною ціною товару залишається на рахунку цієї фірми як дохід;
— *декларування нелегальних доходів як виграшу у казино або лотерею.*

Одна з типових схем відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, представлена на рис. 3.3 [65].

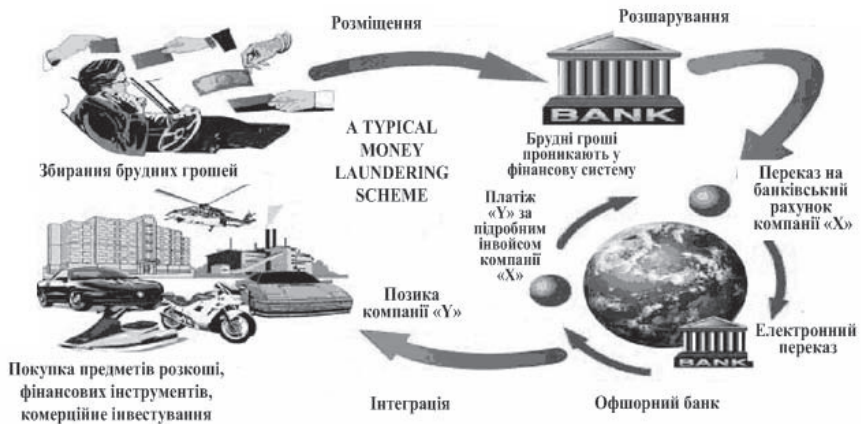

Рис. 3.3. Типова схема відмивання злочинних доходів

Втім, слід відмітити, що далеко не завжди всі три названі стадії обов'язково присутні у процесі легалізації доходів. Крім того, на практиці їх буває дуже складно виділити, оскільки операції можуть бути суттєво відокремлені у часі та просторі. Проте розуміння змісту цих стадій та визначення інструментів, що використовуються в їх межах, дозволяє організувати ефективний контроль за рухом фінансових потоків у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

3.3. Типові схеми відмивання коштів у міжнародній практиці

Відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом, може відбуватися найрізноманітнішими шляхами — від розміщення невеликих сум на банківських рахунках до вкладення коштів у придбання великих пакетів цінних паперів, нерухомості, предметів розкоші. Прихо-

ування їх походження часто вимагає проведення складного ланцюга міжнародних фінансових операцій. Отже, схем відмивання незаконних доходів існує велика кількість, проте небагато з них використовуються протягом тривалого часу, оскільки вони регулярно розкриваються контролюючими та правоохоронними органами. При цьому «відмивачі» демонструють неабияку винахідливість: розкриття існуючих схем призводить до швидкої появи нових, ще більш витончених.

Методи легалізації мають особливі риси не тільки у залежності від сфери їх застосування, але і від особливостей тої чи іншої національної економіки, міри розвиненості фінансових ринків, режиму боротьби з відмиванням грошей й, навіть, політичної системи країни. Схеми, що застосовуються у Великій Британії, відмінні від японських, а американські нескладно відрізнити від аргентинських або бразильських.

На думку експертів FATF, особливості азійських методів пов'язані з тим, що у цьому регіоні діють великі центри з виробництва наркотиків, широко використовуються неофіційні системи переказів для проведення як легальних, так й нелегальних розрахунків, при здійсненні значних угод звичайним є готівковий розрахунок. А у Південній та Східній Африці найбільш розповсюдженими методами відмивання є купівля та перепродаж товарів, переміщення готівки, купівля нерухомості (готелів та казино), створення обмінних пунктів, діяльність яких, як правило, не регламентується.

Деякі особливості мають й схеми легалізації злочинних коштів, що застосовуються у країнах з перехідною економікою, де законодавство є нестабільним, у ньому існує багато «лазівок», спостерігається високий рівень корумпованості, активно відбуваються процеси приватизації та становлення нових секторів фінансового ринку.

Отже, у певний момент часу немає жодної можливості точно описати всю сукупність методів, що використовуються злочинцями для відмивання коштів або фінансування тероризму. Проте міжнародні організації у сфері протидії легалізації доходів, насамперед, FATF, постійно проводять копітку аналітичну роботу щодо виявлення найбільш характерних, стереотипних схем, що застосовуються у різних регіонах світу. Ці схеми, зазвичай, мають назву **типологій відмивання грошей**.

З теоретичної точки зору, типологія — це метод пізнання об'єктивної реальності, в основі якого лежить сортування об'єктів на основі їх подібності певному зразку, який є типом або еталоном. В основі типізації лежить кількісна обробка та узагальнення дослідних (емпіричних) даних, фіксація стійких ознак схожості та відмінності, систематизація та інтерпретація отриманого матеріалу. Типізаційний підхід застосовується для моделювання об'єктів, по відношенню до яких накопичений значний обсяг емпіричного матеріалу.

Метою дослідження типологій у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів є підвищення ефективності заходів протидії, прискорення реакції організацій, що здійснюють контроль фінансових трансакцій, на будь-які ознаки проведення протиправної діяльності.

FATF щорічно організує наради, так звані «типологічні» засідання, в яких беруть участь експерти з країн-членів Групи, представники регіональних організацій FATF, міжнародних організацій, міжнародних фінансових інституцій. Ці зустрічі проводяться для кращого розуміння основних механізмів відмивання грошей і, починаючи з 2001 року, фінансування тероризму, для контролювання змін, що відбуваються. Важлива мета цієї роботи полягає у тому, щоб отримати матеріали, що допоможуть особам, які формують політику FATF, у розробленні та вдосконаленні стандартів протидії відмиванню злочинних доходів.

Крім того, результати, що одержуються у ході щорічних дискусій, служать основою для інформування широкої аудиторії — співробітників регулюючих органів, правоохоронних відомств та органів фінансової розвідки, а також громадськості у цілому, відносно характерних рис та актуальних тенденцій відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму.

Щорічні дискусії FATF про типології акцентують увагу на певному ряді тем й предметів обговорення, які попередньо узгоджуються на пленарному засіданні Групи. Учасники пленарних засідань намагаються вибрати теми у відповідності до поточної роботи всієї організації або діяти у розвиток методів й тенденцій, що були виявлені у ході попередніх типологічних нарад.

Вивчення типологій розпочалося відразу з моменту створення FATF, й перший звіт був підготовлений за матеріалами досліджень, що проводилися експертами країн-учасниць, у 1989-1990 рр. До 2006

року типологічні звіти були щорічними і мали комплексний характер, торкаючись різноманітних сфер можливого відмивання брудних грошей. Так, вже наприкінці 1990-х років активно аналізувалася тема «кіберпереказів», тобто переказів, що здійснюються через небанківські платіжні системи з використанням мережі Інтернет, у тому числі за допомогою смарт-карт. У подальшому цей напрям досліджень посилювався — вивчалася інтернет-злочинність, діяльність віртуальних банків, віртуальних казино. З 2001 року, після терористичних актів 11 вересня, особлива увага почала приділятися джерелам й методам фінансування тероризму.

У типологічних звітах FATF у першій половині 2000-х років розглядалися такі питання:

— 2001-2002 рр. — фінансування тероризму, міжбанківські кореспондентські відносини, приватний банківський бізнес, цінні папери на пред'явника, введення євро;

— 2002-2003 рр. — фінансування тероризму з використанням неформальних систем переказів, операції з цінними паперами, ринки золота і діамантів, операції зі страхування, кредитні та дебетні картки;

— 2003-2004 рр. — безготівкові перекази, фінансування тероризму з використанням неприбуткових організацій, уразливості страхового бізнесу, впливові політичні особи, особи, що надають професійні послуги з правових й фінансових питань;

— 2004-2005 рр. — альтернативні системи переказу коштів, торгівля людьми і незаконна міграція.

Після останнього комплексного звіту за 2004-2005 рр., наступні стали тематичними, присвяченими різнобічному поглибленому аналізу існуючих методів й способів відмивання злочинних доходів або фінансування тероризму у певній сфері діяльності. Так, у 2006 році звіти були присвячені відмиванню грошей у сфері торгівлі, використанню нових способів платежів, протизаконному використанню корпоративних структур, включаючи послуги трасту або компанії. У 2007 році досліджувалося використання «карусельної» схеми ухилення від сплати ПДВ, відмивання грошей та фінансування тероризму через сектор операцій з нерухомістю. У наступні роки предметом дослідження експертів FATF були: вразливості комерційних інтернет-сайтів та систем інтернет-платежів, казино та ігрового сектору, фінан-

сування розповсюдження зброї масового знищення, відмивання грошей через футбольний сектор, ринок цінних паперів, провайдерами грошових переказів та обміну валюти, фінансові аспекти морського піратства та викрадення людей заради викупу, відмивання доходів від корупції та ін.

Як приклад, розглянемо більш докладно проблеми, що піднімалися у **типологічному звіті FATF за 2003-2004 рр.** з описом відповідних методів, способів, схем відмивання.

У звіті відмічається, що технологічні досягнення в області платіжних систем мають двоякий вплив щодо потенційних зловживань такими системами з боку осіб, які фінансують терористів, та/або відмивають злочинні доходи. З одного боку, системи безготівкових платежів забезпечують більш надійний захист для трансакцій, надаючи більшу можливість для відстеження окремих операцій за електронними документами, які можуть автоматично створюватися, зберігатися та/або передаватися разом з конкретною трансакцією. З іншого боку, такі технології можуть бути також привабливі для потенційного терориста або для відмивача злочинних доходів. Наприклад, збільшені швидкість і обсяги електронних платежів, разом з недостатньо послідовним підходом до фіксування ключової інформації про трансакції, зберігання документів про них і передачі необхідної інформації разом з трансакціями, є перешкодами для забезпечення «відстеження» окремих операцій органами, які здійснюють розслідування.

Експерти FATF визнають, що **безготівкові перекази** є швидким і ефективним способом переміщення грошових коштів для терористичних цілей. Наприклад, звичайна система для передачі фінансів терористам може бути організована просто шляхом використання відмінностей в режимах моніторингу у різних країнах. Якщо в країні відправника безготівкового переказу відсутні вимоги про збереження записів про ініціатора трансакції або ця інформація не передається тим чи іншим посередником далі по шляху проходження цієї трансакції, то органи розслідування не будуть мати доступу до інформації, яка могла б допомогти встановити зв'язки терористів.

Було відмічено декілька загальних характерних рис при використанні безготівкових переказів для фінансування тероризму. Одна важлива особливість полягає у використанні підставних осіб для здійснен-

ня трансакцій. Іншою характерною рисою є спрямування грошових коштів через ряд різних фінансових організацій таким чином, щоб безготівкові перекази здавалися такими, що виходять із різних і, на перший погляд, не пов'язаних один з одним джерел.

Крім того, спостерігається тенденція до здійснення терористами безготівкових переказів через небанківські фінансові установи або так звані альтернативні (неофіційні) системи грошових переказів, на зразок арабської «хавала» (слово означає «переводити» чи «телеграфувати» на арабському банківському жаргоні). Такі системи відомі й під іншими назвами: «фей-чїєн» (Китай), «падала» (Філіппіни), «хунді» (Індія), «фей-кван» (Таїланд) та ін. Їхніми основними користувачами є члени іммігрантських співтовариств, які проживають у Європі, Північній Америці, районі Перської затоки і відправляють грошові перекази своїм родичам в Індію, Пакистан, Східну Азію, Африку тощо.

Хоча хавала використовується для і законних переказів коштів, її анонімність та мінімальний обсяг документації роблять її уразливою стосовно зловживань з боку криміналітету і терористів. Привабливість хавали пояснюється економічними і культурними факторами. Збори, що стягуються за переказ коштів, менше комісій банків або інших офіційних фінансових компаній, в основному, завдяки мінімальним накладним витратам. Хавала діє більш оперативно у порівнянні з офіційними системами переказу фінансових коштів, частково внаслідок відсутності бюрократичних перепон і простоти механізму її функціонування: доручення виконавцям передаються по телефону, факсу чи електронною поштою, а кошти часто доставляються безпосередньо на квартиру адресата. Пакистанські банкіри в 2002 році прийшли до висновку, що по каналах хавали в країну щорічно надходить 2-3 млрд дол., а легальні трансакції оцінюються у суму 1 млрд дол.

Приклад 1: Терористична організація використовує безготівкові перекази для переміщення грошей для забезпечення своєї діяльності за кордоном.

Певна терористична організація в країні «Х» була помічена у переміщенні грошових коштів у країну «У» шляхом використання безготівкових переказів, які, зрештою, використовувалися для оплати оренди будівель, придбання та продажу автотранспортних засобів,

а також для придбання електронних компонентів для вибухових пристроїв. Для переміщення грошей між країнами ця організація використовувала «проміжні» (транзитні) рахунки, рахунки в країні «Х». Рахунки в обох кінцевих точках були відкриті на імена осіб, які не мали явного зв'язку зі структурою терористичної організації, але які були пов'язані один з одним родинними чи аналогічними зв'язками. Отже, існували явні сімейні взаємини, які могли б, при необхідності, послужити обґрунтуванням для переказів між цими рахунками. Грошові кошти, головним чином у вигляді вкладів готівкою, терористичною організацією депонувалися на банківські рахунки, з яких проводилися перекази. Після того, як гроші були отримані у місці призначення, власник рахунку або залишав їх на депозиті, або інвестував їх у пайові інвестиційні фонди, в яких вони зберігалися і залишалися доступними для подальшого використання організацією. Крім того, отримані гроші переводилися на інші банківські рахунки, керовані фінансовим менеджером організації-контрагента, звідки вони використовувалися для оплати за покупку устаткування і матеріалів або для покриття інших спеціальних витрат організації.

У типологічному звіті визнається, що **некомерційні організації (НКО)** грають винятково важливу роль у соціальній та фінансовій сфері суспільства. Проте обсяг грошових коштів та інших активів, задіяних у благодійному секторі, сам по собі означає, що спрямування навіть дуже невеликої частки цих коштів на підтримку тероризму є серйозною проблемою.

НКО особливо уразливі перед зловживаннями, пов'язаними з фінансуванням тероризму, оскільки:

- вони користуються довірою суспільства, мають доступ до значних джерел грошових коштів і часто мають великий оборот готівкових коштів;

- деякі з них мають розгалужену мережу підрозділів у багатьох країнах, яка забезпечує основу для внутрішніх і міжнародних фінансових трансакцій, часто у сферах, найбільш уразливих з точки зору використання їх для фінансування терористичної діяльності;

- у залежності від країни перебування і юридичної форми діяльність НКО часто недостатньо регулюється або не регулюється взагалі або для створення НКО не встановлено жодних вимог.

Приклад 2: Збір коштів через НКО.

Організація, офіційно зареєстрована як дитячий благодійний фонд, використовувала відеозаписи, що зображували акції релігійних «борців за свободу» у різних країнах, одночасно демонструючи відеозаписи жорстокого поведіння з прихильниками цієї релігії. Відеозаписи містили заклик направляти пожертви на номер певної поштової скриньки, щоб допомогти у «боротбі». Очевидно, що відеозаписи широко розповсюджувалися по релігійним організаціям всього регіону. Той же самий номер поштової скриньки часто з'являвся у журналах, які публікували статті відомих екстремістів.

Приклад 3: НКО використовуються для переказу грошей особам, підозрюваним у тероризмі.

Фінансова розвідка (ФР) у країні «Х» отримала оновлену інформацію про підготовлений Радою безпеки ООН консолідований список фізичних та юридичних осіб. Певна організація здійснювала свої операції під різними варіантами однієї і цієї ж назви у ряді країн. Вона характеризувалася як звільнена від податків НКО, офіційною метою якої є здійснення проектів з надання гуманітарної допомоги по всьому світу. Серед безлічі адрес місцезнаходження, позначених ООН для філій цієї організації, кілька знаходилося в країні «Х». ФР отримала повідомлення про підозрілі трансакції щодо НКО, яка перебувала у переліку адрес, названих у списку ООН. В повідомленні були вказані банківські рахунки і три фізичні особи, які володіли контрольним пакетом акцій підрозділу, розташованого у країні «Х». Одна з цих осіб (пан «А») проживала за адресою, вказаною в списку ООН, а двоє інших осіб мали адреси в двох різних країнах. Розслідування, проведене ФР, показало, що пан «А» пов'язаний з цими організаціями, а також з чотирма іншими міжнародними НКО. У повідомленнях, отриманих ФР, вказувалися деталі значної кількості безготівкових переказів, відправлених з місць, які мають до цього відношення, у філії вищезгаданої благодійної організації та пану «А».

Приклад 4: Керівництво НКО використовує організацію для фінансування тероризму.

Певна НКО була зареєстрована в країні «Х» як благодійна організація та звільнена від сплати податків. Офіційною метою діяльності даної НКО було здійснення проектів з надання гуманітарної допомо-

ги. НКО була зареєстрована в країні «Х», але фактично здійснювала діяльність у різних країнах, використовуючи змінені назви. Фінансові та ділові документи були вилучені в головному офісі НКО і в будинках головного виконавчого директора НКО і члена її ради директорів. У той же день у країні «Х» було видано наказ, відповідно до якого майно НКО має бути заарештовано для проведення подальшого розслідування. Одинадцять місяців по тому країна «Х» відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН про підтримку терористів направила дані про цю НКО в ООН для включення до списків організацій, що мають відношення до терористичної діяльності. У країні «Х» головний виконавчий директор НКО був засуджений за шахрайство та за участь в організованій злочинній діяльності, пов'язаної з переказами благодійних внесків на суму понад 315 тис. дол. США на користь терористичних організацій. До початку судочинства були отримані докази, що свідчать про те, що дана НКО надавала як безпосередню, так і непряму підтримку терористичним організаціям.

Експерти FATF розглядають **страховий сектор** як потенційно уразливий з точки зору відмивання злочинних доходів із-за його розмірів, широкої доступності й різноманіття страхових продуктів, а також структури бізнесу. На стадії розміщення капіталу в циклі відмивання злочинних доходів страховий сектор використовувався для неприкритого придбання страхових продуктів за рахунок готівкових коштів, отриманих від злочинної діяльності. У цих випадках особи, які відмивали злочинні доходи, скористалися тим, що страхові продукти часто продаються брокерами (тобто агентами, діяльність яких безпосередньо не контролюється й не регулюється компанією — емітентом страхового продукту).

Приклад 5: Поліс страхування, що використовувався для відмивання злочинних доходів.

Певна особа, що відмивала злочинні доходи, придбала поліс морського майнового страхування і страхування від нещасних випадків для неіснуючого океанського лайнера. Вона заплатила великі страхові внески за полісом і підкупила посередників, з тим, щоб забезпечити регулярне подання і задоволення заяв про виплату страхового відшкодування. Проте особа була дуже обережною, розраховуючи, щоб суми вимог про виплату страхового відшкодування були меншими страхової премії, тобто, щоб страховик отримував помірний прибуток від

цього страхового поліса. Таким чином, особа, що відмивала злочинні доходи, змогла отримувати чеки на суму страхових відшкодувань за своїми заявами. Оскільки грошові кошти надходили від страхової компанії з надійною репутацією, мало хто ставив запитання про їх джерела, бачачи на чеку або в електронному переказі назву цієї компанії.

Отримання страхових премій з офшорних юрисдикцій та/або від слабо чи зовсім нерегульованих фінансових посередників може також служити ознакою потенційного використання страхових продуктів для цілей відмивання злочинних доходів. Інший метод, що застосовується для цього з використанням страхових полісів, особливо тих, які виступають інвестиційними інструментами, полягає у тому, що особа, яка легалізує злочинні доходи, здійснює одну або кілька переплат страхових премій, а потім звертається з проханням про виплату будь-яких відшкодувань третій стороні. Тим самим особа продовжує володіти страховим полісом як інвестиційним продуктом, одночасно легалізуючи злочинні доходи за допомогою додаткових внесків / погашень, пов'язаних з цим полісом.

Приклад 6: Організоване злочинне угруповання відмиває злочинні доходи шляхом полісів страхування життя.

Співробітники митниці у країні «Х» ініціювали розслідування, у ході якого була виявлена організація, що займалася торгівлею наркотиками і використовувала страховий сектор для легалізації злочинних доходів. Було встановлено, що торговці наркотиками відмивали кошти через страхову компанію «Z», розташовану в офшорній юрисдикції. Страхова компанія пропонувала інвестиційні продукти, аналогічні пайовим інвестиційним фондам. Норма прибутку була прив'язана до індексів провідних фондових бірж світу, з тим, щоб страхові поліси могли виступати і як інвестиційні продукти. Власники рахунків, як правило, переплачували за полісом, переміщаючи гроші в фонд й з фонду ціною виплати штрафу за кожне передчасне вилучення. Потім ці кошти перераховувалися електронним переказом або чеком зі страхової компанії і були, безсумнівно, «чистими». Слідством встановлено, що за цією схемою було відмито понад 29 млн. дол. США, з яких більше 9 млн. дол. було конфісковано.

Впливові політичні особи — це термін, що використовується по відношенню до людей, на яких покладено або були покладені у мину-

лому важливі державні функції у конкретній країні. В силу особливого статусу впливових політичних осіб (політичного — у своїй країні або, можливо, дипломатичного — при роботі за кордоном) фінансові організації часто надають певну свободу дій при здійсненні фінансових операцій як ними самостійно, так й третіми особами від їх імені. Якщо впливова політична особа стає причетною до тієї чи іншої злочинної діяльності, то ця традиційна свобода дій часто є перешкодою для виявлення або розслідування злочинів, в яких вони можуть бути замішані.

Джерелами коштів, які впливова політична особа може спробувати відмити, служать не тільки хабарі, незаконні «відкати» грошових коштів та інші доходи, безпосередньо пов'язані з корупцією, а й привласнення або розкрадання державних коштів, коштів політичних партій та профспілок, так само як і податкове шахрайство. Впливові політичні діячі, враховуючи високу ступінь публічності їх положення як всередині, так і за межами своєї країни, дуже часто використовують агентів або інших посередників для здійснення фінансових операцій від свого імені.

Приклад 7: Урядовий чиновник високого рангу через членів своєї сім'ї відмиває присвоєні державні кошти.

Сім'я колишнього урядовця високого рангу, який обіймав у країні «А» різні політичні та адміністративні посади, заснувала у країні «В», що надає пільговий податковий режим, фонд, основним вигодонабувачем якого став його син. Цей фонд мав рахунок у країні «С», з якого був зроблений переказ на суму близько 1,5 млн. дол. США на спільний подружній рахунок, відкритий за два місяці до цього у фінансовій установі сусідньої країни «Д». Цей переказ послужив законною підставою для направлення банківською організацією інформації про підозрілу операцію в місцевий орган фінансової розвідки. У ході розслідувань було виявлено використання того ж самого рахунку при здійсненні двох попередніх міжнародних переказів на значні суми з рахунку дружини цього чиновника, відкритого в країні їх проживання (країні «А»), а також встановлений факт володіння дружиною рахунками в інших національних фінансових установах, на які надходили міжнародні перекази з наступним зняттям коштів. Відсутність явного економічного сенсу у проведених банківських операціях й

інформація про привласнення цим урядовим чиновником високого рангу державних коштів, отримана після ініціювання процесуальних дій відносно нього в його країні, дозволили припустити (у даному конкретному випадку) про існування системи, створеної для відмивання доходів від його злочинної діяльності. У той самий момент, коли чиновник збирався закрити свій рахунок у банку, він був затриманий правоохоронними органами.

Оскільки фінансові організації вживають заходи, спрямовані на протидію відмиванню злочинних доходів, ризик виявлення тих, хто намагається використовувати банківську систему з метою легалізації брудних коштів, стає для злочинців істотно вище. Все частіше особи, які займаються відмиванням злочинних доходів, звертаються за консультаціями або послугами до **фахівців з правових та фінансових питань** з тим, щоб вони допомагали у здійсненні їх фінансових операцій. Ці висококваліфіковані експерти займаються інвестиційними операціями, створенням компаній, трастів, податковою оптимізацією, врегулюванням корпоративної діяльності та інших юридичних процедур. Деякі з них можуть бути безпосередньо залучені до здійснення специфічних видів фінансових операцій (наприклад, зберігання або виплата грошових коштів, пов'язаних з придбанням або продажем нерухомості) від імені своїх клієнтів. Особи, які надають юридичні або фінансові послуги, можуть також використовуватися для забезпечення видимості легітимності здійснюваних операцій, виступаючи як свого роду посередники при веденні справ з фінансовими організаціями.

Приклад 8: Кваліфікований бухгалтер та юристи сприяють у реалізації схеми з відмивання злочинних доходів.

Були виявлені підозрілі грошові потоки на суму понад 2 млн дол. США, що надсилалися невеликими частинами різними людьми, які давали доручення на банківські перекази та операції з банківськими траттами в інтересах синдикату з торгівлі наркотиками, який імпортував у країну «Z» 24 кілограми героїну, захованого у вантажі. Банківські тратти, придбані в різних фінансових організаціях в країні «Y» (країна, з якої надійшли наркотики), потім були використані для придбання нерухомості в країні «Z». Кваліфікований бухгалтер використовувався синдикатом для відкриття банківських рахунків та реє-

страції компанії. Крім того, він також консультував принципалів з питань розміщення капіталу. Певна адвокатська контора залучалася синдикатом для купівлі власності з використанням банківських тратт, придбаних за кордоном, після того, як вони були враховані на трастовому рахунку адвоката. Адвокатами також були засновані сімейні трасти і компанії.

Приклад 9: Кваліфікований бухгалтер надає фінансові консультації організованому злочинному угрупованню.

У ході операції, проведеної правоохоронними органами, був встановлений кваліфікований бухгалтер, пан «А», який, імовірно, був учасником керованої паном «Х» злочинної організації, що займалася відмиванням злочинних доходів і реінвестуванням доходів, отриманих від торгівлі наркотиками. Роль пана «А» полягала, головним чином, у тому, щоб надавати «консультації з юридичних і фінансових питань». Його завдання полягало в аналізі технічних і правових аспектів інвестицій, запланованих організацією, і пошуку найбільш підходящих фінансових технологій, за допомогою яких ці інвестиції набували законного виду з точки зору оподаткування. Він повинен був також намагатися зробити ці інвестиції якомога прибутковішими. Пан «А» був експертом з банківських процедур і найскладніших міжнародних фінансових інструментів. Фактично він був фінансовим «мозком» співтовариства, що займалося реінвестуванням доходів, одержуваних паном «Х». Пан «А» діяв шляхом поділу фінансових операцій між різними географічними районами. Операції проводилися між компаніями та іноземними кредитними організаціями з використанням банківських переказів і акредитивів як забезпечення комерційних контрактів. Ці кошти пізніше інвестувалися в інші види комерційної діяльності.

Приклад 10: Юрисконсульт використовує рахунок свого клієнта, щоб допомагати у відмиванні злочинних доходів.

Протягом трьох років пан «Х» репатріював грошові кошти в країну «Z» для їх використання з метою отримання прибутку. Йому допомагали юристи та кваліфіковані бухгалтери, що використовували фальшиві трансакції і офшорні компанії. Пан «Y», колишній юрист, сприяв функціонуванню схеми пана «Х» по репатріації грошових коштів, керуючи офшорною компанією та банківськими рахунками пана «Х» у

кількох ключових фінансових центрах. Пан «Y» готував проекти документів, які за своєю суттю були кредитними договорами між зазначеною офшорною компанією-оболонкою й довіреною особою пана «X» у країні «Z». Ці кредитні договори виступали як підстава для переказу мільйонів доларів з банківських рахунків у декількох різних країнах у країну пана «X». Після зарахування на банківські рахунки, відкриті довіреною особою пана «X», ці кошти переводилися пану «X». Юрист «Y» використовував банківські рахунки юридичної фірми, щоб забезпечувати ці перекази.

Слід зазначити, що типології відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму досліджує не тільки FATF, а й інші міжнародні організації — MONEYVAL, Група країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону з відмивання грошей (АТГ), Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ) тощо. З деякими їхніми типологічними звітами можна ознайомитися на сайті ЄАГ за адресою: http://www.eurasiangroup.org/ru/typology_research.php.

3.4. Типології легалізації злочинних коштів в Україні

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», у нашій державі обов'язки щодо аналізу методів та фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму покладаються на спеціально уповноважений орган.

Одночасно, вже наприкінці 2003 року, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1565 була створена міжвідомча робоча група з дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, яка постановою КМУ від 6 січня 2010 р. № 25 була перетворена на Раду з питань дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму. Вона має статус постійно діючого консультативно-дорадчого органу, утвореного Кабінетом Міністрів України. Одним з її завдань є узагальнення одержаної в установленому порядку від органів виконавчої влади, інших державних органів, підприємств, установ та організацій інформації, що стосується легал-

ізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, підготовка відповідних аналітичних матеріалів з метою виявлення джерел походження таких доходів, механізмів і схем їх легалізації, шляхів запобігання негативним тенденціям у цій сфері.

Вперше Типології легалізації злочинних коштів в Україні були підготовлені Держфінмоніторингом за 2004-2005 рр., наступні — за 2005-2006 рр. У цих документах зазначалося, що найчастіше механізми відмивання грошей містять складні, запутані, багатоланцюгові операції. Одна й та ж схема може включати операції із зняттям готівки, з купівлею цінних паперів, розрахунки з нерезидентами з офшорних країн, фіктивні зовнішньоекономічні операції та незаконне відшкодування ПДВ, фальсифікацію документації, використання викрадених паспортів, створення фіктивних фірм тощо. Тому віднесення схем легалізації до того чи іншого типу здійснювалося за ключовим, найбільш вагомим її елементом.

При цьому основною проблемою створення типологій визначалося те, що «відмивачі» постійно винаходять нові способи перетворення злочинних грошей в цілком легальні. На жаль, сучасні злочинці за розвитком ідей і технологій завжди йдуть на крок попереду правоохоронних структур, що покликані з ними боротися. Шахраї регулярно змінюють і валюту, і способи легалізації грошей, а також використовують міжнародні фінансові організації для відмивання нелегальних коштів.

Два перших типологічних звіти були комплексними, охоплювали аналіз схем з відмивання коштів у різних сферах національної економіки. Так, увага приділялася використанню компаній з ознаками фіктивності, експортно-імпортним операціям, «карусельним» товарним схемам, що супроводжуються незаконним відшкодуванням ПДВ з бюджету, операціям з нерезидентами, зареєстрованими в офшорних зонах, операціям з цінними паперами, з нерухомістю, операціям з перестрашування, використанню банківських установ з метою легалізації коштів. У рамках останнього напряму розглядалися такі ситуації, як змова злочинців з банківською установою, розкрадання кредитних коштів, проведення конвертаційних операцій, використання судових рішень.

Про типовість протиправних схем списання коштів з кореспондентських рахунків українських банків у зарубіжних фінансових ус-

тановах на основі неправомірних рішень судів іноземних юрисдикцій свідчить той факт, що цій проблемі був присвячений спеціальний лист Національного банку України. У ньому зазначалося, що суть однієї із зазначених схем полягає в ініціюванні за межами юрисдикції України судових спорів, в яких відповідачем може бути український суб'єкт господарювання або нерезидент, якому переуступлене право вимоги до цього суб'єкта. У вказаних справах своїми рішеннями іноземні суди підтверджують штучно утворену заборгованість українського підприємства перед нерезидентом (в т. ч. з місцезнаходженням в офшорних зонах), а також постановляють стягнути на користь останнього кошти, які знаходяться на кореспондентському рахунку банку, обслуговуючого свого клієнта-боржника. Судовий процес триває без повідомлення цього банку, завершується оперативним винесенням рішення, відкриттям виконавчого провадження з подальшим арештом та стягненням грошових коштів з кореспондентського рахунку. При цьому банк — власник цього рахунку не в змозі оперативно відреагувати на ситуацію та забезпечити збереження своїх коштів в неконтрольованих ним зонах іноземної юрисдикції.

Про розповсюдженість в Україні тих чи інших схем легалізації доходів свідчили дані, наведені на початку 2006 року головою Держфінмоніторингу С. Гуржієм в його інтерв'ю газеті «Бизнес». Серед узагальнюючих матеріалів, переданих правоохоронним органам, перше місце за обсягами займали операції з незаконного виведення грошей за кордон — 27 млрд грн.; на другому місці стояли сумнівні операції нерезидентів з цінними паперами — 8,3 млрд грн.; третє місце займав так званий псевдоекспорт (оформлення вантажів за підробленими документами або на фіктивні фірми) — 5,1 млрд грн. Далі йшли операції страхування й перестраховання — 2,1 млрд грн., операції, проведені з використанням втрачених або підроблених паспортів, — 1,6 млрд грн. й приватизаційні процеси — 1,1 млрд грн. [29].

З 2007 року Держфінмоніторинг України розпочав формувати тематичні випуски типологій відмивання коштів. Так, за період до кінця 2011 року були підготовлені типології легалізації доходів, одержаних в результаті здійснення фінансових операцій з неліквідними цінними паперами, через ринок нерухомого майна, а також з використанням небанківських фінансових установ.

Особлива увага приділялася ролі готівкових коштів у схемах відмивання, оскільки використання готівки останнім часом має найбільшу питому вагу серед напрямів легалізації, відображених в узагальнених матеріалах Держфінмоніторингу України (рис. 3.4). Цій проблемі присвячені два документи: «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування» (2009 р.) та «Використання готівки у схемах відмивання злочинних доходів» (2011 р.). Створення цих типологій було спрямовано на протидію перетоку капіталу між легальною та нелегальною, тінвовою економікою.

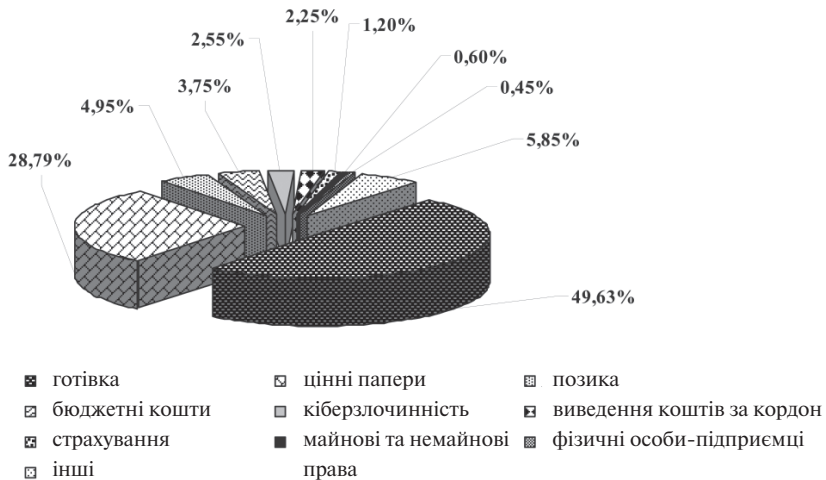

Рис. 3.4. Питома вага напрямів у складі узагальнених матеріалів, підготовлених Держфінмоніторингом України (2010 р.)

Нижче наводиться ряд прикладів схем відмивання злочинних доходів, виявлених Держфінмоніторингом України у 2010-2011 роках¹.

Так, було встановлено схему руху грошових коштів, що спрямована на переведення безготівкових коштів у готівку (рис. 3.5). З рахунків підприємства здійснено зняття готівкових коштів на загальну суму 2 947,2 млн грн. Кошти, що знімалися готівкою під закупівлю сільсько-

¹ Схеми наводяться за матеріалами річних звітів Держфінмоніторингу України.

господарської продукції, надходили від значної кількості підприємств з різноманітним призначенням платежу, не пов'язаним зі здійсненням сільськогосподарської діяльності.

ТОВ «А» має одноосібний засновницько-посадовий склад. Доходи та податки не декларувались та не сплачувались. Крім того, діяльність підприємств, що перераховували кошти на рахунки ТОВ «А» пов'язана зі збором металобрухту, торгівлею металом, тобто є нехарактерною для сільськогосподарської діяльності. У зв'язку з чим відсутній економічний сенс у здійсненні подібних операцій.

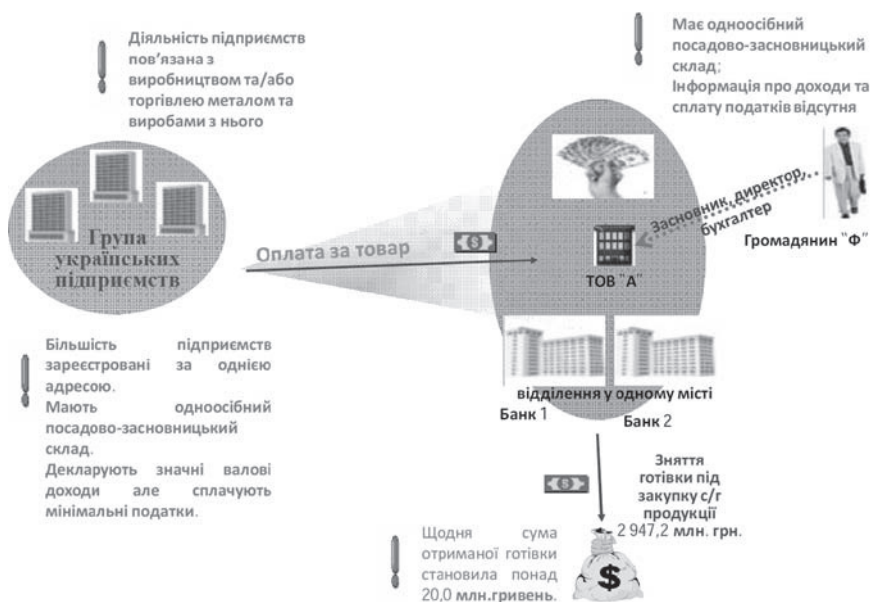

Рис. 3.5. Схема операцій «конвертаційного» центру

Також Держфінмоніторингом України при здійсненні аналізу фінансових операцій було виявлено схему, завдяки якій за грошові кошти, джерело походження яких встановити неможливо, скуповується банківський метал (золото) (рис. 3.6).

Є підозри, що невстановленими особами до зазначеної схеми були залучені незахищені верстви населення (пенсіонери, інваліди). Було

встановлено, що за незначний період часу фізичними особами здійснено купівлю банківського металу (золота) за готівкові кошти на значні суми.

Придбаний банківський метал у подальшому не був розміщений на депозитних рахунках, а винесений за межі банківської установи у вигляді зливків. При цьому, банк зазначив, що клієнтами проводяться фінансові операції, які викликають сумнів. Джерела походження коштів коштів учасників фінансових операцій невідомі.

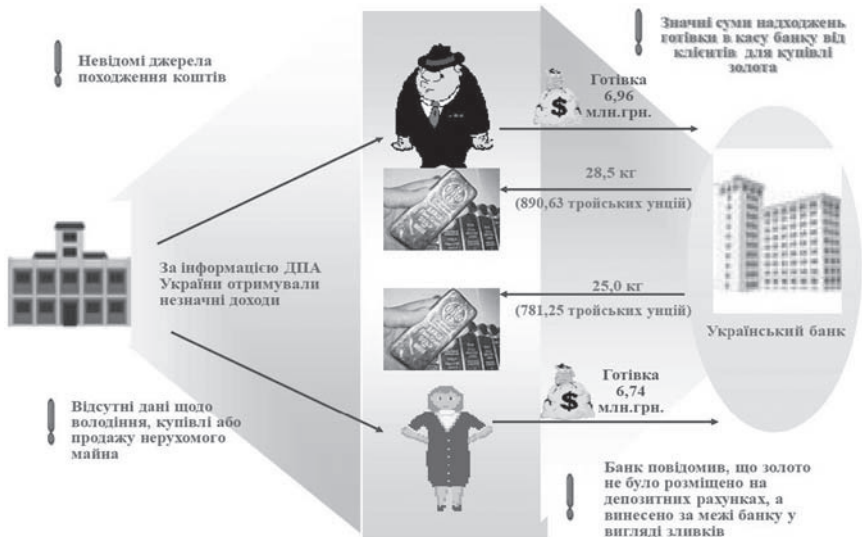

Рис. 3.6. Схема легалізації коштів через операції з купівлі банківського металу

За інформацією Державної податкової адміністрації України, зазначеними фізичними особами, за період з 2004 по 2009 роки, задекларовано незначні доходи. Відсутні й будь — які дані щодо володіння, купівлі або продажу ними нерухомого майна. Отже, фінансове становище фізичних осіб фактично не відповідало обсягам проведених фінансових операцій .

Як уже зазначалося, суттєве місце у процесі легалізації кримінальних доходів в Україні займають операції у сфері зовнішнього-

кономічної діяльності (рис. 3.7). Так, українським підприємством ТОВ «А», від банківської установи було отримано кредит у розмірі 5,3 млн дол. США. В забезпечення своїх зобов'язань по кредиту ТОВ «А» передало банку майнові права на отримання товару від компанії-нерезидента «N». Співвласник та посадова особа позичальника — Пан С — в період отримання кредиту додатково працював у банківській установі та, можливо, сприяв в отриманні кредиту.

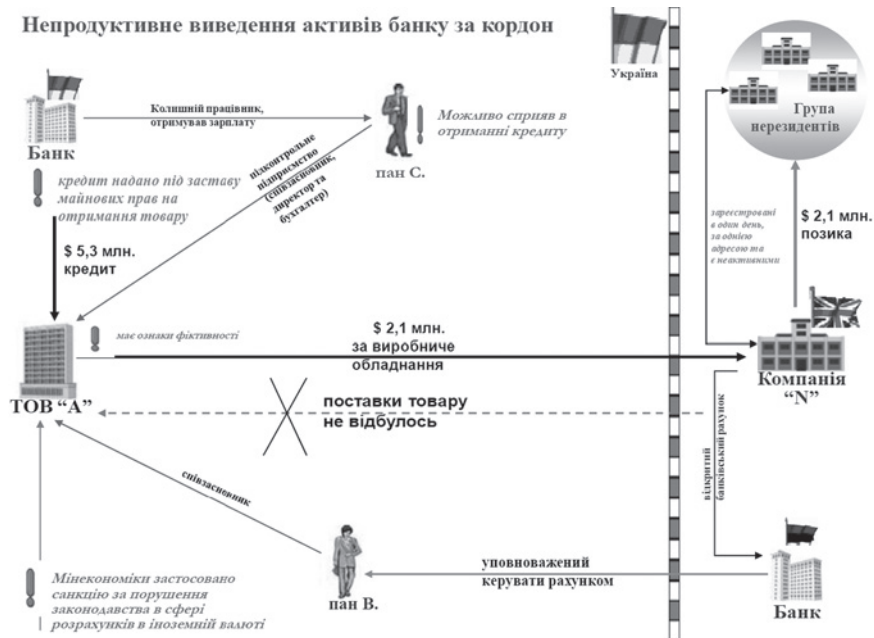

Рис. 3.7. Схема виведення активів банку за кордон

ТОВ «А» частину кредитних коштів (2,1 млн дол. США), спрямувало на банківський рахунок компанії «N» (Великобританія), відкритий в Естонії, для закупівлі виробничого обладнання. За інформацією підрозділу фінансової розвідки Естонії, валютні кошти, які надійшли на рахунок компанії «N», того ж дня в повному обсязі були спрямовані на надання позики ряду компаній-нерезидентів.

Також встановлено, що Пан В (співзасновник ТОВ «А») є уповноваженою особою по рахунку компанії «N».

В ході аналізу було встановлено, що поставка товару від компанії «N» на територію України не здійснювалась. Після проведених фінансових операцій з валютними коштами ТОВ «А» набуло ознаки фіктивності. Компанія «N», а також одна із компаній-нерезидентів, що отримала позику, були зареєстровані в один день, за однією адресою та є неактивними.

У значній кількості схем як інструменти легалізації використовуються цінні папери. Зокрема, під час аналізу були виявлені однотипні фінансові операції, які пов'язані з акумулюванням на розрахунковому рахунку ТОВ «М» коштів під виглядом купівлі-продажу векселів (рис. 3.8).

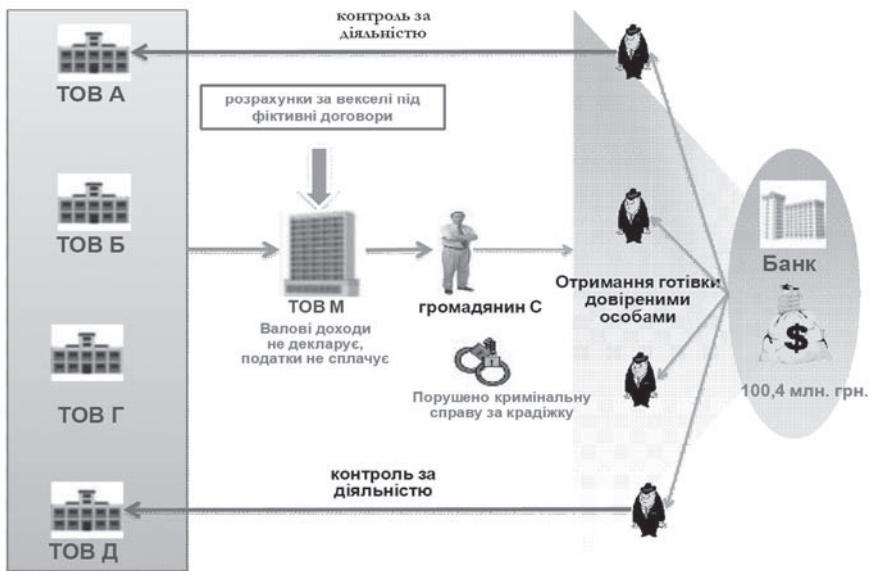

Рис. 3.8. Схема використання векселів у діяльності «конвертаційного» центру

У подальшому акумульовані кошти у сумі 100,4 млн грн. перераховувались на рахунок громадянина «С» та у повному обсязі знімалися готівкою чотирма довіреними особами. Ці особи здійснювали

контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, які перераховували кошти на рахунок ТОВ «М».

При опрацюванні копій документів, пов'язаних із розрахунками за векселі, встановлено, що емітенти, векселедавці та векселеотримувачі валові доходи не декларували. Тобто, емісія векселів здійснена за удаваними договорами їх купівлі-продажу. Водночас, у відношенні фізичної особи «С» правоохоронним органом була порушена кримінальна справа за крадіжку.

В ході аналізу інформації також було виявлено операції, спрямовані на розкрадання бюджетних коштів та їх подальшу легалізацію з використанням цінних паперів (рис. 3.9). В 2010 році Міністерством з державного бюджету України перераховано ТОВ «Р» кошти у сумі 60,0 млн грн. начебто на підставі виконання рішення Господарського суду. Встановлено, що рішення Господарського суду передбачало стягнення з ТОВ «Г» боргу на користь ТОВ «Р» у сумі 69,2 млн гривень.

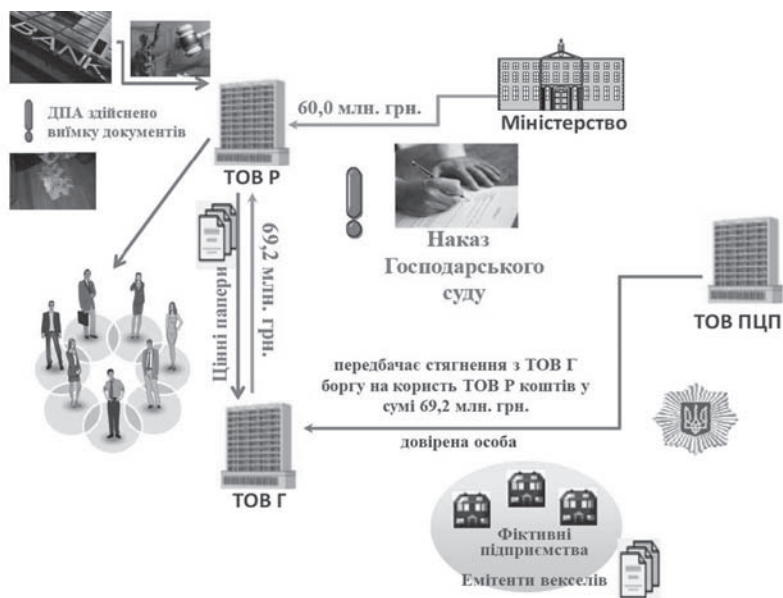

Рис 3.9. Схема легалізації розкрадених бюджетних коштів з використанням цінних паперів

У подальшому, кошти у сумі 69,2 млн грн. були перераховані ТОВ «Р» у вигляді оплати за цінні папери (векселі).

Представниками Державної податкової адміністрації України здійснено виїмку документів в банківській установі, де обслуговувалось ТОВ «Р». Рішенням суду на рахунок ТОВ «Р» було накладено арешт.

Посередником між ТОВ «Р» та ТОВ «Г» при здійсненні операцій з купівлі — продажу цінних паперів (векселів), виступило ТОВ «ПЦП». Посадовий склад ТОВ «Г» та ТОВ «Р» з моменту реєстрації змінювався декілька разів. Товариства мали незначні статутні фонди та не декларували валові доходи.

До ТОВ «ПЦП» неодноразово виносились попередження та санкції Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за порушення вимог законодавства щодо обігу цінних паперів. При цьому підприємства — емітенти векселів мали ознаки фіктивності.

Також встановлено, що в результаті обшуку приміщення ТОВ «ПЦП» правоохоронними органами вилучено печатки та відтиски печаток різних підприємств, які мають ознаки фіктивності, або вже ліквідованих, чисті бланки простих векселів, векселі та грошові валютні кошти.

У ще одному виявленому випадку компанія-нерезидент «М» перерахувала кошти для здійснення інвестицій в сумі 1,8 млн грн. (0,2 млн доларів США) з власного рахунку, відкритого в Банку 1 на власний рахунок, відкритий у Банку 2 (рис. 3.10). Кошти в сумі 1,8 млн грн. компанія-нерезидент «М» перерахувала на користь підприємства «Н» за пакет акцій ЗАТ «А». Отримані кошти підприємство «Н» перерахувало громадянину «Р» як повернення внеску до статутного фонду, який у подальшому отримав кошти готівкою.

Придбаний пакет акцій компанія-нерезидент «М» того ж дня продала підприємству «С» за 68,4 млн грн., які підприємство «С» отримало в Банку 3 як кредит під заставу майна ЗАТ «А». Отримані кошти компанія-нерезидент «М» перерахувала з власного рахунку, відкритого в Банку 2, за кордон на власний рахунок, відкритий в Банку 1, як повернення інвестицій.

Таким чином, компанією-нерезидентом «М», підприємствами «Н» та «С» створено схему, яка дозволяє здійснювати непродуктивне виведення за кордон валютних коштів, отриманих від продажу акцій, вартість яких протягом одного дня виросла у 36 разів, порівнюючи із сумою їх придбання.

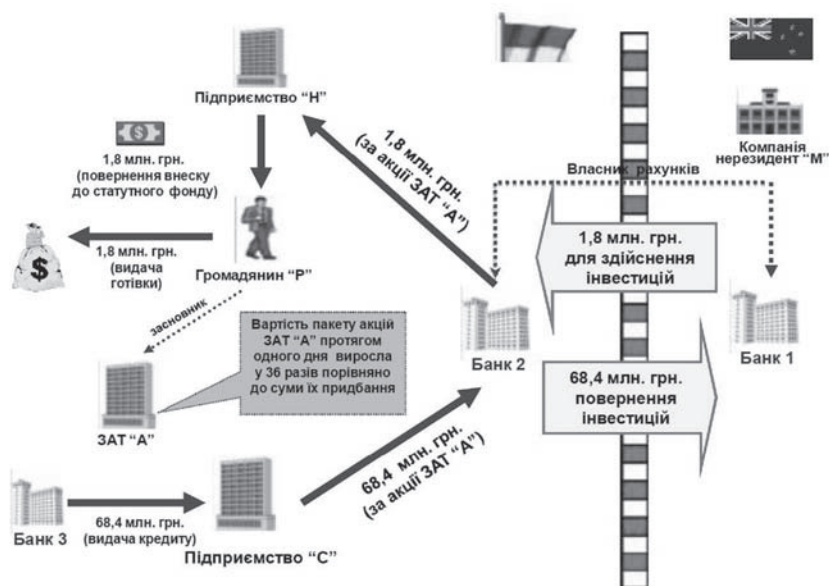

Рис. 3.10. Схема легалізації коштів при проведенні інвестиційної діяльності

У сфері страхової діяльності Держфінмоніторингом було встановлено використання виплат страхового відшкодування за договорами страхування майна з «фіктивним» страховим актом та відповідною експертною оцінкою про настання страхового випадку (рис. 3.11).

Підприємством «N» було перераховано страховій компанії «O» 210,7 млн грн. як страхова премія, із загальної суми якої страховою компанією «O» перераховано підприємству «P» 93,0 млн грн. в якості оплати за цінні папери. При цьому встановлено, що цінні папери мають ознаки фіктивності.

Підприємством «P» було перераховано 40,0 млн грн. підприємству «T» як фінансову допомогу, які в подальшому зняті готівкою. Одночасно з вказаним ланцюгом операцій, підприємством «N» перераховано 126,1 млн грн. страховій компанії «X». З загальної суми грошових коштів, перехованої страховій компанії, 2,0 млн грн. виплачено як страхове відшкодування підприємству «U», за договором страху-

вання, який був укладений за 5 днів до виникнення страхового випадку та грошову суму в розмірі 5,9 млн грн. виплачено як страхове відшкодування підприємству «Z» за договором страхування, який був укладений за 7 днів до виникнення страхового випадку.

Рис. 3.11. Схема відмивання злочинних доходів шляхом використання страхових операцій та цінних паперів

Підприємства «U» та «Z» входять до складу «конвертаційного центру».

Страхові премії за укладеними договорами страхування підприємствами «U» та «Z» не сплачувались.

Термінологічний словник

Активи — кошти, майно, майнові і немайнові права.

Компанії-прикриття — компанії, що фактично здійснюють діяльність, при якій нелегальні доходи змішуються з доходами від законної діяльності.

Компанії-раковини — компанії, які займаються підприємницькою діяльністю без практичних або комерційних цілей і створені для приховування дійсного власника (бенефіціара) рахунків і майна.

Контрабанда валюти — фізичне переміщення готівки з одного місця в інше для приховування її походження й власника.

Неофіційні системи переказу грошей — системи переказу, які діють без участі фінансових установ за допомогою взаємопов'язаних операторів у різних країнах світу

Неприбуткові організації — юридичні особи, створені для здійснення наукової, освітньої, культурної, оздоровчої, екологічної, релігійної, благодійної, соціальної та іншої діяльності з метою задоволення потреб та інтересів громадян у межах, визначених законодавством України, без мети отримання прибутку.

Офшорна зона — економічна територія, особливістю якої є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високий рівень банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання.

Підставні особи — особи, за допомогою яких прямо або опосередковано здійснюються фінансові операції з метою забезпечення «розриву ланцюга» у схемах відмивання злочинних доходів.

«Смарфінг» — метод відмивання коштів через банківські установи, коли певна організація наймає велику кількість людей (смарфів), які здійснюють незначні грошові перекази на депозитні рахунки в різних банках і філіях.

«Структурування» операцій — виконання замість одної кількох фінансових операцій, кожна з яких на суму, що менше обумовлених законом розмірів, котрі підлягають реєстрації банком і обов'язково-му інформуванню держорганів.

Типології відмивання грошей — найбільш розповсюджені схеми легалізації злочинних доходів, які виявлені експертами і описані у відповідних документах.

«Транзитна» фірма — реально діюча юридична особа, що пройшла державну реєстрацію, яка бере участь у схемі в ролі посередника й запобіжника («буфера»).

Учасники фінансової операції — клієнт, контрагент, а також особи, які діють від їх імені або в їхніх інтересах.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте сутність поняття «відмивання» коштів та визначення терміну «легалізація» у законодавстві України.
2. Опишіть стадії та інструменти відмивання коштів.
3. Якою є методика складання типологічних досліджень у FATF?
4. Охарактеризуйте деякі типові схеми відмивання грошей, визначені FATF.
5. Механізм створення в Україні типологій легалізації злочинних коштів.
6. Визначте сутність схем відмивання коштів, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю.
7. Встановіть можливості легалізації злочинних доходів на ринку цінних паперів та у сфері страхування.
8. У чому полягає вразливість фінансових установ до відмивання коштів та фінансування тероризму?
9. Опишіть деякі типології відмивання коштів у банківських установах.
10. Які існують можливості легалізації доходів у процесі банківського кредитування?
11. Охарактеризуйте джерела та механізми фінансування терористичних угруповань та терористичних операцій.

Тестові завдання

1. Типології відмивання «брудних коштів» це:

- A. Найбільш поширені схеми легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом
- B. Звітні документи FATF
- V. Система контролю за рухом грошових коштів

2. Яка організація в Україні досліджує та узагальнює інформацію про схеми відмивання грошей:

- A. Кабінет Міністрів України
- B. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів
- V. Держфінмоніторинг України

3. Етапи процесу відмивання коштів мають назву:

- А. Інтеграція
- Б. Розрив ланцюга
- В. Переміщення
- Г. Розміщення

4. Для фінансування тероризму активно використовуються:

- А. Неформальні системи грошових переказів
- Б. Магазили комісійної торгівлі
- В. Інтернет — аукціони
- Г. Неприбуткові благодійні організації

5. Смарфінг це:

- А. Розсилка спаму у мережі Інтернет
- Б. Виконання багатьох фінансових операцій протягом короткого періоду часу
- В. Подрібнення платежів для ухилення від контролю
- Г. Неформальна система грошових переказів

6. Одним з найпопулярніших інструментів відмивання коштів є:

- А. Цінні папери на пред'явника
- Б. Облігації
- В. Чеки
- Г. Платіжні картки

7. Офшорними територіями є:

- А. Гавайські острови
- Б. Багамські острови
- В. Кайманові острови
- Г. о-в Мадагаскар

8. Бланковий індосамент це:

- А. Дарчий запис
- Б. Наказ сплатити
- В. Передавальний напис без зазначення конкретної особи
- Г. Обов'язковий елемент оформлення векселя

РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ

4.1. Загальні засади здійснення фінансового моніторингу у банках

Організація фінансового моніторингу у комерційних банках України визначається Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», Законом України «Про банки і банківську діяльність» та «Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу», яке було затверджене постановою Правління НБУ від 14 травня 2003 р. № 189.

Відповідальним за організацію внутрішньобанківської системи запобігання відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму є керівник виконавчого органу банку або керівник філії іноземного банку. У разі призначення у банку тимчасової адміністрації, відповідальність за організацію дотримання вимог законодавства України у цій сфері несе тимчасовий адміністратор банку, а у разі здійснення процедури ліквідації банку — його ліквідатор.

Організація дотримання вимог законодавства України у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів та фінансуванню тероризму включає в себе комплекс заходів щодо:

- забезпечення призначення відповідального працівника банку;
- створення та діяльності внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів та фінансуванню тероризму;
- прийняття і постійного оновлення внутрішніх документів банку з питань здійснення фінансового моніторингу;
- здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів та фінансуванню тероризму.

Такий контроль проводиться, зокрема, підрозділом служби внутрішнього аудиту банку, який періодично, але не рідше одного разу на рік, здійснює відповідні перевірки діяльності банківської установи. За результатами цих перевірок він готує висновки і пропозиції, які розглядаються спостережною радою банку або керівником філії іноземного банку.

Якщо банк має відокремлені підрозділи, то він може створювати внутрішньобанківську систему запобігання легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму, за якою окремі повноваження щодо ведення реєстру фінансових операцій, прийняття рішення про повідомлення Держфінмоніторингу України про фінансові операції у певному регіоні будуть здійснюватися визначеними банком відокремленими підрозділами та їх відповідальними працівниками. Загальна схема проведення фінансового моніторингу у комерційному банку наведена на рис. 4.1.

Безумовно, виконання такого обсягу роботи з аналізу великої кількості трансакцій, що здійснює комерційний банк протягом операційного дня, неможливе без застосування відповідного програмного забезпечення. Згідно з вимогами Національного банку, воно повинно забезпечувати:

— виявлення та блокування фінансової операції, що здійснюється на користь або за дорученням клієнта банку, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, безпосередньо до її проведення;

— ведення анкет клієнтів банку в електронному вигляді;

— ведення реєстру (у тому числі зведеного реєстру) фінансових операцій;

— унеможливлення виключення інформації з реєстру фінансових операцій;

— обмін інформацією зі спеціально уповноваженим органом;

— ведення протоколу роботи кожного з користувачів, захищеного від модифікації. У протоколі мають відображатися початок та завершення роботи кожного з користувачів із зазначенням часу з точністю до секунди;

— реалізацію вимог законодавства України, зокрема, вимог нормативно-правових актів Національного банку, Спеціально уповноваженого органу;

— реалізацію вимог внутрішніх документів банку з питань здійснення фінансового моніторингу;

— наявність системи захисту інформації, що відповідає вимогам законодавства України у сфері захисту інформації;

— наявність системи резервного копіювання та зберігання інформації.

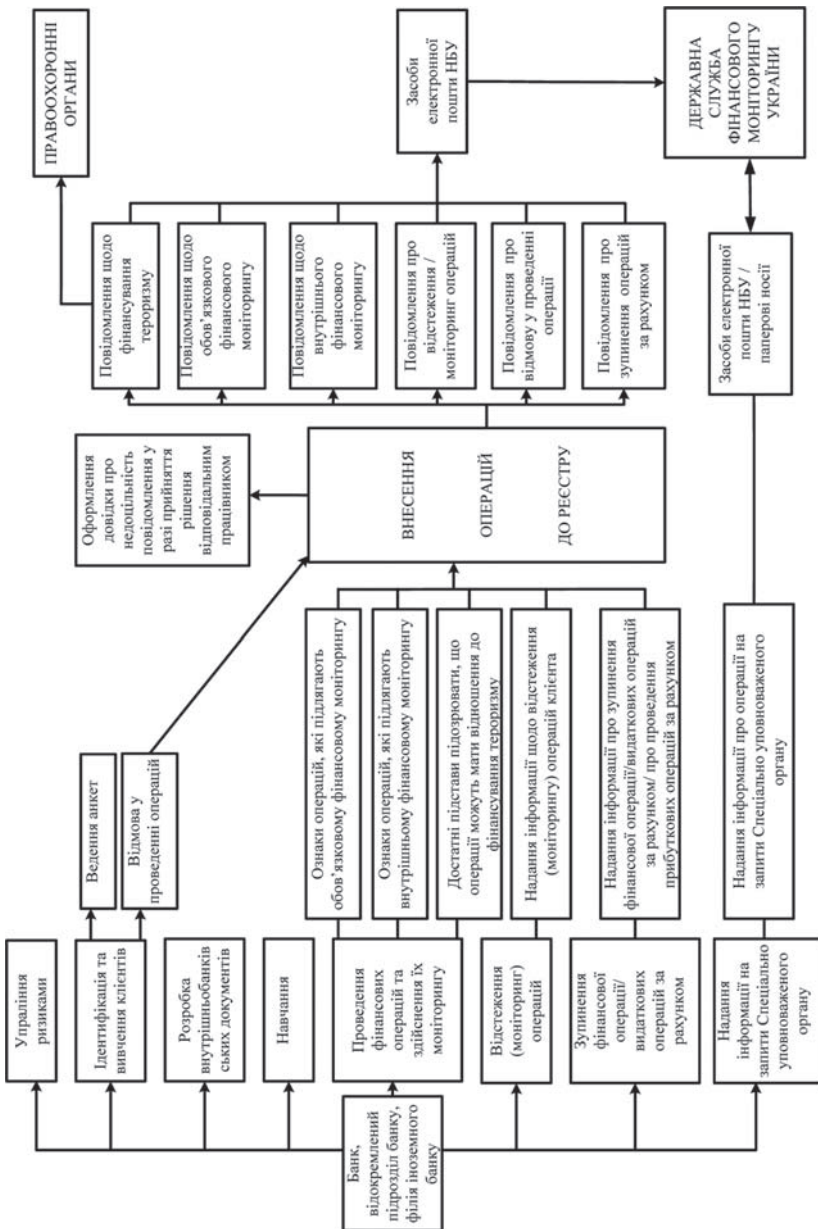

Рис. 4.1. Загальна схема здійснення фінансового моніторингу у банку [45]

На даний час в Україні не створено еталонного програмного забезпечення, яке б рекомендувалося для використання всіма банками, хоча від банківських асоціацій надходили пропозиції щодо необхідності його розробки під егідою Національного банку України. Банки вирішують цю проблему або розробленням власного програмного комплексу супроводження фінансового моніторингу, або придбанням готових рішень з подальшою їх адаптацією до особливостей власних операційних систем. Зокрема, на українському ринку компанією «Профікс» пропонується програмний продукт «*en.SIDE SafeWatch (Filtering & Profiling)*» компанії *EastNets*, яка спеціалізується саме на створенні для фінансового сектора програм, що мають на меті дотримання законодавства у сфері протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Вітчизняна компанія «АналітікСофтЛаб» пропонує власні програмні продукти «Система автоматизації фінансового моніторингу банку *FinMonitor*» та «*AML Insider*», які забезпечують, у тому числі, розрахунок рівнів ризику клієнтів та банку на основі використання скорингових систем.

Як суб'єкт первинного фінансового моніторингу, банк зобов'язаний стати на облік у Держфінмоніторингу України протягом трьох робочих днів з дати призначення відповідального працівника, але не пізніше дня проведення першої фінансової операції, шляхом надсилання відповідного файлу-повідомлення. Структура та механізм формування цього файлу визначаються постановою Правління НБУ «Про затвердження Складу реквізитів та структури файлів інформаційного обміну між спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу та банками (філіями)» від 04.06.2003 р. № 233 (у редакції постанови Правління НБУ від 25.05.2011 р. № 164).

Серед необхідних реквізитів такого повідомлення: код за ЄДРПОУ, код банку, повне та скорочене найменування банку або філії іноземного банку, тип і вид СПФМ, які визначаються на підставі довідників, місцезнаходження банку, адреса його тимчасового перебування (у разі наявності).

Банк також зобов'язаний надіслати повідомлення про взяття на облік відокремленого підрозділу банку як підрозділу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо цей відокремлений підрозділ веде реєстр фінансових операцій та надає інформацію про фінансові опе-

рації спеціально уповноваженому органу самостійно або через банк — юридичну особу. У даному випадку у повідомленні зазначаються: код за ЄДРПОУ, код банку, внутрішньобанківський реєстраційний код, повне та скорочене найменування відокремленого підрозділу, його місцезнаходження, тип та вид СПФМ.

Банк повинен надіслати до Держфінмоніторингу України файл-повідомлення про облік банку й у разі зміни відомостей про банк або припинення діяльності банку.

Спеціально уповноважений орган протягом п'яти робочих днів з дати отримання файлу-повідомлення про облік банку обробляє його, присвоює банку обліковий ідентифікатор та надсилає повідомлення про результати його обробки. Копії файлів-повідомлень про облік, надісланих до Спеціально уповноваженого органу, та файлів-повідомлень про взяття (відмову від взяття) на облік зберігаються банком в електронному вигляді до припинення (шляхом ліквідації) діяльності банку.

Нарешті, відповідно до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджених постановою Правління НБУ від 19.03.2003 р. № 124 (зі змінами), банки щомісячно зобов'язані надавати окрему форму звітності № 200 «Звіт про взаємодію банку зі Спеціально уповноваженим органом з питань фінансового моніторингу». Крім того, друга частина форми № 201 «Звіт про кількість окремих типів клієнтів, яким відкрито рахунки в банку» передбачає надання банком даних про клієнтів, операції за рахунками яких у процесі здійснення фінансового моніторингу було зупинено або щодо фінансових операцій яких протягом місяця надходили запити від Спеціально уповноваженого органу.

4.2. Статус та повноваження працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу

Працівник, відповідальний за проведення фінансового моніторингу (відповідальний працівник), призначається за посадою на рівні керівництва суб'єкта первинного фінансового моніторингу. При цьому під керівною посадою розуміється посада, що передбачає здійснення функцій управління суб'єктом первинного фінансового моніторингу у цілому та всіма його підрозділами або управління окремими (окремим) підрозділами (підрозділом) СПФМ.

Відповідальний працівник банку, який, за Законом, є незалежним у своїй діяльності й підзвітним лише керівнику банку, очолює та координує внутрішньобанківську систему запобігання легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Призначення та звільнення відповідального працівника банку (філії іноземного банку) здійснюється за погодженням з Національним банком України.

У банку з урахуванням особливостей його організації, основних напрямів діяльності, клієнтської бази і рівня ризиків, пов'язаних з клієнтами та їх фінансовими операціями, може бути сформовано або визначено окремий структурний підрозділ із запобігання легалізації кримінальних доходів та фінансуванню тероризму, який очолює відповідальний працівник або який безпосередньо підпорядковується відповідальному працівнику банку.

Якщо банк має відокремлені підрозділи, яким передані повноваження щодо ведення реєстру фінансових операцій, а також щодо прийняття рішення про повідомлення Держфінмоніторингу України про фінансові операції, то у них призначається відповідальний працівник відокремленого підрозділу.

У разі недоцільності введення такої окремої посади відповідального працівника, наприклад, у зв'язку з невеликим розміром відокремленого підрозділу та обсягом операцій, що у ньому виконуються, обов'язки відповідального працівника покладаються на керівника або іншу посадову особу відокремленого підрозділу. При цьому відповідальний працівник за посадою має бути не нижче керівника самостійного структурного підрозділу. Покладання обов'язків відповідального працівника на посадову особу відокремленого підрозділу банку та усунення її від виконання таких обов'язків повинно погоджуватися з відповідальним працівником банку-юридичної особи.

Відповідальний працівник банку має відповідати кваліфікаційним вимогам, що визначаються нормативними документами Державної служби фінансового моніторингу України та Національного банку України. Згідно з наказом Держфінмоніторингу України від 20.05.2003 року № 46, особа, яка призначається на посаду відповідального працівника, повинна відповідати таким вимогам:

— мати бездоганну ділову репутацію;

— мати вищу освіту та досвід роботи не менше одного року у відповідній сфері діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або досвід роботи на керівній посаді у СПФМ не менше одного року, або не менше одного року досвіду роботи у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

Відповідальний працівник також повинен знати законодавство України й відповідні міжнародні стандарти та володіти навичками щодо застосування у практичній діяльності:

— правил проведення внутрішнього фінансового моніторингу та програм його здійснення;

— порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу та які можуть бути пов'язані, мати відношення та/або призначатися для фінансування тероризму;

— порядку ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції, та отримання і зберігання документів, що стосуються ідентифікації осіб, та документації про здійснення фінансової операції;

— порядку реєстрації суб'єктом первинного фінансового моніторингу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

— порядку зупинення фінансових операцій;

— порядку подання Держфінмоніторингу України інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, або стали об'єктом фінансового моніторингу, та сприяння суб'єктам державного фінансового моніторингу у проведенні аналізу таких фінансових операцій;

— порядку підготовки персоналу суб'єкта первинного фінансового моніторингу з метою виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

— критеріїв оцінки ризику проведення операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванням тероризму;

— порядку повідомлення правоохоронних органів про фінансові операції, щодо яких є або має бути підозра, що вони пов'язані, мають відношення або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій;

— вимог щодо запобігання розголошенню інформації, яка надається Держфінмоніторингу України, іншої інформації з питань фінансового моніторингу, у тому числі про факт її подання;

— інших вимог, що покладаються на суб'єкта первинного фінансового моніторингу відповідно до законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Відповідальний працівник повинен вільно володіти державною мовою.

Особа, вперше призначена на посаду відповідального працівника, має пройти курс довгострокового підвищення кваліфікації у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму в обсязі навчальних програм, що розробляються навчальними закладами та узгоджуються суб'єктами державного фінансового моніторингу. Крім того, відповідальний працівник повинен підтримувати рівень своїх знань шляхом періодичного проходження короткострокового підвищення кваліфікації, участі у семінарах, «круглих столах» за відповідною тематикою, а також самостійного вивчення нормативно-правових документів

Важливо, що суб'єкти державного фінансового моніторингу мають право встановлювати спеціальні вимоги до кваліфікації відповідальних працівників залежно від специфіки діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Зокрема, Національний банк України визначає, що відповідальний працівник банку повинен відповідати таким кваліфікаційним вимогам:

— має бути членом правління банку, кандидатура якого погоджена Національним банком в установленому порядку (це положення не стосується відповідального працівника філії іноземного банку або відокремленого підрозділу банку);

— мати повну вищу економічну, юридичну освіту або освіту в галузі управління;

— мати стаж роботи в банківській системі не менше ніж три роки, або стаж роботи на посаді керівника банку чи підрозділу банку не менше одного року, або стаж роботи не менше ніж три роки у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;

— мати бездоганну ділову репутацію; при цьому у Положенні про здійснення банками фінансового моніторингу докладно окреслюються обставини, що свідчать про відсутність бездоганної ділової репутації кандидатури на посаду відповідального працівника банку.

Погодження кандидатури відповідального працівника банків 1 і 2 груп, 3 і 4 груп Київського регіону, а також філії іноземного банку здійснюється Комісією Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Погодження кандидатури відповідального працівника банку 3 і 4 груп, крім банків Київського регіону, здійснюється Комісією з питань нагляду та регулювання діяльності банків при територіальному управлінні Національного банку за місцезнаходженням банку — юридичної особи.

Статтю 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» визначаються **повноваження відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу**, до яких належить:

— прийняття рішення про повідомлення Спеціально уповноваженого органу про фінансові операції, щодо яких є мотивовані підозри, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або якщо вони пов'язані, стосуються чи призначені для фінансування тероризму;

— прийняття рішення про інформування правоохоронних органів, визначених законодавством, про фінансові операції, щодо яких є підозри, що вони пов'язані, стосуються чи призначені для фінансування тероризму;

— здійснення перевірок діяльності будь-якого підрозділу суб'єкта первинного фінансового моніторингу та його працівників щодо дотримання ними правил внутрішнього фінансового моніторингу та виконання програм проведення фінансового моніторингу;

— право доступу до всіх приміщень, документів, засобів телекомунікації суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

— залучення будь-яких працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу до здійснення заходів із запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та перевірок з цих питань;

— організація розроблення та подання на затвердження, а також запровадження, виконання правил внутрішнього фінансового моніторингу та програм здійснення фінансового моніторингу;

— одержання пояснень від працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу незалежно від займаних посад з питань проведення фінансового моніторингу;

— сприяння проведенню уповноваженими представниками відповідних органів державного фінансового моніторингу перевірок діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу щодо дотримання законодавства у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

— прийняття рішення про надання інформації з питань фінансового моніторингу на запити спеціально уповноваженого органу та відповідних правоохоронних органів;

— виконання інших завдань відповідно до законодавства та внутрішніх документів суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Отже, можна констатувати, що відповідальний працівник виконує три групи функцій:

— методичні — підготовка внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу, навчання персоналу;

— контрольні — проведення перевірок та сприяння їх проведенню;

— операційні — інформаційний обмін зі спеціально уповноваженим органом, документування власної діяльності.

Крім того, відповідальний працівник зобов'язаний не рідше одного разу на місяць інформувати у письмовій формі керівника про виявлені фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, та заходи, вжиті, зокрема, для:

— забезпечення здійснення заходів фінансового моніторингу;

— розроблення та постійного оновлення правил і програм проведення фінансового моніторингу з урахуванням вимог законодавства;

— підготовки персоналу щодо виконання вимог Закону шляхом проведення освітньої та практичної роботи.

Одночасно, працівник, відповідальний за проведення фінансового моніторингу, повинен бути звільнений від виконання завдань, не пов'язаних з організацією та проведенням фінансового моніторингу у банку.

Відповідальний працівник банку або відокремленого підрозділу повинен бути призначений до початку проведення першої фінансової операції. Повідомлення про його призначення вперше здійснюється разом з надсиланням файлу-повідомлення про взяття на облік суб'єкта первинного фінансового моніторингу у Держфінмоніторингу України, що регламентується постановою Правління НБУ «Про затвердження Складу реквізитів та структури файлів інформаційного обміну між спец-

іально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу та банками (філіями)» від 04.06.2003 р. № 233 (у редакції постанови Правління НБУ від 25.05.2011 р. № 164).

У цьому повідомленні банк повинен зазначити такі дані про відповідального працівника: посада, прізвище, ім'я, по батькові, номер та дата наказу про призначення, дата призначення на посаду, номер телефону та адреса e-mail.

У разі тимчасової відсутності (у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відпусткою, відрядженням, відстороненням від посади згідно з рішенням Національного банку) відповідального працівника банку строком до чотирьох місяців керівник виконавчого органу банку або керівник філії іноземного банку призначає працівника, який виконуватиме обов'язки тимчасово відсутнього (відстороненого) відповідального працівника банку.

На особу, яка тимчасово виконує обов'язки відповідального працівника банку, покладаються всі обов'язки та надаються всі права відповідального працівника банку, передбачені базовим Законом, Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу та внутрішніми документами банку з питань здійснення фінансового моніторингу. Банком в обов'язковому порядку надсилається до Держфінмоніторингу України повідомлення про призначення особи, яка тимчасово виконує обов'язки відповідального працівника, з таким же складом реквізитів, як й при призначенні відповідального працівника. Повідомлення направляються й у разі зміни відомостей про відповідального працівника банку або особу, яка тимчасово виконує його обов'язки;

У разі тимчасової відсутності відповідального працівника банку понад чотири місяці здійснюється призначення на цю посаду іншої особи, кандидатура якої в установленому порядку повинна бути погоджена з Національним банком. Відповідний пакет документів має бути поданий банком не пізніше ніж протягом двох тижнів із дня закінчення зазначеного строку.

Звільнення з посади відповідального працівника банку (крім відокремленого підрозділу), у разі розірвання з ним трудового договору за ініціативою банку, вимагає погодження з Національним банком або територіальним управлінням НБУ. У такому випадку банк подає Націо-

нальному банку письмове клопотання про погодження звільнення з посади відповідального працівника із зазначенням обґрунтованих підстав.

Звільнення відповідального працівника обов'язково супроводжується наданням Держфінмоніторингу України файлу-повідомлення, де вказуються прізвище, ім'я, по батькові звільненого відповідального працівника, номер та дата наказу про звільнення, дата звільнення від виконання обов'язків.

Після звільнення відповідального працівника банк зобов'язаний наступного робочого дня прийняти рішення про тимчасове покладання на визначену ним особу обов'язків відповідального працівника банку та в місячний термін подати Департаменту або територіальному управлінню Національного банку відомості, необхідні для погодження Національним банком кандидатури на посаду відповідального працівника банку.

4.3. Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу

Необхідною складовою механізму функціонування системи фінансового моніторингу у банку є відповідні внутрішні документи, які розробляються банком-юридичною особою або філією іноземного банку з урахуванням вимог законів України, що регулюють питання запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму, нормативно-правових актів Національного банку України, Держфінмоніторингу України, рекомендацій FATF та Базельського комітету банківського нагляду.

Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу передбачається розроблення та реалізація банками таких внутрішніх документів:

- правила внутрішнього фінансового моніторингу банку;
- програма ідентифікації та вивчення клієнтів банку;
- програми здійснення фінансового моніторингу за певними напрямками діяльності банку;
- програма оцінки та управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
- програма навчання та підвищення кваліфікації працівників банку.

Важливо, що ці документи повинні на постійній основі оновлюватися з урахуванням змін у законодавстві, а також подій, що можуть

вплинути на ризики, пов'язані з легалізацією злочинних доходів та фінансуванням тероризму.

Банки мають право розробляти і реалізовувати також й інші внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу, проте саме вищезазначені визначають основні напрями внутрішнього фінансового моніторингу (рис. 4.2).

Всі внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу затверджуються органами управління або керівником виконавчого органу банку за поданням відповідального працівника банку. Не пізніше десятого робочого дня з моменту затвердження цих документів або внесення до них змін банки зобов'язані подати їх копії, засвідчені належним чином, до Національного банку (банки 1 і 2 груп, а також 3 і 4 груп, що знаходяться у Київському регіоні) або територіальних управлінь НБУ (банки 3 і 4 груп, крім банків Київського регіону).

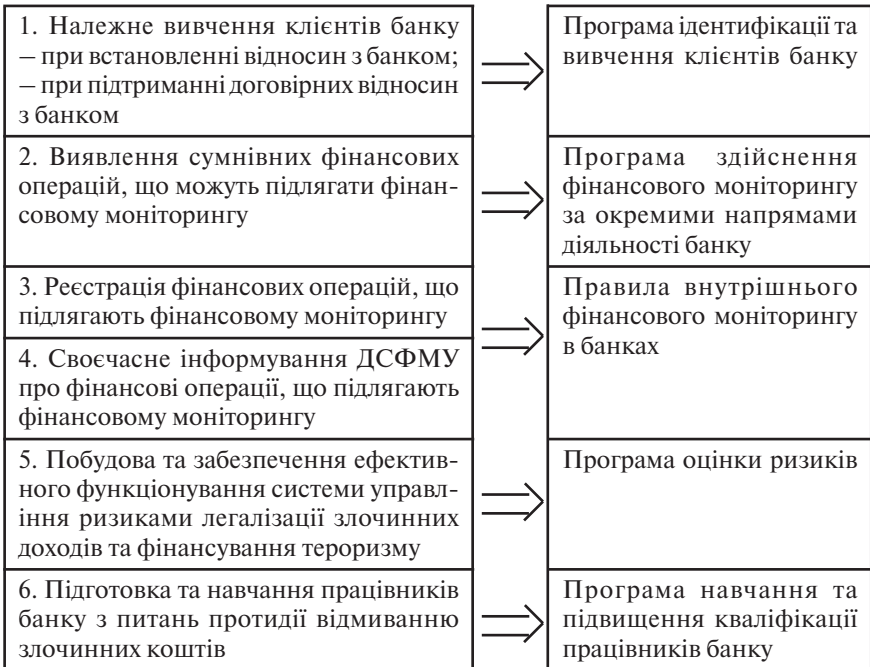

Рис. 4.2. Основні напрями фінансового моніторингу банку

Внутрішні документи з питань здійснення фінансового моніторингу є документами з обмеженим доступом, і у банку повинен бути визначений порядок ознайомлення працівників, залежно від їх посадових обов'язків, під підпис з цими документами. Ознайомлення працівників відбувається у разі затвердження або внесення змін до внутрішніх документів з питань здійснення фінансового моніторингу, а також при прийманні на роботу до банку.

Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу повинні бути спрямовані на:

- забезпечення конфіденційності інформації про факт передавання відомостей про фінансову операцію клієнта Спеціально уповноваженому органу;

- забезпечення конфіденційності інформації про внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу;

- забезпечення конфіденційності інформації про рахунки і внески клієнтів банку, про клієнтів та їх фінансові операції, а також інших відомостей, що становлять банківську таємницю;

- запобігання залученню працівників банку до легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму.

Відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, **Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку** мають містити:

- опис організаційної структури внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;

- вимоги до кадрового забезпечення внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;

- основні засади діяльності (принципи, завдання, права) окремого структурного підрозділу банку із запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму (у разі його створення);

- порядок обігу та забезпечення конфіденційності інформації щодо фінансових операцій;

- порядок надання інформації до правоохоронних органів, визначених законодавством України;

- опис формату і структури реєстру фінансових операцій (зведеного реєстру фінансових операцій);

- порядок ведення та доступу до реєстру (у тому числі до зведеного реєстру) фінансових операцій;
- порядок прийняття рішення щодо внесення інформації про фінансову операцію до реєстру фінансових операцій;
- порядок прийняття рішення щодо надання інформації та надання інформації про фінансову операцію до Спеціально уповноваженого органу;
- порядок надання інформації на запит Спеціально уповноваженого органу у випадках, передбачених законом;
- порядок зупинення фінансових операцій за рішенням банку у випадках, передбачених законом;
- порядок виконання рішень/доручень Спеціально уповноваженого органу у випадках, передбачених законом;
- порядок зберігання документів та інформації з питань фінансового моніторингу.

Програма ідентифікації та вивчення клієнтів банку повинна містити такі складові:

- а) розподіл обов'язків й визначення підрозділів банку та/або працівників банку, відповідальних за проведення ідентифікації, оцінку фінансового стану клієнта та уточнення інформації про клієнта та/або осіб, які діють від імені клієнта;
- б) порядок з'ясування мети і характеру майбутніх ділових відносин з клієнтами та документального підтвердження отриманих результатів;
- в) порядок ідентифікації клієнта (осіб, які діють від імені клієнта) у разі установалення ділових відносин з ним, проведення клієнтом фінансової операції з готівкою без відкриття рахунку;
- г) особливості здійснення щодо окремих типів клієнтів спрощеної або, навпаки, поглибленої (посиленої) ідентифікації й вивчення їх фінансової діяльності;
- г) порядок одержання відомостей та інформації стосовно ідентифікації клієнтів, які користуються послугами, що надаються з використанням новітніх технологій;
- д) порядок проведення оцінки фінансового стану клієнтів на підставі показників, що його характеризують;
- е) заходи щодо уточнення інформації про клієнта, у тому числі про його діяльність і фінансовий стан, порядок проведення таких заходів;

є) порядок класифікації клієнтів відповідно до Програми оцінки та управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму, а також порядок ужиття заходів щодо клієнтів, діяльність яких свідчить про підвищений ризик проведення ними таких фінансових операцій;

ж) порядок та строки проведення заходів із перевірки інформації про клієнта (особу, яка діє від його імені), якщо:

— виникли сумніви щодо достовірності наданої ним інформації;

— ризик проведення клієнтом фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму оцінюється як високий;

з) порядок вивчення фінансової діяльності клієнта, у тому числі порядок проведення щоквартального аналізу фінансових операцій клієнтів;

и) порядок ведення електронної анкети, який повинен забезпечити своєчасність, повноту та достовірність унесення інформації до електронної анкети клієнта;

і) порядок відмови, у передбачених законодавством випадках, від установлення ділових відносин або проведення фінансової операції.

Важливою складовою внутрішніх документів банку з питань здійснення фінансового моніторингу є **Програма оцінки та управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму**, необхідність розроблення якої впливає із застосування задекларованого FATF підходу, що базується саме на оцінці ризиків. При її розробленні повинні враховуватися обсяги фінансових операцій, що проводяться банком, перелік послуг, які надаються клієнтам, спрямованість на певні види обслуговування, а також стратегія розвитку банку.

Програма оцінки ризиків має включати:

а) порядок організації системи управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму (з визначенням структури та функціональних обов'язків працівників за всіма напрямками діяльності банку в процесі обслуговування клієнтів) з урахуванням особливостей оцінки ризиків клієнтів (на всіх етапах обслуговування) та ризику використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму, як по банку у цілому, так і в розрізі його відокремлених підрозділів або областей;

б) методику оцінки ризиків легалізації кримінальних доходів/ фінансування тероризму (окремо для оцінки ризиків клієнтів та ризику використання послуг банку), що має містити:

- критерії та показники для визначення рівнів ризиків;
- вхідні дані та інформаційні джерела для проведення оцінки ризиків;
- алгоритм (модель) проведення оцінки ризиків;
- шкалу визначення рівнів ризиків;
- порядок перевірки достовірності результатів оцінки ризиків, який, зокрема, має передбачати зіставлення отриманих результатів і результатів перевірок банку службою внутрішнього аудиту та/або окремим структурним підрозділом із запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму, а також Національним банком;

в) порядок здійснення моніторингу ризиків клієнтів та аналізу ризику використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів/ фінансування тероризму, що передбачає:

- періодичність їх проведення (не рідше одного разу на квартал);
- звітність (порядок та строки доведення результатів, які зазначаються у звітності, до відома відповідального працівника банку та керівника виконавчого органу банку/керівника філії іноземного банку);

г) перелік застережних заходів/належних заходів, порядок та строки їх проведення, контроль за результатами відповідно до вжитих заходів;

г) порядок проведення навчання працівників щодо практичної реалізації Програми оцінки ризиків.

Надзвичайно важливе практичне значення мають **Програми здійснення фінансового моніторингу за певними напрямками діяльності банку**, оскільки вони є безпосереднім керівництвом для працівників, які обслуговують клієнтів та виконують операції, що є об'єктом фінансового моніторингу. Банки повинні розробляти та постійно оновлювати програми здійснення фінансового моніторингу при проведенні розрахункових, касових, депозитних, валютних операцій, операцій з використанням спеціальних платіжних засобів, операцій з цінними паперами, кредитних та інших операцій тощо

Програма здійснення фінансового моніторингу має містити:

а) розподіл обов'язків та визначення підрозділів та/або працівників банку, відповідальних за своєчасність виявлення і надання інформації

про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу або стосовно яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму, відповідальному працівникові банку;

б) ознаки фінансових операцій за певним напрямом діяльності, які:

— підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;

— підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу;

— можуть бути пов'язані, стосуватися або призначатися для фінансування тероризму;

в) порядок виявлення фінансових операцій, які:

— підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;

— підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу;

— можуть бути пов'язані, стосуватися або призначатися для фінансування тероризму, а також якщо їх учасниками або вигодоодержувачами за ними є особи, які включені до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

У цьому порядку банк зобов'язаний передбачити:

— обов'язкове здійснення аналізу фінансової операції з метою виявлення тих, що підлягають фінансовому моніторингу;

— порядок застосування програмного забезпечення в процесі виявлення фінансових операцій у випадках, передбачених законом, у тому числі тих, учасниками або вигодоодержувачами за якими є особи, які включені до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції;

г) особливості виявлення фінансових операцій, які містять ознаки фінансового моніторингу, що здійснюються з використанням новітніх технологій, які, зокрема, забезпечують проведення фінансових операцій без безпосереднього контакту з клієнтом;

г) порядок ужиття заходів щодо з'ясування суті та мети фінансової операції клієнта, що підлягає фінансовому моніторингу;

д) порядок посиленого моніторингу фінансових операцій клієнтів із високим рівнем ризику. Цей порядок має передбачати дії щодо аналізу всіх фінансових операцій, які проводить клієнт;

е) порядок підготовки та надання працівниками відповідальному працівникові банку або працівникові, уповноваженому відпові-

дальнім працівником банку, інформації про фінансові операції й іншої інформації, необхідної для прийняття рішення про внесення інформації про фінансову операцію до реєстру фінансових операцій, та прийняття відповідальним працівником банку рішення про повідомлення Спеціально уповноваженого органу, а також фіксації отримання зазначеної інформації та прийняття відповідальним працівником банку або працівником, уповноваженим відповідальним працівником банку, рішення щодо реєстрації цієї фінансової операції.

Для забезпечення належного рівня підготовки персоналу з питань запобігання легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму банкам необхідно розробляти та реалізовувати **Програму навчання та підвищення кваліфікації працівників банку**. Ця програма складається з урахуванням того, що основною умовою успішного здійснення банком діяльності з питань запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму є безпосередня участь кожного працівника (у межах його компетенції) у цьому процесі. Щорічно, відповідно до Програми навчання, банк формує плани проведення навчання та підвищення кваліфікації працівників банку та забезпечує фіксування їх результатів.

Програма навчання має включати, зокрема, таке:

а) заходи з організації навчання працівників залежно від їх посадових обов'язків за такими напрямками:

— ознайомлення працівників із законодавством України та міжнародними документами, рекомендаціями Базельського комітету банківського нагляду з питань запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;

— ознайомлення працівників з внутрішніми документами банку з питань здійснення фінансового моніторингу;

— практичні заняття щодо реалізації внутрішніх документів банку з питань здійснення фінансового моніторингу;

б) заходи з організації підвищення кваліфікації працівників банку з питань запобігання легалізації кримінальних доходів за такими напрямками:

— вивчення передового досвіду щодо виявлення фінансових операцій клієнтів, які можуть бути пов'язані з легалізацією криміналь-

них доходів/фінансуванням тероризму (з врахуванням типологій, схем);

— ознайомлення із засобами і прийомами вивчення клієнтів та перевірки інформації щодо їх ідентифікації.

4.4. Система управління ризиками легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму

Застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризику, відповідно до першої рекомендації FATF, повинно мати місце не лише на національному рівні, а розповсюджуватися також й на фінансові установи, яким необхідно визначати, оцінювати та вживати ефективних заходів щодо зниження ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

При правильному застосуванні *підхід, оснований на оцінці ризиків, надає наступні переваги:*

— гнучкість — клієнтам притаманний різний ризик здійснення відмивання коштів та фінансування тероризму й він змінюється упродовж часу;

— ефективність — банки мають можливість реально оцінювати та зменшувати конкретні ризики;

— пропорційність — ресурси повинні спрямовуватися туди, де виявляються найбільші ризики.

Втім, якщо підхід, заснований на оцінці ризику, застосовується непослідовно або частково, це робить систему уразливою до зловживань, що призводить до гірших результатів, порівнюючи з використанням альтернативних директивних методів. Використання методик оцінки ризиків є непростою, недешевою справою й передбачає, серед іншого, отримання достовірної та актуальної інформації, наявності у банків та наглядових органів достатніх ресурсів, технічних знань та досвіду для того, щоб оцінити цю інформацію, а також достатніх ресурсів, щоб знизити виявлені ризики. Отже, на думку зарубіжних фахівців, підхід, заснований на оцінці ризиків, може бути не кращим рішенням для багатьох юрисдикцій або фінансових організацій, якщо ці умови у них не можуть бути виконані [50, с.55].

Згідно із нормативними документами Національного банку, банкюридична особа або філія іноземного банку зобов'язані створити та

забезпечити функціонування системи управління ризиками легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму.

Система управління цими ризиками повинна включати:

- розроблення та впровадження Програми оцінки ризиків;
- здійснення оцінки ризиків;
- моніторинг ризиків клієнтів;
- аналіз ризику використання послуг банку для легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму;
- контроль за ризиками;
- навчання працівників щодо реалізації Програми оцінки ризиків.

Система управління ризиками легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму має відповідати організаційній структурі банку, специфіці, обсягам та структурі його клієнтської бази. Забезпечення ефективного функціонування цієї системи здійснюється банком шляхом:

- документування фактів, що можуть вплинути на формування відповідного рівня ризиків легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
- урахування результатів оцінки цих ризиків легалізації у разі прийняття рішень під час здійснення банком своїх функцій.

Оцінювання рівня ризику клієнта банку відбувається з урахуванням трьох основних складових: ризику за типом клієнта, ризику послуги та географічного ризику. Рівень ризику може набувати значень «низький», «середній» та «високий». Банк має право самостійно встановлювати критерії ризику клієнта з урахуванням критеріїв ризику, визначених Спеціально уповноваженим органом.

Зокрема, наказом Держфінмоніторингу України від 3 серпня 2010 р. № 126 пропонується при визначенні рівня **ризиків за типом клієнта** враховувати, чи він:

- є публічним діячем або пов'язаною з ним особою;
- є клієнтом, щодо якого існують сумніви у достовірності поданих ним документів або раніше наданих ідентифікаційних даних;
- надає неправдиві ідентифікаційні дані;
- не надає суб'єкту відомостей, передбачених законодавством та відповідними внутрішніми документами суб'єкта;
- не відповідає вимогам до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів, що встанов-

люються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

— є неприбутковою або благодійною організацією (крім благодійних організацій, що діють під егідою міжнародних організацій);

— надає послуги з обміну валют та/або переказу грошових коштів (крім банківських установ);

— є суб'єктом господарювання, що проводить лотереї та азартні ігри, у тому числі, казино, електронне (віртуальне) казино;

— має структуру, яка ускладнює процес ідентифікації справжнього власника чи вигодоодержувача;

— є акціонерним товариством, яке здійснило випуск акцій на пред'явника;

— є іноземним підприємством, контроль та керівництво яким здійснюється за довіреністю;

— є підприємством, про яке з надійних джерел відомо, що воно не знаходиться за місцем державної реєстрації, не надає передбачену законодавством звітність та вартість його чистих активів є меншою від статутного капіталу.

Під **географічним ризиком** розуміється ризик, що пов'язаний з країною реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів. Такий ризик оцінюється, якщо клієнт або установа, країна походження та/або реєстрації яких, країна надходження чи переказу коштів яким (якими), країна розташування банку контрагента яких, країна походження, реєстрації контрагента яких є країною, про яку з надійних джерел відомо що вона:

— не виконує або неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міждержавних організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;

— віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

— підтримує міжнародну терористичну діяльність.

Перелік країн, що мають стратегічні недоліки у побудові системи запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму, які становлять ризик для міжнародної фінансової системи, міститься у Публічних заявах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, які оприлюднюються, почи-

наючи від жовтня 2009 року. Враховуючи ступінь ризику та рівень співпраці зазначених держав з FATF, а також з регіональними організаціями за зразком FATF, їх перелік розділено на три групи:

I. Група країн, щодо яких країнам слід застосовувати контрзаходи (обмеження та, в окремих випадках, заборону встановлення ділових відносин або проведення операцій).

II. Група країн, які мають стратегічні недоліки у системі боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму та які не виконують розроблених з FATF планів дій з метою усунення виявлених недоліків.

III. Група країн, які мають стратегічні недоліки у системі боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, але на високому політичному рівні проголосили про зобов'язання щодо їх усунення у процесі реалізації розробленого з FATF плану дій.

Критерії оцінювання **ризик**у послуги багаточисельні і полягають, насамперед, у здійсненні клієнтом операцій з великими сумами готівки, операцій з неліквідними цінними паперами або цінними паперами на пред'явника, незвичних фінансових операцій у процесі страхування, погашенні кредиту, у т.ч. достроковому, з невідомих джерел, взаємозаліку вимог за експортно-імпортними операціями, отриманні клієнтом послуг з використанням новітніх технологій без безпосереднього контакту з ним та ін.

Банк уперше здійснює оцінку та фіксує рівень ризику клієнта під час встановлення з ним ділових відносин. У подальшому рівень ризику переглядається (змінюється або підтверджується попередній) за результатами проведеного моніторингу ризику клієнта, але не рідше одного разу на рік.

Слід враховувати, що низький рівень ризику не може бути присвоєний клієнту у разі наявності хоча б одного з критеріїв ризику. При цьому банк зобов'язаний встановити високий рівень ризику:

- клієнту, який включений до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно якого застосовано міжнародні санкції;
- клієнту — публічному діячеві та пов'язаній з ним особі;
- клієнту, місцем проживання (перебування, реєстрації) якого є держава, в якій не застосовуються або застосовуються недостатньою

мірою рекомендації FATF та інших міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів або фінансуванню тероризму;

— банку-нерезиденту (окрім банків, які зареєстровані в державах — членах Європейського Союзу, державах — членах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)), з яким встановлюються кореспондентські відносини.

Встановлення рівня ризику використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму має охоплювати всі напрями діяльності банку та здійснюватися щодо банку (у цілому) та в розрізі відокремлених підрозділів банку або областей. Шкала для класифікації рівнів такого ризику може бути дво-, три- або чотирис-тупеневою, але має обов'язково містити «високий» рівень.

Оцінку та аналіз ризику використання послуг банку для легалізації злочинних коштів та фінансування тероризму банк зобов'язаний здійснювати не рідше одного разу на квартал як по банку у цілому, так і в розрізі відокремлених підрозділів, розташованих на території України та за її межами, або областей. Відповідна оцінка повинна враховувати діяльність банку за певними напрямками (видами банківських послуг).

Оцінювання ризиків легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму має здійснюватися за методикою, передбаченою Програмою оцінки ризиків. Банки самостійно розробляють відповідні методики, користуючись встановленими Держфінмоніторингом України критеріями, у тому числі, застосовуючи скорингові моделі оцінки ризиків [34].

Контроль за ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму передбачає:

а) доведення до відома керівника виконавчого органу банку або керівника філії іноземного банку результатів моніторингу ризиків клієнтів та аналізу оцінки ризику використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму, які оформляються у формі звіту.

Цей звіт, зокрема, має містити:

- висновки за результатами моніторингу ризиків клієнтів;
- висновки щодо рівня ризику використання послуг банку для легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму;

— пропозиції щодо застережних або належних заходів та строки їх виконання.

Звіт оформляється у вигляді доповідної записки та подається керівникові банку за підписом відповідального працівника банку не рідше одного разу на квартал, але не пізніше останнього робочого дня місяця, наступного за звітним кварталом;

б) забезпечення керівником банку за результатами розгляду звіту здійснення застережних або належних заходів, визначених Програмою оцінки ризиків.

Вищезазначені звіти з резолюціями керівника банку мають зберігатися в окремій справі не менше п'яти років.

Для забезпечення створення та ефективного функціонування системи управління ризиками легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму банк зобов'язаний установити, розподілити (шляхом визначення в посадових інструкціях) та довести до відома працівників банку їх функціональні обов'язки. Відповідальний працівник банку повинен проводити навчання працівників, які залучені до виконання Програми оцінки ризиків, щодо її практичної реалізації не рідше одного разу на три роки та не пізніше двох місяців з часу внесення змін до Програми оцінки ризиків.

4.5. Контроль за здійсненням банками фінансового моніторингу з боку Національного банку України

Національний банк України, будучи суб'єктом державного фінансового моніторингу, здійснює нагляд за дотриманням банками вимог законодавства у сфері запобігання легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму, що визначається статтею 63 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Відповідні повноваження Національного банку впливають, у тому числі, з вимог Основних принципів ефективного банківського нагляду, затверджених Базельським комітетом банківського нагляду, де зазначається: «Органи нагляду повинні пересвідчитися в тому, що банки мають належні принципи та процедури, включаючи жорсткі правила «знай свого клієнта», які сприяють встановленню високих етичних та професійних стандартів у фінансовому секторі та запобі-

гають навмисному чи ненавмисному використанню банку для здійснення злочинної діяльності».

Національний банк України здійснює контроль за дотриманням банками вимог законодавства з питань фінансового моніторингу шляхом безвиїзного нагляду та шляхом проведення перевірок (рис. 4.3), що регламентується Положенням про порядок організації та проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, затвердженим постановою правління НБУ від 20.06.2011 р. № 197.

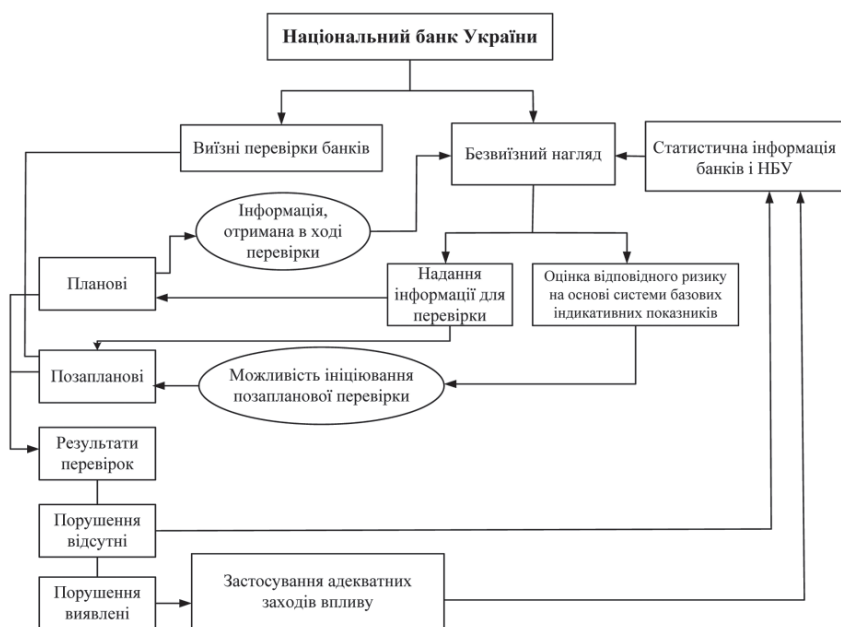

Рис. 4.3. Механізм здійснення НБУ інспекційних перевірок банків з питань фінансового моніторингу на основі оцінки ризиків [47, с.21]

Безвиїзний нагляд здійснюється шляхом проведення аналізу дотримання банками вимог законодавства з питань фінансового моніторингу на підставі:

- даних матеріалів перевірок банку;

— даних статистичної звітності банку, яка надається відповідно до вимог Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України;

— інформації та копій документів, отриманих від банку згідно із Законом України «Про Національний банк України», Законом України «Про банки і банківську діяльність», Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»;

— інформації та документів, отриманих від підрозділів Національного банку, суб'єктів державного фінансового моніторингу, інших органів державної влади.

Перевірки банків, їх відокремлених підрозділів, а також філій іноземних банків проводяться з метою визначення достатності та відповідності заходів, що здійснюються ними, вимогам законодавства з питань фінансового моніторингу, а також рівня ризику використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму. При цьому планова перевірка проводиться відповідно до затвердженого НБУ річного плану перевірок з питань фінансового моніторингу, а позапланова перевірка — відповідно до розпорядження Національного банку.

До зазначеного плану включаються перевірки:

— банків (крім відокремлених підрозділів банків), у яких спливає дворічний строк з дати останньої планової перевірки;

— банків (крім відокремлених підрозділів банків), якщо з дня отримання ними банківської ліцензії минуло більше ніж 12 місяців, а їх перевірка ще не проводилася;

— банків, у яких за результатами оцінки ризиків використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму, проведеної за попередній період у порядку, установленому Національним банком, рівень ризиків перевищує прийнятний;

— банків, щодо яких Національний банк має інформацію, яка може свідчити про порушення ними вимог законодавства з питань фінансового моніторингу.

Планова перевірка банку (крім відокремлених підрозділів банків) проводиться не рідше одного разу на два роки.

Планові перевірки проводяться на підставі виданого інспекційній групі посвідчення на право проведення перевірки. Вони здійснюють-

ся на основі програми перевірки, в якій зазначається перелік питань, що повинні бути перевірені, й яка оформляється у формі додатка до посвідчення, затверджується керівником Національного банку та є невід'ємною частиною посвідчення.

Національний банк за наявності обґрунтованих підстав може прийняти рішення про проведення позапланової перевірки банку. Такими підставами є:

— результати безвиїзного нагляду з питань фінансового моніторингу;

— інформація інших підрозділів Національного банку, державних органів, органів нагляду іноземних держав про ознаки порушення вимог законодавства з питань фінансового моніторингу;

— результати узагальнення матеріалів перевірок окремих банків, що несуть взаємопов'язаний або системний зміст.

Зокрема, підставою для проведення позапланових перевірок можуть бути листи Держфінмоніторингу України з інформацією, що може свідчити про порушення банківськими установами чинного законодавства з питань фінансового моніторингу. Так, за даними Національного банку, з червня 2005 року по грудень 2007 року до НБУ надійшов 391 такий лист про 5650 випадків несвоечасного подання банками повідомлень про фінансові операції з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу, які практично всі (5388 випадків або 95,4% від їх загальної кількості) були перевірені.

Позапланова перевірка призначається за окремим дорученням Голови Національного банку або уповноважених ним осіб, що оформляється розпорядженням, в якому зазначаються найменування та місцезнаходження банку, що перевіряється, підстава для проведення перевірки, строки проведення перевірки (дати початку і закінчення), період, що підлягає перевірці, склад інспекційної групи та її керівник, перелік питань, які підлягають перевірці, інше (у разі потреби). Позапланова перевірка може здійснюватися з окремих питань діяльності банку або охоплювати весь перелік питань його діяльності у сфері фінансового моніторингу.

Строк проведення перевірок не повинен перевищувати 14 робочих днів залежно від виду перевірки, групи банку, обсягів операцій.

За результатами проведення планової або позапланової перевірки банку складається у трьох примірниках довідка про перевірку, яка засвідчується підписами членів інспекційної групи.

Санкції за невиконання або неналежне виконання суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму визначаються статтею 23 базового Закону. Штраф може бути накладений:

— *за порушення вимог щодо ідентифікації та вивчення фінансової діяльності осіб* у випадках, передбачених законодавством, — у розмірі до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (для СПФМ, які не є юридичними особами, — у розмірі до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

— *за невиявлення, несвоєчасне виявлення та порушення порядку реєстрації фінансових операцій*, що відповідно до законодавства підлягають фінансовому моніторингу, — у розмірі до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (для СПФМ, які не є юридичними особами, — у розмірі до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

— *за неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання Спеціально уповноваженому органу недостовірної інформації про фінансові операції*, що відповідно до закону підлягають такому моніторингу, — у розмірі до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (для СПФМ, які не є юридичними особами, — у розмірі до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

— *за порушення порядку зупинення фінансових операцій* — у розмірі до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (для СПФМ, які не є юридичними особами, — у розмірі до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

— *за порушення інших обов'язків, визначених статтями 6, 8-12, 17, 22 базового Закону*, — у розмірі до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (для СПФМ, які не є юридичними особами, — у розмірі до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Такі санкції до СПФМ застосовуються суб'єктами державного фінансового моніторингу, які здійснюють регулювання і нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, у межах їхньої компетенції.

Крім застосування фінансових санкцій, за повторне аналогічне протягом одного року порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії

легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, суб'єкт державного фінансового моніторингу може обмежити, тимчасово припинити дію чи анулювати ліцензію або інший спеціальний дозвіл на право провадження певних видів діяльності у порядку, встановленому законом.

У банківському секторі застосування всіх вищезазначених санкцій регламентується Положенням про застосування Національним банком України санкцій за порушення законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, затвердженим постановою Правління НБУ від 15.06.2011 р. № 192.

Національний банк застосовує до банків санкції не пізніше шести місяців з дня виявлення порушення законодавства на підставі результатів (матеріалів) перевірок діяльності банків та/або безвиїзного нагляду з питань фінансового моніторингу.

Визначення розміру штрафу та/або вибір інших санкцій, які можуть застосовуватися до банків, відповідно до Положення, має здійснюватися з урахуванням причин, які зумовили виникнення виявлених порушень, ужитих банком заходів для їх усунення та загального фінансового стану банку.

Рішення про застосування санкцій до банків приймає Правління Національного банку, Комісія Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків або Комісія з питань нагляду та регулювання діяльності банків при територіальному управлінні НБУ. Рішення має містити опис виявлених порушень з посиланням на норми базового Закону та/або нормативно-правових актів, які порушені банком, та надсилається банку згідно з установленими Національним банком вимогами щодо пересилання документів з грифом конфіденційності рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

За повторне порушення Національний банк одночасно із накладенням на банк штрафу може обмежити, тимчасово припинити дію чи анулювати ліцензію або інший спеціальний дозвіл на право провадження певних видів діяльності шляхом обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій.

Крім того, Національний банк має право тимчасово до усунення порушень відсторонити посадову особу банку від посади в разі грубого порушення цією особою законодавства з питань фінансового моніторингу, а саме в таких випадках:

а) порушення з питань організації дотримання вимог законодавства України у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

б) неподання документів/інформації на письмову вимогу Національного банку або подання копій документів, в яких неможливо прочитати всі написані в них у первісному написанні відомості, а також приховування рахунків, документів, активів тощо;

в) незабезпечення створення та/або функціонування системи управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;

г) порушення статті 7 Закону (щодо правового статусу відповідального працівника);

г) невиконання банком рішення про обмеження/зупинення або припинення операцій;

д) неподання (несвоєчасне подання) Національному банку інформації (звіту) щодо стану виконання рішення про обмеження/зупинення або припинення операцій, а також документів, що підтверджують усунення порушень;

е) неподання (несвоєчасне подання) плану усунення порушень, звіту про виконання плану усунення порушень та відповідних документів, невиконання банком в установлені Національним банком строки вимог щодо усунення хоча б одного із зазначених у письмовій вимозі порушення;

є) незабезпечення зупинення фінансової операції у випадку, установленому базовим Законом.

Інформація щодо проведення перевірок банків з питань фінансового моніторингу та їх результатів міститься у річних звітах Національного банку України за 2003-2010 роки. Зокрема, за 2003 рік з питань фінансового моніторингу були перевірені всі діючі банки-юридичні особи. За результатами перевірок було виявлено такі основні порушення: не дотримувалися строки проведення ідентифікації клієнтів, які мають високий ризик здійснення операцій з легалізації злочин-

них доходів; не ідентифікувалися фізичні особи, які мають істотну участь в юридичній особі; не повідомлялося про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. За допущені порушення було вжито 48 заходів впливу (штрафи на банки, адміністративні штрафи на відповідальних працівників та керівників банків, тимчасові усунення від посади, письмові застереження).

Дані щодо проведених Національним банком за 2006-2008 роки перевірок та їх результатів надані у табл. 4.1.

За 2009 й 2010 роки НБУ було проведено, відповідно, 259 та 234 перевірки дотримання банками законодавства з питань фінансового моніторингу, з них планових — 216 й 218, позапланових — 43 й 16.

Таблиця 4.1

Діяльність НБУ щодо контролю за банками з питань фінансового моніторингу за 2006-2008 роки

	2006	2007	2008
Здійснено перевірок, у т.ч.	506	482	322
банків	199	184	190
філій	307	295	132
Виявлено порушень	2955	5666	4301
Застосовано заходів впливу, у т.ч.	125	108	71
письмові застереження	19	40	28
штрафи на банки	63	42	23
адміністративні штрафи на керівників та посадових осіб банків	38	23	14
відсторонення керівників та відповідальних осіб від посади	—	2	4
зупинення (обмеження) проведення окремих операцій з високим рівнем ризику	3	1	2
укладання письмових угод з банками щодо усунення порушень	2	—	—

Національним банком України постійно проводиться робота щодо вдосконалення механізмів контролю за здійсненням банками фінансового моніторингу. Так, на початку 2012 року спільною з Міністерством фінансів постановою був затверджений Порядок надання Державною службою фінансового моніторингу Національному банку України інформації для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням банками вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму (постанова Правління НБУ від 17.01.2012 р. № 7).

Відповідно до цієї постанови, Спеціально уповноважений орган надає у визначені строки Національному банку таку інформацію:

— статистичні дані щодо фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, які отримані Спеціально уповноваженим органом від банків (у розрізі фінансових операцій, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу);

— узагальнену інформацію про розподіл фінансових операцій, інформація про які надана з помилками, з деталізацією за кодами помилок;

— інформацію про стан обліку банків у Спеціально уповноваженому органі;

— інформацію про виявлені Спеціально уповноваженим органом факти, що можуть свідчити про порушення банками вимог законодавства України;

— інформацію щодо складених Спеціально уповноваженим органом протоколів про вчинення посадовими особами банків адміністративних правопорушень та результати їх розгляду із зазначенням осіб, які вчинили правопорушення, складу правопорушення, дати складання протоколу, судових рішень, суми адміністративного стягнення;

— результати аналізу методів і фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Термінологічний словник

Банківський нагляд — система контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками в процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Відокремлений підрозділ суб'єкта первинного фінансового моніторингу — філія, інший підрозділ суб'єкта первинного фінансового моніторингу, розташований поза його місцезнаходженням та що здійснює фінансові операції або забезпечує їх здійснення, у тому числі, надає послуги від імені суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Відповідальний працівник — посадова особа суб'єкта первинного фінансового моніторингу, яка очолює внутрішньобанківську систему запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Є незалежним у своїй діяльності та підзвітним тільки керівнику банку.

Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу — правила, програми, методики, інші документи з питань фінансового моніторингу, затверджені банком згідно з вимогами законодавства України.

Інспекційна група — група інспекторів, яким відповідно до посвідчення на перевірку доручається здійснити інспектування.

Комплексне інспектування (перевірка) — виїзна інспекційна перевірка банку, філій або інших підрозділів банку, якій підлягають усі напрями діяльності (у тому числі управління діяльністю).

Моніторинг ризику клієнта — відстеження рівнів ризику клієнта шляхом здійснення заходів, спрямованих на вивчення особи клієнта, його фінансової діяльності, з огляду на встановлені банком критерії ризику легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму та ознаки схем фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією кримінальних доходів/фінансуванням тероризму, визначених у типологіях міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері протидії легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму.

Правила внутрішнього фінансового моніторингу — основний документ банку у сфері протидії відмиванню коштів, в якому визначаються організаційна структура, основні засади та механізм здійснення фінансового моніторингу.

Програми здійснення фінансового моніторингу — описи дій працівників банку щодо попередження легалізації злочинних доходів, що розробляються відповідно до окремих напрямів діяльності банку з обслуговування клієнтів.

Ризик використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму — наявна або потенційна небезпека підвищення юридичного та/або репутаційного ризику(ів) банку через проведення фінансових операцій, що пов'язані з легалізацією кримінальних доходів/фінансуванням тероризму.

Ризик клієнта — це наявна або потенційна небезпека в результаті виникнення ризику за типом клієнта, ризику послуг та географічного ризику окремо або в сукупності.

Ризик послуги — ризик, який виникає в разі зміни економічної суті фінансової операції (послуги) через її можливе використання для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму, зокрема, якщо в результаті певних дій змінюються напрями та/або характер використання грошових потоків.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте організаційну структуру здійснення фінансового моніторингу у банках.

2. Опишіть вимоги до кваліфікації працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу.

3. Який встановлений порядок повідомлення Держфінмоніторингу України про призначення відповідального працівника?

4. Що таке Правила та Програми здійснення фінансового моніторингу?

5. Охарактеризуйте зміст програми навчання та підвищення кваліфікації працівників банку з питань фінансового моніторингу.

6. Яким є порядок створення системи фінансового моніторингу у відокремлених підрозділах банку?

7. Як Ви розумієте та чому є необхідним підхід, що ґрунтується на оцінці ризику?

8. Опишіть систему оцінювання у банку ризику використання його послуг з метою відмивання злочинних доходів або фінансування тероризму.

9. У чому полягає контроль за організацією та проведенням фінансового моніторингу з боку НБУ?

10. Який порядок накладання штрафів за порушення банками вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму»?

11. Складіть самостійно програму здійснення фінансового моніторингу за конкретним видом банківських операцій.

Тестові завдання

1. Які загальні вимоги Держфінмоніторингу України з організації фінансового моніторингу у фінансових установах:

А. Наявність програм навчання та підвищення кваліфікації працівників установи з питань фінансового моніторингу

Б. Наявність в установі нормативних документів щодо здійснення фінансового моніторингу

В. Встановлення правил і програм проведення фінансового моніторингу

Г. Наявність в установі окремого відділу фінансового моніторингу

2. Відповідальним за організацію виконання вимог законодавства з питань запобігання легалізації доходів у комерційному банку є:

А. Відповідальний працівник

Б. Керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу

В. Головний бухгалтер

Г. Начальник юридичного управління

3. На кого покладено координацію діяльності банку щодо здійснення фінансового моніторингу:

А. На керівника банку

Б. На першого заступника керівника банку

В. На начальника служби банківської безпеки

Г. На відповідального працівника

4. Які обов'язки працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу:

- А. Візування операцій на суму, що перевищує 150000 грн.
- Б. Перевірка оформлення бухгалтерських документів
- В. Забезпечення підготовки та навчання персоналу
- Г. Складання щомісячних звітів керівництву банку

5. Програми фінансового моніторингу можуть не містити:

- А. Питань ідентифікації та вивчення клієнтів
- Б. Програм навчання і підвищення кваліфікації працівників
- В. Переліку нормативних документів, що стосуються здійснення фінансового моніторингу
- Г. Ознак фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, відповідно до специфіки діяльності фінансової установи

6. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомити про призначення або звільнення відповідального працівника:

- А. Протягом 10 робочих днів
- Б. Протягом 5 робочих днів
- В. Протягом 3 робочих днів

7. Правила здійснення фінансового моніторингу затверджуються:

- А. Регіональним підрозділом Держфінмоніторингу України
- Б. Керівником банківської установи
- В. Регіональним управлінням Національного банку України
- Г. Відповідальним працівником

8. Правила та програми здійснення фінансового моніторингу є:

- А. Конфіденційними документами
- Б. Документами з обмеженим доступом
- В. Секретними документами
- Г. Документами з вільним доступом

РОЗДІЛ 5. ПРОВЕДЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КЛІЄНТІВ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

5.1. Застосування принципу «Знай свого клієнта» у банківській практиці

Принцип «Знай свого клієнта» (англ. *Know Your Customer — KYC*) вперше був викладений у 1995 році у роз'ясненнях до американського Закону про банківську таємницю (*Bank Secrecy Act*), прийнятому у 1970 році для боротьби з відмиванням коштів та іншими фінансовими злочинами. Метою застосування цього принципу є зменшення ризику залучення фінансових установ в операції їх клієнтів, які пов'язані з легалізацією злочинних доходів або фінансуванням тероризму та ставлять під загрозу репутацію банків. Основним завданням політики KYC є отримання інформації про клієнтів та джерела їх коштів, щоб упевнитися у тому, що останні не мають злочинного походження й не використовуються зі злочинною метою.

Цікаво, що застосування цього принципу має дуже глибокі корені у банківській практиці. Так, ще наприкінці XIX ст. відомий англійський банкір Джордж Рей у своїй книзі «Сільський банкір: його клієнти, турботи й робота. З сорокарічного досвіду» (1886) писав: «Ваші двері відчинені для всіляких людей, проте ви повинні звести мур перед шахрайством. Не відкривайте депозитний рахунок невідомій людині, якщо вона не представилася належним чином, інакше може виявитися, що ви мимоволі підтримуєте негідника, який використовує чекову книжку, отриману від вас, щоб мучити десяток невинних людей» [50, с. 23].

Подальший розвиток принцип «Знай свого клієнта» отримав у стандартах Базельського комітету банківського нагляду «Належне ставлення банків до клієнтів», що були прийняті у жовтні 2001 року. Доцільно зазначити, що підходи, закладені у цьому документі, не обмежуються запобіганням відмиванню грошей, а логічно пов'язані з завданнями пруденційного регулювання. Вони виходять за межі порядку дій при відкритті рахунків клієнтам і вимагають від банків розробки програми ідентифікації, яка включає приділення додаткової уваги клієнтам, що характеризуються підвищеним ризиком, і профілактичний моніторинг підозрілої діяльності за відповідними рахунками.

Невідповідність стандартам політики «Знай свого клієнта» може мати наслідком виникнення низки серйозних ризиків, пов'язаних з клієнтами. Насамперед, це ризик погіршення репутації, ризик концентрації, операційний та юридичний ризики. Ці ризики взаємопов'язані і можуть в результаті привести банк до значних фінансових втрат (зокрема, через передчасне зняття коштів великими вкладниками, припинення міжбанківських кредитних ліній, претензії до банку, витрати на розслідування, арешт та замороження активів, втрата кредитів). Тому перевірку дотримання банками процедур КУС закладено до Основних принципів ефективного банківського нагляду.

Отже, цілеспрямоване застосування політики «Знай свого клієнта» не лише дозволяє банкам виявляти, припиняти та попереджувати відмивання коштів та фінансування тероризму, а також приносить користь самим фінансовим установам, їх законослухняним клієнтам та банківській системі у цілому:

- сприяє раціональному веденню справ, управлінню та попередженню ризику у відносинах між фінансовими установами;
- підтримує збереження надійності фінансової системи та зусилля з розвитку нових фінансових ринків;
- зменшує ймовірність шахрайства та інших фінансових злочинів;
- забезпечує захист репутації фінансової організації від негативних наслідків, обумовлених зв'язками з кримінальними елементами.

Крім того, застосування політики «Знай свого клієнта», а отже — розуміння структури клієнтської бази, відкриває додаткові можливості для проведення різноманітних маркетингових досліджень, об'єктивного бізнес-планування, спрощує комплексне обслуговування клієнтів, сприяє підвищенню якості банківських послуг та рівня довіри клієнтів до банківської системи.

У документі Базельського комітету термін «клієнт» визначається таким чином:

- особа (фізична або юридична), яка має в банку рахунок, або особи, на чю користь рахунок ведеться (тобто вигодоотримувачі, реальні власники);
- бенефіціари трансакцій, що здійснюються професійними посередниками (агентами, бухгалтерами, юристами тощо);

— будь-яка особа (фізична чи юридична), пов'язана з фінансовою операцією, яка може нанести значну шкоду репутації або фінансовому становищу банку.

Найкращими документами для перевірки особи клієнта є такі, що їх найважче отримати незаконним шляхом або підробити. Особливу увагу слід приділяти випадкам прийняття клієнтів-нерезидентів.

Найважливішим аспектом ідентифікації клієнта вважається встановлення того, чи діє він від свого власного імені, або є якийсь реальний власник рахунку, який може бути не вказаний у документації. Якщо є підстави підозрювати, що клієнт діє за дорученням іншої фізичної чи юридичної особи, то слід застосувати відповідні заходи для належної перевірки цього питання.

У стандартах «Належне ставлення банків до клієнтів» також зазначається, що при розробленні політики залучення клієнтів фінансова установа повинна уважно підійти до забезпечення належного балансу між попередженням ризику, пов'язаного з кримінальною діяльністю, і готовністю до прийому нових клієнтів. Як правило, ступінь жорсткості правил прийому повинна відповідати профілю ризику потенційного клієнта. Настійливо рекомендується, щоб рішення про відкриття рахунку клієнтам, чий профіль вказує на суттєвий ризик ведення операцій з відмивання грошей, ухвалювалися лише вищими керівниками банку.

Одночасно важливо, щоб політика прийняття клієнтів не була настільки обмежувальною, щоб призвести до відмови доступу широкого загалу до банківських послуг, зокрема, для людей, які не мають фінансових чи соціальних переваг. Це особливо актуально для країн, які йдуть шляхом розширення обсягу таких банківських послуг, що ведуть до зменшення використання готівкових розрахунків.

У тих випадках, коли інтереси власника представляють посередники (наприклад, трасти, довірені особи та ін.), банківські установи повинні застосувати необхідні заходи для перевірки особистості тих осіб або характеру тих організацій, від імені яких відкривається рахунок або у чий інтересах здійснюється операція.

При здійсненні грошових переказів банки повинні реєструвати точну та достатню інформацію про відправника (прізвище, адреса і номер рахунку) й передавати цю інформацію по всьому платіжному ланцюжку разом з грошовим переказом.

Ідентифікація клієнта, як стверджується у документі Базельського комітету банківського нагляду, є постійним процесом, що вимагає ведення банківськими установами поточного обліку всієї релевантної інформації щодо клієнта. Облікові документи слід поновлювати, наприклад, у випадку проведення операцій на значні суми коштів, при суттєвих змінах в управлінні рахунком, а також у випадку з'ясування недостатності наявних даних.

Заходи належної перевірки клієнтів необхідно застосовувати з урахуванням ризику, що притаманний цим клієнтам та операціям. По відношенню до категорії зниженого ризику держава може дозволити фінансовим установам застосовувати скорочені або спрощені міри. По відношенню ж до категорії підвищеного ризику необхідно застосовувати посилені заходи.

Базельський комітет банківського нагляду рекомендує банкам приділяти особливу увагу у випадку проведення ідентифікації таких клієнтів, як політичні діячі, відрекомендовані (зокрема, іншими банками) клієнти, дистанційні клієнти, з якими немає змоги особисто провести інтерв'ю, а також при встановленні міжнародних кореспондентських відносин, відкритті довірчих рахунків та рахунків, що відкриваються професійними посередниками.

Говорячи про загальні основи проведення банками ідентифікації клієнтів, неможливо не згадати так звані Вольфсберзькі принципи, що були визначені Вольфсберзькою групою вперше у жовтні 2000 р. Нагадаємо, що зараз діє вже третя (2012 р.) редакція цього документа, що має назву «Вольфсберзькі принципи з протидії відмиванню коштів для приватного банківського сектора» і яка може вважатися подальшим розвитком принципу «Знай свого клієнта» у відповідності до сучасних умов.

Вольфсберзькі принципи включають наступні положення:

1. Прийняття нових клієнтів: загальні принципи. Банк повинен прагнути встановлювати відносини лише з тими клієнтами, джерела добробуту та кошти яких можуть бути законно підтверджені. Основна відповідальність за це лежить на банківському працівникові, який виконує процедури щодо прийняття клієнта на обслуговування.

2. Прийняття нових клієнтів: ситуації, що вимагають додаткової перевірки або уваги; заборонені до прийняття клієнти. Банк повинен визначити категорії клієнтів, яких він не буде приймати або утриму-

вати на обслуговуванні. У своїй внутрішній політиці банк повинен визначити категорії осіб, обставини діяльності яких потребують розширеної обачності. Це, як правило, клієнти, які мають вищий, ніж середній, ризик для банку.

3. Оновлення інформації про клієнтів. Банківський працівник відповідає за оновлення інформації про клієнта, коли це вимагається правилами банку та/або коли відбуваються суттєві зміни. Керівник працівника або незалежна контролююча особа на регулярній основі повинні розглядати інформацію щодо клієнта, щоб забезпечити її відповідність та повноту.

4. Дії під час виявлення незвичних або підозрілих обставин. Незвичайна або підозріла діяльність клієнта може включати: операції або інші види діяльності, які не сумісні з наявною інформацією щодо клієнта; готівкові операції, що перевищують певну суму; транзитні операції за рахунком.

5. Моніторинг та відбір операцій. Основна відповідальність за аналіз операцій за рахунком покладається на банківських працівників. Вони повинні звертати увагу на значні операції та підвищення активності за рахунком, а також бути особливо обізнаними про незвичну або підозрілу діяльність. Банк вирішує, якою мірою виконання цього обов'язку має бути підтримано за рахунок використання автоматизованих систем або іншими засобами.

Наступні сім принципів, ухвалених Вольфсберзькою групою, визначають процедури організації банками системи протидії відмиванню коштів та контролю за її функціонуванням.

5.2. Загальні основи проведення ідентифікації клієнтів банківськими установами

Відповідно до законодавства України, **банки зобов'язані ідентифікувати та здійснювати вивчення фінансової діяльності:**

— клієнтів, які встановлюють ділові відносини з банком (таке формулювання міститься у Законі «Про запобігання та протидію легалізації доходів...»; Закон «Про банки і банківську діяльність» зазначає лише окремий випадок цих відносин — відкриття рахунку в банку, а Положення про здійснення банками фінансового моніторингу надає пояснення — відкривають рахунки, укладають договори);

— клієнтів, які здійснюють операції, що підлягають фінансовому моніторингу;

— клієнтів, що здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що дорівнює або перевищує 150 000 грн., або на суму, еквівалентну зазначеній сумі в іноземній валюті;

— осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів;

— осіб, від імені або за дорученням чи в інтересах яких проводиться фінансова операція.

Враховуючи вимоги міжнародних документів, зокрема, Сорока рекомендацій FATF, **банкам в Україні законодавчо заборонено відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки.** *Анонімний рахунок* — це банківський рахунок, який дає право виконувати будь-які операції за рахунком, розпоряджатися його коштами без встановлення банком особистості клієнта. Аутентифікація людини, яка має таке право, відбувається з використанням номерів, кодів, паролів. В Україні функціонування анонімних рахунків фізичних осіб — резидентів та нерезидентів було започатковано у 1995 році з метою активного залучення коштів до банківської системи. Такі рахунки проіснували до 1999 року, коли Національним банком було прийнято рішення про їх заміну на кодовані.

При відкритті *кодованого (номерного) рахунку* встановлення особи його власника повинно здійснюватися, проте документи щодо ідентифікації зберігаються тільки у паперовій формі у сейфі уповноваженого працівника. В операційну систему банку такі дані не вносяться, тому при переказі коштів реквізити платника у документах не відображаються. Розпорядження рахунком здійснюється за допомогою коду. У зв'язку з прийняттям Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...», відповідно до рішення Національного банку України, українські банки були зобов'язані закрити всі кодовані рахунки до 11 липня 2003 року.

Банкам також забороняється вступати у договірні відносини з клієнтами-юридичними чи фізичними особами у разі, якщо виникає сумнів стосовно того, що особа виступає від власного імені.

Крім того, відповідно до статті 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банкам забороняється встановлення кореспондентських відносин з банками, іншими фінансовими установами — нерезидентами.

зидентами, які не мають постійного місцезнаходження та не провадять діяльність за місцем своєї реєстрації, або не підлягають відповідному нагляду у державі за місцем свого розташування. Такі фінансові установи у міжнародній практиці називаються банками-оболонками. Взагалі, кореспондентські рахунки банкам-нерезидентам та у банках-нерезидентах повинні відкриватися лише з дозволу керівника виконавчого органу банку або керівника філії іноземного банку.

Ідентифікація клієнта повинна відбуватися до/або під час встановлення ділових відносин, укладання правочинів, але до проведення фінансової операції, відкриття рахунку. Під час установа ділових відносин з клієнтом або проведення фінансових операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що дорівнює або перевищує 150000 гривень, або на суму, еквівалентну зазначеній сумі в іноземній валюті, банк зобов'язаний:

- з'ясувати мету і характер майбутніх ділових відносин, визначити суть діяльності клієнта;

- оцінити фінансовий стан клієнта;

- встановити відомості про фізичних осіб, які є власниками істотної часті в юридичній особі-клієнтові банку, а також про контролерів клієнта (щодо клієнта-фізичної особи, за наявності);

- визначити рівень ризику клієнта.

Ідентифікація здійснюється на підставі оригіналів офіційних документів, представлених клієнтом, або їх копій, засвідчених в установленому порядку. Усі документи повинні бути чинними на момент їх подання та включати всі необхідні дані. Ідентифікація осіб, які діють від імені або за дорученням клієнтів, здійснюється з наданням документів, підтверджуючих їх повноваження та термін дії. Довіреність повинна містити інформацію, яка дає банку змогу ідентифікувати особу, на ім'я якої відкривається рахунок.

Отже, відповідно до законодавства, банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати інформацію стосовно ідентифікації його особи, змісту діяльності та фінансового стану. Для уникнення, з одного боку, конфліктних ситуацій з клієнтами, а з іншого — штрафних санкцій за невиконання положень щодо здійснення фінансового моніторингу, банкам у договорах з клієнтами доцільно ретельно прописувати вимоги щодо виду, змісту та періодичності подання останніми

документів, необхідних для вивчення та уточнення інформації про їх фінансовий стан та операції. Невиконання цих вимог може бути, згідно з п. 20 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженій постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492, підставою для закриття рахунку клієнта.

Додаткові дані для вивчення клієнтів можуть бути одержані від них самих, а також з інших джерел, якщо така інформація є публічною (відкритою). На етапі встановлення контактів з клієнтами, коли необхідно з'ясувати мету та характер їх майбутніх ділових відносин з банком, банківські установи, як правило, пропонують заповнювати інформаційні листи (опитувальники), що містять запитання, відповіді на які дають можливість банку зрозуміти, які операції планує проводити клієнт, з'ясувати розмір і джерела наявних та очікуваних надходжень, встановити пов'язаних осіб клієнта тощо (див. Додаток Г).

Крім того, для забезпечення своєї спроможності виконувати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення, банк має право витребувати інформацію, що стосується ідентифікації юридичних осіб, їх керівників, а також клієнтів-фізичних осіб, у органів державної влади, банків та інших юридичних осіб. У свою чергу, органи державної влади, банки та інші юридичні особи зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту безоплатно надати банку таку інформацію. Перелік таких державних органів та порядок надання ними інформації визначається Кабінетом Міністрів України.

Одночасно, слід мати на увазі, що відповідно до статті 60 Закону «Про банки і банківську діяльність», інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам під час надання послуг банку, є банківською таємницею. Отже, зазначені дані розкриваються банками за умови письмового запиту або з письмового дозволу власника такої інформації. Тому, у разі отримання банком запиту від іншого банку стосовно ідентифікації фізичних та юридичних осіб, з'ясування характеру їх діяльності, він повинен звернутися до клієнта із запитом щодо отримання дозволу про надання інформації на запит іншого банку.

У разі, якщо клієнт діє як представник іншої особи чи в інтересах іншої особи або вигодоодержувачем є інша особа, банк зобов'язаний ідентифікувати також особу, від імені або за дорученням чи в інтересах якої проводиться фінансова операція або яка є вигодоодержувачем. Відповідно до Рекомендацій FATF, термін «вигодоодержувач» вживається щодо фізичної особи (осіб), яка володіє чи контролює клієнта та/або особу, для якої проводиться фінансова операція, а також включає осіб, що здійснюють максимальний реальний контроль над юридичними особами та подібними утвореннями. При цьому необхідно враховувати, що європейським законодавством визначено порогові значення володіння капіталом для ідентифікації наявності такого контролю: 25% + 1 акція компанії або 25% капіталу іншого типу юридичного утворення [52].

Банк зобов'язаний уточнювати інформацію щодо ідентифікації та вивчення клієнтів:

— не рідше одного разу на рік, якщо ризик проведення клієнтом фінансових операцій з легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму оцінюється як високий;

— не рідше одного разу на два роки, якщо ризик проведення клієнтом фінансових операцій з легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму оцінюється як середній

Для всіх інших клієнтів строк уточнення інформації не повинен перевищувати трьох років.

Банкам слід не лише встановлювати особу своїх клієнтів, але також аналізувати операції за їхніми рахунками з тим, щоб виявляти фінансові операції, що не відповідають нормальним або очікуваним операціям для даного клієнта або типу рахунку. Відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, вони зобов'язані здійснювати щоквартальний аналіз фінансових операцій клієнта за усіма відкритими ним у певному банку рахунками щодо відповідності цих операцій фінансовому стану та суті діяльності клієнта. При цьому такий аналіз повинен бути закінчений не пізніше останнього робочого дня другого місяця, наступного за звітним кварталом.

Банківські установи повинні документувати усю зібрану ними інформацію. Надані клієнтами або їх довіреними особами належним

чином засвідчені копії документів, копії представлених ними оригіналів документів та інші документи, що є підставою для ідентифікації, вивчення або уточнення інформації щодо юридичних та фізичних осіб мають міститися у справі клієнта і зберігатися протягом строків, визначених законодавством України. На даний час статтею 65 Закону «Про банки і банківську діяльність» передбачено, що результати ідентифікації власника рахунку та особи, уповноваженої діяти від його імені, зберігаються банком протягом п'яти років після закриття рахунку.

Крім того, під час реалізації Програми ідентифікації та вивчення клієнтів банк зобов'язаний формувати та вести **електронні анкети клієнтів** (Додаток В). Ці анкети є внутрішніми документами банку в електронному вигляді й мають містити всю інформацію, отриману банками за результатами ідентифікації та вивчення фінансової діяльності, результати оцінювання фінансового стану клієнта, щоквартального аналізу його фінансових операцій, уточнення даних щодо ідентифікації, а також висновки банку щодо репутації клієнта та оцінки рівня його ризику. Банк може, за необхідності, доповнювати анкету додатковими даними. Таким чином, для формування анкет використовується інформація з багатьох інформаційних підсистем банківської установи. Крім того, в умовах багатофіліального банку доцільніше створювати централізоване сховище цих документів, процес формування якого наданий на рис. 5.1.

У разі потреби формування паперової форми анкети банки зобов'язані забезпечити відображення у ній всіх електронних даних, у тому числі, інформацію про зміну рівня ризику клієнта та висновку щодо його репутації, дат внесення до анкети доповнень щодо ідентифікації та вивчення.

Необхідно зазначити, що у новій редакції базового Закону було введено поняття **спрощеної ідентифікації**, що може застосовуватися до таких клієнтів, як органи державної влади; підприємства, що повністю перебувають у державній власності; міжнародні установи чи організації, в яких бере участь Україна відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість котрих надана Верховною Радою України. Здійснення спрощеної ідентифікації також дозволяється при проведенні фінансової операції на організованому ринку цінних паперів.

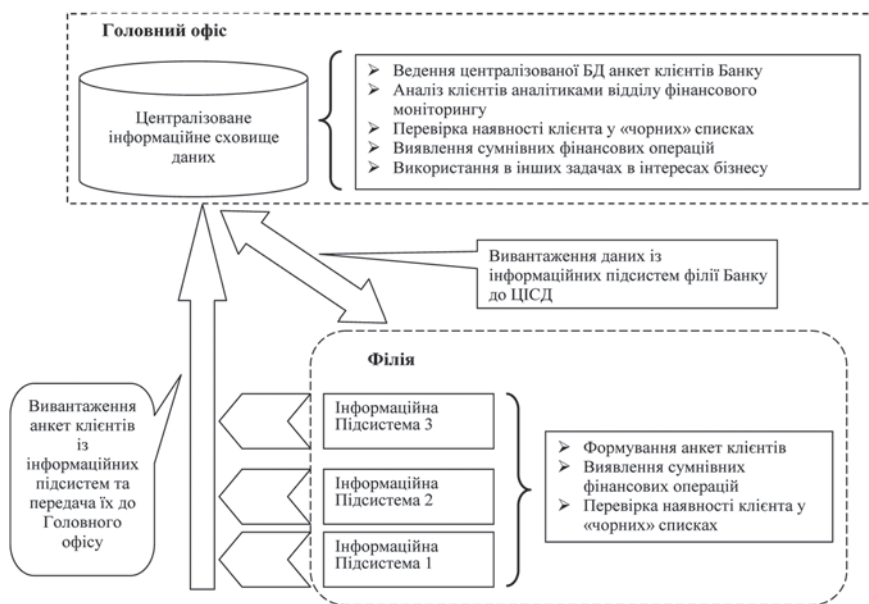

Рис. 5.1. Процес формування та використання централізованого сховища анкет клієнтів

Національним банком України визначено наступний перелік відомостей, які необхідно встановлювати банкам щодо зазначених клієнтів:

а) для органів державної влади України — повне найменування, місцезнаходження, реквізити розпорядчого акта, на підставі якого створено юридичну особу (найменування, дата прийняття/підписання, номер розпорядчого акта), код за ЄДРПОУ);

б) для підприємств державної або комунальної власності — повне найменування, місцезнаходження, реквізити розпорядчого акта, яким створено підприємство (найменування, дата прийняття/підписання, номер розпорядчого акта), код за ЄДРПОУ;

в) для міжнародних установ та організацій, у яких бере участь Україна відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — повне наймену-

вання, місцезнаходження, відомості про міжнародний договір, згідно з яким створені такі установи та організації (дата укладення, номер, дата ратифікації Україною договору, тощо).

Згідно зі ст. 9 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...», *ідентифікація клієнта не є обов'язковою у разі:*

— проведення фінансової операції особами, які раніше були ідентифіковані;

— укладення правочинів між банками, зареєстрованими в Україні.

Одночасно, **суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний відмовитися** від встановлення ділових відносин або проведення фінансової операції у разі, якщо здійснення ідентифікації клієнта відповідно до вимог законодавства є неможливим, за винятком операцій щодо зарахування коштів, що надходять на рахунок такого клієнта. У такому разі СПФМ зобов'язаний протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови, повідомити Спеціально уповноважений орган про проведення таких операцій та осіб, які мають або мали намір їх провести.

5.3. Порядок проведення ідентифікації клієнтів — фізичних осіб

З метою ідентифікації та вивчення клієнта банк, насамперед, з'ясовує на підставі наданих оригіналів або належним чином засвідчених копій документів таку інформацію про **резидентів — фізичних осіб:**

прізвище, ім'я, по батькові;

дата народження;

серія та номер паспорта (або іншого документа, який посвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав;

місце проживання або місце перебування;

ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів або серію та номер паспорта, в якому проставлено відмітку органів державної податкової служби про відмову від одержання ідентифікаційного номера.

Для **фізичної особи — підприємця** необхідним є встановлення такої інформації:

прізвище, ім'я, по батькові;

дата народження;

серія та номер паспорта (або іншого документа, який посвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав;

місце проживання або місце перебування;

реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку (за наявності).

Варто зазначити, що законодавство України не містить вичерпного переліку документів, на підставі яких банк, зокрема, під час відкриття рахунку зобов'язаний проводити ідентифікацію фізичних осіб — резидентів. Тому НБУ у своєму листі від 09.08.2012 р. № 18-311/4607-7991 рекомендував банкам у своїх внутрішніх документах, насамперед, у Програмі ідентифікації та вивчення клієнтів, самостійно визначати документи, що посвідчують особу, з яких можна отримати необхідні відомості. При цьому слід взяти до уваги, що офіційним документом, який містить найбільш повну інформацію для ідентифікації фізичної особи-резидента, є паспорт громадянина України. Також з цією метою можна використовувати паспорт громадянина України для виїзду за кордон, службовий та дипломатичний паспорти, але це може створювати додаткові ризики у діяльності банків.

Для ідентифікації фізичної особи — резидента, який не є громадянином України чи є особою без громадянства, можуть бути використані посвідчення біженця, посвідка на постійне проживання, національний паспорт іноземця з проставленою відміткою про отримання посвідки за встановленим МВС зразком, що скріплюється печаткою.

З метою ідентифікації **фізичної особи — нерезидента** встановлюються:

прізвище, ім'я та по батькові (за наявності);

дата народження;

серія і номер паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу), дату видачі та орган, що його видав;

громадянство;

місце проживання або місце тимчасового перебування.

При цьому, за роз'ясненнями Держфінмоніторингу України, документом, що засвідчує місце проживання або тимчасового перебування нерезидента в Україні, можуть бути посвідка на постійне або тимчасове проживання, імміграційна карта або паспорт, зареєстро-

ваний у пункті пропуску через державний кордон. Крім того, у нерезидента може бути довідка про реєстрацію місця проживання або місця перебування, яка за його вимогою надається органом реєстрації. Одночасно, якщо законодавством не передбачений обов'язок для іноземців, осіб без громадянства здійснювати реєстрацію місця проживання або місця перебування в Україні, суб'єкти первинного фінансового моніторингу встановлюють таку інформацію зі слів клієнта.

З'ясувати фінансовий стан фізичної особи можливо на підставі опитувальника, передбачивши в ньому відповідні питання (джерело коштів, які використовуються для здійснення банківських операцій, посада та місце роботи тощо).

У разі укладання договору банківського вкладу або договору банківського рахунку на користь третьої особи, відповідно до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, банк ідентифікує особу, яка відкриває рахунок, а особу, на користь якої укладено договір і відкрито рахунок, — під час пред'явлення цією особою до банку першої вимоги або вираження нею іншим способом наміру використати цей рахунок.

Банк, який є платіжною організацією або членом платіжної системи, під час здійснення клієнтом, який ініціює переказ коштів на користь третіх осіб на суму, що дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 8000 гривень, зобов'язаний внести до документа про переказ інформацію про:

- прізвище, ім'я та по батькові (у разі наявності) клієнта;
- місце проживання або тимчасового перебування клієнта (замість місця проживання або тимчасового перебування може зазначитися ідентифікаційний (реєстраційний) номер клієнта або дата і місце його народження);
- номер рахунку клієнта (у разі відсутності рахунку зазначається унікальний обліковий номер фінансової операції);
- найменування або код банку, через який здійснюється переказ коштів клієнтом.

Банк забезпечує супроводження переказу коштів вищезазначеною інформацією про його ініціатора на всіх етапах здійснення перерахування коштів.

Враховуючи, що банк зобов'язаний протягом двох місяців з дня отримання відповідної інформації або настання події проводити обов'язкове уточнення інформації щодо ідентифікації та вивчення клієнта у разі закінчення строку (припинення) дії, втрати чинності чи визнання недійсними поданих документів, важливого значення набуває контроль за наявністю у паспортах громадян України фотографій, що вклеюються при досягненні людиною 25- й 45-річного віку. Згідно з існуючими у нашій державі правилами, паспорт, в якому не вклеєно таких фотокарток при досягненні його власником зазначеного віку, вважається недійсним.

Відповідно до положень статті 9 та статті 10 базового Закону, а також статті 64 Закону про банки і банківську діяльність, банк відмовляє клієнту в обслуговуванні або проведенні подальших фінансових операцій у разі ненадання клієнтом необхідної інформації для ідентифікації, а також якщо здійснення ідентифікації клієнта відповідно до вимог законодавства є неможливим. Отже, відповідні права та обов'язки сторін повинні бути передбачені у договорі банківського рахунку з урахуванням вимог статті 1067 Цивільного кодексу України, в якій зазначається, що договір банківського рахунку укладається для відкриття клієнтові або визначеній ним особі рахунку в банку на умовах, погоджених сторонами.

Закон «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» зобов'язує суб'єктів первинного фінансового моніторингу самостійно здійснювати класифікацію своїх клієнтів з урахуванням критеріїв ризиків легалізації доходів та фінансування тероризму й вживати застережних заходів щодо клієнтів, діяльність яких свідчить про підвищений ризик проведення ними відповідних операцій. До таких клієнтів-фізичних осіб відносяться, насамперед, **публічні діячі** або, за міжнародною термінологією, впливові політичні персони (англ. *Politically Exposed Persons, PEP*).

Відповідно до пункту 29 статті 1 базового Закону, *публічними діячами є фізичні особи, які виконують або виконували визначені публічні функції в іноземних державах*, а саме: глава держави, керівник уряду, міністри та їх заступники; депутати парламенту; члени верховного суду, конституційного суду або інших судових органів високого рівня, рішення яких не підлягають оскарженню, крім як за виняткових обставин; члени суду аудиторів або правління центральних банків; над-

звичайні та повноважні послы, повірені у справах та високі посадовці збройних сил; члени адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних підприємств, що мають стратегічне значення.

Крім того, у пункті 1.2 Положення про здійснення банками фінансового моніторингу зазначено, що особами, пов'язаними з публічними діячами, є члени сім'ї та інші близькі родичі; юридичні особи, власниками істотної участі або контролерами яких є публічні діячі або їх близькі родичі (подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені).

Як стверджується у Базельських стандартах «Належне ставлення банків до клієнтів», завжди існує загроза того, що ці особи, особливо у країнах з розвинутою корупцією, зловживатимуть наданою їм владою для свого власного збагачення протизаконним шляхом — отримання хабара, розкрадання тощо. Отримання та ведення операцій з капіталами корумпованих публічних осіб серйозно шкодить репутації самого банку і може підірвати довіру суспільства до етичних основ всього фінансового сектора.

Тому, згідно з Законом «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» та Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, відносини з публічними діячами та пов'язаними з ними особами встановлюються з дозволу керівника виконавчого органу банку або керівника філії іноземного банку; банківською установою вживаються заходи для з'ясування джерел походження коштів таких осіб; з урахуванням рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу проводиться моніторинг операцій, учасниками або вигодоодержувачами яких є публічні діячі або пов'язані з ними особи, у порядку, визначеному для клієнтів високого рівня ризику.

5.4. Порядок проведення ідентифікації клієнтів-юридичних осіб

З метою ідентифікації банки з'ясовують наступну інформацію щодо **юридичних осіб — резидентів:**

- повне найменування;
- місцезнаходження;
- відомості про органи управління та їх склад;
- дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками і майном;
- відомості про власників істотної участі в юридичній особі;

- відомості про контролерів юридичної особи;
- ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України;
- реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку.

Для ідентифікації **юридичної особи — нерезидента** банківській установі необхідно встановити таку інформацію:

- повне найменування;
- місцезнаходження;
- реквізити банку, в якому відкрито рахунок, номер банківського рахунку;
- відомості про органи управління та їх склад;
- дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном;
- відомості про власників істотної участі в юридичній особі;
- відомості про контролерів юридичної особи.

Банку також в обов'язковому порядку надається копія легалізованого витягу з торгового, банківського чи судового реєстру або нотаріально засвідчене реєстраційне посвідчення уповноваженого органу іноземної держави про реєстрацію відповідної юридичної особи.

Банк зобов'язаний під час вивчення установчих документів юридичної особи та інших наданих клієнтом документів приділяти особливу увагу:

- а) оформленню установчих документів (ураховуючи всі зареєстровані зміни);
- б) видам діяльності та фінансовим операціям, що планує проводити клієнт;
- в) складу власників юридичної особи (за винятком підприємств державної та комунальної власності) та її контролерів;
- г) структурі органів управління юридичної особи та їх складу;
- г) розміру зареєстрованого та сплаченого статутного капіталу;
- д) кількості працівників.

Здійснення деяких із зазначених напрямів ідентифікації потребує додаткового пояснення.

Відповідно до частини другої статті 97 глави V Цивільного кодексу України органами управління товариства є загальні збори його учас-

ників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законодавством України. В установчих документах суб'єкта господарювання повинні бути зазначені його найменування, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання тощо.

Таким чином, банк має встановити органи управління, зазначені в установчих документах юридичної особи, а також осіб, які займають відповідні посади із зазначенням прізвища, ім'я та по батькові (за наявності). Встановлювати ідентифікаційні дані зазначених осіб необхідно в тих випадках, якщо серед них є особи, які мають право розпоряджатися рахунками і майном.

Що стосується ідентифікації останніх, то слід зазначити, що порядок ідентифікації осіб, яким відповідно до законодавства України або установчих документів юридичної особи надано право розпорядження рахунком та підписання розрахункових документів, визначено главами 2 й 3 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах. Якщо в процесі обслуговування рахунку його власник надає право розпорядження рахунком новому представникові, то банк зобов'язаний ідентифікувати нового представника у порядку, встановленому зазначеною інструкцією.

Водночас, як роз'яснює Національний банк України [45], щодо осіб, які мають право розпоряджатися майном клієнта — юридичної особи у випадках, якщо такі фізичні особи не зазначені у картці із зразками підписів, банк може використовувати інформацію, отриману безпосередньо від клієнта в письмовому вигляді за підписом керівника або його заступника, скріпленим печаткою юридичної особи.

Істотна участь визначається Законом «Про банки і банківську діяльність» як пряме та/або опосередковане володіння однією особою самостійно чи спільно з іншими особами 10 і більше відсотками статутного капіталу та/або права голосу акцій, паїв юридичної особи, або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи. Клієнт — юридична особа повинна надати банківській установі необхідні відомості про

власників істотної участі. Це може бути здійснено або у вигляді пакету потрібних для ідентифікації документів, або у вигляді письмової довідки, проте слід враховувати, що в останньому випадку може виникнути необхідність у уточненні наданих відомостей щодо ідентифікації.

У статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» встановлено, що контроль юридичної особи — це пряме або опосередковане володіння фізичною особою самостійно чи спільно з близькими родичами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 та більше відсотків статутного капіталу або голосів юридичної особи, або незалежна від формального володіння можливість здійснювати будь-яким чином вирішальний вплив на управління чи на діяльність юридичної особи. При цьому, контролером є особа, яка здійснює контроль.

Банк може зробити висновок і про відсутність контролерів у клієнта — юридичної особи, якщо вона має трьох або більше учасників, при цьому жоден з них прямо чи опосередковано не володіє контрольним пакетом акцій (паїв, часток) чи прав голосу. Втім, банку слід враховувати незалежну від формального володіння потенційну можливість фізичної особи здійснювати будь-яким чином вирішальний вплив на управління чи на діяльність цієї юридичної особи.

Стосовно здійснення ідентифікації юридичних осіб, учасниками яких є юридичні особи, що мають істотну участь або здійснюють контроль, Держфінмоніторинг України у своєму листі від 09.09.2010 р. № 4616/0800-6-5 зазначає наступне. У разі проведення ідентифікації юридичної особи, засновником якої є інша юридична особа, у якої, в свою чергу, засновник — ще одна юридична особа, необхідно мати інформацію про всіх учасників цього ланцюга — фізичних осіб, які є власниками істотної участі зазначених юридичних осіб або є контролерами юридичної особи. При цьому всі документи, необхідні для здійснення ідентифікації, надаються суб'єкту первинного фінансового моніторингу клієнтом.

Банк зобов'язаний проводити обов'язкове уточнення інформації щодо ідентифікації та вивчення клієнта у разі:

- а) зміни власника істотної участі;

б) зміни місцезнаходження (проживання та/або перебування) власника рахунку;

в) внесення змін до установчих документів;

г) закінчення строку (припинення) дії, втрати чинності чи визнання недійсними поданих документів.

Банк вживає заходів щодо обов'язкового уточнення інформації протягом двох місяців з дня отримання відповідної інформації або настання події, при цьому всі вжиті заходи щодо обов'язкового уточнення інформації підтверджуються документально.

Для проведення оцінки фінансового стану клієнта банк використовує такі джерела інформації:

— річну фінансову звітність клієнта — юридичної особи та фізичної особи — підприємця (за наявності), що складена відповідно до вимог законодавства України та отримана банком безпосередньо від клієнта (баланс, витяги, що містять дані про прибутки та збитки господарської діяльності клієнта, податкова декларація з додатками);

— дані щодо руху коштів за рахунками клієнта, відкритими у банку;

— фінансову звітність клієнта — юридичної особи, що опублікована в засобах масової інформації відповідно до вимог законодавства України;

— фінансову звітність клієнта та інформацію щодо фінансового стану, що отримана із спеціалізованих веб-сайтів мережі Інтернет.

Для проведення оцінки фінансового стану клієнта банк може використовувати інформацію, що отримана від самого клієнта, від третіх осіб, від державних органів, додаткову інформацію з інших джерел, якщо така інформація є публічною (відкритою).

Банк повинен проводити оцінку фінансового стану клієнтів:

— під час установлення з ними ділових відносин;

— щороку — клієнтів високого рівня ризику;

— не рідше одного разу на два роки — клієнтів середнього рівня ризику;

— не рідше одного разу на три роки — клієнтів інших рівнів ризику;

— до проведення фінансової операції — клієнта, який проводить фінансову операцію без відкриття рахунку на значну суму.

Банки додатково проводять оцінку фінансового стану клієнта відповідно до підпунктів 4.3.1-4.3.3, 4.3.5 пункту 4.3, абзаців четвер-

того — сьомого, дев'ятого — одинадцятого, чотирнадцятого пункту 4.6 глави 4 Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279, якщо за результатами здійснення щоквартального аналізу фінансових операцій клієнта виявлена невідповідність фінансових операцій клієнта його фінансовому стану та суті діяльності. Така оцінка здійснюється не пізніше кварталу, наступного за звітним, в якому виявлена така невідповідність.

При проведенні ідентифікації клієнтів та вивчення їх фінансових операцій необхідно враховувати, що особливий ризик, з точки зору можливості використання з метою легалізації коштів та фінансування тероризму, притаманний **благодійним та неприбутковим організаціям**. Як зазначається у пояснювальній записці до VIII Спеціальної Рекомендації FATF по боротьбі з фінансування тероризму, неприбуткова організація (НПО) — це юридична особа, яка, насамперед, займається збором та розподілом коштів для добродійних, релігійних, культурних, освітніх, соціальних або братських цілей або виконує інші види «доброчинних дій».

Міжнародний досвід свідчить, що неприбуткові організації можуть використовуватися й як пряме джерело прибутку терористичних організацій, так й для прикриття їх діяльності. Однією з можливостей є створення НПО із заявленими добродійними цілями, але насправді вони існують лише для переведення коштів на користь терориста або терористичної організації. Іншою можливістю є проникнення терористів чи їх прибічників у неприбуткову організацію, створену для цілком законних гуманітарних чи добродійних цілей. Після того, як зазначені особи обіймуть провідні посади в неприбутковій організації, вони можуть переказати частину коштів, зібраних на благочинні цілі, для прямої чи непрямої підтримки терористичної організації. Як правило, це робиться без відома вкладників та в деяких випадках — без відома працівників та керівництва самої неприбуткової організації.

Крім того, можлива ситуація, коли неприбуткова організація є посередником або прикриттям руху коштів з однієї країни до іншої. У деяких випадках НПО може також сприяти переміщенню терористів та здійснювати їх організаційну підтримку. Тому, на думку Держфін-

моніторингу України [30], неприбутковим організаціям доцільно здійснювати ідентифікацію осіб під час прийняття їх як учасників, зокрема, вкладників благодійних фондів, а також звертати особливу увагу на джерела набуття організацією майна.

У свою чергу, суб'єкти первинного фінансового моніторингу, згідно із п. 4 статті 6 базового Закону, зобов'язані, на підставі рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу, стосовно благодійних та неприбуткових організацій вживати заходів для обмеження ризику їх використання з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

5.5. Особливості проведення ідентифікації дистанційних клієнтів

Особливі проблеми для банків, як зазначається у міжнародних документах, становить **ідентифікація клієнтів, які бажають відкривати рахунки та керувати ними дистанційно**. Технічні можливості для цього збільшуються із розвитком сучасних технологій банківського обслуговування — інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу, проте такі клієнти не з'являються особисто і з ними немає змоги провести інтерв'ю. Втім, до зазначених клієнтів, як вимагають стандарти «Належне ставлення банків до клієнтів», банківські установи мають застосовувати настільки ж ефективну процедуру ідентифікації та постійний моніторинг, як і до клієнтів, з якими можна спілкуватися особисто. Навіть якщо однакову документацію буде надано клієнтом особисто та дистанційним клієнтом, то у другому випадку банку набагато складніше встановити, чи справді це документація цього клієнта. При телефонних та електронних банківських операціях проблема засвідчення ще більше ускладнюється. Отже, у банках мають існувати специфічні та адекватні заходи для зменшення високого ризику.

Серед таких заходів у документі Базельського комітету зазначаються:

- сертифікація представлених документів;
- вимога додаткових документів на доповнення до тих, які вимагаються у клієнта, який веде справи особисто;
- незалежний зв'язок банку з клієнтом;
- представлення третьою стороною, наприклад, представником;

— вимога виконання першого платежу через рахунок на ім'я клієнта в іншому банку, що керується такими ж стандартами належного ставлення до клієнта.

Основні принципи управління ризиками для електронного банкінгу, найбільш передовою технологією якого є надання банківських послуг через мережу Інтернет, були визначені Базельським комітетом з питань банківського нагляду у липні 2003 року. До цих принципів відносяться [64]:

А. Нагляд з боку вищого керівництва банку (принципи 1-3):

1. Ефективна система управління наглядом за електронним банкінгом.
2. Створення всебічної процедури контролю за додержанням належного рівня безпеки.
3. Нагляд за організацією всебічної процедури належної поведінки в стосунках з партнерами та з іншими пов'язаними особами.

В. Управління безпекою (принципи 4-10):

4. Ідентифікація клієнтів електронного банкінгу.
5. Недопущення відмови від проведення та контрольованість фінансових операцій що здійснюються каналами електронного банкінгу.
6. Належні заходи для забезпечення розмежування функцій.
7. Належний контроль за авторизацією в системах електронного банкінгу, базах даних та прикладних програмах.
8. Забезпечення повноти даних про перерахування каналами електронного банкінгу, реєстрації цих даних а також іншої інформації.
9. Введення точного хронологічного відстеження фінансових операцій електронного банкінгу.

10. Збереження конфіденційності ключової банківської інформації.

С. Управління правовим та репутаційним ризиками (принципи 11-14):

11. Розкриття необхідної інформації стосовно електронних банківських послуг.
12. Збереження таємниці інформації про клієнта.
13. Планування можливостей, безперебійної роботи та зміни обставин для забезпечення експлуатаційної готовності систем та служб електронного банкінгу.
14. Планування адекватної реакції на інциденти.

Втім, враховуючи існуючу в Україні нормативно-правову базу здійснення банківської діяльності, Національний банк у своїх рекомендаціях, викладених у листі від 10.01.2006 р. № 48-012/29-192, зазначає, що для належної ідентифікації фізичної особи як клієнта або представника юридичної особи при відкритті рахунку є необхідним (1) особиста присутність цієї фізичної особи, (2) надання нею визначених Інструкцією № 492 оригіналів документів, (3) здійснення ідентифікації особи уповноваженим працівником банку та (4) підтвердження її проведення копіюванням відповідних документів у порядку, встановленому у розділі 2 цієї Інструкції. Отже, відповідно до законодавства, вітчизняні банки не мають права відкривати рахунки без фізичної присутності клієнта або його повноважного представника, що, певним чином, знімає проблеми ідентифікації в умовах використання електронного банкінгу.

Проте у банків залишаються завдання з'ясування мети проведення певної операції клієнта, суті його діяльності, його фінансового стану. Для забезпечення виконання цих обов'язків Національний банк рекомендує, при отриманні через Інтернет-банкінг дистанційних розпоряджень клієнтів, за потреби, використовувати право на витребування від клієнта вищезазначеної інформації у відповідності до частини 5 статті 64 Закону «Про банки і банківську діяльність». Якщо клієнт не надасть запитовані документи і відомості, або умисно подасть неправдиві відомості про себе, банк залишає дистанційне розпорядження без виконання, про що повідомляє клієнта.

З метою забезпечення процедури виконання клієнтом свого обов'язку щодо надання банку запитованої інформації, у договори, які укладаються банком з клієнтами про надання їм послуг Інтернет — банкінгу, НБУ пропонує включати пункти щодо визначеного основного та додаткового каналу зворотного зв'язку банку з клієнтом і надання клієнтом банку з цією метою додаткової (альтернативної) адреси своєї поштової скриньки у мережі Інтернет, та/або номерів факсу чи телефону. Доцільно також передбачати обов'язок клієнта щоденно отримувати інформацію з визначених договором адрес для ділової комунікації з банком.

Крім того, на думку Національного банку, у договорах з клієнтами, що отримують послуги Інтернет-банкінгу, банкам слід визначити

терміни перевірки таких клієнтів з питань дотримання останніми вимог щодо захисту інформації та оброблення електронних розрахункових документів, відповідно до пункту 11.8 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22.

5.6. Встановлення осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності

Для забезпечення ефективної роботи суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо запобігання та протидії фінансуванню тероризму особливого значення набуває створення інформаційних баз **осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або відносно яких застосовано міжнародні санкції**. Використання таких баз дозволяє банкам попередити відкриття зазначеним особам рахунків та проведення ними фінансових операцій, а також, згідно зі статтею 17 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...», зупинити проведення фінансових операцій, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, включена до відповідних переліків.

Нагадаємо, що в Україні порядок формування переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, визначається Кабінетом Міністрів України. Відповідно до постанови КМУ від 18.08.2010 р. № 745, **підставами для внесення Держфінмоніторингом України юридичної чи фізичної особи до переліку є:**

- 1) вирок суду, що набрав законної сили, про визнання фізичної особи винною у вчиненні злочинів, передбачених статтями 258, 258¹ — 258⁵ Кримінального кодексу України;
- 2) відомості, що формуються міжнародними організаціями або уповноваженими ними органами, про організації, юридичних та фізичних осіб, які пов'язані з терористичними організаціями або терористами, а також про осіб, щодо яких застосовано міжнародні санкції;
- 3) вирок або рішення судів, рішення інших компетентних органів іноземних держав, що визнаються Україною відповідно до міжнародних договорів України, стосовно організацій, юридичних або фізичних осіб, які пов'язані з провадженням терористичної діяльності.

Відомості, зазначені у п. 2, розміщуються, зокрема, на офіційних сайтах таких організацій, як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Державне казначейство США та ін.

Перелік осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, містить таку інформацію:

1) *щодо громадян України* — прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, серія та номер паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, дата видачі і найменування органу, що його видав, місце перебування та/або проживання, ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів або серію та номер паспорта, до якого в установленому порядку внесено відмітку про право здійснення платежів без ідентифікаційного номера, а щодо громадян України, зареєстрованих як фізичні особи — підприємці, — також, за наявності, реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунка;

2) *щодо юридичних осіб* — резидентів — повне найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код згідно з ЄДРПОУ, реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунка;

3) *щодо іноземців та фізичних осіб без громадянства* — прізвище, ім'я та, за наявності, по батькові, за наявності, громадянство чи підданство, дата народження, серія та номер паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, дата видачі і найменування органу, що його видав, місце перебування та/або постійного чи тимчасового проживання;

4) *щодо юридичних осіб — нерезидентів* — повне найменування, місцезнаходження, реквізити банку, в якому відкрито рахунок, номер банківського рахунка.

Порядок доведення до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу, у тому числі банків, переліку організацій, юридичних або фізичних осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, був затверджений наказом Держфінмоніторингу України від 27.08.2010 р. № 149. Відповідна інформація розміщується на офіційному веб-сайті Держфінмоніторингу у файлах форматів XML та PDF за структурою та реквізитами, визначеними в Інструкції з унесення інформації до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції. Розміщення Переліку осіб (змін до нього,

Переліку осіб із змінами до нього на поточну дату) повинно здійснюватися не пізніше наступного робочого дня з моменту їх затвердження та супроводжується відповідним повідомленням у розділі новин цього сайту. З метою проведення фінансового моніторингу суб'єкти первинного фінансового моніторингу завантажують перелічені документи з офіційного сайту Держфінмоніторингу України.

Банки зобов'язані використовувати програмне забезпечення, яке забезпечує виявлення фінансової операції та її зупинення безпосередньо до проведення, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Підставою для виключення Держфінмоніторингом України особи з цього переліку є:

1) погашення або зняття судимості з фізичної особи, засудженої за вчинення злочинів, передбачених статтями 258, 258¹ — 258⁵ Кримінального кодексу України;

2) виключення особи з відомостей, що формуються міжнародними організаціями або уповноваженими ними органами, про організації, юридичних та фізичних осіб, які пов'язані з терористичними організаціями або терористами, а також про осіб, щодо яких застосовано міжнародні санкції;

3) погашення або зняття судимості з фізичної особи, засудженої вироком або рішенням суду, рішенням інших компетентних органів іноземних держав організацій, юридичних або фізичних осіб, які пов'язані з провадженням терористичної діяльності, що визнаються Україною відповідно до міжнародних договорів України;

4) наявність документально підтверджених даних про смерть фізичної особи, включеної до переліку, а для юридичних осіб — про їх ліквідацію.

Термінологічний словник

Бенефіціар — кінцевий отримувач фінансових ресурсів згідно з відповідним договором, що є юридичною особою, суб'єктом підприємницької діяльності, представницьким органом місцевого самоврядування або виконавчим комітетом ради згідно з чинним законодавством України.

Вивчення фінансової діяльності клієнта — складова частина ідентифікації та вивчення клієнта, яка включає проведення порівняльного аналізу інформації, отриманої під час здійснення аналізу фінансових операцій клієнта, з інформацією, отриманою під час установаження ділових відносин (у тому числі в процесі уточнення інформації з питань ідентифікації, зокрема щодо суті діяльності, фінансового стану), та з інформацією, отриманою за час обслуговування за попередній період (квартал, півріччя, рік).

Високий рівень ризику клієнта — це рівень ризику, отриманий за результатами оцінки ризику клієнта, який визначається банком відповідно до розроблених банком критеріїв ризику проведення клієнтом фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму та свідчить про високу ймовірність використання клієнтом послуг банку для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму.

Вигодоодержувач — особа, на користь або в інтересах якої проводиться фінансова операція.

Господарське товариство — юридична особа, статутний капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Ділова репутація — сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок щодо професійних та управлінських здібностей такої особи, її порядності і відповідності її діяльності вимогам закону.

Істотна участь — пряме або опосередковане володіння часткою у розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу, 10 і більше відсотків акцій або прав голосу в юридичній особі, прямий або опосередкований вплив на неї.

Клієнт — будь-яка особа, яка звертається за наданням послуг або користується послугами суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Контроль юридичної особи — пряме або опосередковане володіння фізичною особою самотійно чи спільно з близькими родичами част-

кою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 та більше відсотків статутного капіталу або голосів юридичної особи, або незалежна від формального володіння можливість здійснювати будь-яким чином вирішальний вплив на управління чи на діяльність юридичної особи.

Контроль фізичної особи — можливість вирішального впливу на фінансові операції цієї особи незалежно від фактичного володіння активами фізичної особи.

Кореспондентські відносини з відкриттям кореспондентського рахунку — договірні відносини між банками, метою яких є здійснення платежів, розрахунків та надання інших банківських послуг за взаємними дорученнями.

Пов'язана особа — член господарського об'єднання (корпорація, концерн, холдинг тощо), до складу якого входить клієнт банку — юридична особа, а також незалежно від формального членства в будь-якому господарському об'єднанні юридична особа, що здійснює контроль юридичної особи — клієнта чи контролюється нею, або перебуває з нею під спільним контролем.

Поглиблена (посилена) ідентифікація — ідентифікація клієнтів, визначених у Програмі ідентифікації і вивчення клієнтів банку, яка містить розширений перелік відомостей для ідентифікації та вивчення клієнта, з урахуванням рекомендацій Національного банку.

Публічні діячі — фізичні особи, які виконують або виконували визначені публічні функції в іноземних державах.

Спрощена ідентифікація — ідентифікація клієнтів, віднесених до типу клієнтів із низьким рівнем ризику, визначеним у Програмі ідентифікації і вивчення клієнтів банку, яка передбачає отримання зменшеного переліку відомостей для ідентифікації з відповідними підтвердними документами.

Фінансовий стан — сукупність показників, що відображають наявність, розміщення та/або використання активів клієнта банку, а також його реальні й потенційні фінансові можливості.

Контрольні запитання та завдання

1. Обґрунтуйте необхідність проведення ідентифікації клієнтів банків.
2. Охарактеризуйте зміст програми «Знай свого клієнта».

3. Опишіть порядок проведення ідентифікації клієнтів — фізичних осіб.

4. Опишіть порядок проведення ідентифікації клієнтів-юридичних осіб.

5. Охарактеризуйте особливості проведення ідентифікації клієнтів — господарських товариств.

6. Які вимоги існують щодо ідентифікації власників істотної участі у господарському товаристві?

7. Поясніть сутність дотримання банками норм ділової етики у процесі проведення ідентифікації клієнтів.

8. У чому полягає класифікація клієнтів банку щодо ризику здійснення ними операцій з легалізації доходів?

9. Обґрунтуйте права банків щодо одержання необхідних документів у процесі ідентифікації клієнтів.

10. Який порядок зберігання документів щодо ідентифікації клієнтів?

11. Опишіть схему проведення ідентифікації клієнта банку — акціонерного товариства «Конкорд», основними акціонерами якого є голова правління товариства Петренко І.С. (володіє 20% акцій), товариство з обмеженою відповідальністю «Зоря» (володіє 40% акцій) та приватне підприємство «Надія» (володіє 15% акцій).

Тестові завдання

1. Ідентифікація осіб, які здійснюють фінансову операцію, проводиться на підставі:

- А. Усної співбесіди
- Б. Оригіналів або належним чином завірених копій документів
- В. Інформації, що одержується зі сторонніх джерел
- Г. Даних служби банківської безпеки

2. Яким документом банкам забороняється вступати у договірні відносини з анонімними особами:

- А. Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу
- Б. Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»

В. Законом України «Про банки і банківську діяльність»

Г. Статутом банку

3. З метою ідентифікації працівник банку може не з'ясовувати таку інформацію щодо фізичної особи — нерезидента:

А. Громадянство

Б. Серія та номер паспорта

В. Дата народження

Г. Мета перебування в Україні

4. Якщо особа діє як представник іншої особи або вигодоодержувачем є інша особа, СПФМ зобов'язаний ідентифікувати:

А. Особу, від імені або за дорученням якої здійснюється фінансова операція

Б. Особу, яка є вигодоодержувачем

В. Ідентифікувати лише представника іншої особи

Г. Ідентифікувати лише клієнта банку

5. Ідентифікація клієнта не є обов'язковою у разі:

А. Якщо фізична особа є державним службовцем

Б. Якщо підприємство існує вже десять років

В. Якщо фінансова операція здійснюється особою, яка раніше була ідентифікована

Г. Якщо фізична особа є працівником банку

6. В якому випадку банк відмовляє клієнту в його обслуговуванні:

А. Якщо клієнт користується послугами іншої фінансової установи

Б. У разі ненадання клієнтом документів, необхідних для з'ясування його особи

В. Якщо місце проживання клієнта не співпадає з місцем його реєстрації

Г. Якщо клієнт-фізична особа є нерезидентом

7. З метою ідентифікації працівник банку може не з'ясовувати таку інформацію щодо фізичної особи — резидента:

А. Дата народження

- Б. Місце проживання
- В. Освіта
- Г. Ідентифікаційний номер

8. Ким при проведенні ідентифікації клієнтів складаються анкети:

- А. Відповідальним працівником
- Б. Працівниками банку
- В. Керівником банку
- Г. Самими клієнтами

РОЗДІЛ 6. ПОРЯДОК ВИЯВЛЕННЯ, РЕЄСТРАЦІЇ ТА ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІНАНСОВІ ОПЕРАЦІЇ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ФІНАНСОВОМУ МОНІТОРИНГУ

6.1. Фінансові операцій банків, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу

Двадцята рекомендація FATF «Повідомлення про підозрілі операції» містить вказівку державам щодо необхідності на законодавчому рівні встановити вимогу фінансовим установам негайно повідомляти Підрозділ фінансової розвідки про свої підозри, якщо фінансові установи підозрюють або мають достатні підстави підозрювати, що кошти є результатом кримінальної діяльності або пов'язані з фінансуванням тероризму. Одночасно Директива Європейського Союзу 2005/60/ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму вимагає, щоб установи приділяли особливу увагу будь-якій діяльності, яку вони вважають особливо сприятливою за своїм характером для відмивання коштів або фінансування тероризму, та, зокрема, складним чи незвичним великим операціям та всім незвичним схемам операцій, що не мають очевидної економічної або юридичної мети.

У розвинутих країнах система збирання та надання фінансовими інститутами регулюючим органам інформації про підозрілі угоди складалась протягом десятиліть. Фактично, вона є центральною ланкою, що забезпечує ефективність різних методів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Первісно така система у багатьох країнах була вкрай слабкою, а вимога щодо збирання та надання інформації була не обов'язковою. Фінансові інститути надавали відповідну інформацію не систематично та на добровільній основі.

На сьогодні вимога щодо обов'язкового звітування фінансових установ та інших осіб, визначених законодавством, стосовно незвичних та підозрілих операцій клієнтів у всіх країнах закріплена законодавчо, а перелік таких операцій чітко регламентований. Цей перелік формується за двома ознаками: значний розмір угоди із встановленням його певного мінімального граничного рівня та характер фінансової операції, який викликає підозру у причетності до легалізації до-

ходів або фінансування тероризму. В Україні прерогатива визначення таких критеріїв належить законодавцю, отже, ознаки фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, містяться у Законі «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму».

Стаття 15 Закону визначає **критерії операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу**: проведення фінансової операції на суму, що дорівнює або перевищує 150000 грн. (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри, — 13000 грн.) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентній 150000 грн. (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри, — 13000 грн.) та наявність однієї або більше таких ознак:

1) переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

2) купівля-продаж чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;

3) зарахування або переказ грошових коштів, надання або отримання кредиту (позики), проведення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна із сторін — учасників фінансової операції є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в країні (на території), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, або однією із сторін є особа, що має рахунок у банку, зареєстрованому у вищезазначеній країні (території). Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України на основі висновків міжнародних, міжурядових організацій, діяльність яких спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, і підлягає опублікуванню;

4) зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі;

5) зарахування коштів на поточний рахунок юридичної або фізичної особи — підприємця чи списання коштів з поточного рахунка юридичної або фізичної особи — підприємця, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня реєстрації, або зарахування коштів на поточний рахунок чи списання готівки з поточного рахунка юридичної або фізичної особи — підприємця у разі, якщо операції на зазначеному рахунку не здійснювалися з дня його відкриття;

6) переказ особою коштів за кордон за відсутності зовнішньоекономічного договору (контракту);

7) обмін банкнот, особливо іноземної валюти, на банкноти іншого номіналу;

8) проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, не депонованими в депозитарних установах;

9) проведення фінансових операцій з векселями з бланковим індосаментом або індосаментом на пред'явника;

10) здійснення розрахунку за фінансовою операцією у готівковій формі¹;

11) проведення фінансових операцій за правочинами, форма розрахунків за якими не визначена²;

12) одержання (сплата, переказ) страхового (перестрахового) платежу (страхового внеску, страхової премії);

13) проведення страхової виплати або страхового відшкодування;

14) виплата (передача) особі виграшу в лотерею, придбання фішок, жетонів, внесення в інший спосіб плати за право участі в азартній грі, виплата (передача) виграшу суб'єктом господарювання, який проводить азартні ігри;

15) здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним контрактом, що не передбачає фактичного постачання на митну територію України товарів, робіт і послуг;

16) надання кредитних коштів особі, яка є членом небанківської кредитної установи, в один і той самий день декілька разів, за умови, що загальна сума фінансових операцій дорівнює чи перевищує суму у 150000 грн. або еквівалентну їй суму в іноземній валюті³.

¹ Банками інформація не подається

² Банками інформація не подається

³ Банками інформація не подається

Деякі роз'яснення щодо застосування у практичній діяльності банків положень статті 15 базового Закону, які Національний банк України надав, керуючись пунктом 2 частини другої статті 14 цього Закону, містяться у листі НБУ № 48-103/634-4584 від 04.04.2011 р.

Фінансові операції, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, визначаються статтею 16 Закону «Про запобігання та протидію легалізації...» У цій статті немає чітких кількісних критеріїв виділення таких операцій, які, зрештою, визначаються самими банками у правилах та програмах здійснення фінансового моніторингу у залежності від конкретних умов функціонування та власних підходів до оцінки ризиків, проте вона містить узагальнюючі ознаки, наявність яких свідчить про необхідність поглибленого аналізу та контролю таких операцій:

1) заплутаний або незвичний характер фінансової операції чи сукупності пов'язаних між собою фінансових операцій, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети;

2) невідповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта;

3) виявлення неодноразового здійснення фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу або ідентифікації, передбачених цим Законом (зокрема, дві чи більше фінансові операції, що проводяться клієнтом протягом одного робочого дня з однією особою та можуть бути пов'язані між собою, за умови, що їх загальна сума дорівнює чи перевищує суму, визначену статтею 15 базового Закону).

Діюча редакція Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» не містить більш докладних характеристик фінансових операцій, що можуть відповідати вищезазначеним критеріям. Утім, про такі ознаки можна дізнатися з відповідного довідника, що є додатком до Інструкції щодо заповнення форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, затвердженої наказом Держфінмоніторингу України від 26.08.2010 р. № 148.

Зокрема, заплутаний або незвичний характер операцій, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети, може мати місце у таких ситуаціях:

— прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів від особи, яка пропонує або погоджується на отримання про-

центів по депозиту, нижчих за процентну ставку, що встановлена у банку на поточний момент, або сплату комісій (плати за здійснення окремих операцій з його коштами) у розмірах більших, ніж визначені банком за тотожними вкладами або операціями на поточний момент;

— наполягання особи провести операцію за правилами, відмінними від встановлених законодавством та внутрішніми документами суб'єкта первинного моніторингу щодо таких операцій за змістом або за строками її проведення;

— внесення особою у раніше узгоджену схему проведення операцій безпосередньо перед початком її реалізації значних змін або неодноразова зміна банківських реквізитів бенефіціара;

— представлення особою інформації, яку неможливо перевірити;

— прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів (платіжних документів до їх оплати) від особи, яка надсилає кошти на адресу іншої сторони цивільно-правової угоди, внаслідок чого такі кошти повертаються без виконання фінансової операції у зв'язку з незнаходженням такої іншої сторони або у зв'язку з її відмовою щодо їх прийняття;

— відмова в наданні особою (клієнтом) відомостей, передбачених законодавством та відповідними внутрішніми документами суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

— регулярне укладання особою строкових угод за фінансовими операціями з одним контрагентом, результатом чого є постійний прибуток або постійний збиток цієї особи;

— незвично великі операції, що не відповідають фінансовому стану особи;

— регулярне повернення контрагентами платника помилково захованих коштів;

— регулярне проведення особою операцій з обміну банкнот малого номіналу, особливо іноземної валюти, на банкноти великого номіналу та ін.

Невідповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта може проявлятися у наступному:

— не пов'язане з діяльністю юридичної особи або фізичної особи-підприємця істотне збільшення залишку на рахунку, який згодом перераховується іншому суб'єкту первинного фінансового моніторингу

або використовується для цілей купівлі іноземної валюти (з переказом на користь нерезидента) чи цінних паперів на пред'явника;

— відсутність зв'язку між характером і родом діяльності особи з послугами, за якими особа звертається до суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

— зарахування на рахунок юридичної особи або фізичної особи-підприємця значної кількості платежів від фізичних осіб на суму, що не перевищує суму, визначену статтею 15 Закону, у тому числі через касу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо діяльність особи не пов'язана з наданням послуг населенню, збором обов'язкових або добровільних платежів;

— істотне збільшення частки готівки, що надходить на рахунок особи, якщо звичайними для основної діяльності особи є розрахунки в безготівковій формі;

— переказ коштів (або зняття з рахунку коштів) у сумі менше 150000 грн., якщо йому передували зарахування на цей самий рахунок готівкових коштів на суму, що дорівнює або більша за 150000 грн., у той самий або попередній операційний день;

— регулярне здійснення особою фінансових операцій з векселями, якщо дана особа не виступає емітентом або отримувачем коштів за цими векселями та не має ліцензії професійного учасника ринку цінних паперів;

— регулярний переказ коштів за кордон фізичною особою, що не здійснює будь-якої підприємницької діяльності, та ін.

Факти неодноразового проведення фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу або ідентифікації, можуть полягати у такому:

— регулярне зарахування на рахунок особи коштів у готівковій формі з подальшим переказом усієї або більшої частини суми протягом одного операційного дня або наступного за ним дня на рахунок клієнта, відкритий в іншого суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або на користь третьої особи, у тому числі нерезидента;

— здійснення клієнтом фінансових операцій на значні суми без встановлення прямого (особистого) контакту протягом трьох місяців із суб'єктом первинного фінансового моніторингу;

— неодноразове здійснення фінансових операцій на суму нижче встановленого порога, що мають ознаки обов'язкового фінансового моніторингу, та ін.

Доцільно зазначити, що у практиці, що склалася, банки на власний розсуд визначають деякі кількісні показники, які стосуються здійснення фінансових операцій (наприклад, «істотне збільшення залишку на рахунку», «істотне збільшення частки готівки», «регулярне здійснення зарахувань на рахунок особи», «неодноразове здійснення», «значна кількість платежів від фізичних осіб», «великий пакет акцій» тощо), з врахуванням специфіки діяльності клієнта та характеру конкретної операції.

Згідно із Законом, внутрішній фінансовий моніторинг може здійснюватися й щодо інших фінансових операцій, коли у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підстави вважати, що фінансова операція проводиться з метою легалізації (відмивання) доходів. Крім того, внутрішньому фінансовому моніторингу підлягають операції відповідно до типологій міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Необхідно зазначити, що відповідно до статті 10 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» суб'єкти первинного фінансового моніторингу мають право відмовитися від проведення фінансової операції у разі, якщо вона містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, та повідомити про це Спеціально уповноважений орган протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови.

6.2. Порядок аналізу, виявлення та реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу

Відповідно до статті 6 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані забезпечувати виявлення та реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. **У банківських установах аналіз фінансових операцій здійснюється їх працівниками у порядку, передбаченому Програмою здійснення фінансового моніторингу**

гу за певним напрямом діяльності банку, під час обслуговування клієнтів:

— до початку (у процесі, у разі спроби проведення) фінансової операції;

— у день відмови клієнта від проведення фінансової операції;

— не пізніше наступного робочого дня після отримання банком необхідних документів або відомостей щодо фінансових операцій, стосовно яких на час їх проведення не було необхідної для прийняття рішення інформації.

Працівник банку, який виявив операцію клієнта, що підлягає фінансовому моніторингу або може стосуватися чи призначатися для фінансування терористичної діяльності, має невідкладно, у крайньому випадку, не пізніше 12 години наступного робочого дня надати інформацію про таку фінансову операцію відповідальному працівникові банку або працівникові, уповноваженому відповідальним працівником. Банк зобов'язаний забезпечити фіксування надходження та отримання зазначених повідомлень у спосіб, визначений правилами здійснення фінансового моніторингу.

У разі виявлення фінансової операції клієнта, що підлягає обов'язковому або внутрішньому фінансовому моніторингу, банк повинен, насамперед, ужити всіх необхідних заходів, спрямованих на з'ясування її суті і мети, у тому числі, шляхом витребування додаткових документів і відомостей, що стосуються даної операції. Крім того, банк має забезпечити внесення інформації про таку фінансову операцію до реєстру фінансових операцій (під яким розуміється електронний документ визначеної структури), а при необхідності — зупинення, поновлення проведення, відстеження (моніторинг) фінансових операцій у випадках, визначених законом.

Якщо банк, який проводить фінансову операцію, має достатні підстави підозрювати, що така операція пов'язана, стосується або призначена для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій та організацій або осіб, до яких застосовані міжнародні санкції, то банк у день виникнення підозр про таку фінансову операцію невідкладно:

— вносить до реєстру фінансових операцій та надає Спеціально уповноваженому органу інформацію про цю фінансову операцію та про осіб, які беруть участь у її проведенні;

— надає інформацію про таку фінансову операцію правоохоронним органам, визначеним законодавством України, за місцем розташування банку в порядку, узгодженому банком з цим органом. За роз'ясненням Держфінмоніторингу, правоохоронним органом, до повноважень якого відноситься боротьба з фінансуванням тероризму, є Служба безпеки України. Отже, відомості про фінансові операції з ознаками фінансування тероризму доцільно скеровувати на адресу регіональних органів Служби безпеки України за територіальною належністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Порядок надання такої інформації має забезпечувати її гарантовану доставку та конфіденційність.

Строки внесення фінансових операцій до реєстру визначені Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу:

— *фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу відповідно до статей 15, 16 базового Закону*, повинні бути зареєстровані не пізніше наступного робочого дня з дати їх виявлення;

— *фінансові операції, у проведенні яких відмовлено* у зв'язку з тим, що вони містять ознаки таких, що підлягають фінансовому моніторингу, або у зв'язку з ненаданням клієнтом, з яким установлені ділові відносини, необхідної інформації для ідентифікації та вивчення його фінансової діяльності — протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови;

— *фінансові операції, щодо яких є достатні підстави підозрювати*, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій — негайно у день виявлення такої фінансової операції або спроби її проведення;

— *фінансові операції, проведення яких зупинено* у зв'язку з тим, що вони містять ознаки, передбачені статтями 15 і 16 базового Закону, або у зв'язку з тим, що їх учасниками або вигодоодержувачами є особи, які включені до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або до яких застосовані міжнародні санкції, — невідкладно у день зупинення фінансової операції;

— *видаткові фінансові операції, проведення яких було зупинено* за рішенням Спеціально уповноваженого органу, — у день отримання відповідних первинних документів щодо проведення таких операцій;

— *прибуткові фінансові операції* за рахунком, щодо якого прийнято рішення Спеціально уповноваженого органу про зупинення видаткових фінансових операцій, — невідкладно, у крайньому випадку, не пізніше 12 години наступного робочого дня після проведення прибуткової операції;

— *фінансові операції, проведення яких було зупинено* за дорученням Спеціально уповноваженого органу, прийнятим з метою виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави, — невідкладно у день зупинення фінансової операції;

— *фінансові операції, стосовно яких отримано доручення Спеціально уповноваженого органу*, прийняте з метою виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави про забезпечення моніторингу, — невідкладно, у крайньому випадку, не пізніше 12 години наступного робочого дня;

— *фінансові операції, стосовно яких від Спеціально уповноваженого органу отримано запит про подання інформації* щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій, — протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня після проведення фінансової операції, або не пізніше десятого робочого дня з дати отримання запиту, якщо він відноситься до фінансових операцій, що вже були здійснені раніше.

В усіх вищезазначених випадках рішення щодо внесення фінансової операції до реєстру фінансових операцій приймає відповідальний працівник банку або працівник, уповноважений відповідальним працівником. Повноваження цього працівника щодо прийняття такого рішення повинно бути передбачено у його посадовій інструкції.

До реєстру фінансових операцій, згідно з нормативними документами Держфінмоніторингу та Національного банку, вносяться такі дані:

а) порядковий номер реєстрації в реєстрі фінансових операцій з початку календарного року і дата реєстрації;

б) унікальний номер фінансової операції в системі автоматизації банку (за його наявності);

в) коди області відповідно до довідників Національного банку «Довідник регіонів України» та Спеціально уповноваженого органу «Коди областей України» (в окремих полях) за місцем здійснення

фінансової операції клієнтом (спроби проведення фінансової операції);

г) дата надходження первинного документа;

г) найменування, номер і дата первинного документа (за операцією з використанням спеціального платіжного засобу — номер спеціального платіжного засобу);

д) дата здійснення (у разі проведення)/відмови від проведення/зупинення фінансової операції;

е) код ознаки здійснення фінансової операції відповідно до довідників кодів ознак здійснення фінансових операцій, визначених у додатку 10 до Інструкції щодо заповнення форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, затвердженої наказом Державного комітету фінансового моніторингу України від 26.08.2010 р. № 148;

є) сума фінансової операції у валюті її проведення та її еквівалент у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, установленим Національним банком на день проведення фінансової операції;

ж) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи/найменування юридичної особи-клієнта та ідентифікаційний (реєстраційний) номер/код за ЄДРПОУ цієї особи (якщо ідентифікаційного (реєстраційного) номера/коду фізичній особі/юридичній особі не присвоєно, то ставиться дев'ять нулів);

з) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи, яка діє від імені клієнта, та ідентифікаційний (реєстраційний) номер цієї особи (якщо ідентифікаційного (реєстраційного) номера фізичній особі не присвоєно, то ставиться дев'ять нулів) під час проведення касових операцій з готівковими коштами, за винятком інкасації коштів, яка здійснюється в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Національного банку;

и) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи/найменування юридичної особи-контрагента та ідентифікаційний (реєстраційний) номер/код за ЄДРПОУ цієї особи. Якщо ідентифікаційного (реєстраційного) номера/коду фізичній особі/юридичній особі не присвоєно, то ставиться дев'ять нулів. Якщо ідентифікаційний (реєстраційний) номер фізичної особи невідомий банку, то ставиться п'ять

дев'яток. Клієнт банку, якщо він є фактичним відправником та одержувачем активів, зазначається в реєстрі фінансових операцій як клієнт та як контрагент за цією фінансовою операцією;

і) код виду фінансової операції;

ї) код ознаки (коди ознак) фінансової операції, за якою (якими) фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу, відповідно до довідників кодів ознак фінансових операцій, визначених у додатках 2 та 3 до Інструкції № 148;

к) коментарі (за наявності);

л) прізвище та ініціали працівника, який повідомив про фінансову операцію (у разі виявлення фінансової операції за допомогою програмного забезпечення зазначається абревіатура «ПЗ»);

м) прізвище та ініціали працівника, який вніс інформацію про фінансову операцію до реєстру фінансових операцій.

Якщо фінансова операція клієнта підпадає відразу під декілька ознак (наприклад, зарахування на рахунок юридичної особи, період діяльності якої не перевищує трьох місяців, коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі), то проставляється два або більше кодів, можливість чого передбачена відповідним програмним забезпеченням.

Фінансова операція, що підлягає фінансовому моніторингу, вноситься до відповідного реєстру банківської установи за місцем її проведення. Водночас, банк-юридична особа має додатково забезпечити ведення зведеного реєстру фінансових операцій з подвійною нумерацією, відлік якої починається з початку календарного року. У цей зведений реєстр обов'язково включаються фінансові операції, виявлені та внесені до реєстрів інших (крім філій) відокремлених підрозділів та, за бажанням банку, — інформація щодо фінансових операцій, внесених до реєстрів його філій.

Реєстри фінансових операцій є документами з обмеженим доступом. Доступ до зведеного реєстру фінансових операцій мають відповідальний працівник банку-юридичної особи, а також працівники банку, уповноважені відповідальним працівником. Режим доступу інших працівників банку до реєстру фінансових операцій встановлюється відповідальним працівником банку.

Відповідальні працівники несуть особисту відповідальність за захист реєстрів фінансових операцій від знищення, несанкціонованого доступу, модифікації або викривлення даних.

Видалення даних, що внесені до реєстру фінансових операцій, не допускається. Якщо банку необхідно виправити помилково внесені до реєстру дані щодо окремої фінансової операції, про яку ще не повідомлено Спеціально уповноваженому органу, то він виконує наступні дії:

— в інформаційному рядку реєстру зазначає про анулювання відомостей про фінансову операцію з наведенням у полі «Коментарі» підстав для анулювання;

— доповнює реєстр новим записом про цю фінансову операцію, якщо інформація про неї повинна бути подана до Спеціально уповноваженого органу, або

— не доповнює реєстр новим записом, якщо інформація про таку операцію не підлягає наданню до Спеціально уповноваженого органу.

Якщо необхідно виправити помилково внесені до реєстру дані щодо фінансової операції, про яку вже було повідомлено Держфінмоніторингу, то банк виконує дії, аналогічні вищезазначеним, проте, якщо інформація про таку операцію не підлягає наданню до Спеціально уповноваженого органу, на його адресу додатково надсилається лист (на паперовому носії) щодо анулювання відповідного запису про фінансову операцію у реєстрі із зазначенням підстав анулювання.

Враховуючи, що реєстр фінансових операцій ведеться в електронному вигляді, щомісяця, до 15 числа, та його частина, яка містить інформацію про операції, зареєстровані у попередньому місяці, має роздруковуватися, разом із довідками формуватися у справу, яка нумерується, прошнуровується та опечатується. На останній пронумерованій сторінці робиться запис про кількість сторінок у справі, який затверджується підписом відповідального працівника банку та засвідчується відбитком печатки банку. Всі сформовані справи роздрукованих частин реєстру фінансових операцій разом із довідками зберігаються протягом п'яти років з часу закінчення календарного року, в якому формувався цей реєстр.

6.3. Порядок надання банками інформації Держфінмоніторингу України

Банки та інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу у випадках, передбачених базовим Законом, зобов'язані надавати Спеціально уповноваженому органу інформацію про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, та ідентифікаційні дані осіб, які їх здійснили, а також іншу інформацію з питань ПВК/ФТ відповідно до законів України.

Слід підкреслити, що відповідно до статті 12 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» **подання такої інформації не є порушенням професійної таємниці, таємниці страхування, банківської або комерційної таємниці.** Крім того, згідно зі статтею 62 Закону «Про банки і банківську діяльність» банки мають право надавати інформацію щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, Спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу на його письмову вимогу щодо здійснення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу згідно з законодавством про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Отже, банки, їх посадові особи та інші працівники не несуть дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за подання Держфінмоніторингу України інформації про фінансові операції, якщо вони діяли у межах базового Закону, навіть у випадку завдання такими діями шкоди юридичним або фізичним особам. При цьому працівникам, які подали таку інформацію, забороняється повідомляти про це осіб, які брали участь в її проведенні, а також будь-яких третіх осіб.

Подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, здійснюється протягом трьох робочих днів з дня її реєстрації. Рішення про подання або неподання Держфінмоніторингу України інформації про фінансову операцію, що підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, приймає відповідальний працівник, відповідно до внутрішніх процедур, передбачених Програмою здійснення фінансового моніторингу за певним напрямом діяльності

банку. У разі ухвалення рішення про подання інформації про фінансову операцію, це здійснюється не пізніше 10 робочих днів з дня її реєстрації.

Якщо відповідальний працівник банку вважає недоцільним інформувати Держфінмоніторинг України про фінансову операцію, що підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу і внесена до реєстру, то він складає довідку, в якій обґрунтовує це рішення. Така довідка, складена на паперовому носії, має містити порядковий номер реєстрації фінансової операції у реєстрі фінансових операцій, дату її складання, перелік вжитих заходів щодо з'ясування суті і мети проведення клієнтом фінансової операції, інформацію про отримання відповідних документів, результати вжитих заходів, висновок щодо прийнятого рішення і підпис відповідального працівника банку. Одночасно в інформаційному рядку реєстру фінансових операцій, до якого була внесена операція, що підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, у полі «Коментарі» зазначається факт складання довідки та дата її складання.

Слід зазначити, що відповідальним працівником складаються окремі довідки щодо кожної операції, що підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, стосовно якої було прийняте рішення про недоцільність інформування Держфінмоніторингу України.

Інформація, що надається згідно з вимогами базового Закону, є такою, що має обмежений доступ. Обмін такою інформацією, її розкриття та захист суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також установами, які здійснюють регулювання та нагляд за їх діяльністю, здійснюється у суворій відповідності до закону. У свою чергу, Держфінмоніторинг України зобов'язаний забезпечувати захист та зберігання інформації, одержаної згідно з вимогами Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...». Йому забороняється передавати будь-кому одержану від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформацію, крім випадків, передбачених статтями 18, 20 і 22 зазначеного Закону (зокрема, подання інформації до правоохоронного або розвідувального органу України у вигляді узагальнених матеріалів; інформування суб'єктів державного фінансового моніторингу про порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог Закону; надання інформації з обмеженим досту-

пом відповідному органу іноземної держави на його запит). А розголошення у будь-який спосіб працівниками Держфінмоніторингу інформації, одержаної від суб'єктів первинного фінансового моніторингу, тягне за собою відповідальність, що передбачена законом.

Порядок подання Спеціально уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, для банків встановлюється Національним банком України (а не Кабінетом Міністрів України, як для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу).

Зазначена інформація може надаватися Держфінмоніторингу України відокремленими підрозділами банку як безпосередньо, так і через банк-юридичну особу. У першому варіанті інформація обов'язково повинна містити обліковий ідентифікатор цього відокремленого підрозділу. Порядок передавання інформації до Спеціально уповноваженого органу має забезпечувати її гарантовану доставку та конфіденційність. Нормативними документами НБУ та Держфінмоніторингу встановлено, що обмін інформацією між банками та Спеціально уповноваженим органом здійснюється виключно електронною поштою Національного банку України з використанням відповідних засобів захисту. Форми такого обміну визначаються Порядком електронної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державного комітету фінансового моніторингу України, затвердженим наказом Держфінмоніторингу України від 30.08.2010 р. № 152.

У формі файлів — повідомлень здійснюється надання банком Держфінмоніторингу України такої інформації:

- про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- про фінансові операції, у проведенні яких було відмовлено;
- про осіб, які брали участь у проведенні зазначених операцій або в обслуговуванні яким було відмовлено;
- про фінансову операцію, щодо якої у банку є достатні підстави підозрювати, що вона може бути пов'язана, стосуватися або призначатися для фінансування терористичної діяльності.

Файл-повідомлення — це електронний документ, який формується системою автоматизації банку, підписується електронним цифро-

вим підписом відповідального працівника і шифрується програмними засобами, вбудованими в АРМ-НБУ.

Інформація про відмову від встановлення ділових відносин, якщо здійснення ідентифікації клієнта відповідно до вимог законодавства є неможливим, надається шляхом надсилання листа або файлу-листа із зазначенням підстав відмови та наявної інформації щодо клієнта.

Загальний порядок виявлення у банку фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та надання інформації щодо цих операцій Держфінмоніторингу України наданий на рис. 6.1.

Після отримання файла-повідомлення від банку Держфінмоніторинг України розшифровує цей файл, перевіряє електронні цифрові підписи, правильність заповнення всіх реквізитів та повноту наданих даних. За результатами такого контролю уповноважений орган до кінця робочого дня наступного за днем, в якому він отримав такий файл, надсилає на адресу банку файл-повідомлення про взяття (або відмову від взяття) фінансової операції на облік.

У такому файлі-повідомленні Держфінмоніторингу можуть зазначатися помилки, яких припустився банк, готуючи свій файл-повідомлення. Отже, у разі отримання файла-повідомлення про взяття (відмову від взяття) фінансової операції на облік з ненульовими кодами помилок відповідальний працівник банку має проаналізувати причини виникнення помилок, забезпечити їх виправлення та подати протягом трьох робочих днів належним чином оформлене повідомлення у складі нового файла-повідомлення на адресу Спеціально уповноваженого органу.

Файл-повідомлення про взяття фінансової операції на облік з нульовими кодами помилок стосовно окремої фінансової операції, інформацію щодо якої включено до відповідного файла-повідомлення, є підтвердженням того, що ця фінансова операція взята на облік Держфінмоніторингом України. Нагадаємо, що порядок взяття на облік інформації про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Для забезпечення конфіденційності отриманої від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформації у Держфінмоніторингу України створена комплексна система її захисту. На сьогоднішній день комплексна система захисту інформації забезпечує надійне роз-

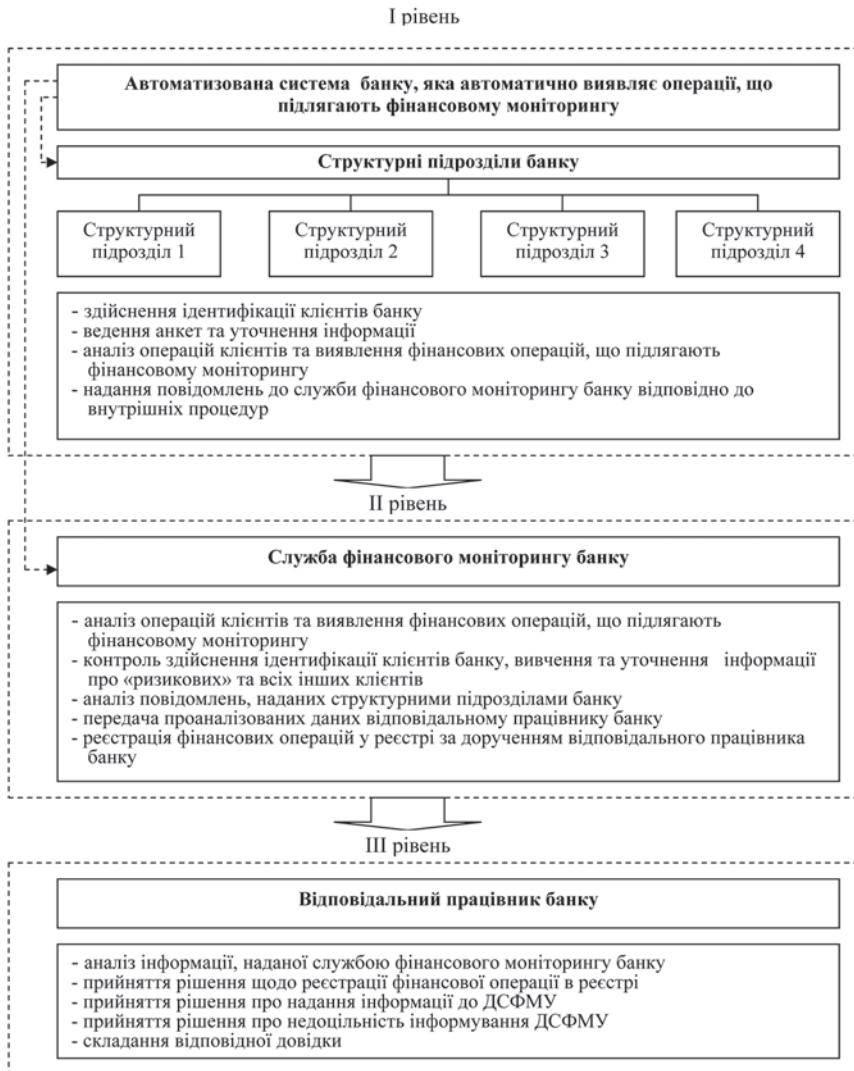

Рис. 6.1. Порядок виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, працівниками банку та надання інформації щодо цих операцій ДСФМУ [41, с. 26]

межування доступу до інформації та тривірневу систему антивірусного захисту інформації.

Комплекс засобів та заходів захисту інформації в інформаційно-аналітичній системі Держфінмоніторингу підтримує безпечну інформаційну технологію, в рамках якої доступ до різних категорій інформації організується таким чином, що тільки уповноваженим користувачам або процесам надається можливість роботи з конкретною інформацією обмеженого доступу і гарантується цілісність при її обробці, зберіганні та транспортуванні у електронному вигляді, у вигляді друкованого документу або набору даних, що містяться на змінних носіях інформації. Для забезпечення цілісності та конфіденційності інформації впроваджено криптографічну систему її захисту.

Спеціально уповноважений орган має право у передбачених законом випадках направити до банку запит про надання інформації. Такий запит здійснюється в електронному вигляді засобами електронної пошти НБУ чи на паперовому носії поштою з повідомленням про вручення або за допомогою кур'єрського чи фельд'єгерського зв'язку.

У відповідь на запит банк надає додаткову інформацію про фінансові операції, які стали об'єктом фінансового моніторингу, копії документів, на підставі яких були проведені такі фінансові операції та пов'язані з ними операції, відомості про їх учасників та ін. Це здійснюється шляхом формування та надсилання файлу-відповіді та, у разі потреби, файлу-дodatка протягом п'яти робочих днів з дати отримання файлу-запиту. Сформований системою автоматизації банку файл-дodatок шифрується за допомогою програмних засобів, вбудованих в АРМ-НБУ, і надсилається засобами електронної пошти Національного банку на адресу Держфінмоніторингу разом із файлом-відповіддю або передається на магнітному або цифровому носії.

У разі отримання від Спеціально уповноваженого органу файлу-запиту або запиту на паперовому носії на виконання запиту відповідного органу іноземної держави банк надає всю необхідну для виконання запиту інформацію та копії документів. Така вимога Спеціально уповноваженого органу має містити посилання на номер і дату реєстрації цього запиту у відповідному реєстрі.

Банк зобов'язаний також виконати запит Держфінмоніторингу України про надання інформації щодо відстеження (моніторингу)

фінансових операцій клієнта, фінансові операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу, шляхом здійснення первинного фінансового моніторингу цих фінансових операцій та направлення до уповноваженого органу відповідних файлів-повідомлень.

Копії всіх файлів, надісланих до Держфінмоніторингу України, зберігаються банком протягом п'яти років.

6.4. Порядок зупинення банками певних видів фінансових операцій

Відповідно до частини першої статті 17 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» суб'єкт первинного фінансового моніторингу, у тому числі банк, **має право зупинити проведення фінансової операції**, якщо вона містить ознаки, передбачені статтями 15 і 16 Закону, та **зобов'язаний зупинити проведення фінансової операції**, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включена до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції. Таке зупинення фінансових операцій здійснюється на строк до двох робочих днів.

Про факт зупинення проведення операції банку необхідно у той самий день повідомити Спеціально уповноважений орган, який може прийняти рішення про подальше зупинення такої операції на строк до п'яти робочих днів, про що зобов'язаний невідкладно повідомити суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронні органи, уповноважені приймати рішення відповідно до кримінально-процесуального законодавства. Якщо такого рішення не буде, то банк протягом двох днів поновлює проведення фінансової операції.

Спеціально уповноважений орган також може у декількох інших випадках, визначених базовим Законом, прийняти рішення про зупинення суб'єктами первинного фінансового моніторингу фінансових операцій клієнтів. Механізм таких дій визначається «Порядком прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення фінансових операцій», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 14.09.2012 р. № 992.

Так, Спеціально уповноважений орган може прийняти рішення щодо зупинення видаткових операцій за рахунками клієнтів у разі, якщо такі операції містять ознаки, передбачені статтями 15, 16 базо-

вого Закону, на строк до п'яти робочих днів, про що зобов'язаний невідкладно повідомити суб'єкта первинного фінансового моніторингу, зокрема, банк, а також правоохоронні органи. При цьому прибуткові фінансові операції за рахунками таких клієнтів не зупиняються, проте про їх проведення банк зобов'язаний у той самий день повідомити Держфінмоніторинг України.

Протягом визначеного періоду зупинення операції Спеціально уповноважений орган проводить аналітичну роботу, збирає необхідну додаткову інформацію, аналізує її. Якщо мотивовані підозри підтверджуються, то він готує та подає до правоохоронних органів протягом строку зупинення операції відповідні узагальнені матеріали. У такому випадку строк зупинення фінансової операції продовжується на сім робочих днів з дня подання узагальнених матеріалів, за умови, що загальний строк такого зупинення не перевищуватиме 14 робочих днів. При цьому Спеціально уповноважений орган у день подання узагальнених матеріалів інформує суб'єкта первинного фінансового моніторингу про день закінчення строку зупинення фінансової операції.

Якщо за результатами перевірки ознаки легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму не підтверджуються, Держфінмоніторинг України зобов'язаний невідкладно скасувати своє рішення про зупинення видаткових операцій та повідомити про це суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Згідно з частиною п'ятою статті 22 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» на виконання відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави про зупинення певної фінансової операції як такої, що може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, Спеціально уповноважений орган має право доручити суб'єкту первинного фінансового моніторингу зупинити чи поновити проведення або забезпечити моніторинг фінансової операції відповідної особи протягом строку, встановленого цим запитом.

Відповідно до базового Закону, порядок зупинення та поновлення проведення фінансових операцій визначається суб'єктами державного фінансового моніторингу, які здійснюють регулювання і нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, насамперед, визначається, що банк зобов'язаний використовувати програмне забезпечення, яке гарантує виявлення та зупинення безпосередньо до проведення фінансової операції, що здійснюється на користь або за дорученням клієнта, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції. Нагадаємо, що перелік таких осіб доводиться до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом України у порядку, погодженому з іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу.

У разі прийняття рішення про зупинення або поновлення проведення фінансових операцій відповідальний працівник банку видає внутрішнє розпорядження. При цьому у випадку отримання рішення Спеціально уповноваженого органу про подальше зупинення фінансової операції (зупинення видаткових фінансових операцій) таке розпорядження видається у день отримання відповідного рішення з обов'язковим повідомленням керівника виконавчого органу банку (або керівника філії іноземного банку, або керівника відокремленого підрозділу банку).

Вищезазначене внутрішнє розпорядження повинно містити таку інформацію:

- найменування клієнта та номер його рахунку;
- найменування, номер і дату первинного документа;
- суму фінансової операції;
- підстави зупинення фінансової операції, визначені Законом;
- строк зупинення фінансової операції;
- підпис відповідального працівника та дату видачі розпорядження.

Видані відповідальним працівником банку розпорядження щодо зупинення або поновлення проведення фінансових операцій мають зберігатися в окремій справі не менше п'яти років у порядку, передбаченому для зберігання документів з обмеженим доступом.

Важливо зазначити, що зупинення фінансових операцій відповідно до частини першої статті 17 та частини п'ятої статті 22 Закону «Про запобігання та протидію легалізації доходів...» не є підставою для виникнення цивільно-правової відповідальності суб'єктів первин-

ного фінансового моніторингу та їх посадових осіб за порушення умов відповідних правочинів (договорів банківського рахунку, банківського вкладу, кредитних договорів тощо).

Про зупинення фінансової операції у випадках, передбачених частиною першою статті 17 базового Закону, банк зобов'язаний повідомити Держфінмоніторинг України шляхом невідкладного формування та відправлення у той самий день, коли була зупинена операція, відповідного файла-повідомлення. У полі «Коментарі» цього повідомлення зазначається дата закінчення зупинення фінансової операції.

Банк здійснює облік коштів за фінансовою операцією, проведення якої зупинено відповідно до положень базового Закону, за поточним рахунком клієнта. Облік розрахункового документа за такою фінансовою операцією разом із розпорядженням про її зупинення здійснюється на позабалансовому рахунку 9809 А «Інші документи за розрахунковими операціями клієнтів».

Схема порядку дій банку щодо зупинення та поновлення фінансових операцій, пов'язаних з терористичною діяльністю, надана на рис. 6.2.

Доведення до банку прийнятих рішень або доручень і запитів Спеціально уповноваженого органу здійснюється в електронному вигляді засобами електронної пошти Національного банку, а в паперовому вигляді — поштою з повідомленням про вручення або за допомогою кур'єрського чи фельд'єгерського зв'язку.

При зупиненні видаткових операцій за рахунками клієнтів на строк до п'яти днів за рішенням Спеціально уповноваженого органу банк, у день їх зупинення, надсилає файл-повідомлення з інформацією про такі операції. Одночасно про проведення прибуткових операцій за зазначеними рахунками повідомляється Держфінмоніторингу шляхом надсилання у той самий день електронного інформаційного повідомлення про кожну прибуткову операцію.

Таке повідомлення має містити:

- код ознаки фінансової операції, відповідно до додатка 3 Інструкції № 148;
- реєстраційний номер і дату рішення Спеціально уповноваженого органу;
- дату здійснення прибуткової фінансової операції;
- суму, на яку проведено фінансову операцію.

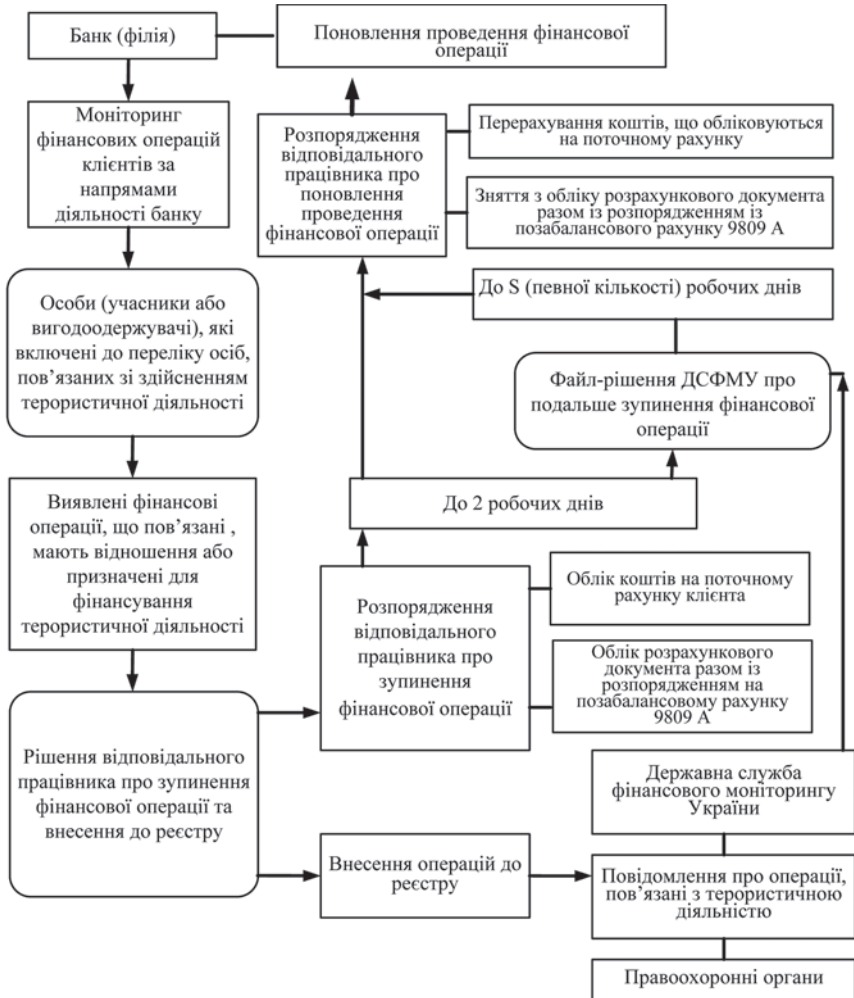

Рис. 6.2. Порядок зупинення та поновлення банком фінансових операцій, пов'язаних з терористичною діяльністю [41, с. 29]

Одночасно інформація про таку фінансову операцію невідкладно, але не пізніше 12 години наступного робочого дня, вноситься до реєстру фінансових операцій і у цей самий день надається Держфінмоніторингу у складі файла-повідомлення.

У випадку, якщо банк:

— не отримав рішення Держфінмоніторингу України про подальше зупинення фінансової операції або

— отримав файл-рішення чи рішення (доручення) на паперовому носії про скасування рішення Спеціально уповноваженого органу про зупинення видаткових операцій або

— отримав файл-рішення чи рішення (доручення) на паперовому носії про поновлення фінансових операцій, зупинених на виконання відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави, то банківська установа поновлює проведення фінансової операції після закінчення встановленого строку шляхом здійснення переказу коштів з поточного рахунку клієнта за відповідним платіжним дорученням. При цьому банк зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 11 години наступного робочого дня, повідомити Держфінмоніторинг у файлі-листі про таке поновлення, зазначаючи у ньому відомості щодо підстав, часу та дати поновлення проведення фінансових операцій.

Термінологічний словник

Аналіз фінансових операцій — комплекс заходів, установлених внутрішніми документами банку з питань здійснення фінансового моніторингу, проведення яких дає змогу зробити висновок про відповідність/невідповідність фінансових операцій фінансовому статусу клієнта і суті його діяльності та визначити рівень ризику клієнта.

Зведений реєстр фінансових операцій — документ в електронному вигляді, який формується та ведеться банком — юридичною особою в порядку, установленому Правилами внутрішнього фінансового моніторингу банку, у разі ведення окремих реєстрів відокремленими підрозділами банку.

Контрагент — особа, яка є другою стороною фінансової операції (контрагентом може бути банк), за якою між клієнтом та контрагентом відбувається передавання активів.

Реєстр фінансових операцій — форма реєстрації СПФМ інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, та їх учасників, яка визначається Держфінмоніторингом України.

Файл-відповідь — електронний документ (набір даних визначеної структури), що формується СПФМ та надсилається ДСФМУ і містить відповідь на запит про надання додаткової інформації або для виконання запиту, що надійшов від уповноваженого органу іноземної держави. На один файл-запит, що містить декілька запитів, може надатися декілька файлів-відповідей з різними іменами.

Файл-додаток — електронний документ (набір даних), що формується СПФМ та надсилається ДСФМУ і містить додаткові дані та/або копії документів.

Файл-запит — електронний документ (набір даних визначеної структури), що формується ДСФМУ та надсилається СПФМ і містить запит щодо отримання додаткової інформації або запит для виконання запиту, що надійшов від уповноваженого органу іноземної держави. Один файл-запит може містити декілька запитів.

Файл-квитанція — електронний документ (набір даних визначеної структури), який містить результати оброблення відповідного файлу та/або інформації в ньому.

Файл-лист — електронний документ (набір даних), що використовується при інформаційному обміні ДСФМУ та СПФМ з інших питань.

Файл-повідомлення — електронний документ (набір даних визначеної структури), що формується СПФМ та надсилається ДСФМУ і містить інформацію про фінансові операції, відомості щодо обліку СПФМ (відокремлених підрозділів) та відповідальних осіб. Один файл-повідомлення може містити інформацію про декілька фінансових операцій.

Файл-повідомлення про взяття (відмову від взяття) фінансової операції на облік — електронний документ (набір даних визначеної структури), що формується ДСФМУ та надсилається СПФМ і містить інформацію про обробку інформації про фінансові операції або відо-

мостей щодо обліку СПФМ (відокремлених підрозділів) та відповідальних осіб.

Фінансова операція, що стала об'єктом фінансового моніторингу — для банку це фінансова операція, інформація щодо якої внесена до реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте ознаки фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

2. Чому в ознаках фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, не визначаються чітко їх кількісні параметри?

3. Наведіть приклади фінансових операцій банків, що підпадають під таку ознаку внутрішнього фінансового моніторингу, як невідповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта.

4. Якими є строки внесення фінансових операцій до реєстру?

5. Яка інформація вноситься до реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу?

6. Охарактеризуйте порядок надання банками інформації Держфінмоніторингу України про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

7. В яких випадках банк може зупинити проведення фінансових операцій своїх клієнтів та на який термін?

8. Визначте, чи потрібно включати до реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, наступні операції клієнтів та за якими ознаками:

а) Клієнт-юридична особа щоденно вносить на свій рахунок готівкові кошти у сумі 50 тис. грн. і більше з наступним переказом їх на рахунок третьої особи

б) Клієнт зняв готівкові кошти для закупівлі сільськогосподарської продукції на суму більше ніж 150 тис. грн.

в) Клієнт здійснює платіж як виконання зобов'язання за векселем.

г) Клієнт — фізична особа переказав 20 тис. доларів США за межі України у країну постійного проживання.

г) Клієнт-фізична особа відкрив депозитний рахунок на суму 200 тис. грн.

д) Клієнт-фізична особа протягом одного операційного дня здійснив платіж у сумі 80 тис. грн. без відкриття рахунку.

е) У день відкриття рахунку підприємству, зареєстрованому 5 років тому, надійшли кошти у сумі 160 тис. грн.

є) Підприємству повернені кошти у сумі 70 тис. грн., раніше сплачені контрагенту за договором.

ж) Списано кошти у сумі 152 тис. грн. з рахунку юридичної особи, термін державної реєстрації якої становить 2 міс. 28 днів.

з) Страхова компанія перераховує як страхове відшкодування кошти фізичній особі у сумі 75 тис. грн.

и) Клієнт-юридична особа безготівковим шляхом здійснює внесок у сумі 500 тис. грн. у статутний капітал на тимчасовий рахунок підприємства, учасником якого є.

і) Погашення кредиту на придбання автомобіля (100 тис. грн. на строк 5 років) фізичною особою через 3 місяця після його надання.

ї) Відкриття депозитного рахунку на суму 180 тис. грн., що є заставою для надання кредиту.

к) Внесення готівкових коштів на рахунок у сумі 90 тис. грн. з подальшим перерахуванням коштів платежами по 10 тис. грн. різним контрагентам.

Тестові завдання

1. Інформація, що подається до Держфінмоніторингу України, є:

- А. Державною таємницею
- Б. Інформацією з обмеженим доступом
- В. Загальнодоступною інформацією

2. Працівникам СПФМ, які надіслали Держфінмоніторингу повідомлення про фінансову операцію, забороняється:

- А. Повідомляти про це осіб, які здійснюють фінансову операцію
- Б. Повідомляти про це будь-яких третіх осіб
- В. Разом А і Б

3. Відносно фінансової операції, що підлягає фінансовому моніторингу, банк має забезпечити:

- А. Повідомлення про цю операцію Національному банку України
- Б. Реєстрацію в операційній системі банку
- В. Повідомлення про цю операцію регіональному підрозділу Держфінмоніторингу
- Г. Реєстрацію такої операції в установленому порядку

4. Визначте термін повідомлення про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, після її реєстрації:

- А. Протягом 3 робочих днів
- Б. Протягом 5 робочих днів
- В. Протягом 10 робочих днів

5. Термін зберігання реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, складає:

- А. 2 роки
- Б. 3 роки
- В. 5 років

6. Коли суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні повідомити про фінансові операції, що можуть бути пов'язані з фінансування терористичної діяльності

- А. Протягом 3-х днів після внесення до реєстру
- Б. негайно
- В. Протягом 5-ти днів після внесення до реєстру

7. Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо:

- А. Сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150000 гривень
- Б. Сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 150000 гривень
- В. Сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150000 гривень та має одну або більше ознак, визначених статтею 15 Закону

Г. Сума, на яка вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150000 гривень та має одну або більше ознак, визначених статтею 16 Закону

8. Перелік ознак операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, зазначений у Законі, є вичерпним:

А. Для операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу

Б. Для операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу

В. Разом А, Б

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.11.2002 р. № 249- IV, у редакції Закону від 18.05.2010 № 2258-VI.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
3. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України: Закон України від 16.01.2003 р. № 430-IV.
5. Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Указ Президента України від 10.12.2001 р. № 1199/2001
6. Про заходи щодо розвитку систем протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму: Указ Президента України від 22.07.2003 р. № 740.
7. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: затверджено Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 466/2011.
8. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.08.2001 № 1124.
9. Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму: постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1896.
10. Про порядок визначення країн (територій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міждержавних організацій, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму: постанова Кабінету Міністрів України від 28.08.2010 р. № 765.
11. Порядок взяття на облік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, реєстрації ними фінансових операцій, що підляга-

ють фінансовому моніторингу, і подання Державній службі фінансового моніторингу інформації про зазначені та інші фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2010 р. № 747.

12. Порядок формування переліку осіб, які пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 р. № 745.

13. План заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: затверджено постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.12.2011 р. № 1379.

14. Про утворення Ради з питань дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму: постанова Кабінету Міністрів України від 06.01.2010 р. № 25.

15. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.03.2011 р. № 190-р.

16. Про затвердження Вимог до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: наказ Державного департаменту фінансового моніторингу від 12.05.2003 р. № 46 (у редакції наказу Державного комітету фінансового моніторингу України від 18.10.2009 р. № 147).

17. Про затвердження форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та Інструкції щодо їх заповнення: наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 26.08.2010 № 148.

18. Про затвердження Порядку доведення до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції: наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 27.08.2010 р. № 149.

19. Про затвердження критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму: наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 03.08.2010 р. № 126.
20. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: затверджено постановою Правління Національного банку України від 14.05.2003 р. № 189.
21. Про затвердження Складу реквізитів та структури файлів інформаційного обміну між спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу та банками (філіями): постанова Правління Національного банку України від 04.06.2003 р. № 233.
22. Положення про застосування Національним банком України санкцій за порушення законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: затверджено постановою Правління Національного банку України від 15.06.2011 р. № 192.
23. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: затверджено постановою Правління Національного банку України від 02.11.2003 р. № 492.
24. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, 2012 / Державна служба фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/20121228/2012_27_12_2012.pdf
25. Баланда А.Л. Світові тенденції розвитку та легалізації тіньової економіки / А.Л. Баланда // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2008. — №3. — С. 21-27.
26. Бережний О. Ризики використання послуг банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі банківських ризиків / О. Бережний // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 4. — С. 3 — 7.
27. Вольфсберзька настанова стосовно підходу на основі ризиків до управління ризиком відмивання доходів / Вольфсберзька група // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — К. : НБУ, 2009. — Вип.8. — С.71-75.
28. Гриневич А. Визначення поняття «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» / А. Гриневич // Підприємство, господарство і право. — 2010. — № 10. — С. 36-38.

29. Гуржий С. Первый триллион / С. Гуржий // Бизнес. — 2006. — № 7. — 13.02.2006.
30. Державна служба фінансового моніторингу України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>
31. Джулай В. Удосконалення механізму фінансового моніторингу в банківській системі України / В. Джулай // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. — 2008. — № 4. — С. 118-124.
32. Дмитров С. Моделювання оцінки ризиків використання послуг банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму / С. Дмитров, О. Меренкова, Л. Левченко // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1. — С. 54-59.
33. Дмитров С.О. Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку / С.О. Дмитров // Економіка та держава. — 2009. — № 11. — С. 29-31.
34. Дмитров С. Система скорингу на основі індикаторів ризику як ефективна складова фінансового моніторингу в банку / С. Дмитров, В. Черняк, О. Кузьменко // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 1. — С. 26-32.
35. Єжов А. Міжнародна практика запобігання відмиванню кримінальних доходів та управління відповідними ризиками / А. Єжов // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 10. — С. 24-29.
36. Клименко И. Такие разные «грязные деньги» / И. Клименко // Компаньон. — 2002. — № 27. — С. 27-31.
37. Коваленко В.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія / В.В. Коваленко, С.О. Дмитров, А.В. Єжов. — Суми: УАБС НБУ, 2007. — 140 с.
38. Конвенція організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096. — Законодавство України.
39. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 р. / Рада Європи // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — К. : НБУ, 2009. — Вип. 7. — С. 54-66.

40. Користін О. Банківська таємниця та легалізація злочинних доходів / О. Користін // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 7. — С. 39-43.
41. Метньова А. Внутрішній фінансовий моніторинг як складова системи контролю за легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом / А. Метньова // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 12. — С. 24-29.
42. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF. Лютий 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2012/04/New_FATF_Standarts.pdf
43. Методология оценки соответствия 40 Рекомендациям и 9 Специальным рекомендациям ФАТФ / ФАТФ, 2005 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbkr.kg/contout.jsp?item=545&lang=RUS&material=30836>
44. Належне ставлення банків до клієнтів (стандарти Базельського комітету банківського нагляду) / Банк міжнародних розрахунків. — 01.10.2001 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_333 — Законодавство України.
45. Національний банк України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
46. Оцінка обсягів тіньової економіки в Україні // Тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/187630/file/Shadow_Ikv_2012.doc
47. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку: монографія / за заг ред. О.М. Бережного [С.О. Дмитров, О.В. Меренкова, Т.А. Медвідь, О.М. Ващенко]. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 114 с.
48. Перепічка П. Схеми відмивання доходів: як їх розпізнати / П. Перепічка // Фінансовий контроль. — 2008. — №5. — С. 50-56.
49. Підсумки роботи за 2011 рік / Державна служба фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/06.02.2012/ZVIT%202011_1.pdf

50. Политически значимые лица. Руководство для банков по предотвращению финансовых злоупотреблений / [Т. Гринберг, Л. Грей, Д. Шанц и др.]. — М. : Альпина Паблишер, 2012. — 185 с.
51. Посібник з питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму: Принципи та процедури високого рівня / FATF, 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74295>
52. Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму: Директива від 26.10.2005 р. № 2005/60/ЄС / Європейський парламент // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності . — К. : НБУ, 2009. — Вип.7. — С. 25-47.
53. Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Неофіційний переклад [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/File/Site_docs/2008/20.09.08/40_ukr_new-3.htm
54. Справочное руководство по борьбе с отмыванием денег и финансированием терроризма и дополнение в отношении специальной рекомендации IX. — Вашингтон: Всемирный банк, 2005. — 303 с.
55. Фінансовий моніторинг в банку: Навч. посібник / С.О. Дмитров, В.В. Коваленко, А.В. Єжов, О.М. Бережний. — Суми: Університетська книга, 2008. — 336 с.
56. 20 Years of the FATF Recommendations. 1990-2010 / FATF/OECD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>
57. An introduction to the FATF and its work / FATF/OECD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/Introduction%20to%20the%20FATF.pdf>
58. Comment blanchir l'argent sale? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.preavis.org/formation-mr/Luttins/brochure_blanchiment_1-0.a5.pdf
59. Financial Action Task Force / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>
60. Financial Action Task Force Mandate (2012-2020). — Washington, DC, 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-2020.pdf>

61. Financial Stability Board / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/cos/key_standards.htm
62. High-risk and non-cooperative jurisdictions [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions>
63. Money Laundering Control Act of 1986 // 18 USC § 1956, § 1957 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1956>
64. Risk Management Principles for Electronic Banking / Basel Committee on Banking Supervision, 2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs98.pdf>
65. Ronojit Banerjee. Money Laundering in the EU / Banerjee Ronojit — 2004. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ex.ac.uk/~waturman/undergrad/ron/explosion%20of%20money%20laundering.htm
66. The amounts and the effects of money laundering [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2006/02/16/onderzoeksrapport-the-amounts-and-the-effects-of-money-laundering.html>
67. The cash connection: organized crime, financial institutions, and money laundering / President's Commission on Organized Crime. — 1984. — 89 p.
68. Ukraine. Progress report and written analysis by the Secretariat of Core Recommendations, 27.09.2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/progress%20reports/MONEYVAL\(2010\)1_ProgRep_UKR_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/progress%20reports/MONEYVAL(2010)1_ProgRep_UKR_en.pdf)
69. Wolfsberg Anti-Money Laundering Principles for Private Banking, 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wolfsberg-principles.com/pdf/Wolfsberg-Private-Banking-Principles-May-2012.pdf>

Додаток А

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ
ДОХОДІВ ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ
І РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ**

Рекомендації FATF
Лютий 2012 року

ВСТУП

Група з розробки фінансових заходів (FATF) — це міжурядовий орган, створений у 1989 році Міністрами країн-членів FATF. Відповідно до мандату, FATF розробляє стандарти та сприяє ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та інших загроз цілісності фінансової системи. Спільно з іншими міжнародними зацікавленими сторонами FATF також здійснює діяльність щодо виявлення вразливостей на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання.

Рекомендації FATF представляють вичерпну та послідовну систему заходів, які повинні бути імплементовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Країни мають різну структуру правової, адміністративної та операційної системи та різні фінансові системи, і тому всі не можуть вжити ідентичних заходів для боротьби з цими загрозами. Таким чином, Рекомендації FATF встановлюють міжнародні стандарти, які країни повинні імплементувати за рахунок заходів, адаптованих до конкретних обставин. Рекомендації FATF встановлюють основні заходи, які країни повинні вжити для:

- встановлення ризиків і розробки політики та координації дій на національному рівні;
- переслідування відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- застосування запобіжних заходів для фінансового сектора та інших визначених секторів;
- встановлення повноважень і обов'язків компетентних органів (наприклад, слідчих, правоохоронних та наглядових органів) та інших інституційних заходів;

- підвищення прозорості та доступності інформації щодо бенефіціарної власності юридичних осіб та угод; а також
- сприяння міжнародному співробітництву.

Оригінальні Сорок Рекомендацій FATF були розроблені в 1990 році як ініціатива по боротьбі з незаконним використанням фінансових систем особами, які відмивають кошти від продажу наркотиків. У 1996 році Рекомендації були вперше переглянуті для відображення розвитку тенденцій і технік відмивання грошей, та для розширення їх сфери за межі відмивання коштів від продажу наркотиків. У жовтні 2001 року FATF розширила свій мандат для розгляду питань щодо фінансування терористичних актів та терористичних організацій, і зробила важливий крок щодо створення восьми (пізніше розширених до дев'яти)

Спеціальних Рекомендацій по запобіганню фінансуванню тероризму. Рекомендації FATF були переглянуті вдруге в 2003 році і разом зі Спеціальним Рекомендаціям були схвалені більш ніж 180 країнами. Ці Рекомендації є загальновизнаними міжнародними стандартами протидії відмиванню коштів та протидії фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ).

Відповідно до висновків Третього раунду взаємної оцінки своїх членів FATF переглянула і оновила Рекомендації FATF в тісній співпраці з регіональними групами за типом FATF та організаціями-спостерігачами, в тому числі Міжнародним валютним фондом, Світовим банком і Організацією Об'єднаних Націй. Перегляд усуває нові загрози та загрози, що виникають, роз'яснює та посилює багато існуючих зобов'язань при збереженні необхідної стабільності та суворості Рекомендацій.

Стандарти FATF також були переглянуті з метою посилення вимог для ситуацій, які становлять високий ризик, і щоб країни могли застосовувати більш направлений підхід в сферах, де ризик є високим або де імплементація може бути посилена. Країни повинні спочатку визначити, оцінити і зрозуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму з якими вони стикаються, а потім прийняти відповідні заходи для зниження ризиків. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, дозволяє країнам в рамках вимог FATF прийняти більш гнучкий комплекс заходів для того, щоб більш ефективно зосередити свої ресурси і застосовувати попереджувальні заходи, які відповідають характеру ризиків для зосередження своїх зусиль в найбільш ефективний спосіб.

Боротьба з фінансуванням тероризму є дуже серйозним викликом. В цілому, ефективна система ПВК/ФТ є важливим інструментом для

боротьби з фінансуванням тероризму і більшість заходів, попередньо спрямованих на протидію фінансуванню тероризму, зараз інтегровано в Рекомендації, і таким чином, усувають потребу у Спеціальних Рекомендаціях. Тим не менш, існують деякі рекомендації, які є унікальними по відношенню до фінансування тероризму, і які розміщені в Частині С Рекомендацій FATF. Зокрема: Рекомендація 5 (криміналізація фінансування тероризму); Рекомендація 6 (цільові фінансові санкції за тероризм та фінансування тероризму); Рекомендація 8 (заходи щодо протидії незаконного використання неприбуткових організацій). Розповсюдження зброї масового знищення є серйозним питанням безпеки і в 2008 році мандат FATF було розширено з метою включення питань боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Для боротьби з цією загрозою, FATF прийняла нову Рекомендацію (Рекомендація 7) спрямовану на забезпечення послідовної та ефективної імплементації цільових фінансових санкцій, у разі якщо вони накладаються Радою Безпеки ООН.

Стандарти FATF включають в себе власне Рекомендації і Пояснювальні записки до них разом із відповідними визначеннями в Глосарії. Заходи, викладені в Стандартах FATF, повинні впроваджуватися учасниками FATF та Регіональними групами за типом FATF, і їх імплементація ретельно оцінюється Взаємною оцінкою, а Міжнародним валютним фондом та Світовим банком на основі спільної методології оцінки FATF. Деякі Пояснювальні записки та визначення в Глосарії місять приклади, які демонструють як повинні застосовуватись вимоги. Ці приклади не є обов'язковими елементами стандартів FATF і розміщені лише для керівництва. Приклади не претендують на повноту, і хоча вони вважаються корисними індикаторами, вони не можуть бути застосованими за будь-яких обставин.

FATF також видає Керівництво, Кращі практики та інші поради для надання сприяння країнам в імплементації Стандартів FATF. Ці інші документи не є обов'язковими при оцінці виконання Стандартів, але вони можуть бути цінними для країн з точки зору розгляду методів кращої імплементації Стандартів FATF. Перелік чинних Керівництв FATF і Кращих практик, які розміщені на веб-сайті FATF, надаються в додатку до Рекомендацій.

FATF прагне підтримувати тісний і конструктивний діалог з приватним сектором, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами, як важливими партнерами у забезпеченні цілісності фінансової системи. Під час перегляду Рекомендацій проводились

активні консультації та були враховані зауваження та пропозиції вищезазначених зацікавлених сторін. Дивлячись в майбутнє та відповідно до мандату, FATF продовжуватиме при необхідності вносити зміни до стандартів відповідно до нової інформації щодо виникаючих загроз та вразливостей глобальної фінансової системи.

FATF закликає всі країни вжити ефективних заходів з метою приведення національних систем протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення відповідно до переглянутих Рекомендацій FATF.

РЕКОМЕНДАЦІЇ FATF

А. ПОЛІТИКА ТА КООРДИНАЦІЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

1. Оцінка ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків

Країни повинні визначати, здійснювати оцінку та розуміти ризики, пов'язані з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму для цієї країни, а також вживати заходів, включаючи визначення органу або механізму з метою координації дій з оцінки ризиків, та використовувати ресурси, спрямовані на забезпечення ефективного зниження ризиків. Ґрунтуючись на такій оцінці, країни повинні застосовувати підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, з метою забезпечення відповідності заходів із запобігання або протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму ступеню виявлених ризиків. Такий підхід повинен бути основним підґрунтям для ефективного спрямування ресурсів в системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також впровадження заходів, що ґрунтується на оцінці ризиків, при застосуванні Рекомендацій. Якщо країни визначають рівень ризику як високий, вони повинні забезпечити, щоб їх режим з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму належним чином усував такі ризики. Якщо країни визначають рівень ризику як невисокий, вони можуть прийняти рішення про застосування спрощених заходів в межах деяких Рекомендацій FATF за певних умов.

Фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні також визначати, оцінювати та вживати ефективних заходів щодо зниження ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

2. Національне співробітництво та координація

Країни повинні мати національну політику по боротьбі з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму з урахуванням визначених ризиків, які повинні регулярно переглядатися, а також повинні визначити орган або забезпечити координацію чи інший механізм, що буде відповідати за таку політику.

Країни повинні забезпечити, щоб органи, які визначають політику, підрозділ фінансової розвідки, правоохоронні органи, органи нагляду та інші компетентні органи, на політичному та операційному рівнях, мали ефективні механізми, які дозволяли б їм співпрацювати один з одним і там, де це доречно, координувати свою діяльність в межах країни з питань розвитку і впровадження політики та заходів протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

В. ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА КОНФІСКАЦІЯ

3. Злочин відмивання коштів

Країни повинні криміналізувати відмивання коштів відповідно до Віденської конвенції та Палермської Конвенції. Країни повинні застосовувати поняття злочину «відмивання коштів» до усіх серйозних злочинів з метою охоплення якомога ширшого спектру предикатних злочинів.

4. Конфіскація та тимчасові заходи

Країни повинні вжити заходів, аналогічних наведеним у Віденській та Палермській Конвенціях, а також Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, включаючи законодавчі, які можуть бути необхідними для надання компетентним органам цих країн повноважень для замороження або арешту та конфіскації, без порушення прав добросовісних третіх сторін: (а) легалізованої власності, (б) доходів, одержаних від або засобів, що використовувалися або намагались використовувати для вчинення фінансування тероризму, терористичних актів або терористичних організацій, або (с) майна відповідної вартості.

До таких заходів необхідно включити повноваження на:

а) встановлення, виявлення та оцінку майна, яке підлягає конфіскації;

б) здійснення тимчасових заходів, таких як замороження та арешт для запобігання будь-яким операціям з майном, його передачі або розпорядження ним;

с) здійснення заходів щодо запобігання або анулювання дій, що впливають на здатність держави заморожувати, арештовувати або одержувати власність, яка підлягає конфіскації;

d) здійснення будь-яких відповідних слідчих заходів.

Країни повинні розглянути можливість вжиття заходів, якими дозволяється конфіскація таких доходів або засобів без кримінального за судження (конфіскація, не заснована на обвинувальному вирокі суду) або якими вимагається від правопорушника підтвердити законне походження власності, що інакше підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки така вимога відповідає принципам їх національного законодавства.

С. ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

5. Злочин фінансування тероризму

Країни повинні криміналізувати фінансування тероризму відповідно до Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та повинні криміналізувати не лише фінансування терористичних актів, але й фінансування терористичних організацій та терористів навіть за відсутності зв'язку з певним терористичним актом або актами. Країни повинні забезпечити, щоб ці злочини визначалися як предикатні до відмивання коштів.

6. Цільові фінансові санкції за тероризм та фінансування тероризму

Країни повинні запровадити режим цільових фінансових санкцій з метою забезпечення виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо запобігання та протидії тероризму та фінансуванню тероризму. Резолюції встановлюють вимоги до країн негайно заморожувати кошти або інші активи та забезпечити, щоб ні кошти, ні активи не надавалися, прямо або опосередковано, на користь будь-якій фізичній або юридичній особі i) визначеній Радою Безпеки ООН відповідно до Розділу VII Статуту ООН, включаючи Резолюцію РБ ООН 1267 (1999) та наступні резолюції або ii) визначеній країною відповідно до Резолюції РБ ООН 1373 (2001).

7. Цільові фінансові санкції за розповсюдження зброї масового знищення

Країни повинні впровадити цільові фінансові санкції з метою забезпечення виконання Резолюцій РБ ООН щодо запобігання, протидії та боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення та його

фінансуванням. Ці резолюції встановлюють вимоги до країн негайно заморожувати кошти або інші активи та забезпечити, щоб ні кошти, ні інші активи не надавалися, прямо або опосередковано, на користь будь-якої фізичній або юридичній особі і) визначеній Радою Безпеки ООН відповідно до Розділу VII Статуту ООН.

8. Неприбуткові організації

Країнам потрібно переглянути адекватність законів та нормативно-правових актів, що стосуються організацій, які можуть бути використані у фінансуванні тероризму. Особливо чутливими у цьому сенсі є неприбуткові організації, і країни мають забезпечити, щоб такі організації не використовувались:

- (а) терористичними організаціями, що вдають із себе законних юридичних осіб;
- (б) з метою експлуатації законних юридичних осіб в якості каналів для фінансування тероризму, включаючи їх використання з метою уникнення заморожування активів; та
- (с) для укривання або приховування незаконного переведення коштів, призначених для законних цілей, терористичним організаціям.

D. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

9. Закони про збереження таємниці фінансовими установами

Країни повинні забезпечити, щоб закони про збереження фінансовими установами таємниці не перешкождали виконанню рекомендацій FATF.

ЗАХОДИ НАЛЕЖНОЇ ПЕРЕВІРКИ КЛІЄНТА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДАНИХ

10. Заходи належної перевірки клієнта

Фінансовим установам повинно бути заборонено відкривати анонімні рахунки або рахунки на явно фіктивні імена.

Для фінансових установ повинні бути встановлені вимоги вживати заходи належної перевірки клієнта, у разі:

- (і) встановлення ділових відносин;
- (іі) проведення окремих операцій: (i) що перевищують відповідний визначений поріг (USD/EUR 15 000), або (ii) грошових електронних переказів за обставин, наведених у Пояснювальній записці до Рекомендації 16;

(iii) існування підозри у відмиванні коштів або фінансуванні тероризму; або

(iv) існування сумнівів у фінансової установи щодо достовірності чи достатності попередньо одержаних даних щодо ідентифікації клієнта.

Принцип, що фінансові установи повинні здійснювати заходи належної перевірки клієнта, повинен бути визначений у законі. Кожна країна може визначити, яким чином вона встановлюватиме зобов'язання щодо здійснення заходів належної перевірки клієнта — через закон або інші нормативно-правові акти.

Заходи належної перевірки клієнта, яких слід вживати, є наступними:

а) ідентифікація клієнта і перевірка особи клієнта з використанням надійних документів, даних чи інформації, одержаних з незалежних джерел;

б) визначення вигодоодержувача і вжиття відповідних заходів для перевірки його особи таким чином, щоб фінансова установа була переконана в тому, що вона знає, хто є вигодоодержувачем. Для юридичних осіб та організацій це повинно включати виявлення власника та керівної структури клієнта;

в) виявлення та, за необхідності, одержання інформації про мету та очікуваний характер ділових відносин;

г) вжиття постійних заходів обачливості щодо ділових відносин і спостереження за операціями, що здійснюються у процесі таких відносин з метою забезпечення відповідності операцій, що проводяться, наявній в установі інформації про клієнта, його бізнес і характер ризику, включаючи, у разі потреби, джерело коштів.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані застосовувати кожен із заходів належної перевірки клієнта, визначених у пунктах «а» — «д», і повинні визначити, якою мірою їх застосовувати, використовуючи підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, відповідно до Пояснювальних записок до цієї Рекомендації та Рекомендації 1.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані перевіряти особу клієнта і вигодоодержувача до або під час встановлення ділових відносин чи проведення операцій для непостійних клієнтів. Країни можуть дозволяти фінансовим установам проводити перевірку після встановлення ділових відносин, якщо це доречно з точки зору практичності у випадках, коли здійснюється ефективне управління ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму і коли це необхідно, щоб не перешкоджати нормальному веденню бізнесу.

Якщо фінансова установа не може виконувати відповідні вимоги пунктів (а) — (с) (які передбачають відповідне визначення міри заходів підходу, що ґрунтується на оцінці ризику), вона повинна бути зобов'язана відмовити у відкритті рахунку, започаткуванні ділових відносин чи здійсненні операції; або припинити ділові відносини та розглянути питання про можливість подання повідомлення про сумнівну операцію щодо такого клієнта.

Ці вимоги повинні застосовуватися до усіх нових клієнтів, хоча фінансові установи повинні застосовувати їх також до існуючих клієнтів, виходячи із важливості та ризику, і своєчасно застосовувати правила обачливості до таких існуючих відносин.

11. Збереження даних

Фінансові установи повинні бути зобов'язані зберігати протягом п'яти років усі необхідні облікові документи стосовно внутрішніх та міжнародних операцій, на основі яких вони матимуть змогу оперативно відповідати на запити про інформацію, що надходять від компетентних органів. Обсяг цих документів повинен бути достатнім для того, щоб простежити хід окремої операції (включаючи суми і тип валюти, якщо таке мало місце) і таким чином, у разі необхідності, надавати докази щодо переслідування кримінальної діяльності.

Від фінансових установ необхідно вимагати збереження документів, одержаних внаслідок здійснення заходів належної перевірки клієнта (наприклад копії або записи офіційних ідентифікаційних документів — паспортів, посвідчень особи, прав водія або аналогічних документів), облікових документів за банківськими рахунками і ділової кореспонденції, включаючи результати будь-якого здійсненого аналізу (наприклад, запити щодо встановлення вихідних даних та мети складних, незвичних операцій на велику суму), протягом не менш як п'яти років після припинення ділових відносин або з дати проведення разової операції.

Законом повинна бути встановлена вимога до фінансових установ зберігати дані про операції та інформацію, одержану внаслідок здійснення заходів належної перевірки клієнта.

Інформація, одержана внаслідок здійснення заходів належної перевірки клієнта, та дані про операції повинні надаватися національним компетентним органам країни, які мають відповідні повноваження.

ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ ДО СПЕЦИФІЧНИХ КЛІЄНТІВ ТА ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

12. Публічні особи

Фінансові установи повинні бути зобов'язані на додаток до звичайних правил належної перевірки клієнта щодо іноземних публічних осіб (клієнта або вигодоодержувача):

a) створити відповідну систему управління ризиками з метою визначення, чи є публічною особою клієнт або вигодоодержувач;

b) одержати схвалення вищого керівництва на встановлення (для існуючих клієнтів продовження) таких ділових відносин;

c) вживати заходів для визначення джерел збагачення та джерел фінансування;

d) проводити постійний моніторинг ділових відносин.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані вживати відповідних заходів з метою визначення, чи відноситься клієнт або вигодоодержувач до національних публічних осіб або осіб, наділених значними функціями міжнародних організацій. У випадку ділових відносин з такими особами, що становлять підвищений ризик, фінансові установи повинні бути зобов'язані застосовувати заходи, зазначені у пунктах b, c та d.

Вимоги до усіх видів публічних осіб повинні також застосовуватися до членів їх сім'ї та тісно пов'язаних з ними осіб.

13. Кореспондентські банківські відносини

Фінансові установи повинні бути зобов'язані стосовно транскордонних кореспондентських банківських послуг та інших подібних відносин на додаток до здійснення звичайних правил належної перевірки клієнта:

a) зібрати достатню інформацію про установу-респондента для повного розуміння характеру її діяльності та визначити за допомогою доступної публічної інформації репутацію установи та якість здійснення нагляду, включаючи інформацію щодо того, чи була установа предметом розслідування або дій регулятивного органу з питань відмивання коштів або фінансування тероризму;

b) оцінювати якість контролю установи-респондента за протидією відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;

c) одержати схвалення вищого керівництва перед встановленням нових кореспондентських відносин;

d) чітко розуміти відповідні повноваження кожної установи;

e) стосовно «платежів за рахунками» переконатися, що банк-респондент застосував заходи належної перевірки клієнта шляхом прямого доступу до рахунків кореспондента та здатний надати відповідну інформацію, одержану у ході здійснення заходів належної перевірки клієнта, на запит банку-кореспондента.

Фінансовим установам повинно бути заборонено вступати або продовжувати кореспондентські банківські відносини з підставними банками. Фінансові установи повинні бути зобов'язані переконатися, що установи-респонденти запобігають використанню своїх рахунків підставними банками.

14. Переказ коштів або цінностей

Країни повинні вживати заходів для забезпечення того, що фізичні чи юридичні особи, що надають послуги з переказу коштів або цінностей, мали ліцензію або були зареєстрованими та були об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечення додержання вимог, разом з відповідними заходами, визначеними у Рекомендаціях FATF. Країни повинні вжити заходів для виявлення фізичних або юридичних осіб, які надають послуги з переказу коштів або цінностей без ліцензії або реєстрації, та застосовувати відповідні санкції.

Будь-яка фізична або юридична особа, яка діє як агент, повинна одержати ліцензію або бути зареєстрованою компетентним органом, або установа, що надає послуги з переказу коштів або цінностей, повинна постійно вести список своїх агентів, доступний для компетентних органів у країнах, в яких діють такі установи та їх агенти. Країни повинні вжити заходів з метою забезпечення включення установ, які надають послуги з переказу коштів або цінностей, і які використовують агентів, у свої програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та здійснюють їх моніторинг з метою забезпечення виконання ними цих програм.

15. Нові технології

Країни та фінансові установи повинні здійснювати ідентифікацію та оцінку ризиків відмивання коштів або фінансування тероризму, які можуть виникнути у зв'язку з:

a) розвитком нових продуктів або новою діловою практикою, включаючи нові механізми постачання; та

b) використанням нових або таких, що розвиваються, технологій як для нових, так і давно існуючих продуктів. У випадку фінансових

установ, така оцінка ризику повинна мати місце до запровадження нових продуктів, ділової практики або застосування нових чи таких, що розвиваються, технологій. Вони повинні вживати відповідних заходів для управління та зменшення таких ризиків.

16. Грошові перекази

Країни повинні забезпечити, щоб фінансові установи одержували необхідну та чітку інформацію про відправника та необхідну інформацію про вигодоодержувача грошових переказів та пов'язаних повідомлень, і щоб така інформація супроводжувала грошовий переказ або пов'язане повідомлення протягом усіх етапів здійснення платежу.

Країни повинні забезпечити, щоб фінансові установи здійснювали моніторинг грошових переказів з метою відстеження таких переказів коштів, які не супроводжуються повною необхідною інформацією стосовно відправника коштів та/або вигодоодержувача, та вживали відповідних заходів.

Країни повинні забезпечити, щоб в контексті обробки грошових переказів фінансові установи вживали заходів щодо замороження, а також повинні заборонити здійснення операцій з включеними до списку фізичними та юридичними особами відповідно до зобов'язань, визначених у відповідних Резолюціях РБ ООН, таких як 1267 (1999) та наступних пов'язаних з нею резолюціях, а також Резолюції 1373 (2001), які стосуються запобігання та протидії тероризму та фінансуванню тероризму.

НАДІЙНІСТЬ, ЗАХОДИ КОНТРОЛЮ ТА ФІНАНСОВІ ГРУПИ

17. Надійність третіх сторін

Країни можуть дозволити фінансовим установам доручати третім сторонам здійснювати заходи належної перевірки клієнта згідно з пунктами (а) — (с), викладених в Рекомендації 10, або проводити діяльність за умови, що додержуються наведені нижче критерії. Якщо таке дозволяється, остаточна відповідальність за здійснення заходів належної перевірки клієнта лежить на фінансовій установі, яка дає такі доручення третій стороні.

Критерії, яких необхідно додержуватися:

(а) фінансова установа, покладаючись на третю сторону, повинна одразу одержати необхідну інформацію щодо пунктів (а) — (с) заходів належної перевірки клієнта, викладених у Рекомендації 10.

(b) фінансові установи повинні вжити відповідних заходів, щоб переконатися, що копії ідентифікаційної інформації та інша відповідна документація стосовно вимог щодо здійснення заходів належної перевірки клієнта буде надаватися третьою стороною на запит без зволікання.

(c) фінансова установа повинна переконатися, що третя сторона підпадає під регулювання, нагляд і моніторинг, а також вживає заходів з метою додержання вимог щодо здійснення заходів належної перевірки клієнта та збереження даних відповідно до Рекомендацій 10 та 11.

(d) при визначенні, в яких країнах може бути третя сторона, яка відповідає умовам, країни повинні враховувати інформацію наявну щодо рівня ризику країни.

Якщо фінансова установа покладається на третю сторону, яка належить до цієї ж фінансової групи, та (i) ця група застосовує заходи належної перевірки клієнта та виконує вимоги щодо збереження даних відповідно до Рекомендацій 10, 11 та 12, а також запровадила програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму згідно з Рекомендацією 18; та (ii) якщо компетентний орган на рівні групи здійснює нагляд за ефективним впровадженням заходів належної перевірки клієнта та вимог щодо збереження даних, а також програм з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму, відповідні компетентні органи можуть розглянути питання, що фінансова установа вживатиме заходів за пунктами (b) та (c) в рамках програми фінансової групи та може прийняти рішення, що пункт (d) не є обов'язковою умовою для покладання на третю сторону, якщо підвищений рівень ризику країни належним чином знижується в рамках політики групи з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

18. Внутрішній контроль та іноземні відділення та філії

Фінансові установи повинні бути зобов'язані впроваджувати програми з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Від фінансових груп потрібно вимагати впроваджувати на рівні групи програми з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму, включаючи політику та процедури обміну інформацією в межах групи з метою протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

Фінансові установи повинні бути зобов'язані забезпечувати, щоб їх іноземні відділення та філії з контрольною участю фінансової уста-

нови вживали заходів з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму, що відповідають національним вимогам країни щодо впровадження Рекомендацій FATF через програми фінансових груп з протидії відмиванню коштів або фінансуванню тероризму.

19. Високо-ризикові країни

Від фінансових установ вимагається вживати посилені заходів належної перевірки під час встановлення ділових відносин та проведення операцій фізичними та юридичними особами, та фінансовими установами з країн щодо яких FATF закликає вживати посилені заходів належної перевірки. Посилені заходи належної перевірки повинні бути ефективними та пропорційними ризикам.

Країни повинні мати змогу вживати відповідних контрзаходів на заклик FATF. Країни також повинні мати змогу вживати контрзаходів незалежно від заклику FATF. Такі контрзаходи повинні бути ефективними та пропорційними ризикам.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРІЛІ ОПЕРАЦІЇ

20. Повідомлення про підозрілі операції

Якщо фінансова установа підозрює або має достатні підстави підозрювати, що кошти є результатом кримінальної діяльності або пов'язані з фінансуванням тероризму, необхідно законом встановити вимогу негайно повідомляти Підрозділ фінансової розвідки (ПФР) про свої підозри.

21. Передача конфіденційної інформації та конфіденційність

Фінансовим установам, їх керівникам, посадовим особам та працівникам необхідно:

(а) Відповідно до закону звільняти від кримінальної або цивільної відповідальності за порушення будь-яких обмежень щодо розкриття інформації, обумовлених контрактом або будь-якими законодавчими, регуляторними або адміністративними положеннями, якщо вони добросовісно доводять свої підозри до відома ПФР, навіть за умови, що вони не знали точно, які саме кримінальні дії передували операції, а також незалежно від того, чи такі кримінальні дії дійсно мали місце.

(б) Заборонити законом розголошення («передачу конфіденційної інформації») факту надання ПФР повідомлення про підозрілу операцію або пов'язану з цим інформацію.

ВИЗНАЧЕНІ НЕФІНАНСОВІ УСТАНОВИ ТА ПРОФЕСІЇ

22. ВНУП: заходи належної перевірки клієнта

Заходи належної перевірки клієнта та вимоги щодо збереження даних, викладені в Рекомендаціях 10, 11, 12, 15 та 17, застосовуються до визначених нефінансових установ та професій (ВНУП) у таких випадках:

(а) Казино — коли клієнти задіяні у фінансових операціях, які дорівнюють або перевищують відповідний встановлений поріг.

(б) Агенти з нерухомості — коли вони задіяні у фінансових операціях своїх клієнтів стосовно купівлі та продажу нерухомості.

(с) Торговці дорогоцінними металами та торговці дорогоцінним камінням — коли вони залучені до будь-якої готівкової операції з клієнтом, що дорівнює або перевищує відповідний встановлений поріг.

(d) Адвокати, нотаріуси, інші незалежні експерти з правових питань, бухгалтери, коли вони здійснюють підготовку або здійснюють операцію для свого клієнта стосовно наступних дій:

- купівля-продаж нерухомості;
- управління грошима, цінними паперами або іншими активами клієнта;
- управління банківським рахунком, ощадним рахунком або рахунком з цінними паперами;
- організація внесків для створення, здійснення діяльності або управління компаніями;
- створення, здійснення діяльності або управління юридичними особами або компаніями, а також купівля і продаж підприємств.

(е) Трасти та компанії, що надають послуги, коли вони здійснюють підготовку або здійснюють операцію для свого клієнта стосовно видів діяльності, викладених в Глосарії.

23. ВНУП: Інші заходи

Вимоги, викладені в Рекомендаціях 18-21, застосовуються до всіх визначених нефінансових установ та професій наступним чином:

(а) Необхідно зобов'язати адвокатів, нотаріусів, інших незалежних експертів з правових питань та бухгалтерів повідомляти про підозрілі операції, коли вони задіяні у фінансовій операції від імені або за дорученням клієнта, стосовно діяльності, зазначеної в Рекомендації 22 (d). Країнам рекомендується розширити дію вимоги щодо направлення повідомлень на решту професійної діяльності бухгалтерів, включаючи аудит.

(b) Необхідно зобов'язати торговців дорогоцінними металами і торговців дорогоцінним камінням повідомляти про підозрілі операції, коли вони здійснюють будь-які готівкові операції з клієнтами на суму, що дорівнює або перевищує відповідний визначений поріг.

(c) Необхідно зобов'язати трасти та компанії, що надають послуги, повідомляти про підозрілі операції клієнта, коли вони від імені або за дорученням клієнта залучені до операцій стосовно діяльності, зазначеної в Рекомендації 22 (e).

Е. ПРОЗОРИСТЬ ТА БЕНЕФІЦІАРНА ВЛАСНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

24. Прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб

Країни повинні вживати заходів для запобігання незаконному використанню юридичних осіб з метою відмивання доходів або фінансування тероризму. Країни мають забезпечити наявність адекватної, точної та своєчасної інформації про бенефіціарну власність та контроль юридичних осіб, яку або доступ до якої можуть оперативного отримати компетентні органи. Зокрема, країни, де існують юридичні особи, які мають право випускати акції на пред'явника або свідоцтва на акцію на пред'явника, або де дозволяються номінальні держателі або номінальні директори, повинні вживати ефективних заходів для забезпечення того, щоб вони не використовувались з метою відмивання доходів або фінансування тероризму. Країни повинні розглянути питання щодо заходів спрощення доступу до інформації про бенефіціарну власність та контроль для фінансових установ та ВНУП, які взяли на себе зобов'язання згідно Рекомендацій 10 та 22.

25. Прозорість та бенефіціарна власність правових організацій

Країни повинні вживати заходів для запобігання незаконному використанню правових організацій з метою відмивання доходів або фінансування тероризму. Зокрема, країни повинні забезпечити наявність адекватної, точної та своєчасної інформації про трасти, зокрема інформацію про засновників, членів правління та бенефіціарів, яку компетентні органи можуть своєчасно отримати або до якої вони можуть мати своєчасний доступ. Країни повинні розглянути питання щодо заходів спрощення доступу до інформації про бенефіціарну власність та контроль для фінансових установ та ВНУП, які взяли на себе зобов'язання згідно Рекомендацій 10 та 22.

П. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКИ КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ, ТА ІНШІ ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАХОДИ

РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯД

26. Регулювання та нагляд за фінансовими установами

Країни мають забезпечити, щоб фінансові установи підлягали адекватному регулюванню і нагляду та ефективно впроваджували рекомендації FATF. Компетентні органи або наглядові органи за фінансовими установами повинні вживати необхідних правових або регуляторних заходів, щоб запобігти ситуації, коли злочинці або їхні співучасники стають власниками або бенефіціарними власниками значної або контрольної частки акцій фінансової установи, або коли вони беруть участь в управлінні фінансовими установами. Країни не повинні затверджувати створення або постійне функціонування підставних банків.

Щодо фінансових установ, які підпадають під дію основних принципів, необхідно застосовувати регуляторні та наглядові заходи, які застосовуються в цілях обачливості, і які також стосуються боротьби з відмиванням доходів та фінансування тероризму, в такому порядку, як це здійснюється для цілей боротьби з відмиванням доходів і фінансуванням тероризму. Ці заходи повинні містити застосування консолідованого групового нагляду з метою протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму.

Інші фінансові установи повинні отримати ліцензію або зареєструватися і підпадати під адекватне регулювання, і бути об'єктом нагляду або моніторингу в цілях протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, зважаючи на ризик відмивання коштів або фінансування тероризму у відповідному секторі. Щонайменше, установи, що надають послуги з переказу коштів чи цінностей, або розмінування грошей або обміну валют, повинні отримати ліцензію або зареєструватися, і бути об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечувати дотримання національних вимог в сфері боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму.

27. Наглядові повноваження

Наглядові органи повинні мати адекватні повноваження для здійснення нагляду або моніторингу, та забезпечити виконання фінансовими установами вимог щодо боротьби з відмиванням грошей та

фінансуванням тероризму, зокрема повноваження на проведення перевірок. Вони повинні мати повноваження вимагати від фінансових установ надання будь-якої інформації, що стосується моніторингу виконання цих вимог, та повноваження накладати санкції відповідно до Рекомендації 35 за невиконання таких вимог. Наглядові органи повинні мати повноваження накладати ряд дисциплінарних та фінансових санкцій, зокрема повноваження відкликати, обмежувати та призупиняти ліценцію фінансової установи, де це необхідно.

28. Регулювання та нагляд за визначеними нефінансовими установами та професіями (ВНУП)

До визначених нефінансових установ та професій повинні застосовуватись заходи з регулювання та нагляду, як це викладено нижче:

(а) Казино мають підлягати всеосяжному режиму з регулювання та нагляду, який має забезпечувати, щоб вони ефективно впроваджували необхідні заходи з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Щонайменше:

- казино повинні мати ліцензію;
- компетентні органи мають вживати необхідні правові заходи та заходи з регулювання для запобігання тому, щоб злочинці або їх співучасники, були власниками або бенефіціарними власниками значного або контрольного пакету акцій, здійснювали управління чи були управляючими казино; та
- компетентні органи повинні забезпечити ефективний нагляд за казино щодо дотримання ними зобов'язань стосовно протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

(б) Країни повинні забезпечити, щоб інші категорії ВНУП були об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечити їх відповідність вимогам в галузі ПВК/ФТ. Це повинно бути забезпечено на основі ризиків. Це може здійснюватися (а) наглядовим органом або (б) відповідним саморегульним органом, якщо така організація може гарантувати, що її члени виконують свої зобов'язання щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

Наглядовий орган або саморегульний орган повинен також (а) вжити необхідних заходів для запобігання ситуації, коли злочинці або їх співучасники, які професійно акредитовані, є власниками або бенефіціарними власниками значної або контрольної частки активів або коли вони обіймають керівні посади, наприклад шляхом оцінки осіб на основі тесту на «відповідність та добросовісність» та (б) мати ефек-

тивні, пропорційні та переконливі санкції відповідно до Рекомендації 35, які накладатимуться при невиконанні вимог в сфері ПВК/ФТ.

ОПЕРАЦІЙНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

29. Підрозділи фінансових розвідок

Країни мають створити підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу: (а) повідомлень про підозрілі операції; та (б) іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для розповсюдження результатів цього аналізу. Підрозділ фінансової розвідки повинен мати можливість одержання додаткової інформації від підзвітних установ, та мати своєчасний доступ до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, яка йому необхідна для належного виконання своїх функцій.

30. Повноваження правоохоронних та слідчих органів

Країни мають забезпечити, щоб визначені правоохоронні органи були відповідальними за проведення розслідування відмивання коштів та фінансування тероризму в межах національної політики у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. У всіх випадках, пов'язаних з основними злочинами, які генерують доходи, ці визначені правоохоронні органи повинні розвивати випереджувальне паралельне розслідування при переслідуванні відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму. Це повинно включати випадки, коли пов'язаний предикатний злочин вчиняється поза межами їх юрисдикцій. Країни повинні забезпечити, щоб їх компетентні органи були відповідальними за невідкладне встановлення, відстеження та ініціювання дій щодо заморожування та конфіскації майна, яке підлягає, чи може підлягати конфіскації, чи щодо якого існує підозра, що воно є доходом, одержаним злочинним шляхом. За необхідності, країни також повинні використовувати постійні чи тимчасові багато дисциплінарні групи, які спеціалізуються на фінансових розслідуваннях чи розслідуваннях активів. За необхідності, країни повинні забезпечити проведення спільних розслідувань з відповідними компетентними органами іноземних країн.

31. Повноваження правоохоронних та слідчих органів

Під час проведення розслідувань відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів, та фінансування тероризму, компетентні орга-

ни повинні мати можливість доступу до всіх необхідних документів та інформації для використання при таких розслідуваннях, судовому переслідуванні та пов'язаних з цим діях. Сюди необхідно включити повноваження на вжиття обов'язкових заходів для отримання документів, які знаходяться у фінансових установах, визначених нефінансових установах та професіях та у інших фізичних та юридичних осіб, на обшук осіб та приміщень, взяття свідчень, та накладання арешту і отримання доказів.

Країни повинні забезпечити, щоб їх компетентні органи при проведенні розслідувань мали можливість використовувати широкий спектр слідчих технік, які можуть бути застосовані до розслідування відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму. Такі слідчі техніки включають: таємні операції, перехоплення зв'язку, організація доступу до комп'ютерних систем та контрольовані поставки. Крім того, країни повинні мати ефективні механізми для вчасного встановлення того, чи ведуть та контролюють фізичні чи юридичні особи рахунки. Вони також повинні мати механізми для забезпечення того, що їх компетентні органи вживали заходів щодо встановлення активів без попереднього інформування власника. При проведенні розслідувань відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму, компетентні органи повинні мати можливість запиту у ПФР всієї відповідної інформації.

32. Кур'єри з перевезення готівки

Країни повинні вживати заходів щодо викриття фізичного транс-кордонного перевезення валюти та інструментів на пред'явника, включаючи систему декларування та/чи систему розкриття інформації.

Країни повинні забезпечити, що їх компетентні органи мали правові повноваження щодо зупинення чи затримання валюти чи інструментів на пред'явника щодо яких існує підозра, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами, або, які фіктивно задекларовані чи викриті.

Країни повинні забезпечити наявність ефективних, пропорційних та переконливих санкцій для застосування до осіб, які надають фіктивну (ні) декларацію(ї) чи інформацію. У випадку, якщо валюта чи інструменти на пред'явника пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами, країни також повинні вживати заходів, включаючи законодавчі відповідно до Реко-

мендації 4, які нададуть можливість здійснення конфіскації такої валюти чи інструментів.

ОСНОВНІ ВИМОГИ

33. Статистика

Країни повинні вести всеохоплюючу статистику щодо питань, які стосуються ефективності системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму своїх країн. Ця статистика має включати в себе статистику щодо отриманих та надісланих повідомлень про підозрілі операції; щодо розслідування, переслідування та вироків стосовно відмивання коштів і фінансування тероризму; щодо замороження, арешту і конфіскації власності; та про взаємну правову допомогу або інші міжнародні запити щодо співробітництва.

34. Керівництво та зворотній зв'язок

Компетентні органи, наглядові органи та саморегульвні органи повинні розробити Керівництво та забезпечити зворотній зв'язок, які сприятимуть фінансовим установам та визначеним нефінансовим установам та професіям у застосуванні національних заходів протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, та, зокрема, у виявленні та повідомленні про підозрілі операції.

САНКЦІЇ

35. Санкції

Країни повинні забезпечити наявність ряду ефективних, пропорційних та переконливих санкцій, кримінальних, цивільних або адміністративних, що застосовуються до фізичних або юридичних осіб, яких стосуються Рекомендації 6 та з 8 по 23 і які не виконують вимоги щодо боротьби з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму. Санкції повинні застосовуватись не тільки до фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій, але й до їх директорів та вищого керівництва.

Г. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

36. Міжнародні інструменти

Країни повинні вжити негайні заходи з метою приєднання та повної імплементації Віденської Конвенції, 1988; Палермської Кон-

венції, 2000; Конвенції ООН по боротьбі з корупцією, 2003; та Конвенції по боротьбі з фінансуванням тероризму, 1999. У разі необхідності, країнам також рекомендується ратифікувати та імплементувати інші відповідні міжнародні конвенції, такі як Конвенція Ради Європи з кіберзлочинності, 2001; Між-Американська Конвенція по боротьбі з тероризмом, 2002; та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму, 2005.

37. Взаємна правова допомога

Країни повинні швидко, конструктивно та ефективно надавати в найширшому можливому обсязі правову допомогу щодо відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та розслідувань фінансування тероризму, переслідувань та пов'язаних розслідувань. Країни повинні мати адекватні правові підстави для надання допомоги та, де необхідно, повинні мати наявні угоди, домовленості чи інші механізми для покращення співробітництва.

Зокрема, країни повинні:

(а) Не забороняти або не встановлювати необґрунтовані або надмірно обмежуючі умови надання взаємної правової допомоги.

(б) Забезпечувати існування чітких та ефективних процедур вчасного виконання запитів про взаємну правову допомогу. Країни повинні користуватись центральним органом, чи іншим встановленим службовим механізмом для ефективнішого направлення та виконання запитів. Для проведення моніторингу виконання запитів, повинна існувати система управління справами.

(с) Не відмовляти у виконанні запитів про взаємну правову допомогу лише на підставі того, що злочин, як вважається, включає в себе також і фіскальні питання.

(d) Не відмовляти у виконанні запитів про взаємну правову допомогу на підставі того, що законодавство вимагає від фінансових установ зберігати таємність або конфіденційність.

(е) Зберігати конфіденційність запитів про надання взаємної правової допомоги, які вони отримують та інформацію, яка міститься в них, що підлягає фундаментальним принципам національного законодавства, з метою захисту цілісності розслідування чи запиту. Якщо запитувана країна не може дотримуватись вимог конфіденційності, вона повинна невідкладно повідомити про це країну, яка запитує.

Країни повинні надавати взаємну правову допомогу, незважаючи на відсутність подвійної злочинності, якщо допомога не включає в себе примусових заходів. Країни повинні розглянути можливість вжити заходів які можуть бути необхідні для забезпечення їх можливістю надавати широкий спектр допомоги при відсутності подвійної злочинності.

Якщо для надання взаємної правової допомоги вимагається подвійна злочинність, така вимога повинна вважатись задоволеною незалежно від того, чи вважають обидві країни, що злочин належить до однієї й тієї ж категорії злочинів, або від того, чи визначають вони злочин однією й тією ж термінологією, за умови, що обидві країни вважають відповідну поведінку злочином.

Країни повинні забезпечити, щоб повноваження та слідчі техніки, які вимагаються відповідно до Рекомендації 31, та інші повноваження і слідчі техніки їх компетентних органів:

(а) всі ті, які стосуються створення, пошуку та вилучення інформації, документів чи доказів (включаючи фінансову документацію) у фінансових установ чи інших осіб, та взяття показань свідків; та

(б) широкий спектр інших повноважень та слідчих технік;

були у наявності для надання відповідей на запити про взаємну правову допомогу, та, якщо це сумісно з їх внутрішньодержавним законодавством, відповідати на прямі запити іноземних судових та правоохоронних органів, направлених відповідним національним органам.

Для уникнення колізій юрисдикцій необхідно звернути увагу на розробку і застосування механізмів для визначення найкращого місця для кримінального переслідування обвинувачених, виходячи з інтересів правосуддя у тих випадках, коли судове переслідування необхідно здійснювати у більш ніж одній країні.

При направленні запиту про взаємну правову допомогу, країни повинні докласти максимальних зусиль щодо надання повної правової інформації та інформації, що базується на фактах, яка дозволить здійснити вчасне та ефективно виконання запитів, включаючи потребу в невідкладності, та надсилати запити в швидкому порядку. Перед направленням запитів, країни повинні докласти максимальних зусиль для з'ясування правових вимог та формальностей для отримання допомоги.

Органи, відповідальні за надання взаємної правової допомоги (наприклад центральний орган) повинен бути забезпечений адекватни-

ми фінансовими, людськими та технічними ресурсами. Країни повинні вживати заходів з метою забезпечення того, що персонал таких органів відповідає високим професійним стандартам, включаючи стандарти щодо конфіденційності, та є чесним і відповідно кваліфікованим.

38. Взаємна правова допомога: заморожування та конфіскація

Країни повинні забезпечити, наявність повноважень вживати невідкладних заходів щодо виконання запитів іноземних країн стосовно встановлення, заморожування, вилучення та конфіскації відмитого майна; доходів, одержаних внаслідок відмивання коштів, скоєння предикатних злочинів та фінансування тероризму; засобів, які використовувались при скоєнні цих злочинів, чи майна відповідної вартості. Це повноваження повинно включати можливість надання відповідей на запити, здійснених на основі конфіскації доходів, що ґрунтується на не засудженні та пов'язаних тимчасових заходах, якщо це не суперечить фундаментальним принципам їх внутрішньодержавного законодавства. Країни також повинні мати ефективні механізми для управління таким майном, засобами чи майном відповідної вартості, та вживати заходів з координації вилучення та конфіскації доходів, які повинні включати розподіл конфіскованого майна.

39. Екстрадиція

Країни повинні конструктивно та ефективно виконувати запити стосовно екстрадиції щодо відмивання коштів та фінансування тероризму без надмірної затримки. Країни повинні також вживати всіх можливих заходів з метою гарантування того, що вони не забезпечують осіб, обвинувачених у здійсненні фінансування тероризму, терористичних актів чи терористичних організацій безпечними гаванями. Зокрема, країни повинні:

(а) забезпечити, що відмивання коштів та фінансування тероризму є злочинами що можуть бути основою для екстрадиції злочинця;

(б) забезпечити, що вони вживають чітких та ефективних заходів стосовно вчасного виконання запитів щодо екстрадиції включаючи пріоритетність за необхідності. Для проведення моніторингу виконання запитів, повинна існувати система управління справами;

(с) не встановлювати необґрунтованих чи надмірно обмежувальних умов щодо виконання запитів; та

(d) забезпечити, що вони мають адекватну правову базу для екстрадиції.

Кожна країна повинна здійснювати екстрадицію своїх громадян, чи, якщо країна не здійснює екстрадицію лише на підставі громадянства, така країна повинна на запит іншої країни, яка бажає здійснення екстрадиції, без затримки передати справу своїм компетентним органам з метою переслідування злочинів, викладених у запиті. Ці органи повинні приймати рішення та проводити переслідування таким же чином, як і у випадку будь-якого іншого серйозного злочину відповідно до внутрішнього законодавства такої країни. Заінтересовані країни повинні співпрацювати між собою, зокрема, стосовно процесуальних і доказових аспектів з метою забезпечення ефективності такого переслідування.

Якщо для здійснення екстрадиції вимагається подвійна злочинність, то така вимога повинна вважатись задоволеною незалежно від того, чи вважають обидві країни, що злочин належить до однієї й тієї ж категорії злочинів, або від того, чи визначають вони злочин однією й тією ж термінологією, за умови, що обидві країни вважають відповідну поведінку злочином.

Відповідно до фундаментальних принципів національного законодавства, країни повинні мати спрощені механізми для здійснення екстрадиції, які дозволятимуть безпосередню передачу запитів щодо тимчасового арешту між відповідними органами, здійснення екстрадиції осіб на основі лише ордерів на арешт або вироків, або запровадження спрощеної екстрадиції осіб, які відмовляються від формального розгляду справи про екстрадицію.

Органи, відповідальні за здійснення екстрадиції повинні бути забезпечені адекватними фінансовими, людськими та технічними ресурсами. Країни повинні вживати заходів з метою забезпечення того, що персонал таких органів відповідає високим професійним стандартам, включаючи стандарти щодо конфіденційності, та є чесним і відповідно кваліфікованим.

40. Інші форми міжнародного співробітництва

Країни повинні забезпечити, що їхні компетентні органи мають можливість швидко, конструктивно та ефективно здійснювати найширше міжнародне співробітництво щодо відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів та фінансування тероризму. Країни повинні здійснювати це як добровільно, так і на запит, і таким чином

повинна існувати законна база для забезпечення співробітництва. Країни повинні уповноважувати свої компетентні органи застосовувати найбільш ефективні засоби співпраці. Якщо компетентний орган має потребу у двохсторонніх або багатосторонніх угодах чи домовленостях, таких як Меморандум про взаєморозуміння (MOU), слід своєчасно проводити переговори та здійснювати підписання в межах найширшого співробітництва з іноземними колегами.

Компетентні органи повинні використовувати чіткі канали чи механізми для ефективної передачі та виконання запитів щодо інформації чи іншого виду допомоги. Компетентні органи повинні вживати чітких та ефективних заходів щодо пріоритетності та вчасного виконання запитів, та захисту одержаної інформації.

Додаток Б

Анкета Вольфсберзької групи стосовно організації банком
протидії відмиванню злочинних коштів

**the
Wolfsberg
Group**

Financial Institution Name: Public Joint Stock Company "State Savings Bank of Ukraine"
Location: 12 G, Hospitalna Str, 01001 Kyiv, Ukraine

Anti-Money Laundering Questionnaire		
If you answer "no" to any question, additional information can be supplied at the end of the questionnaire.		
I. General AML Policies, Practices and Procedures:	Yes	No
1. Is the AML compliance program approved by the FI's board or a senior committee?	Y ☒	N ☐
2. Does the FI have a legal and regulatory compliance program that includes a designated officer that is responsible for coordinating and overseeing the AML framework?	Y ☒	N ☐
3. Has the FI developed written policies documenting the processes that they have in place to prevent, detect and report suspicious transactions?	Y ☒	N ☐
4. In addition to inspections by the government supervisors/regulators, does the FI client have an internal audit function or other independent third party that assesses AML policies and practices on a regular basis?	Y ☒	N ☐
5. Does the FI have a policy prohibiting accounts/relationships with shell banks? (A shell bank is defined as a bank incorporated in a jurisdiction in which it has no physical presence and which is unaffiliated with a regulated financial group.)	Y ☒	N ☐
6. Does the FI have policies to reasonably ensure that they will not conduct transactions with or on behalf of shell banks through any of its accounts or products?	Y ☒	N ☐
7. Does the FI have policies covering relationships with Politically Exposed Persons (PEP's), their family and close associates?	Y ☒	N ☐
8. Does the FI have record retention procedures that comply with applicable law?	Y ☒	N ☐
9. Are the FI's AML policies and practices being applied to all branches and subsidiaries of the FI both in the home country and in locations outside of that jurisdiction?	Y ☒	N ☐
II. Risk Assessment	Yes	No
10. Does the FI have a risk-based assessment of its customer base and their transactions?	Y ☒	N ☐
11. Does the FI determine the appropriate level of enhanced due diligence necessary for those categories of customers and transactions that the FI has reason to believe pose a heightened risk of illicit activities at or through the FI?	Y ☒	N ☐
III. Know Your Customer, Due Diligence and Enhanced Due Diligence	Yes	No
12. Has the FI implemented processes for the identification of those customers on whose behalf it maintains or operates accounts or conducts transactions?	Y ☒	N ☐

The Wolfsberg Group consists of the following leading international financial institutions: Banco Santander, Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, Barclays, Citigroup, Credit Suisse, Deutsche Bank, Goldman Sachs, HSBC, JP Morgan Chase, Société Générale and UBS which aim to develop financial services industry standards, and related products, for Know Your Customer, Anti-Money Laundering and Counter Terrorist Financing policies.

**the
Wolfsberg
Group**

13. Does the FI have a requirement to collect information regarding its customers' business activities?	Y ☒	N ☐
14. Does the FI assess its FI customers' AML policies or practices?	Y ☒	N ☐
15. Does the FI have a process to review and, where appropriate, update customer information relating to high risk client information?		
16. Does the FI have procedures to establish a record for each new customer noting their respective identification documents and 'Know Your Customer' information?	Y ☒	N ☐
17. Does the FI complete a risk-based assessment to understand the normal and expected transactions of its customers?	Y ☒	N ☐
IV. Reportable Transactions and Prevention and Detection of Transactions with Illegally Obtained Funds	Yes	No
18. Does the FI have policies or practices for the identification and reporting of transactions that are required to be reported to the authorities?	Y ☒	N ☐
19. Where cash transaction reporting is mandatory, does the FI have procedures to identify transactions structured to avoid such obligations?	Y ☒	N ☐
20. Does the FI screen customers and transactions against lists of persons, entities or countries issued by government/competent authorities?	Y ☒	N ☐
21. Does the FI have policies to reasonably ensure that it only operates with correspondent banks that possess licenses to operate in their countries of origin?	Y ☒	N ☐
V. Transaction Monitoring	Yes	No
22. Does the FI have a monitoring program for unusual and potentially suspicious activity that covers funds transfers and monetary instruments such as travelers checks, money orders, etc?	Y ☒	N ☐
VI. AML Training	Yes	No
23. Does the FI provide AML training to relevant employees that includes: ▪ Identification and reporting of transactions that must be reported to government authorities. ▪ Examples of different forms of money laundering involving the FI's products and services. ▪ Internal policies to prevent money laundering.	Y ☒	N ☐
24. Does the FI retain records of its training sessions including attendance records and relevant training materials used?	Y ☒	N ☐
25. Does the FI communicate new AML related laws or changes to existing AML related policies or practices to relevant employees?	Y ☒	N ☐
26. Does the FI employ third parties to carry out some of the functions of the FI?	Y ☐	N ☒
27. If the answer to question 26 is yes, does the FI provide AML training to relevant third parties that includes: ▪ Identification and reporting of transactions that must be reported to government authorities. ▪ Examples of different forms of money laundering involving the FI's products and services. ▪ Internal policies to prevent money laundering.	Y ☐	N ☐

The Wolfsberg Group consists of the following leading international financial institutions: Banco Santander, Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, Barclays, Citigroup, Credit Suisse, Deutsche Bank, Goldman Sachs, HSBC, JP Morgan Chase, Société Générale and UBS which aim to develop financial services industry standards, and related products, for Know Your Customer, Anti-Money Laundering and Counter Terrorist Financing policies.

Додаток В

**АНКЕТИ КЛІЄНТІВ, ЩО ВЕДУТЬ БАНКИ У ПРОЦЕСІ
ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

АНКЕТА

клієнта — юридичної особи — резидента

Додаток 1
до Положення про здійснення
банками фінансового
моніторингу

1. Частина перша (у формі таблиці):

- 1) повне та скорочене найменування;
- 2) організаційно-правова форма;
- 3) форма власності;
- 4) місцезнаходження;
- 5) кількість працівників;
- 6) код за ЄДРПОУ;
- 7) дата державної реєстрації;
- 8) орган державної реєстрації;
- 9) облікова серія та номер свідоцтва про державну реєстрацію;
- 10) номери контактних телефонів і факсів;
- 11) відокремлені підрозділи (філії, представництва тощо);
- 12) адреса електронної пошти;
- 13) ідентифікаційні дані фізичних осіб, уповноважених діяти від імені клієнта;
- 14) дата відкриття першого рахунку;
- 15) оцінка репутації клієнта;
- 16) рівень ризику проведення фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
- 17) дата первинного заповнення анкети;
- 18) дата внесених до анкети останніх змін.

Посада, прізвище, ініціали та номер службового телефону працівника, відповідального за ідентифікацію і вивчення клієнта.

2. Частина друга (у формі таблиці):

- 1) ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном;
- 2) відомості про органи управління та їх персональний склад;
- 3) відомості про власників істотної участі в юридичній особі (із зазначенням їх частки);
- 4) відомості про контролерів юридичної особи;
- 5) дані про осіб, уповноважених представляти інтереси акціонерів (учасників) клієнта, які володіють істотною участю;
- 6) інформація про належність осіб, зазначених у пунктах 1-5 цієї частини, до публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;
- 7) інформація про материнську компанію, корпорацію, холдингову групу, промислово-фінансову групу або інше об'єднання, членом якого є клієнт, дочірні підприємства;
- 8) розмір статутного капіталу;
- 9) характеристика фінансового стану;
- 10) вид (види) господарської (економічної) діяльності;
- 11) характеристика суті діяльності;
- 12) ліцензії (дозволи) на право здійснення певних операцій (діяльності) (найменування, серії, номери, ким видані, термін дії);
- 13) банківські послуги (продукти), якими користується клієнт;
- 14) рахунки, що відкриті в банку;
- 15) рахунки, що відкриті в інших банках (найменування банку, код банку, номер рахунку).

3. Частина третя (текстова):

- 1) історія діяльності (інформація про реорганізацію, зміни в діяльності, колишні фінансові проблеми, репутацію на вітчизняному та іноземному ринках, частку на ринку);
- 2) історія обслуговування клієнта (інформація про послуги, якими користувався (користується) клієнт, позитивні та/або негативні факти співпраці з ним тощо).

4. Частина четверта (у формі таблиці):

- 1) характеристика джерел надходження коштів та інших цінностей на рахунки клієнта (які очікує клієнт, що раніше не обслуговувався);
- 2) основні контрагенти [із зазначенням коду за ЄДРПОУ, ідентифікаційного (реєстраційного) номера або серії та номера паспорта, у

якому проставлено відмітку органів державної податкової служби про відмову в одержанні ідентифікаційного (реєстраційного) номера (за їх наявності)];

3) оцінка відповідності фінансових операцій клієнта суті та напрямкам його діяльності (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають суті діяльності клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування суті та мети їх проведення клієнтом);

4) оцінка відповідності фінансових операцій клієнта наявній інформації про його фінансовий стан (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають фінансовому стану клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування джерел походження додаткових коштів).

АНКЕТА **клієнта — юридичної особи — нерезидента**

Додаток 2
до Положення про здійснення
банками фінансового
моніторингу

1. Частина перша (у формі таблиці):

- 1) повне та скорочене найменування;
- 2) форма власності;
- 3) країна реєстрації;
- 4) дата реєстрації;
- 5) орган реєстрації;
- 6) реквізити свідоцтва про реєстрацію або витягу з банківського, торговельного чи судового реєстру;
- 7) місцезнаходження;
- 8) відокремлені підрозділи (філії, представництва тощо);
- 9) кількість працівників;
- 10) номери контактних телефонів і факсів;
- 11) адреса електронної пошти;
- 12) ідентифікаційні дані фізичних осіб, уповноважених діяти від імені клієнта;
- 13) дата відкриття першого рахунку;
- 14) оцінка репутації клієнта;

15) рівень ризику проведення фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;

16) дата первинного заповнення анкети;

17) дата внесених до анкети останніх змін.

Посада, прізвище, ініціали та номер службового телефону працівника, відповідального за ідентифікацію і вивчення клієнта.

2. Частина друга (у формі таблиці):

1) ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном;

2) відомості про органи управління та їх склад;

3) відомості про власників істотної участі в юридичній особі (із зазначенням їх частки);

4) відомості про контролерів юридичної особи;

5) дані про осіб, уповноважених представляти інтереси акціонерів (учасників) клієнта, які володіють істотною участю;

6) інформація про належність осіб, зазначених у пунктах 1-5 цієї частини, до публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;

7) інформація про материнську компанію, корпорацію, холдингову групу, промислово-фінансову групу або інше об'єднання, членом якого є клієнт;

8) розмір статутного капіталу;

9) характеристика фінансового стану;

10) вид (види) господарської (економічної) діяльності;

11) характеристика суті діяльності;

12) ліцензії (дозволи) на право здійснення певних операцій (діяльності) (найменування, серії, номери, ким видані, термін дії);

13) банківські послуги (продукти), якими користується клієнт;

14) рахунки, що відкриті в банку;

15) рахунки, що відкриті в інших банках (найменування банку, код банку, номер рахунку).

3. Частина третя (текстова):

1) історія діяльності (інформація про реорганізацію, зміни в діяльності, колишні фінансові проблеми, репутацію на вітчизняному та іноземному ринках, частку на ринку);

2) історія обслуговування клієнта (інформація про послуги, якими користувався (користується) клієнт, позитивні та/або негативні факти співпраці з ним тощо).

4. Частина четверта (у формі таблиці):

1) характеристика джерел надходження коштів та інших цінностей на рахунки клієнта (які очікує клієнт, що раніше не обслуговувався);

2) основні контрагенти;

3) оцінка відповідності фінансових операцій клієнта суті та напрямам його діяльності (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають суті діяльності клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування суті та мети їх проведення клієнтом);

4) оцінка відповідності фінансових операцій клієнта наявній інформації про його фінансовий стан (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають фінансовому стану клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування джерел походження додаткових коштів).

АНКЕТА

клієнта — представництва юридичної особи — нерезидента

Додаток 3
до Положення про здійснення
банками фінансового
моніторингу

1. Частина перша (у формі таблиці):

1) повне та скорочене найменування;

2) місцезнаходження;

3) дані про реєстрацію як платника податку на прибуток (реєстраційний номер, дата реєстрації, орган реєстрації) (за наявності);

4) вид (види) господарської (економічної) діяльності;

5) характеристика суті діяльності;

6) ліцензії (дозволи) на право здійснення певних операцій (діяльності) (найменування, серії, номери, ким видані, термін дії);

7) банківські послуги (продукти), якими користується клієнт;

8) ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном;

9) номери контактних телефонів і факсів;

10) адреса електронної пошти;

11) дата відкриття першого рахунку;

- 12) рахунки, що відкриті в банку;
 - 13) рахунки, що відкриті в інших банках (найменування банку, код банку, номер рахунку);
 - 14) оцінка репутації клієнта;
 - 15) рівень ризику проведення фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
 - 16) дата первинного заповнення анкети;
 - 17) дата внесених до анкети останніх змін.
- Посада, прізвище, ініціали та номер службового телефону працівника, відповідального за ідентифікацію і вивчення клієнта.

2. Частина друга. Інформація щодо ідентифікації юридичної особи — нерезидента (у формі таблиці):

- 1) повне та скорочене найменування;
- 2) організаційно-правова форма;
- 3) форма власності;
- 4) країна реєстрації;
- 5) дата реєстрації;
- 6) орган реєстрації;
- 7) реквізити свідоцтва про реєстрацію або витягу з банківського, торговельного чи судового реєстру;
- 8) місцезнаходження;
- 9) відокремлені підрозділи (філії, представництва тощо);
- 10) ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном;
- 11) номери контактних телефонів і факсів;
- 12) адреса електронної пошти;
- 13) відомості про органи управління та їх склад;
- 14) відомості про власників істотної участі в юридичній особі (із зазначенням їх частки);
- 15) відомості про контролерів юридичної особи;
- 16) інформація про належність осіб, зазначених у пунктах 10, 13-15 цієї частини, до публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;
- 17) інформація про материнську компанію, корпорацію, холдингову групу, промислово-фінансову групу або інше об'єднання, членом якого є клієнт;
- 18) розмір статутного капіталу;
- 19) вид (види) господарської (економічної) діяльності;
- 20) характеристика суті діяльності;

21) характеристика фінансового стану.

3. Частина третя (текстова):

1) історія діяльності юридичної особи-нерезидента (інформація про реорганізацію, зміни в діяльності, колишні фінансові проблеми, репутацію на вітчизняному та іноземному ринках, частку на ринку);

2) історія обслуговування (інформація про послуги, якими користувався (користується) клієнт, позитивні та/або негативні факти співпраці з ним тощо).

4. Частина четверта (у формі таблиці):

1) характеристика джерел надходження грошових коштів та інших цінностей на рахунки клієнта (що очікує клієнт, який раніше не обслуговувався);

2) основні контрагенти;

3) оцінка відповідності здійснених фінансових операцій суті та напрямам його діяльності та діяльності юридичної особи — нерезидента (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають суті діяльності та/або діяльності юридичної особи — нерезидента, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування суті та мети їх проведення);

4) оцінка відповідності фінансових операцій наявній інформації про його фінансовий стан (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають фінансовому стану, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування джерел походження додаткових коштів).

**АНКЕТА
клієнта — фізичної особи**

Додаток 4
до Положення про здійснення
банками фінансового
моніторингу

1. Частина перша (у формі таблиці):

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності);

2) дата народження;

3) місце народження;

- 4) громадянство;
- 5) місце проживання або перебування;
- 6) відомості про документ, що посвідчує особу;
- 7) місце тимчасового перебування на території України (для нерезидентів);

8) ідентифікаційний (реєстраційний) номер (за його наявності) або серія та номер паспорта, у якому проставлено відмітку органів державної податкової служби про відмову в одержанні ідентифікаційного (реєстраційного) номера;

- 9) місце роботи, посада;
- 10) номери контактного телефону та факсу;
- 11) адреса електронної пошти;
- 12) дата відкриття першого рахунку;
- 13) оцінка репутації клієнта;
- 14) рівень ризику проведення фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
- 15) дата первинного заповнення анкети;
- 16) дата внесених до анкети останніх змін.

Посада, прізвище, ініціали та номер службового телефону працівника, відповідального за ідентифікацію і вивчення клієнта.

2. Частина друга (у формі таблиці):

- 1) ідентифікаційні дані особи, яка відкриває рахунок на ім'я клієнта;
- 2) ідентифікаційні дані фізичної особи (фізичних осіб), уповноваженої (уповноважених) діяти від імені клієнта;
- 3) дані про реєстрацію фізичної особи як підприємця;
- 4) вид підприємницької діяльності;
- 5) види послуг, якими користується клієнт;
- 6) рахунки клієнта, що відкриті в банку;
- 7) рахунки клієнта, що відкриті в інших банках (найменування банку, код банку, номер рахунку);
- 8) інформація про належність особи до публічних діячів або до пов'язаних з ними осіб;
- 9) контролер фізичної особи (за наявності) у передбачених цим Положенням випадках.

3. Частина третя (текстова):

- 1) характеристика фінансового стану клієнта (уключаючи нерухоме та цінне рухоме майно);

2) історія обслуговування [інформація про послуги, якими користувався (користується) клієнт, позитивні та/або негативні факти співпраці з ним тощо].

4. Частина четверта (у формі таблиці):

1) характеристика джерел надходження коштів та інших цінностей на рахунки клієнта (що очікує клієнт, який раніше не обслуговувався);

2) оцінка відповідності фінансових операцій клієнта наявній інформації про його фінансовий стан (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають фінансовому стану клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування джерел походження додаткових коштів).

АНКЕТА
клієнта — фізичної особи — підприємця

Додаток 5
до Положення про здійснення
банками фінансового
моніторингу

1. Частина перша (у формі таблиці):

- 1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності);
- 2) дата народження;
- 3) місце народження;
- 4) громадянство;
- 5) місце проживання або місце перебування;
- 6) відомості про документ, що посвідчує особу;
- 7) місце тимчасового перебування на території України (для нерезидентів);

8) ідентифікаційний (реєстраційний) номер (за його наявності) або серія та номер паспорта, у якому проставлено відмітку органів державної податкової служби про відмову в одержанні ідентифікаційного (реєстраційного) номера;

9) інформація про державну реєстрацію фізичної особи — підприємця (дата проведення державної реєстрації, облікова серія та номер свідоцтва про державну реєстрацію, а також орган, що його видав);

- 10) номери контактного телефону та факсу;
 - 11) адреса електронної пошти;
 - 12) дата відкриття першого рахунку;
 - 13) оцінка репутації клієнта;
 - 14) рівень ризику проведення фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
 - 15) дата первинного заповнення анкети;
 - 16) дата внесених до анкети останніх змін.
- Посада, прізвище, ініціали та номер службового телефону працівника, відповідального за ідентифікацію і вивчення клієнта.

2. Частина друга (у формі таблиці):

- 1) вид (види) господарської (економічної) діяльності;
- 2) характеристика суті діяльності;
- 3) ліцензії (дозволи) на право здійснення певних операцій (діяльності) (найменування, серії, номери, ким видані, термін дії);
- 4) ідентифікаційні дані осіб, які уповноважені діяти від імені клієнта;
- 5) види послуг, якими користується клієнт;
- 6) рахунки клієнта, що відкриті в банку;
- 7) рахунки клієнта, що відкриті в інших банках (найменування банку, код банку, номер рахунку);
- 8) інформація про належність особи до публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;
- 9) контролер фізичної особи (за наявності) у передбачених цим Положенням випадках.

3. Частина третя (текстова):

- 1) характеристика фінансового стану клієнта (уключаючи нерухоме та цінне рухоме майно);
- 2) історія обслуговування [інформація про послуги, якими користувався (користується) клієнт, позитивні та/або негативні факти співпраці з ним тощо].

4. Частина четверта (у формі таблиці):

- 1) характеристика джерел надходження коштів та інших цінностей на рахунки клієнта (що очікує клієнт, який раніше не обслуговувався);
- 2) основні контрагенти;

3) оцінка відповідності здійснених фінансових операцій клієнта суті та напрямам його діяльності (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають суті діяльності клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування суті та мети їх проведення клієнтом);

4) оцінка відповідності фінансових операцій клієнта наявній інформації про його фінансовий стан (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають фінансовому стану клієнта, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування джерел походження додаткових коштів).

АНКЕТА **клієнта — фінансової установи — кореспондента**

Додаток 6
до Положення про здійснення
банками фінансового
моніторингу

1. Частина перша (у формі таблиці):

- 1) повне та скорочене найменування;
- 2) організаційно-правова форма;
- 3) форма власності;
- 4) реєстраційний номер;
- 5) дата державної реєстрації;
- 6) місце державної реєстрації;
- 7) банківський ідентифікаційний код (BIC);
- 8) код банку (для резидента);
- 9) вид ліцензії на здійснення банківських (фінансових) операцій;
- 10) номер ліцензії;
- 11) дата видачі ліцензії;
- 12) фінансові операції, що можуть здійснюватися фінансовою установою;
- 13) місцезнаходження;
- 14) номери контактних телефонів і факсів;
- 15) адреса електронної пошти;
- 16) оцінка репутації;
- 17) рівень ризику проведення фінансових операцій з легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;

18) дата встановлення кореспондентських відносин;

19) дата первинного заповнення анкети;

20) дата внесених до анкети останніх змін.

Посада, прізвище, ініціали та номер службового телефону працівника, відповідального за ідентифікацію і вивчення клієнта.

Куратор рахунку.

Резервний куратор рахунку (якщо є).

2. Частина друга (текстова):

1) ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном;

2) відомості про органи управління та їх склад;

3) відомості про власників істотної участі в юридичній особі (із зазначенням їх частки);

4) відомості про контролерів юридичної особи;

5) дані про осіб, уповноважених представляти інтереси акціонерів (учасників) клієнта, які володіють істотною участю;

6) інформація про належність особи до публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;

7) розмір статутного капіталу;

8) характеристика фінансового стану;

9) інформація про відокремлені структурні підрозділи (у разі їх наявності);

10) спеціалізація за банківськими (фінансовими) продуктами;

11) інформація про материнську компанію, корпорацію, холдингову групу, промислово-фінансову групу або інше об'єднання, членом якого є клієнт.

3. Частина третя (текстова):

1) перелік кореспондентів клієнта;

2) загальна характеристика клієнтської бази контрагента;

3) історія діяльності, спектр послуг на ринку [відомості, що підтверджують існування клієнта (наприклад, посилання на «The Bankers' Almanac»), дані про реорганізацію, зміну в характері діяльності, наявні та колишні фінансові проблеми, ділову репутацію на міжнародному та національному ринках фінансових послуг, частку на ринку, спеціалізацію за фінансовими послугами тощо];

4) характеристика послуг, які надає кореспондент своїм клієнтам через рахунок (рахунки), відкритий (відкриті) у банку (філії), та оцін-

ка ризику їх використання з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму;

5) характеристика заходів, що вживаються кореспондентом для запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, та їх оцінка.

4. Частина четверта (у формі таблиці):

1) характеристика джерел надходження коштів на рахунки клієнта (що очікує клієнт, який раніше не обслуговувався);

2) оцінка відповідності фінансових операцій кореспондента послугам, які зазвичай надаються ним через рахунок (рахунки), відкритий (відкриті) в банку/філії іноземного банку (у разі виявлення фінансових операцій, що не відповідають послугам, які зазвичай надаються кореспондентом своїм клієнтам через рахунки, відкриті у банку/філії іноземного банку, зазначаються результати вжитих заходів щодо з'ясування суті та мети їх проведення).

12.4. Кількість найманих працівників згідно штатного розпису	_____ чол.
12.5. Розмір статутного капіталу у валюті країни реєстрації	_____
12.6. Чи здійснювала юридична особа діяльність з моменту державної реєстрації?	☐ ТАК ☐ НІ
Якщо "ТАК", зазначте наступну інформацію:	
a) Чи були останні три місяці періодом безперервної прибуткової діяльності?	☐ ТАК ☐ НІ
b) Чи отримала юридична особа за останній звітний період (квартал, півріччя, рік) прибуток від здійснення господарської діяльності?	☐ ТАК ☐ НІ
c) Чи має юридична особа кредити в інших банках?	☐ ТАК ☐ НІ

Частина III. ІНФОРМАЦІЯ про власників істотної участі в юридичній особі-нерезиденті, контролерів юридичної особи-нерезидента та інших пов'язаних осіб

1. Відомості про осіб, які володіють 10 і більше відсотками статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі-нерезиденті:

1.1. Юридичні особи:

Найменування	Код СДРІОУ (для нерезидентів - країна реєстрації)	Частка в статутному капіталі, %

Таких юридичних осіб немає

1.2. Фізичні особи:

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)	Дані паспорта або іншого документу, який посвідчує особу (серія, номер, дата видачі, орган, який видав документ)	Місце проживання або перебування (для нерезидентів - місце проживання або тимчасового перебування на території України)	Ідентифікаційний номер (для нерезидентів - громадянство)	Дата народження	Частка в стат. капіталі, %

Таких фізичних осіб немає

2. Відомості про фізичних осіб, які є власниками 50 і більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в кожній юридичній особі, зазначеній в п. 1.1.:

2.1. Найменування юридичної особи _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)	Дані паспорта або іншого документу, який посвідчує особу (серія, номер, дата видачі, орган, який видав документ)	Місце проживання або перебування (для нерезидентів - місце проживання або тимчасового перебування на території України)	Ідентифікаційний номер (для нерезидентів - громадянство)	Дата народження	Частка в стат. капіталі, %

Таких фізичних осіб немає

2.2. Найменування юридичної особи _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)	Дані паспорта або іншого документу, який посвідчує особу (серія, номер, дата видачі, орган, який видав документ)	Місце проживання або перебування (для нерезидентів - місце проживання або тимчасового перебування на території України)	Ідентифікаційний номер (для нерезидентів - громадянство)	Дата народження	Частка в стат. капіталі, %

Таких фізичних осіб немає

Додатки

3. Відомості про осіб, які є контролерами⁴ юридичної особи-нерезидента:

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)	Дані паспорта або іншого документу, який посвідчує особу (серія, номер, дата видачі, орган, який видав документ)	Місце проживання або перебування (для нерезидентів - місце проживання або тимчасового перебування на території України)	Ідентифікаційний номер (для нерезидентів - громадянство)	Дата народження	Підпункт примітки 4
☐ Таких осіб немає					

4. Відомості про осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном юридичної особи-нерезидента:

Найменування посади	Прізвище, ім'я, по батькові (повністю)	Дані паспорта або іншого документу, який посвідчує особу (серія, номер, дата видачі, орган, який видав документ)	Місце проживання або перебування (для нерезидентів - місце проживання або тимчасового перебування на території України)	Ідентифікаційний номер (для нерезидентів - громадянство)	Дата народження

5. Відомості про органи управління (крім загальних зборів, зборів учасників і т.п.) юридичної особи-нерезидента та їх персональний склад:

Орган управління	Персональний склад органу управління	
	Прізвище, ім'я, по батькові (повністю)	Ідентифікаційний номер (для нерезидентів - громадянство)
☐ Виконавчий орган (назва виконавчого органу)		
☐ Ревізійна комісія		
☐ Наглядова рада		

6. Інформація про належність осіб, зазначених в пп. 1 - 5 ч. III, до публічних діячів або до пов'язаних з ними осіб:

6.1. Чи фізичні особи, зазначені в пп. 1 - 5 ч. III, виконують або виконували визначені публічні функції ² в іноземних державах?	☐ ТАК ☐ НІ
6.2. Чи є фізичні особи, зазначені в пп. 1 - 5 ч. III, близькими родичами ³ особи, яка виконує або виконувала визначені публічні функції ² в іноземних державах?	☐ ТАК ☐ НІ
Якщо "ТАК", зазначте наступну інформацію:	
Прізвище, ініціали та найменування посади, відповідного органу та країни, в якій фізична особа, зазначена в пп. 1 - 5 ч. III, або її близькі родичі ³ виконували або виконують визначені публічні функції ² _____	

Відомості, зазначені в анкеті-опитувальнику, є достовірними.

Уповноважена
особа

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(дата заповнення анкеті-опитувальника)

М.П.

¹ У випадку, якщо при заповненні будь-якої графи анкети-опитувальника Вам не вистачає місця для запису всіх необхідних даних, зазначте повну інформацію на цьому або додатковому аркуші та засвідчіть її підписом уповноваженої особи та печаткою (при наявності), зробивши позначку у відповідній графі анкети-опитувальника - "Див. на останній/додатковій сторінці".

² Особами, які виконують або виконували визначені публічні функції в іноземних державах, є особи, які займають або займали наступні посади в іноземних державах:

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Міжнародний досвід і співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації доходів і фінансуванню тероризму	5
1.1. Проблема легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму у сучасній економіці	5
1.2. Створення та діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF)	9
1.3. Зміст та міжнародне значення міжнародних Рекомендацій FATF	16
1.4. Міжнародні організації у сфері протидії легалізації коштів та фінансуванню тероризму й участь у них України	25
1.5. Зарубіжний досвід формування правових основ боротьби з відмиванням коштів та фінансуванню тероризму	39
Термінологічний словник	48
Контрольні запитання та завдання	50
Тестові завдання	50
Розділ 2. Організація системи фінансового моніторингу в Україні	53
2.1. Передумови створення системи фінансового моніторингу в Україні	53
2.2. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу та основні завдання їх діяльності	62
2.3. Повноваження суб'єктів державного фінансового моніторингу	70
2.4. Державна служба фінансового моніторингу України	76
Термінологічний словник	92
Контрольні запитання та завдання	94
Тестові завдання	94
Розділ 3. Типології відмивання «брудних» грошей на міжнародному та національному рівнях	97
3.1. Сутність процесу відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом	97
3.2. Стадії та інструменти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом	101

3.3. Типові схеми відмивання коштів у міжнародній практиці	109
3.4. Типології легалізації злочинних коштів в Україні	122
Термінологічний словник	133
Контрольні запитання та завдання	135
Тестові завдання	135

Розділ 4. Організація проведення фінансового моніторингу комерційними банками України

4.1. Загальні засади здійснення фінансового моніторингу у банках	137
4.2. Статус та повноваження працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу	141
4.3. Внутрішні документи банку з питань здійснення фінансового моніторингу	148
4.4. Система управління ризиками легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму	156
4.5. Контроль за здійсненням банками фінансового моніторингу з боку Національного банку України	161
Термінологічний словник	170
Контрольні запитання та завдання	171
Тестові завдання	172

Розділ 5. Проведення ідентифікації клієнтів комерційними банками

5.1. Застосування принципу «Знай свого клієнта» у банківській практиці	174
5.2. Загальні основи проведення ідентифікації клієнтів банківськими установами	178
5.3. Порядок проведення ідентифікації клієнтів-фізичних осіб	185
5.4. Порядок проведення ідентифікації клієнтів-юридичних осіб	189
5.5. Особливості проведення ідентифікації дистанційних клієнтів	195
5.6. Встановлення осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності	198
Термінологічний словник	200
Контрольні запитання та завдання	202
Тестові завдання	203

Розділ 6. Порядок виявлення, реєстрації та передачі інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу	206
6.1. Фінансові операції банків, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу	206
6.2. Порядок аналізу, виявлення та реєстрації операцій, що підлягають фінансовому моніторингу	212
6.3. Порядок надання банками інформації Держфінмоніторингу України	219
6.4. Порядок зупинення банками певних видів фінансових операцій	225
Термінологічний словник	230
Контрольні запитання та завдання	232
Тестові завдання	233
Список рекомендованих джерел	236
Додатки	243

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Світлана Борисівна ЄГОРИЧЕВА

ОРГАНІЗАЦІЯ
ФІНАНСОВОГО
МОНІТОРИНГУ
В БАНКАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 30.07.2013 р. Формат 60х84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 16,4. Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.